

Tove Bull
Jurij Kusmenko
Michael Rießler
(Red.)

Språk og språkforhold i Sápmi

Berliner
Beiträge zur
Skandinavistik
Band II

Språk og språkforhold i Sápmi

Berliner Beiträge zur Skandinavistik

Herausgegeben von
Antje Hornscheidt, Hartmut Röhn, Stefanie von
Schnurbein und Stephan Michael Schröder

Band II

Språk og språkforhold i Sápmi

Redigert av
Tove Bull
Jurij Kusmenko
Michael Rießler

Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität
Berlin 2007

Språk og språkforhold i Sápmi / hrsg. von Tove Bull, Jurij Kusmenko
und Michael Rießler, unter Mitarbeit von Mirko Tietgen und
Joshua Wilbur. – 1. Aufl. – Berlin: Nordeuropa-Institut, 2007 –
ISBN: 978-3-932406-26-3. –
(Berliner Beiträge zur Skandinavistik ; II)

Das Werk einschließlich aller seiner Teile ist urheberrechtlich geschützt.
Jede Verwertung außerhalb der engen Grenzen des Urheberrechtes ist
ohne Zustimmung des Verlages unzulässig und strafbar. Das gilt insbe-
sondere für Vervielfältigungen jeder Art, Übersetzungen, Mikro-
verfilmungen und für Einspeicherung in elektronische Systeme.

1. Auflage 2007

© 2007 Nordeuropa-Institut Berlin sowie die Autorinnen und Autoren

Umschlaggrafik: Mary-Ann Ritter
Satz: Mirko Tietgen
Gesetzt in L^AT_EX aus der Berthold Concorde von Adobe™
Druck und Bindung: Druckhaus Berlin-Mitte

ISSN: 3-932406-26-5
ISBN: 978-3-932406-26-3

Innhald

Innleiing	7
I SPRÅKBESKRIVING	II
MARIT B. HENRIKSEN Kartlegging av den sjøsamiske dialekten i Altafjord-området – med vekt på foneminventar, fonemdistribusjon og fonologisk variasjon	13
KJELL KEMI Samiske infinitte former	25
MICHAEL RIESSLER AND JOSHUA WILBUR Documenting the endangered Kola Saami languages	39
II SPRÅKSOSIALE FORHOLD	83
ANNA-RIITA LINDGREN Det samiske språket i Helsingfors	85
HEIKO F. MARTEN Hvor står samisk i Norge i dag? Samisk i de norske politiske partienes valgprogrammer i 2005 sett i forhold til internasjonale krav om språkvern	113
TORDEL RASMUSSEN Hvordan måler man en språksituasjon?	131
INGER JOHANSEN Revitalisering av sørsamisk språk	141

ÅSE METTE JOHANSEN Vinning og tap – ei kvalitativ tilnærming til språkbytte og språkbevaring i ei nordnorsk kystbygd	153
ELISABETH SCHELLER Samiska i Ryssland – planlægning av en sociolingvistisk utredning	173
JON TODAL Språkleg vitalisering – faktorar som vi ikkje skriv om	201
III SPRÅKKONTAKT	211
TOVE BULL Samisk-skandinavisk språkkontakt i kontaktypologisk perspektiv	213
JURIJ KUSMENKO The origin of Vowel Balance in Swedish and Norwegian dialects	235
NILS DANNEMARK Pluralis i det norske talemålet til nokre barn i Guovdageaidnu	259
Forfattarane	267

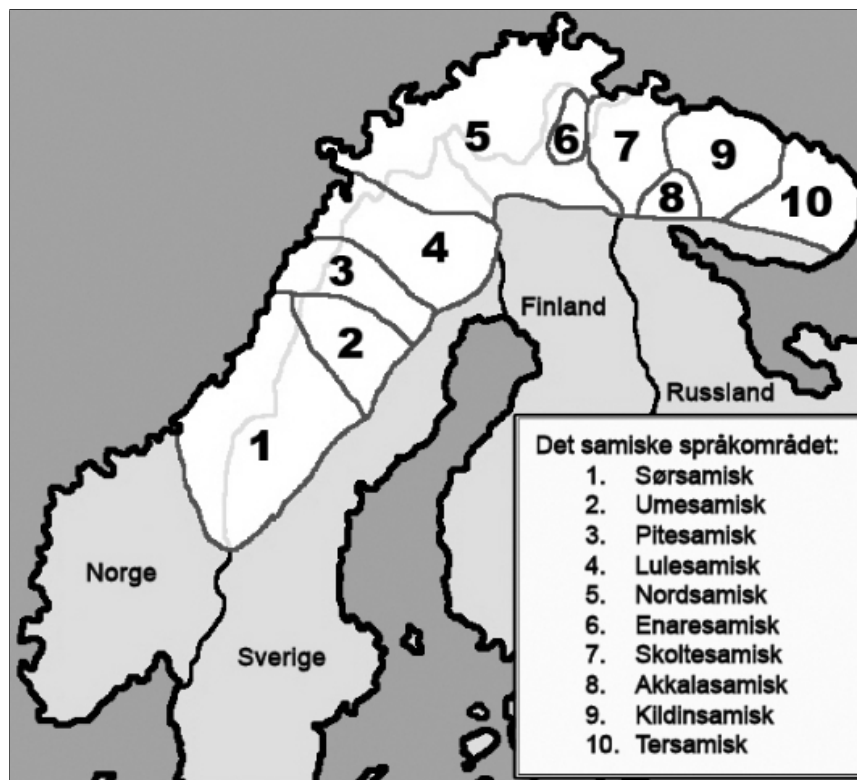
Innleiing

Det området som samane kallar Sápmi, dekkjer store areal frå Kola i Nordvest-Russland, over det nordlege Finland, Sverige og Norge og ned til femundstraktene på norsk side og Idre i Härjedalen på svensk. Tidlegare var det samiske busetnads- og bruksområdet enda større. Men framleis er området stort, samstundes som det er tynt og spreitt folkesett, prega som det er av arktiske naturforhold og harde klimatiske vilkår. I samsvar med dei kriteria og kjenneteikna som ILO-konvensjonen bygger på, er samane utfolk i heile området.

Nordområda er og har frå gammalt vore ein fleirspråkleg region. Såleis er samisk å sjå på som urfolksspråk i regionen. ›Samisk‹ tyder i denne samanhengen dei ulike språka av finsk-ugrisk opphav som har heimvist i dette vidstrekte området. Kartet i denne innleiinga, deler samisk inn i ti språk eller dialektar: sørsamisk, umesamisk, pitesamisk, lulesamisk, nordsamisk, enaresamisk, akkalasamisk, skoltesamisk, kildinsamisk og tersamisk. Etter ein lang og hard assimilasjonsperiode i dei fire nasjonalstatane er fleire av dei samiske språka å sjå på som truga språk. Akkalasamisk må reknast som utdøydd no. Nordsamisk er den varietetten som står tryggast. Den blir da også talt av 75–80 % av dei samiske språkbrukarane. Det seier seg sjølv at dokumentasjon av dei varietetane som har færrest språkbrukarar, og særleg dei der barn ikkje lenger lærer språket, er overlag viktig, og at det hastar med å skaffe fram så mykje dokumentasjon som muleg for ettertida. Aktivt arbeid for revitalisering er heldigvis i gang fleire stader i Sápmi. I prinsippet kan vi seie at slik revitalisering går føre seg i heile området. For nordsamisk og også lulesamisk er slike prosessar komne relativt langt og har vist gode resultat. Det er såleis gledeleg at revitaliseringstiltak no er sett i gang også i regionar med sørsamisk, enaresamisk, skoltesamisk og kildinsamisk bakgrunn og historie.

Denne artikkelsamlinga gjev spreidde gløtt inn i den mangslungne språkkvardagen som pregar språksamfunna i nordområda. Dei fleste av artiklane blei opphavleg haldne som foredrag på eit symposium arrangert av Nord-Europa-instituttet på Humboldt-universitetet i Berlin 4.–5. mai 2006. Foredragshaldarane var lingvistar frå Norge, Sverige og Tyskland. Felles for dei alle er ei sterk interesse for samisk språk og samiske språkforhold. Den faglege bakgrunnen deira er likevel ulik. Somme av

dei er fenno-ugristar, andre nordistar og atter andre allmennlingvistar. I tillegg er det med artiklar som er komne til etter symposiet i Berlin, av forfattarar som ikkje var representerte der, men som redaktørane har meint passa inn i ein antologi som denne.

Den ulike bakgrunnen til forfattarane pregar artiklane. Dei fleste har eit overordna språkkontaktperspektiv. Berre to av artiklane dreier seg om samisk per se, Marit Breie Henriksens om fonologiske trekk i den samiske dialekten i altafjordområdet, og Kjell Kemis om analyse av infinitte former i samisk. Ein tredje artikkel, av Michael Rießler og Joshua Wilbur, tar for seg praktiske aspekt ved dokumentasjon av dei truga språka på Kola, og slik sett seier også den noko om Kola-samisk per se. Desse tre artiklane er plasserte under I. Språkbeskriving.

Alle dei andre artiklane har ei eller anna form for sosiolingvistisk eller

språksosiologisk innfallsvinkel. Dei er plasserte under II. Språksosiale forhold og III. Språkkontakt.

I avdelinga Språksosiale forhold finn vi sju artiklar. Anna-Riitta Lindgren skriv om samisk utanfor Sápmi. Som Stockholm vel er den største »samebyen« i Sverige og Oslo den største i Norge, er trulig Helsingfors største »sameby« i Finland. Det er såleis bruken av samisk i Helsingfors som er tema for Lindgrens artikkel. Heiko Marten vurderer juridiske språkrettar på norsk side i Sápmi i eit fugleperspektiv, idet han jamfører med gælisk i Skotland. Perspektivet hans er primært språkpolitisk. I denne avdelinga er det òg ein artikkel som diskuterer korleis ein best kan kartleggje situasjonen for truga språk. Korleis kan ein måle graden av trussel? Forfattaren, Torkel Rasmussen, kontrasterer her bruken av vitskaplege metodar med journalistiske metodar. Dei fire resterande artiklane i denne avdelinga handlar om revitalisering av ulike samiske språk, sørsamisk, kildinsamisk og nordsamisk. Dei fire artiklane er likevel nokså forskjellige. Inger Johansens er ein kvalitativ analyse av stoda for sørsamisk i dag. Åse Mette Johansen skriv om vilkåra på individnivå, vinst og tap, ved fornorsking og revitalisering. Empirien er frå ei kystsamisk bygd i det nordsamiske området. Elisabeth Schellers artikkel er ein presentasjon av ei spørjeundersøking ho arbeider med for å kartleggje bruken av kildinsamisk på Kola. Den fjerde artikkelen, av Jon Todal, diskuterer faktorar som sjeldan eller aldri blir diskuterte, men som likevel betyr noko for vitalisering eller det motsette.

Artiklane i avdeling III handlar som nemnt om språkkontakt, nærmar bestemt kontakt mellom samisk på den eine sida og nordiske språk på den andre. Tove Bulls artikkel har eit språktypologisk perspektiv, mens Nils Dannemark og Jurij Kusmenko skriv om spesifikke kontaktfenomen i norsk eller nordisk. Kusmenkos artikkel er historisk lingvistisk, mens Dannemark har henta empirien sin frå dagens norske dialekt i Guovdageaidnu/Kautokeino.

Fleire av artiklane tematiserer og diskuterer metodologi. Dels kjem det av at somme artiklar representerer delar av større prosjekt, og somme er »work in progress« der ein enno ikkje kan vise til konkrete forskingsresultat. Den metodologiske orienteringa har trass dette ein eigenverdi. Å vurdere eller evaluere forskingsresultat er ikkje muleg utan at ein samstundes har innsikt i korleis resultata er oppnådde. Når ein arbeider med

minoritetsspråk, og særleg språk som er under kontinuerleg press frå større regionale eller nasjonale språkvarietetar, er metodisk medvett kritisk viktig. Det er lett å trå feil, og det er lett å tolke feil. Det er ikkje alltid ei enkel sak å få fram god og rett empiri. Som følge av den lange og strenge assimilasjonspolitikken som alle dei samiske språka blei utsette for, forsvann dei frå det offentlege rommet i store delar av Sápmi. Men det tyder ikkje at dei ikkje blei brukte. I marginale samiske område kunne ein nok tru samisk språk var utdøydd, mens det i ettertid har vist seg at språket snarare var »gått under jorda«; det blei brukt i løynd. Ein skal såleis vere svært varsam med å felle dødsdom over eit språk. I eit slikt perspektiv er det viktig at språkforskaren bruker metodar og arbeider på måtar som gjer at han eller ho får kontakt med det språket som er i bruk »under jorda«; det som lever sitt løynde liv utanfor offentlegheita.

Sápmi er ikkje eitt språksamfunn, men mange. Språkleg heterogenitet kjenneteiknar området, anten ein beskriv dei i eit reint samisk perspektiv eller i eit språkkontaktperspektiv. Men ein kan òg ha eit overordna finsk-ugrisk perspektiv på delar av området, eller eit nordisk/skandinavisk på til dels andre delar og eit slavisk/russisk på atter andre delar. Som dei politiske og sosiale forholda er varierende og skiftane, er også dei språklege det. Og som språkforholda varierer, gjer også dei politisk-sosiale det. Eitt av formåla med denne antologien er å gje eit lite glimt inn i ei fascinerande språkverd som er i kontinuerleg endring.

Vi takkar Det humanistiske fakultet, Universitetet i Tromsø og Nordeuropa-Institut ved Humboldt-Universität zu Berlin for økonomisk støtte, først til symposiet i Berlin i mai 2006 og deretter til utgjeving av denne antologien.

Tove Bull og Michael Rießler
Berlin, juli 2007

Del I

SPRÅKBESKRIVNING

MARIT B. HENRIKSEN
Kartlegging av den sjøsamiske dialekten
i Altafjord-området – med vekt på foneminventar,
fonemdistribusjon og fonologisk variasjon

Innledning

Jeg arbeider for tiden med mitt doktorgradsprosjekt, som har arbeidstittelen *Kartlegging av den sjøsamiske dialekten i Altafjord-området, med vekt på foneminventar, fonemdistribusjon og fonologisk variasjon*. Grunnlaget for dette doktorgradsprosjektet ligger i hovedfagsarbeidet som jeg gjennomførte i perioden 1999–2002. Jeg undersøkte da den sjøsamiske dialekten i Liidnavuotna (Lerresfjord) i Altafjorden, og funnene beskrives i hovedfagsavhandlingen *Liidnavuona suopmana fonologiija. Mearrasamegiela fonologalaš guorahallan*.¹

I hovedfagsarbeidet tok jeg utgangspunkt i dialekten i ei enkelt bygd i Altafjord-området, *Liidnavuotna*. Materialet ble samlet inn gjennom intervjuer av fem informanter (tre menn og to kvinner) fra bygda. Den ene av mennene fungerte som hovedinformant, og de fire andre informantene fungerte som referanseinformanter. Gjennom transkripsjon og analyse av intervjumaterialet fikk jeg mye informasjon om foneminventar og fonemdistribusjon i den sjøsamiske dialekten i bygda. Jeg stod imidlertid igjen med en del svar, og mange ubesvarte spørsmål, og fant det nødvendig å foreta videre undersøkelser, for å oppnå mer helhetlig og fullstendig informasjon om sjøsamisk fonologi i dette området. Det ser også ut til at dialekten i dette området inneholder fonologisk variasjon av ulik art, og også av den grunn vil det være svært interessant å undersøke denne variasjonen nærmere.

Kort om tidligere forskning om sjøsamiske dialekter

Forskjellene mellom sjøsamenes og flyttsamenes (innlandssamenes) dialekt nevnes for første gang i Knud Leems *En Lappisk Grammatica*.² Han

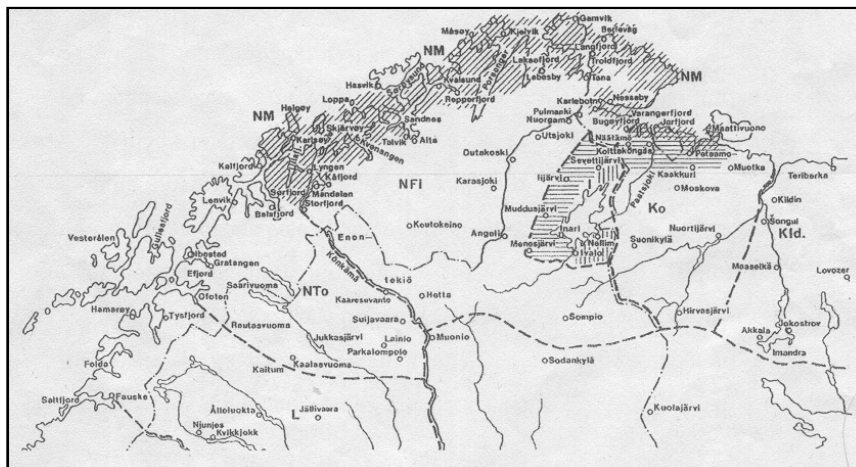
---

¹ HENRIKSEN 2002. Tittel oversatt til norsk: *Liidnavuona-dialektens fonologi. En fonologisk undersøkelse av en sjøsamisk dialekt*.

² LEEM 1749.

bygget sin grammatikk på den samiske dialekten i Porsangerfjorden. Han tok utgangspunkt i flyttsamenes dialekt, men la fram eksempler som viste ulikheter mellom flyttsamenes og sjøsamenes dialekt. Senere har flere forskere undersøkt sjøsamisk, og det er utgitt publikasjoner som i større eller mindre omfang omhandler sjøsamiske dialekter.³ De nevnte forskerne har undersøkt sjøsamisk i ulike deler av dialekt-området, helt fra Sør-Troms/nordre Nordland og øst til Fiskerhalvøya.⁴ Det er likevel ikke publisert selvstendige undersøkelser som konsentrerer seg spesielt om dialekten i Altafjord-området.

Kartutsnittet (Fig. 1) viser det nordsamiske dialektområdet innenfor stiplede linjer (merket NFi, NTo og NM).

Figur 1: Nordsamisk dialektområde, med sjøsamisk dialektområde avmerkt med skrålinjet skravering⁵

Det sjøsamiske dialektområdet, fra Kalfjord i vest til Fiskerhalvøya i øst, er skravert med skrå linjer og merket med bokstavene NM.

³ Bl.a. QVIGSTAD 1925, LAGERCRANTZ 1929 og LAGERCRANTZ 1941, RAVILA 1932, NESHEIM 1949, HANSEGÅRD 1965 og SAMMALLAHTI 1998 og SAMMALLAHTI 2002.

⁴ Fiskerhalvøya heter på skoltesamisk *Kihkkernjårgg*, på russisk *Rybatšij poluostrov*, på engelsk *Fisher Peninsula*.

⁵ Kartutsnittet er hentet fra KORHONEN 1981.

Sjøsamiske dialekter – felles dialekttrekk

I og med at sjøsamisk tradisjonelt defineres som en egen dialekt innen nordsamisk, så har jeg arbeidet med å definere hvilke dialekttrekk som er felles for det sjøsamiske dialektområdet. Med utgangspunkt i tidligere forskning har jeg kommet fram til en oversikt med i alt seks slike dialekttrekk. Det er de fire første av disse dialekttrekkene som i hovedsak skiller sjøsamisk fra resten av det nordsamiske dialektområdet. De to siste dialekttrekkene finnes i hele det sjøsamiske dialektområdet, men fungerer ikke som et skille mellom sjøsamisk og (særlig de østlige) nabodialektene innen nordsamisk.

Følgende fire dialekttrekk fungerer som skille mellom sjøsamisk og resten av de nordsamiske dialektene:

1. Sjøsamisk har, sammen med de østlige samiske språkene, beholdt de gamle nasale geminatene og spirantgeminatet /jj/, der hvor andre dialekter har utviklet konsonantsammensetninger med klusil, f.eks. sjøsamisk *eanni* (›mor‹ nom. sg.), *biemmu* (›mat‹ nom. sg.), *ájjá* (›bestefar‹ nom. sg.); henholdsvis *eadni*, *biebmu*, *áddjá* i nordsamisk normert rettskrivning.
2. Sjøsamisk uttale har ofte såkalt protetisk /v/ i begynnelsen av ord, foran /o-/ og /oa-/, f.eks. sjøsamisk /voarjin/, (›vest‹, ›vestpå‹), i nordsamisk rettskrivning: *oarjin*
3. I sjøsamisk uttales sterkt stadium /v/ foran /s, š, t, c, č/, f.eks. /ovta/ (›en‹ num.), /gavti/ (›kofte‹ nom. sg.), henholdsvis *okta* og *gákti* i nordsamisk normert rettskrivning.
4. I sjøsamisk uttales vokal i 2. stavelse ofte kort og ustemt, »overshort«, eller den faller helt bort. I eldre tekster er det i slike tilfeller ofte ikke avmerket noen vokal i transkripsjonen. Eksempler på dette er sjøsamisk /ovt/ (›en‹ num.), /bikt'sat/ (›klesplagg‹ nom. pl.), henholdsvis *okta*, *biktasat* i nordsamisk normert rettskrivning.

Disse dialekttrekkene finnes, med noe variasjon, i hele det sjøsamiske dialektområdet. Protetisk /v/ er lite dokumentert i de tidlige undersøkelsene av de østlige variantene av sjøsamisk, som Lagercrantz 1929, 1941

og Ravila 1932. Det går imidlertid fram av annet tilgjengelig materiale⁶ at dette trekket finnes også i de østlige variantene.

Følgende to dialekttrekk er felles for de sjøsamiske dialektene, men forekommer også i andre deler av det nordsamiske området, spesielt i de østlige variantene:

5. Stadieveksling *hk* : *g* eller *hk* : *Ø*, som f.eks. i *juhkat* : *jugan/ju.an* (›å drikke‹ inf. 1.p.sg.), *johka* : *joga/jo.a* (›ei elv‹ nom:akk-gen), *jahki:jaqi/ja.i* (›et år‹ nom:akk-gen), i normert nordsamisk rettskriving henholdsvis *juhkat* : *jugan*, *johka* : *joga*, *jahki* : *jagi*.
6. Stadieveksling *hp* : *v*, som f.eks. i *lohpi* : *lovi* (›tillatelse‹ nom:akk-gen), i normert rettskriving *lohpi* : *lobi*. Tilsvarende uttale finnes i ord som *šivihat* (›husdyr‹ nom. pl.) og *rievan* (›en rev‹ nom. sg.), i normert nordsamisk rettskriving henholdsvis *šibihat* og *rieban*.

Tabellen I (s. 17) viser den geografiske distribusjonen av disse dialekttrekkene, dokumentert gjennom de ulike undersøkelsene som er gjort om sjøsamiske dialekter. Dette er en revidert utgave av tabellen fra undersøkelsen *Liidnavuona suopmana fonologiija*.⁷

Som det går fram av tabellen, så kan det være variasjon i forekomsten av dialekttrekk. I slike tilfeller veksler det mellom den sjøsamiske og den innlandssamiske uttalen av dialekttrekket. For eksempel forekommer alle de seks dialekttrekkene i Liidnavuona-dialekten, men for dialekttrekk 2, 3 og 4 er det variasjon mellom sjøsamisk uttale og tilsvarende innlandssamisk uttale. I Porsanger er dialekttrekk 3 forsvunnet i dagens dialekt, men det forekommer relikter av dette trekket, bl.a. i stedsnavn. Dette dialekttrekket er i ferd med å forsvinne også i Laksefjorddialekten.⁹

⁶ SAMMALLAHTI 2002.

⁷ HENRIKSEN 2002, 115.

⁸ NILSEN 2006.

⁹ Ibid.

	Fjord- Lap- pish (Sea)	Kal- fjord	Kvæn- angen	Loppa Sørøya	Alta- fjorden (Lerres- fjord)	Reppar- fjord	Pors- anger	Lakse- fjord	Nesseby Varanger	Neiden	Måtta Vuotna
1 Nasale gem. + j		+	+	+	+	+	+	+/- (-/j/)	+	+	+
2 Protetisk /v/	+	+	+		+/-	-	+	+*	+		-
3 kt > vt kc > vc osv.		+	-	-	+/-	+	(+)*	-*	+	+	+
4 2.st. vok kort/utelatt	+	+	(+)		+/-	+	+		+	(+)	(+)
5 hk : g / o		+	- (g>k)	-	+	+	+	+*	+	+	+
6 hp : v (pp : v)		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

- + dialekttrekket finnes i materialet (det redregjøres for dette, eller det foreligger klare eksempler)
- dialekttrekket finnes ikke i materialet (det redregjøres for dette, eller det foreligger klare eksempler)
- +/- variasjon (det redregjøres for dette, eller det foreligger klare eksempler)
- dialekttrekket er ikke nevnt, og det foreligger ikke eksempler
- * Informasjon på grunnlag av feltarbeid⁸

Tabell 1: Sjøsamiske dialekttrekk – geografisk distribusjon

Tilnærming

Som et redskap i undersøkelsen av fonemdistribusjon benytter jeg følgende inndeling i fonotaktiske posisjoner (forkortelser som benyttes er satt i parentes):

- initium/første konsonant (K₁)
- vokalsentrum/første vokal (V₁)
- konsonantsentrum/andre konsonant (K₂)
- latus/andre vokal (V₂)
- konsonantmargo/tredje konsonant (K₃)
- vokalmargo/tredje vokal (V₃)
- finis/sluttkonsonant (K₄)

Denne inndelingen i posisjoner er tidligere benyttet av bl.a. Bergsland,¹⁰ Sammallahti¹¹ og Kemi.¹² Tabell I viser noen eksempler på inndelingen av ord i fonotaktiske posisjoner.

	K ₁	V ₁	K ₂	V ₂	K ₃	V ₃	K ₄
<i>dolastit</i> ›å fyre‹, ›ha ild brennende‹	d	o	l	a	st	i	t
<i>oaggut</i> ›å fiske‹, ›fiske med stang‹		oa	gg	u			t
<i>vuogga</i> ›fiskekrok‹ nom.sg	v	uo	gg	a			

Tabell 2: Fonotaktiske posisjoner: *dolastit*, *oaggut*, *vuogga*

De fleste dialekttrekkene i sjøsamisk identifiseres i posisjonene V₁, K₂ og V₂, og det er også i disse posisjonene det foreligger størst fonologisk variasjon. Jeg har derfor valgt å konsentrere meg om posisjonene V₁, K₂ og V₂. Jeg arbeider spesielt med kvantitative aspekter ved dialekten, bl.a. *allegro/largo* som fonologisk fenomen i samisk.

¹⁰ BERGSLAND 1946.

¹¹ SAMMALLAHTI 1977, SAMMALLAHTI 1998 og SAMMALLAHTI 2002

¹² KEMI 1984.

Jeg planlegger også å undersøke variasjonene i dialekten, sett ut fra et dialektologisk synspunkt. Jeg vil da se på eventuelle systematiske trekk i dialektens fonologiske variasjon, ut fra Chambers & Trudgills teori om ›transition areas‹ eller dialektgrense-områder/dialektologiske overgangsområder. Chambers og Trudgill viser til at det i slike dialektologiske overgangsområder kan være stor fonologisk variasjon, og at den beste tilnærmingen i slike tilfeller kan være å lete etter systematikk i denne variasjonen: »Rather than to attempt to ›regularise‹ the variability, a more fruitful approach to the problem of transition would seem to be to seek generalisations and systematicity in the variability itself.«¹³

Kort om diftongkvantiteten i V_I

Innen generell lingvistisk teori ser det ut til å være en generell oppfatning at det ikke forekommer trykkforskjeller innad i diftonger, og at eventuelle kvantitetsforskjeller innad i diftongene ikke er av lingvistisk betydning. Forskere som har arbeidet med samiske dialekter har imidlertid både observert og undersøkt trykk- og kvantitetsforskjeller innad i diftongene. Av nyere forskning har bl.a. Sammallahti beskrevet dette. Han arbeider ut fra at disse trykk- og kvantitetsforskjellene er systematiske, og at de har fonologisk relevans. Dette inngår i hans beskrivelser av allegro og largo som fonologisk fenomen innen nordsamisk, og behandles i flere av hans publikasjoner.¹⁴ I sitt materiale viser Sammallahti tre ulike diftongkvantiteter i samisk:

- Lang diftong med trykk på første del [v̄·v]
- Halvlang diftong med trykk på siste del [v̄v̄·]
- Kort diftong med trykk på siste del [v̄v̄]

Jeg mener å observere de samme diftongkvantitetene i sjøsamisk. Observasjoner fra foreløpige analyser indikerer imidlertid at systemet for allegro- og largoformer i sjøsamisk avviker noe fra systemet i nordsamisk for øvrig. Dette gjelder spesielt for diftonger i posisjonen V_I. Dette er en observasjon som jeg nå undersøker videre, for å finne ut om det er

¹³ CHAMBERS og TRUDGILL 1980/1998, 109.

¹⁴ SAMMALLAHTI 1977, SAMMALLAHTI 1998, SAMMALLAHTI 2002.

snakk om et selvstendig system innen sjøsamisk, eventuelt et mer »opp-rinnelig« system enn i de nordsamiske dialektene for øvrig. Følgende eksempler (Tab. 3) kan illustrere distribusjonen for de ulike diftongkvan-titetene.

[v̥·v] foran C _I	[v̥v·] foran C _{II}	[v̥v̥·] foran C _{III}
[è·alán] å leve (pres., 1.p.sg.)	[ěa·lli ^h t] å leve (inf.)	
[di·eðán] å vite (pres., 1.p.sg.)		[öi̇·hti ^h] å vite (inf.)
[ri·emäi] å ta fatt på (pret., 3.p.sg.)	[ri̇·mmáh] å ta fatt på (inf.) (riepmat)	
[bō·aris] gammel (adj.)		
	[vöa·čču̇in] å få (pret., 1.p.pl.)	[vöä·žžu] å få (pres., 3.p.sg.)

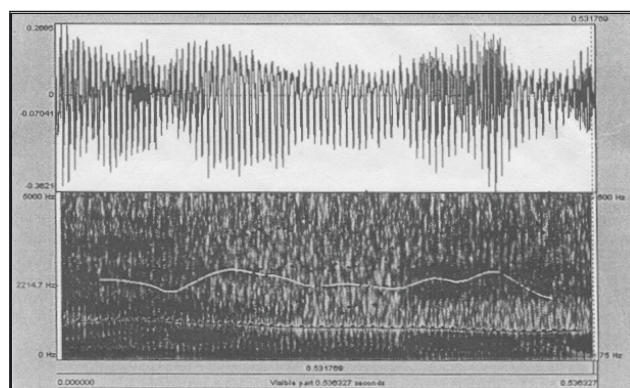
Tabell 3: Diftongkvan-titeter – distribusjon

Eksemplene er hentet fra materialet fra Liidnavuotna, og viser hvordan diftongkvan-titeten i V_I ser ut til å ha sammenheng med kvan-titeten i konsonantsentrum (K₂). I de fleste nordsamiske dialektene er det opposisjon mellom i alt tre kvan-titeter eller »grader« i konsonantsentrum. Kvan-titeten i K₂ gis ved betegnelsene C_I (grad en), C_{II} (grad to) og C_{III} (grad tre). De undersøkel-sene jeg har gjort fram til nå, tyder på stor regelmessighet i at lang diftong med trykk på første del forekommer foran K₂ med graden C_I, halvlang diftong med trykk på siste del forekommer foran K₂ med graden C_{II}, og kort diftong med trykk på siste del forekommer foran K₂ med graden C_{III}.

I undersøkel-sene benytter jeg lydanalyseprogrammet Praat for data-maskin, først og fremst for å kontrollere de resultatene jeg mener å finne

gjennom transkripsjonen av materialet. Den akustiske analysen er imidlertid på et svært foreløpig stadium, og jeg velger derfor å ikke gå inn på dette emnet her. For å illustrere, vil jeg likevel ta med et eksempel som viser noe av den informasjonen man kan hente ut ved hjelp av slik analyse.

Figur I viser et eksempel på pulsform (waveform) og spektrogram for ordet *eanni* (>mor< nom.sg.). Øvre del av bildet, pulsform (waveform) viser frekvensen gjennom uttalen av ordet *eanni*. Nedre del av bildet er spektrogrammet, hvor man kan se avmerking for tonehøyde, intensitet i desibel, og avmerking for formanter.

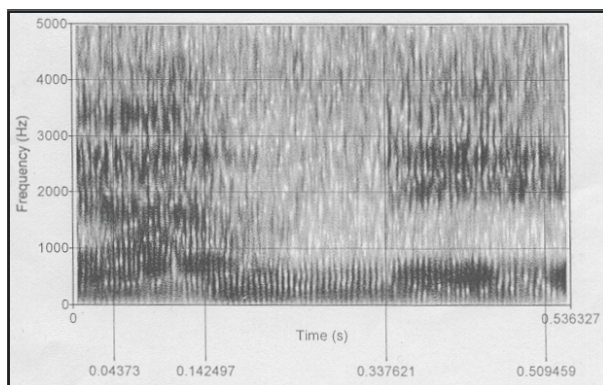

[ẽ ẽ̄ n̄ n ì]

Figur 2: Eksempelord *eanni*, med pulsform (waveform) og spektrogram

Formant 1 (nederste stiplede linje) og formant 2 (nest nederst) gir et inntrykk av den kvalitative endringen i diftongen i V1, sammenlignet med den forholdsvis lange [i]-lyden i V2 (se transkripsjonen under I). Spektrogrammet antyder også en forskjell i kvantiteten i de ulike delene av diftongen i V1.

I og med at språklyd glir naturlig over i hverandre, er det vanskelig å gi eksakte punkter for når en språklyd slutter og den neste begynner. Figur I inneholder spektrogramdelen for ordet *eanni*, med et forslag til segmentering av diftongen i V1, samt vokalen i V2. Transkripsjonen antydes under figurene.

[ě   ẹ̌   ñ   n   ì   ]

Figur 3: Spektrogram, *eanni*

Dette er bare ett eksempel på hvordan man kan benytte det akustiske analyse-programmet, og eksempelet viser bare noen av de mulighetene programmet gir. Denne analysemetoden er imidlertid ganske tidkrevende, og jeg vil derfor benytte den først og fremst til kontroll eller etterprøving av de resultatene jeg mener å finne ved transkripsjon av materialet.

Litteratur

- BERGSLAND, Knut: *Røros-lappisk grammatikk. Et forsøk på strukturell språkbeskrivelse.* (= Serie B: Skrifter; 43). Oslo: Instituttet for sammenlignende kulturforskning, 1946.
- CHAMBERS, Jack K. og Peter TRUDGILL: *Dialectology.* Cambridge: Cambridge University Press, 1980/1998.
- HANSEGÅRD, Nils Erik. »Sea Lappish and Mountain Lappish. A comparison of Fiord Lappish and Jukkasjärvi Lappish«. I: *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 66.6 (1965). 1–91.
- HENRIKSEN, Marit B. »Liidnavuona suopmana fonologiija: mearrasáme-giela suopmana fonologalaš guorohallan«. Hovedfagsoppgave i samisk. Tromsø: Universitetet i Tromsø, 2002.

- KEMI, Kjell. »Dialektgrensen mellom Kárášjohka og Guovdageaidnu. En dialektologisk undersøkelse av dialekten i Suosjavri«. Hovedoppgave i samisk. Oslo: Universitetet i Oslo, 1984.
- KORHONEN, Mikko: *Johdatus lapin kielen historiaan*. (= Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia; 370). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 1981.
- LAGERCRANTZ, Eliel: *Sprachlehre des Nordlappischen nach den seelappischen Mundarten*. (= Bulletin; 3). Oslo: Oslo etnografiske museum, 1929.
- LAGERCRANTZ, Eliel. »Synopsis des Lappischen«. I: *Oslo etnografiska museums skrifter* 2.4 (1941).
- LEEM, Knud: *En Lappisk Grammatica efter den Dialect, som bruges af Fieldlapperne ud i Porsanger-fiorden*. Kjobenhavn: Gottmann Fridrich Kisel, 1749.
- NESHEIM, Asbjørn: »Traits from life in a Sea-Lappish district: told by Anders Monsen from Repparfjord«. I: NESHEIM, Asbjørn (Utg.): *Bidrag til finnernes bygdehistorie og etnografi. Bind 2. Annet hefte*. (= Nordnorske samlinger; 6). Oslo: Etnografisk museum, 1949. 139–167.
- NILSEN, Steinar. »Resultater fra feltarbeid«. Upublisert. 2006.
- QVIGSTAD, Just K.: *Die lappischen Dialekte in Norwegen. Lappische Texte aus Kalfjord und Helgöy: Reste eines ausgestorbenen Seelappendialektes*. (= Zur Sprach- und Volkskunde der norwegischen Lappen; 1). Oslo: Oslo etnografiske museum, 1925.
- RAVILA, Paavo: *Das Quantitätssystem des seelappischen Dialektes von Maattivuono*. (= Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia; 62). Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, 1932.
- SAMMALLAHTI, Pekka: *Norjan saamen Itä-Enontekiön murteen äänneoppi*. (= Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia; 160). Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, 1977.
- SAMMALLAHTI, Pekka: *The Saami Languages. An Introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji, 1998.
- SAMMALLAHTI, Pekka: *Jietnadataahpa vuodđokursa. Logaldatmániggus*. Oulu: Oulun yliopisto, 2002.

KJELL KEMI
Samiske infinitte former

I. Innledning

Definisjonen av infinitte former har forårsaket atskillige diskusjoner i årenes løp. Noen kaller de infinitte formene for verb, andre kaller dem nomener. Noen sier at de er former for ordbøyning eller ordavledning. I denne artikkelen skal jeg gi en oversikt over hvordan ulike forskere har behandlet infinitte former i samisk. For å få en oversikt over den faglige diskusjonen disse formene er blitt til del, må vi se på behandlingen av dem i et historisk lys, både når det gjelder tradisjonell inndeling, moduskategorisering, og inndeling ut fra det syntaktiske og det funksjonelle kriteriet (kap. 2).

Når et sammensatt verbal består av finitt form og infinitt form, er det vanlig å kalle det finitte verbet for hjelpeverb, og det infinitte verbet for hovedverb.¹ I samisk dannes perfektum partisipp med verbet *leat* som da fungerer som hjelpeverb.² Det finitte verbet uttrykker både tempus og modus samtidig, eller bare modus, slik at disse og de følgende infinitte former kan bindes sammen, f.eks.

lea vuolgán ›har dradd‹
lei vuolgán ›hadde dradd‹
lea vuolgimin ›holder på å dra‹

Det finitte verbet kalles altså hjelpeverb,³ fordi hjelpeverbet står som førsteledd i en infinittkjede, det kan styre andre verb, men andre verb ikke kan styre hjelpeverb.⁴

¹ ENDRESEN, SIMONSEN og SVEEN 1996, 89.

² BERGLAND 1961, 25–26.

³ RUONG 1970/1974, 161 sier at en setning består av to ledd eller hoveddeler a) predikat eller predikatsledd og b) subjekt eller subjektsledd. Til predikat brukes alltid en finitt verbform og til subjekt et nomen. Jf. også MAGGA 1983, 72, MAGGA 1986, 6, 9, 57–162, 235f., 258.

⁴ I tillegg sier *ibid.*:

- hjelpeverbet kan ikke omformes til passiv. Passivomforming kan skje via hovedverbet med eller uten hjelpeverb;
- hjelpeverbet tar ikke utfyllinger selv;

For å kunne forstå infinitte former kan vi se det finitte verbet i forhold til nomen, som i følgende tabell:

	Karakter	Finite verb	Nomen
Konjugasjon	Modus	+	-
	Tempus	+	-
	Person	+	-
Deklinasjon	Kasus	-	+
	Numerus	-	+
	Possessiv suffiks	-	+

Her ser vi en klar todeling, som viser forskjellen mellom nomentilhørighet (deklinasjon) og verbalitet (konjugasjon). Ifølge denne tabellen har ikke finitte verb noen likheter med nomen. På samme måte defineres infinitte former negativt i forhold til finitte verb, fordi de infinitte formene mangler modus, tempus og personbøying. Kan det tenkes at infinitte former har likheter med nomener siden de kalles for nominale former? Kan de bøyes i kasus, og tar de numerus- og possessiv suffiks?

2. Tidligere analyser av infinitte former

Som andre språkbeskrivelser er også de eldste samiske grammatikkbøkene utformet på basis av klassisk gresk og latinsk grammatikk. Man har i tillegg benyttet samme metode, samme definisjoner og samme begreper som i disse klassiske greske og latinske grammatikene.

Tradisjonell inndeling

De første samiske grammatikkbøkene har en lite enhetlig oppfatning av infinitte former. Det betyr at klassifiseringen av de infinitte formene viser betraktelige forskjeller. Det kan være vanskelig å skjønne bakgrunnen for det, fordi grammatikerne ikke nevnte hvilke kriterier klassifiseringen bygde på.⁵ I disse verkene kalles infinitte former for Infinitivus. Lindahl

- hjelpeverbet kan være i forskjellige setninger – også i eksistensialsetninger;

- hjelpeverbet kan ikke stå som attributt eller inngå i attributtet.

⁵ KORHONEN 1974, f.eks. FJELLSTRÖM 1738, GANANDER 1743, 80, LEEM 1749.

og Öhrling bruker betegnelsen Infinitivus-Modus, som de sier har tre forskjellige partisipp: Praes (dvs. presens partisipp), Praeter (dvs. perfektum partisipp) og Futurum (dvs. deverbale nominalavledning).⁶ Stockfleth har en todeling: Verbum nominale (Infinitivus, Factivus (dvs. supinum), Comitativus (dvs. gerundium), Caritativus (dvs. verbabessiv)) og Nominale verbale (Nomen substantivus verbale tilsvarer dagens aktio og presens partisipp).⁷ Begrepet nomen adjectivum verbale omfatter presens partisipp og perfektum partisipp. Friis bruker betegnelsen Modi Substantivus⁸ (dvs. infinitiv, supinum, gerundium, verbabessiv) og Adjectivus (dvs. aktio essiv og perfektum partisipp).

Moduskategorisering

Fra og med Wiklund⁹ skjer det et skifte ifølge Korhonen.¹⁰ Heretter klassifiseres både de finite og de infinite formene som konjugasjon (modi, tempora, numeri). En slik klassifisering er ikke blitt gjort tidligere i samisk. Ifølge Nielsen¹¹ er det forskjellige modi i samisk og norsk:

Der er en modus-rikdom som der ikke finnes noget tilsvarende til på norsk: indikativ, to slags konjunktiv (potensialis og kondisjonalis), imperativ, infinitiv, to slags gerundium (ger. I og ger. II), abessiv, aktio (verbalsubstantiv¹²), supinum (bare i nektende bøining), presens partisipp (også brukt som aktor, til å betegne bøining), perfektum partisipp.

⁶ LINDAHL og ÖHRLING 1780.

⁷ STOCKFLETH 1840.

⁸ FRIIS 1856, 82: »Denne Modus med sin Nominalendelser svarer til andre Sprogs Infinitiv, Supinum, Gerundium, Karitiv«.

⁹ WIKLUND 1915, 63–83.

¹⁰ KORHONEN 1974, 8, 16.

¹¹ NIELSEN 1926, 146.

¹² CRYSTAL 1980/1997, 4II: »The adjective from ›verb‹, verbal, is often used in traditional grammatical description, for instance ›verbal noun‹ (= an ADJECTIVE similar in form or meaning to a verb, e.g. smoking)«.

RUONG 1970/1974, 97 sier at »Av tvåstaviga verbstammar kan man göra nomen (verbsubstantiv) genom att direkt till stamkonsonanten (i starkstadium) lägga till -o, som sålunda ersätter stammens vokal i andra stavelsen«.

Denne modusinndelingen finnes også hos Collinder, Bergsland, Lagercrantz, Schlachter, Halász, Itkonen og Ruong.¹³ Ruong sier at:

Verbets infinita former har inte personböjning. Däremot kan en del av dem ha kasusböjning. Sådana former kan användas t ex som subjekt i satsen eller som predikatsfyllnad¹⁴ i förbindelse med læt, eller som attribut eller som bestämningar till predikats verbet.¹⁵

Siden nevner Ruong de infinitte formene som er adverbial eller predikat-sutfylling: Infinitiv, presens partisipp, aktio essiv, verbgenitiv, verbabessiv og gerundium.¹⁶ Ruong nevner ikke hvilke infinitte former han betrakter som verbaler og hvilke han betrakter som nominaler.

Ut fra moduskategorisering alene tar heller ikke Nielsen standpunkt til hvilke infinitte former som er verbal, og hvilke som er nominal. Bergsland konkluderer derimot med at infinitiv, aktio essiv, perfektum partisipp tilhører verbparadigmet, mens verbabessiven står etter Nielsens¹⁷ og Bergslands¹⁸ mening på grensen mellom ordbøyning og ordavledning:

Barggakeahtta it oaččo bálkká. ›Uten å arbeide får du ikke lønn.«

Av nyere grammatikker vil jeg nevne Nickel.¹⁹ Han kombinerer det morfologiske og det syntaktiske aspektet. I syntaksdelen kategoriserer han infinitte former som setningsledd, som verbal i setningstilsvar (objekt,²⁰ adverbial, attributt) og som del av sammensatte verbal. I tillegg påpeker han at noen infinitte former er på grensen mellom infinitte verbformer og avledede ord.

¹³ COLLINDER 1942, BERGSLAND 1946, BERGSLAND 1961, LAGERCRANTZ 1923, LAGERCRANTZ 1926, SCHLACHTER 1958, HALÁSZ 1885–1896, ITKONEN 1966, 286 og RUONG 1970/1974, 67

¹⁴ Ibid., 40, 163 kaller predikatsfyllnad også predikativ. »Vi återvänder till exemplet *sån læ bårrame*. Där består predikatsledet av två ord, den finita verbformen *læ* og den infinita verbformen *bårrame*; *bårrame* är en bestämning, en utfyllnad, till *læ* och kallas predikatsfyllnad«.

¹⁵ Ibid., 80.

¹⁶ Ibid., 166.

¹⁷ NIELSEN 1926, 182–183.

¹⁸ BERGSLAND 1961, 13, 30.

¹⁹ NICKEL 1990/1994, 42–68, 393–479.

²⁰ Ibid. kaller reksjonsadverbial i illativ, lokativ og komitativ for objekt, mens MAGGA 1980 bruker begrepet reksjonsadverbial.

Nickel 1990/1994 regner med 12 infinitte former i nordsamisk, en oversikt over disse illustreres med eksempler av verbet *vuodjit* 'å kjøre':

	Forskjellige samiske infinitte former
infinitiv	vuodjit
aktio essiv (=2. gerundium)	vuodjimin
aktio lokativ	vuodjimis
perfektum partisipp	vuodján
verbgenitiv (verbaladverb)	vuoji
nektende supinum	amam vuodjit
nektende presens	in vuoje
nektende preteritum	in vuodján
verb abessiv	vuojikeahttá
gerundium (=1. gerundium)	vuojedettiin
presens partisipp	vuoddji
aktio nominativ	vuodjin

De ulike modellene for inndeling kan sammenfattes i en oversiktstabell (s. 30).

Selv om de fleste infinitte formene er nevnt under verbbøyning, betyr ikke det at alle kalles verbaler. Nickel deler infinitte former i to grupper: De som kan være del av verbalet, er infinitiv, perfektum infinitiv, nektende presens, nektende potensialis, nektende kondisjonalis, perfektum partisipp og aktio essiv. De infinitte formene som står utenfor verbalet, er presens partisipp, aktio, aktio lokativ, gerundium, verb genitiv, verbabessiv og nektende supinum. Nickel sier også at når disse kan knytte til seg et objekt (dvs. nominalfunksjon med verb-styring), oppfattes disse som infinitt verbform.

Det syntaktiske og det funksjonelle kriteriet

Den tradisjonelle måten å inndelegge nomener og verb på har vært dominerende også i Finland. Vihonen²¹ har i sin avhandling vist hvordan den latinske grammatikkens modell danner grunnlaget for dagens finske

²¹ VIHONEN 1978, 138.

	Verbbøyning	Avledningslære
Nielsen ²²	Infinitiv, aktio, gerundium, aktio es-siv, presens partisipp, verb abessiv, perfektum partisipp, nektende presens, nektende preteritum	Aktio, presens partisipp
Bergsland ²³	Perfektum partisipp, nektende preteritum, nektende presens, aktio es-siv, infinitiv, aktio lokativ, ²⁴ gerundium, verbgenitiv, verbabessiv	Aktio, presens partisipp
Ruong ²⁵	Infinitiv, perfektum partisipp, ?handlingsnomen, gerundium, nektende presens, nektende preteritum	Aktio, presens partisipp
Nickel ²⁶	Perfektum partisipp, perfektum kondisjonalis 2, pluskvamperfektum, nektende presens, nektende potensialis, nektende kondisjonalis, nektende imperativ	Aktio, presens partisipp

grammatikker. Ikola 1974/1978 sier at morfologien ikke er tilstrekkelig for å kategorisere ordklasser; man må også ta syntaksen i betraktning. Det er nettopp dette Nielsen²⁷ gjør i og med at han trekker frem det syntaktiske kriteriet i tillegg til tradisjonell moduskategorisering. Nielsen påpekte at grensen mellom adjektiver, verbalsubstantiver og verbaler ikke er like skarp på samisk som på norsk, dels fordi noen av disse kan ta objekt. Nielsen inndeler infinitte former i to kategorier uten å si dette eksplisitt. Infinitte former ligner på verbal i en normal setning når de kan knytte til seg underordnede ledd. Andre infinitte former kan forekomme med samme funksjon som substantiver, adverb og adjektiv. Det vil si at de opptrer som subjekt, objekt, attributt, adverbial og predikativ. Bergs-

²² NIELSEN 1926, 148–175, 365–397.

²³ BERGLAND 1961.

²⁴ Ibid., 83 kaller aktio for rent verbalsubstantiv.

²⁵ RUONG 1970/1974, 67, 80–84, 97, 109, 166.

²⁶ NICKEL 1990/1994, 54–68, 298, 311.

²⁷ NIELSEN 1926, 61, 319, 397–398.

land²⁸ og Ruong²⁹ nevner også disse kriteriene, dvs. når noen infinitte former er del av verbalet.

På bakgrunn av Niensens, Bergslands og Ruongs inndelinger og modellen til Papp³⁰ og Hakulinen og Karlsson³¹ har jeg satt opp følgende tabell over hvordan finitte former og nomen fordeler seg ut fra det funksjonelle og det syntaktiske kriteriet:

		Finite former	Nomen
Funksjon	Verbal ³²	+	-
	Subjekt	-	+
	Objekt	-	+
	Attributt	-	+
	Predikativ	-	+
	Adverbial	-	+
Syntaks	Kan ta bestemmelser (objekt/adverbial)	+	-
	Kan være attributt i setningen	-	+

Disse to kriteriene viser klare forskjeller mellom verb og nomen. Verb har verbalfunksjon i setningen, syntaktisk har den verbstyring ved å ta bestemmelser.

Ruong skiller dessuten mellom verbformer med og uten subjekt:

Infinitiv kan ej direkte förbindas med ett subjekt. Förbindningen måste ske med hjälp av en verbform, som tar hänsyn til subjektets person og numerus. I satsen *mån galggan bårat* ›jag skal äta‹ har *bårat* förbundits med subjektet *mån* med hjälp av verbet *galgan*, vars böjningsform står i överensstämmelse med at subjektet är *1p* och är i *sg*. Infinitiven i sig själv er obestämd i förhållande till subjektet i satsen. Det är just därav infinitiven har fått sitt namn. Infinitiv betyder nämligen ›obestämd‹.³³

²⁸ BERGLAND 1961.

²⁹ RUONG 1970/1974, 80–84.

³⁰ PAPP 1968, 26.

³¹ HAKULINEN og KARLSSON 1979, 87.

³² Bergsland og Ruong kaller verbal for predikat.

³³ RUONG 1970/1974, 66.

Ifølge Bergsland og Ruong kan også perfektum partisipp, aktio essiv og infinitiv fungere som predikat i setningstilsvar:

- Olbmot muitaledje juo du vuolgán.* ›Folk fortalte allerede at du var reist.‹
Gullen áhči dan muitaleamen. ›Jeg hørte far fortelle det.‹
Dat logai báhpa fargga boahtit. ›Han sa at presten kom (skulle komme) snart.‹

På bakgrunn av Nielsens, Bergslands og Ruongs opplysninger har jeg laget en tabell over hvordan de infinitte formene fordeler seg i forhold til verbalitet og nominalitet (+ betegner verbalitet og – nominalitet):

	finitt	inf.	perf.	akt.ess	ger.	akt.lok	v.abb	v.sup	v.gen	nomen
Nielsen	+	?	?	?	?	?	–	?	?	–
Bergsland	+	+	+	+	–	–	–	–	–	–
Ruong	+	+	+	+	–	–	–	–	–	–

Korhonen³⁴ går ett skritt videre. Han trekker fram fem kriterier som utgangspunkt for sin undersøkelse av infinitte former. Men likevel begrenser han seg til kun tre: det syntaktiske, det funksjonelle og det morfologiske kriteriet. Han tar vekk det semantiske kriteriet og produktivitetskriteriet i og med at disse ikke skiller finitte fra infinitte former. Innen hvert kriterium bruker Korhonen³⁵ en tredelt inndeling (verbal, svakt verbal og ikke-verbal).

Syntaktisk er infinitte former verbal når de kan ta verbalutfyllinger som komplement. De er svakt verbale når det tar begrensete antall verbalutfyllinger, og de er ikke-verbale når de ikke kan ta disse i det hele tatt.

Eine zum Verbparadigma gehörende Form muss die typischen syntaktischen Besonderheiten eines Verbs aufweisen. Wenn zu einer nichtfiniten Form Bestimmungen des Verbs treten können, wie ein Objekt oder ein Adverbiale des Ortes, der Zeit, der Art und Weise etc., handelt es sich um eine Nominalform des Verbs.

³⁴ KORHONEN 1974, 9–50.

³⁵ Ibid., 10.

Funksjonelt er en infinitt form verbal når den er del av en finitt sammensatt kategori, svakt verbal som delvis del av en finitt sammensatt kategori for verb. Den er ikke-verbal når dette ikke finner sted.

Morfologisk er den verbal når den inneholder morfem tilhørende konjugasjon, f.eks. tempus- eller modusmorfem. Den er morfologisk nøytral når den delvis har det. Og den er ikke-verbal når den overhodet ikke inneholder slike morfem.

Korhonen³⁶ lager så en tabell hvor han bruker de ovennevnte kriteriene for å undersøke om infinitte former har verbal eller nominal karakter. +, 0, – betyr her verbal, svakt verbal og ikke-verbal:

	syntaktisk kriterium	funksjonelt kriterium	morfologisk kriterium
nektelsesverbet	+	+	+
perfektum partisipp	+	+	+
infinitiv	+	+	0
aktio essiv (2. gerundium)	+	0	–
verbabessiv	+	–	0
supinum	+	–	0
presens partisipp	0	–	+
gerundium (1. gerundium)	+	–	–
verbgenitiv (verbaladverb)	+	–	–
nektende supinum	–	+	–
aktio	0	–	–

Tabell 6: Morfologisk, funksjonell og syntaktisk kategorisering

Korhonens undersøkelse viser at infinitte former ikke utgjør noen enhetlig gruppe, men at de kan inndeles i fire kategorier. Aller nærmest finitte former kommer nektelsesverb, perfektum partisipp og infinitiv. En mellomgruppe danner aktio essiv, verbabessiv og supinum. Deretter følger presens partisipp, gerundium, verbgenitiv og nektende supinum. Aktio står verbalet fjernest og nominalet nærmest.³⁷

Magga har forsket på syntaks, og jeg vil fremheve hans doktorgradsarbeid *Studier i samisk syntaks, del 1* 1986. Hans forskning angår infi-

³⁶ Ibid., 49.

³⁷ Ibid., 49.

nitivsyntaks, dvs. sammensatte former som hjelpeverb i en infinitivkonstruksjon og objekt med infinitiv.

Magga undersøkte styringsverbenes funksjon og valgte å se på to konstruksjoner:

1. finittverb med infinitiv i normalsetninger, der det grammatiske subjektet i nominativ representerer agens for infinitivsetningen
2. finittverb med nominal i akkusativ og infinitiv, hvor nominalet i akkusativ er agens for infinitiv. Han kaller dette »akkusativ med infinitiv«.

Det er styrings- eller matriseverbet³⁸ som bestemmer konstruksjonens syntaktiske egenskaper i hvert enkelt tilfelle. Magga betraktet derfor de ulike konstruksjonene av akkusativ med infinitiv utifra matriseverbene og det styrte verbet. Deretter grupperte han dem etter syntaktiske og betydningsmessige egenskaper.

Både i semantisk og i syntaktisk forstand er hovedverbet overordnet det infinitte verbet,³⁹ fordi hovedverbet står for verbalets forhold til andre ledd og for verbalets syntaktiske egenskaper. Dette stemmer overens med f.eks. Diderichsens⁴⁰ oppfatning om at hovedverbet svarer for arten og antallet bestemmelser som kan knyttes til verbalet.

Magga har laget en modell for videre forskning av infinitiv, matriseverb og det styrte verbet. Men Magga gir ikke svar på problemstillingen om kategorisering av andre infinitte formene.

3. Kort om min undersøkelse

Infinitte former har vært en kateball mellom finitte verb, nomen, ordbøyning og ordavledning. Plassering, definisjon, begrepsbruk og antall infinitte former har variert innen tradisjonell inndeling og moduskategorisering, og innen inndeling ut fra det syntaktiske og det funksjonelle kriteriet. Som man ser av denne artikkelen, så forblir grensen mellom finitte og infinitte former lite presist definert ut ifra disse kriteriene alene. Formålet og utfordringen med min undersøkelse blir da å komme frem til et mer presist definisjonssystem for samiske infinitte former.

---

³⁸ Dvs. fornemmelses- og utsagnsverb som *se*, *høre* osv.

³⁹ MAGGA 1983, 73.

⁴⁰ DIDRICHSSEN 1946/1976, 169.

Det ser ut til at etter at tradisjonell latinsk grammatikk først hadde tegnet det opprinnelige kartet, så overtok forskerne dette som modell for beskrivelsen av forskjellige språk. Dette gjorde de før det språklige terrenget ble skikkelig undersøkt. Dette viser hvilken sterk posisjon og hvilken sterk innflytelse latinsk grammatikk har hatt innen lingvistikk helt fram til i dag.

Det mangler en bred undersøkelse som gir en mer utfyllende oversikt av infinitte former. Derfor vil jeg forsøke å legge til grunn andre parametere enn det som hittil er blitt gjort. Min undersøkelse skal dreie seg om tre kriterier: Valens og semantikk, funksjon og morfosyntaks.

Til min undersøkelse har jeg benyttet meg av tilgjengelige grammatikker, vitenskapelige avhandlinger, artikler etc.

Jeg er nå omtrent midtveis i undersøkelsen og vil derfor ikke gå inn på konkluderende resultater her. Jeg sitter likevel med et bestemt inntrykk av at dependensgrammatikken vil kunne gi svar på mange av de problemstillingene som jeg reiser i denne artikkelen, eller i det minste vil rydde opp i et nokså uoversiktlig landskap. Jeg vil avslutte med noen generelle kommentarer om punktene valens, funksjon og morfosyntaks.

Valens

Det ser ut til at de fleste infinitte former kan være både en-, to- og treverdige – med noen begrensninger ved treverdige og nullverdige. Jeg finner også en tendens til at valensen reduseres med en (-1) ved overgangen fra finitt verb til f.eks. gerundium.

Verbets funksjon

De fleste tilfellene viser at verbets funksjon endres ved overgangen fra finitt til infinitt form. Det er en overvekt av tilfeller hvor funksjonen endres fra verbal til adverbial. Jeg har også registrert tilfeller av at funksjonen endres fra verbal til objekt og (meget begrenset) til predikativ.

Morfosyntaks

I de fleste tilfeller endres de morfosyntaktiske egenskapene (S, O, adv) til verbets argumenter når verbet opptrer i infinitte former. Det er foreløpig for tidlig å si noe om forutsigbarheten, og i hvilken grad endringene er obligatoriske.

4. Konklusjon

Som antydnet ovenfor er det tradisjonelle begrepsapparatet og de tradisjonelle tilnæringsmåtene ikke tilstrekkelige for å kunne klassifisere og kategorisere samiske infinitte former på en tilfredsstillende måte. En alternativ tilnæringsmåte som iallfall så langt ser ut til å bidra til å rydde opp i et uoversiktlig landskap, representerer dependensgrammatikken. Det er likevel for tidlig å trekke absolutte og endelige konklusjoner i så måte. Foreløpig får vi slå oss til tåls med at faghistoriske oversyn også kan bidra til å øke innsikten og forståelsen vår. I det minste belyser slike oversyn hvilke problem dagens samiske grammatikkforskning må legge vekt på å finne løsninger på.

Litteratur

- BERGSLAND, Knut: *Røros-lappisk grammatikk. Et forsøk på strukturell språkbeskrivelse.* (= Serie B: Skrifter; 43). Oslo: Instituttet for sammenlignende kulturforskning, 1946.
- BERGSLAND, Knut: *Samisk grammatikk med øvelsestykker.* Oslo: Kirke- og undervisningsdepartement, 1961.
- COLLINDER, Björn: *Lappische Sprachproben aus Härjedalen.* (= Arbeten utg. med understöd av Vilhelm Ekmans Universitetsfond; 50). Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1942.
- CRYSTAL, David: *A dictionary of linguistics and phonetics.* London: Blackwell Publishers Ltd, 1980/1997.
- DIDRICHSEN, Paul: *Elementær dansk Grammatik.* København: Gyldendal, 1946/1976.
- ENDRESEN, Rolf Theil, Hanne Gram SIMONSEN og Andreas SVEEN: *Innføring i lingvistik.* Oslo: Universitetsforlaget, 1996.
- FJELLSTRÖM, Pehr: *Grammatica Lapponica.* Holmiae: Hornn, 1738.
- FRIIS, Jens Andreas: *Lappisk grammatik: udarbeidet efter den finmarkiske hoveddialekt eller sproget, saaledes som det almindeligt tales i norsk Finmarken.* Christiania: Cappelen, 1856.
- GANANDER, Henric: *Grammatica Lapponica.* Holmiæ: Salvius, 1743.
- HAKULINEN, Auli og Fred KARLSSON: *Nykysuomen lauseoppia.* Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, 1979.
- HALÁSZ, Ignacz: *Svéd-lapp nyelv.* Bd. 1–6. Budapest: MTA, 1885–1896.

- ITKONEN, Erkki: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: Söderström, 1966.
- JERNSLETTEN, Nils. »Hállangiella. En undersökelse av prosodiske faktorer i samisk i Tana«. Magistergradsavhandling i samisk språk. Universitetet i Oslo, 1974.
- KORHONEN, Mikko: *Die Konjugation im Lappischen. Morphologisch-historische Untersuchung. 2. Die nominalen Formkategorien*. (= Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia; 155). Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, 1974.
- LAGERCRANTZ, Eliel: *Sprachlehre des Südlappischen nach der Mundart von Wefsn*. (= Kristiania etnografiske museum. Bulletin; 1). Kristiania: Kristiania etnografiske museum, 1923.
- LAGERCRANTZ, Eliel: *Wörterbuch des Südlappischen nach der Mundart von Wefsen*. (= Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter 4). Oslo: Aschehoug, 1926.
- LEEM, Knud: *En Lappisk Grammatica efter den Dialect, som bruges af Fieldlapperne ud i Porsanger-fiorden*. Kjobenhavn: Gottmann Fridrich Kisel, 1749.
- LINDAHL, Erik og Johan ÖHRLING: *Lexicon Lapponicum*. Holmiæ: Johan Georg Lange, 1780.
- LØDRUP, Helge: *Norske hypotagmer. En LFG-beskrivelse av ikke-verbale hypotagmer*. (= Oslo-studier i språkvitenskap; 4). Oslo: Novus forlag, 1989.
- MAGGA, Ole Henrik: *Lokative læt-setninger i samisk*. (= Diedut; 1978:1). Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta, 1978.
- MAGGA, Ole Henrik: *Giellaoahppa. Jietna-, hápme- ja cealkkaoahppa oanehaččat čilgejuvvon*. (= Diedut; 1980:3). Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta, 1980.
- MAGGA, Ole Henrik. »Hjelpeverb i samisk«. I: *Norsk lingvistisk tidsskrift* 1983.1 (1983). 67–83.
- MAGGA, Ole Henrik: *Studier i samisk syntaks. Del 1: Infinitivsetning. Akkusativ og infinitiv*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta, 1986.
- NICKEL, Klaus Peter: *Samisk grammatikk*. [Oslo]: Universitetsforlaget, 1990/1994.
- NIELSEN, Konrad: *Lærebok i Lappisk. Bind 1. Grammatikk. Lydlære, formlære, orddannelselære og syntaks, samt tillegg*. Oslo: Brøgger, 1926.

- NIELSEN, Konrad og Asbjørn NESHEIM: *Lappisk ordbok: grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino*. (= Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie B, Skrifter 17). Oslo: Aschehoug, 1932–1962.
- PAPP, István: *Unkarin kielen historia*. (= Tietolipas; 54). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 1968.
- PEI, Mario: *Glossary of linguistic terminology*. New York: Doubleday, 1969.
- PLATZACK, Christer: *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet. En introduktion till modern generativ grammatik*. Lund: Studentlitteratur, 1998.
- QVIGSTAD, Just K.: *Die lappischen Dialekte in Norwegen. Lappische Texte aus Kalfjord und Helgöy: Reste eines ausgestorbenen Seelappendialektes*. (= Zur Sprach- und Volkskunde der norwegischen Lappen; 1). Oslo: Oslo etnografiske museum, 1925.
- ROBINS, Robert H.: *A short history of linguistics*. (= Longman linguistic library). London: Longman, 1967/1997.
- RUONG, Israel: *Min sámigiella. Samisk grammatik*. Stockholm: Utbildningsförlaget, 1970/1974.
- SCHLACHTER, Wolfgang: *Wörterbuch des Waldlappendialekts von Malå und Texte zur Ethnographie*. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae; 14). Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, 1958.
- STOCKFLETH, Nils Vibe: *Grammatik i det lappiske sprog. Saaledes som det tales i Norsk-Finnmarken*. Christiania 1840.
- VIHONEN, Sakari. »Suomen varhaiskieliopit ja 1900-luvun kielentutkimus«. I: *Virittäjä: Kotikielen Seura* 82 (1978). 160–164.
- WIKLUND, Karl Bernhard: *Lärobok i lapska språket*. 2. oppl. Stockholm: Björck & Börjesson, 1915.

MICHAEL RIESSLER AND JOSHUA WILBUR
Documenting the endangered Kola Saami languages

I. Introduction

The present paper addresses some practical and a few theoretical issues connected with the linguistic field research being undertaken as part of the *Kola Saami Documentation Project (KSDP)*.

The aims of the paper are as follows: a) to provide general information about the Kola Saami languages and the current state of their documentation; b) to provide general information about KSDP, expected project results and the project work flow; c) to present certain software tools used in our documentation work (Transcriber, Toolbox, Elan) and to discuss other relevant methodological and technical issues; d) to present a preliminary phoneme analysis of Kildin and other Kola Saami languages which serves as a basis for the transcription convention used for the annotation of recorded texts.

I.I. The Kola Saami languages

The Kola Saami Documentation Project aims at documenting the four Saami languages spoken in Russia: Skolt, Akkala, Kildin, and Ter. Genealogically, these four languages belong to two subgroups of the East Saami branch: Akkala and Skolt belong to the Mainland group (together with Inari, which is spoken in Finland), whereas Kildin and Ter form the Peninsula group of East Saami.¹ Thus, from a strictly geographical point of view only Kildin and Ter, spoken on the peninsula, should be regarded as »Kola Saami«. However, the term »Kola Peninsula« is now often used as a synonym for the Russian administrative area (Murmansk District – Ru *Murmanskaja oblast'*) where the four Saami languages are (or were) spoken. From a socio-historical point of view, it makes perfect sense to include the Russian Saami languages in a single group because all four languages share the same contact-linguistic environment and have been exposed to similar assimilation pressure from Russian.

All four Saami languages spoken in Russia are highly endangered due to language shift. Practically all speakers of Kola Saami languages are

---

¹ SAMMALLAHTI 1998, 26–34.

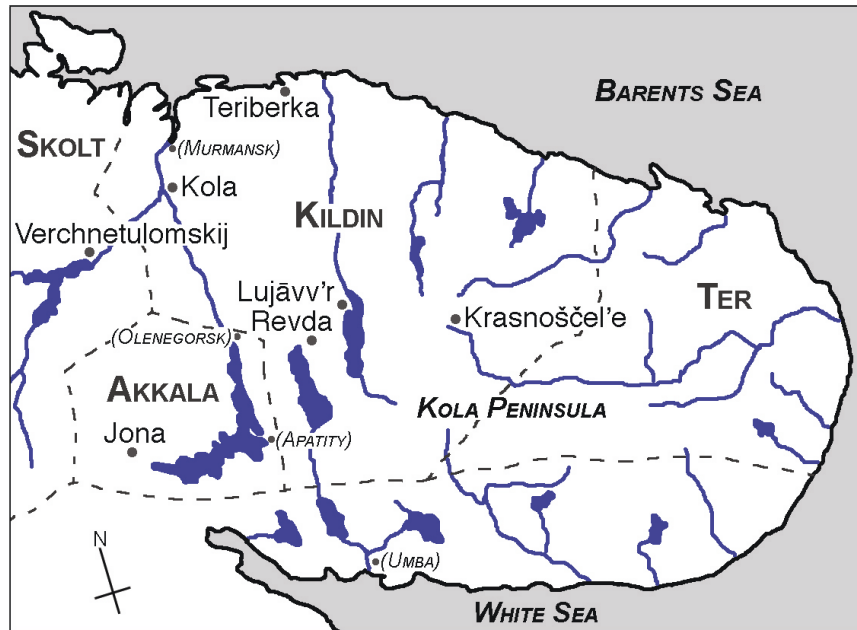

Figure 1: The four original Kola Saami dialect areas and Saami communities near original Saami villages. Towns in parentheses also have Saami inhabitants.

bilingual in Russian and the Kola Saami languages are hardly ever heard in public life today.

Akkala Saami is probably extinct. According to information from different Saami and non-Saami individuals, the last speaker of Akkala passed away in 2003.²

Ter Saami is nearly extinct and spoken by perhaps 30 speakers living in different places within and outside of the Murmansk region, such as in Murmansk, Lujāvvr' (Lovozero), Revda, Krasnoščel'e, Uмба, and even in St. Petersburg. The mean age of the youngest speakers of Ter is over 50. Note that the number of Ter Saami speakers estimated by KSDP is somewhat higher than the numbers which are normally given in reference books.³

² See also SALMINEN 2007, 235.

³ For example SERGEJEVA 2002, 107, or SALMINEN 2007, 271, who put the number at only six speakers.

Skolt Saami is a special case. First, with the exception of only a few speakers Skolt Saami is spoken in a relatively compact area by approximately 300 Saami in Finland now.⁴ This is perhaps the explanation for the second point, namely that Skolt Saami is better described and probably also somewhat less endangered than Kildin Saami. However, the Notozero dialect of Skolt Saami probably has even fewer speakers in Russia than Ter and is in fact almost extinct. Most of these speakers live close to the original territories of their villages in the northwestern parts of the Murmansk District, mostly in Verchnetulomskij but also in Tuloma, Murmaši and other places.

The number of active speakers of **Kildin Saami** likely amounts to 300. The number of 500–700 speakers, which is found in most reference books⁵ seems to be rather optimistic. Still, several older and even a few younger Kildin Saami use their mother tongue in conversation with family members, relatives and friends. On the whole, however, the number of Kildin speakers is decreasing rapidly from year to year and the language must be characterized as severely endangered. Especially among the younger generation, there is a strong decline in active language competence due to the lack of a vibrant speech community and the lack of social motivations for learning and using Saami.

Originally, Kildin was spoken in most parts of the central Kola Peninsula. Today, more or less compact Kildin Saami settlements in or close to their original villages are found only in Lujāvv'r, Revda, Kola, and Teriberka. But small Kildin Saami speech communities are found today in all larger settlements, such as in Murmansk, Olenegorsk, Apatity, etc.

As a result of the forced resettlement of most of the Kola Saami population to Lujāvv'r, this village is nowadays usually regarded as the »Sámi capital« of Russia. Lujāvv'r in fact has by far the densest Saami population today. However, less than one third of the village's approximately 3000 inhabitants are ethnic Saami, and the amount of Saami speakers among these is considerably lower.

The forced centralization of Kola Saami to Lujāvv'r has resulted in

⁴ Ibid., 268.

⁵ For example SERGEJEVA 2002, 107, and SALMINEN 2007, 155 and in the most recent Russian census of 2002 referred to in SCHELLER 2006, 282; see also Scheller's contribution to this volume.

the mixing of some dialectal features, especially of the different Kildin Saami varieties. Since most Kildin Saami speakers now live in Lujāvv'r, the central and probably most innovative local Kildin Saami variety has been chosen as a normative basis for the language. Consequently, the available teaching materials and dictionaries of Kildin use orthographic and grammatical variants based on this variety. This has led to the innovative Lujāvv'r-dialect of Kildin being usually regarded as the standard variety of Kola Saami.

Of the 6 main dialects of Kildin, at least the four dialects Ārsjogk (Ru *várzinskij dialekt*), Lujāvv'r (Ru *lovozérskij dialekt*), Koarrdegk (Ru *vorón'enskij dialekt*) and Kíllt (Ru *kil'dínskij dialekt*)⁶ are still maintained by older speakers, even after their relocation to Lujāvv'r or other places.

1.2. State of linguistic documentation of Kola Saami

The Kola Saami languages are not undocumented; indeed quite a few investigations of certain aspects of their grammar, a few text collections, dictionaries and grammatical descriptions and even some teaching materials are available. Still, lexical and grammatical descriptions are incomplete and there is almost no data available which reflects current language use.

Some of the most important studies of Kola Saami include the descriptive dialect dictionary of T. I. Itkonen,⁷ Kert's reference grammar of Kildin,⁸ Zajkov's small description of Akkala Saami phonology and morphology,⁹ and three dictionaries published by Kuruč, Afanas'eva and Mečkina (Kildin-Russian)¹⁰ Kert (Kildin-Russian-Kildin),¹¹ and Sammal-

⁶ The name *Kildin*, originating from the name for an island on the Barents Sea coast close to present-day Murmansk, originally referred only to the rather peripheral Kíllt dialect of Kildin Saami. However, *Kildin Saami (language)* (Russian *kil'dínskij (saamskij) jazyk*, North Saami *Gielddasámegiella*) became used as exonym referring to the whole group of neighboring Saami dialects linguistically distinguished from the other Kola Saami dialect groups Akkala, Skolt, and Ter.

⁷ ITKONEN 1958.

⁸ KERT 1971.

⁹ ZAJKOV 1987.

¹⁰ KURUČ, AFANAS'EVA and MEČKINA 1985.

¹¹ KERT 1986.

lahti and Chvorostuchina (Kildin-North Saami-Kildin).¹² Text collections of Kola Saami languages are found in T. I. ITKONEN 1931, KERT 1961, SZABÓ 1967; SZABÓ 1968, E. ITKONEN 1985 and PANFILOV, KERT and ZAJKOV 1988. Most of these texts consist of phonologically transcribed and translated stories and fairy tales in Kildin and Ter Saami. Many hours of recorded Kola Saami texts exist in different archives in Russia, Estonia, Finland, Norway and Sweden. Most of the data, however, is inadequately cataloged and not provided with metadata. Annotations are available only for a minor part of these. Currently, none of the archives provides on-line access to the recordings.

2. The Kola Saami Documentation Project (KSDP)

The aim of the Kola Saami Documentation Project is to provide comprehensive linguistic, sociolinguistic and ethnographic documentation of the endangered Saami languages of Russia. Linguistic documentation is focused on Kildin but includes work with the small number of speakers of the other Kola Saami languages in order to produce as complete a survey as possible.

It is the primary goal of the project to systematically record, transcribe, translate and archive the broadest possible variety of spoken language data from the Kola Saami languages. Linguistic documentation, provided with linguistic and ethnographic annotations, is expected to reflect active and passive native-speaker competence, situational and social structuring and the geographical distribution of the Kola Saami languages according to their current patterns of use.

In addition to pure linguistic documentation, Saami language sociology and sociolinguistics are being evaluated with the help of questionnaires and interviews (see Scheller's contribution to this volume for more details on this part of our documentation work).

All data and analyses are saved in and made available through the digital DoBeS archive at the Max Planck Institute for Psycholinguistics in Nijmegen, the Netherlands.

The project is affiliated with the Department for Northern European Studies at Humboldt-Universität zu Berlin and is part of the DoBeS Initiative (Dokumentation bedrohter Sprachen – Documentation of En-

¹² SAMMALLAHTI and CHVOROSTUCHINA 1991.

dangered Languages, see also <http://www.mpi.nl/DOBES>) which was launched by the German Volkswagen Foundation in 2000. The time frame for the project is three years and covers September 2005 through August 2008. At present there are two principle researchers, one external principle researcher (from Umeå University), two full time Saami assistants, one Saami student assistant, and one student assistant in Germany working for the project. The project maintains a field office in Lujāvv'r as an important part of its infrastructure. Further information on the current state of research can be found on the project's website: <http://www2.hu-berlin.de/ksdp>.

2.1. Expected results

The processing of recorded language data is carried out mainly at the Department for Northern European Studies in Berlin. The work in Russia centers on transcription and translation of the recorded data. Members of the Saami community work as project and student assistants as well as main language consultants for the project. Other Saami experts are periodically hired to help with recordings, transcriptions and translations. In this way the project hopes to encourage and to stimulate the passing on of traditional knowledge and language within the Saami community.

The goals of the Kola Saami Documentation Project concern linguistic and sociolinguistic documentation as well as working with the language community. In the framework of documentary linguistics – and as part of the DoBeS program – KSDP considers its first priority to be collecting, annotating, and archiving linguistic data. By the end of 2008, an annotated corpus of texts and sketch grammars for each of these languages shall have been produced. These sketch grammars will be written in both Russian and English and will be made available online from the DoBeS archive.

In addition to this purely linguistic data, sociolinguistic data concerning ethnic Saami and their language habits are currently being gathered as a part of Scheller's PhD project on the revitalization of Kildin Saami. Initial general statistics from this sociolinguistic survey based on 1000 questionnaires will be made available at the end of 2007 or the beginning of 2008.¹⁵

---

¹⁵ See also Scheller's contribution to this volume.

The very object of such research, the language itself, is of course crucially dependent on an active community of speakers. In order to support these individuals and their community as well as to promote active use of the endangered Kola Saami languages, the project actively contributes its energies and resources to the language community. Seminars have been held in Lujāvv'r and Murmansk concerning the further development of a common orthography and the language in general. The project organizes language courses, language camps and language speaking circles. School books in Kildin Saami are being produced both with and without Russian translations. The first instance of this is a small anthology of fairy tales collected and written down by Saami teacher Nina Afanas'eva;¹⁴ other collections of other authors are in preparation. With additional funding from the Saami Council, a Russian-Kildin-Russian internet dictionary is being produced; the first version is scheduled to go online at the end of 2007 on the project website. Last but not least, a school grammar book in Russian is due to be released in the summer of 2008. The expected results are summarized as follows:

- Linguistic documentation
  - Annotated text corpus
  - Sketch grammars
- Sociolinguistic survey
- Community language work
  - Seminars on language standardization and development
  - Teaching
  - Kola Saami text editions for schools
  - Russian-Kildin-Russian internet dictionary
  - School grammar of Kildin

Ultimately, the project should result in the building and archiving of an extensive corpus of spoken language to be used for future community language work and for future research. The other points mentioned in

---

¹⁴ In preparation; to appear in 2007.

the list of expected results remain subordinated to this main goal of the project.

Saami academics and non-academics have legitimately claimed that the policy of previous linguistic research on Kola Saami was to simply use the Saami people as objects of study.¹⁵ Indeed, not very much of the material gathered by different researchers has been given back to the Saami community so far.¹⁶ Although KSDP also uses non-indigenous methodology in order to achieve its goals, our collection and analyses of new data concerning the previously under-studied Kola Saami languages hopefully helps to prepare school grammars, dictionaries, text collections and even descriptive materials that will contribute to a more comprehensive documentation of Kola Saami in the future.

In order to fulfill the wish of the indigenous Kola Saami people to respect cultural and linguistic heritage, researchers like ourselves have been asked to make a contribution to a Kola Saami phonoarchive.¹⁷ However, as long as such an archive does not exist, the storage of the data in a browsable and (at least for the most part) freely accessible multimedia archive (such as the DoBeS archive) along with the publication of some parts of the text corpus in books probably comes closest to the legitimate demand of the community on the researchers to give the gathered data back. Copying the text corpus on DVDs (or other electronic media) for the Saami is an important symbolic gesture; however, access to the data in the DoBeS archive and the publication of texts does more towards guaranteeing the dissemination and long-term persistence of the data.

2.2. Work flow

The following section concentrates on some practical aspects of documentation by describing the work flow used in the project for processing linguistic data from the field.

---

¹⁵ For example SERGEJEVA 2002, II4; see also PORSANGER 2004 for a general discussion on indigenous versus non-indigenous methodology in research.

¹⁶ This is true at least for the huge amount of recorded speech. Still, the three Kildin Saami dictionaries as well as some practical and didactic materials are to some extent also a result of non-Saami linguistic research.

¹⁷ For example by SERGEJEVA 2002, II4.

1. Recording Practically all recordings are done on location in Russia.¹⁸ Most of the recordings are done by one of the primary researchers, frequently with the participation of Saami assistants. In most cases video and audio recordings are captured (stored on a computer) and prepared for transcription while still in the field.

In order to ensure meeting high quality standards for the stored data, we record in uncompressed data formats (wav instead of mp3). Audio recordings are normally done as 16 bit linear PCM files with a 48 kHz sample frequency. If possible, recordings are done using video with an external microphone to provide better sound quality. The microphone is either connected to the camcorder or records to a separate unit. We use the following two mid-range camcorders: a Panasonic NV-GS 400 and a Sony DCR-HC 90. For outdoor recordings the Panasonic camcorder is normally equipped with a RØDE Stereo Video Microphone SVM connected directly to the external microphone slot of the camcorder. Alternatively, a wireless microphone set Sennheiser EW 100 ENG D g2 is used with either a table or a lapel microphone. The smaller Sony-camcorder (without external microphone slot) is normally combined with a digital (flash memory card) recorder Edirol R-09. The latter is either used with its built-in microphone or with an external Sony ECM-MS907 table microphone. For other recordings we use a Hi-MD recorder Sony MZ-RH1 with an external microphone Sony ECM-MS907.

2. Raw transcriptions and initial Russian translations First transcriptions and translations of recorded texts are done by the Saami assistants in the project's field office in Lujāvvr using the program Transcriber (see below section I). A practical Cyrillic orthography based on the existing orthography of Kildin Saami is used for these raw transcriptions. In this, the transcriptions are divided into intonation units as well as speaker and language sections which are time-aligned with the original recordings.

3. Practical phonemic transcription During the next step in the project's work flow, the audio and video recordings (which have been

---

¹⁸ The one exception so far was in Leipzig, Germany, where recordings with one Kildin speaker were made in the phonetic laboratory at the linguistics department of the Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology; these recordings focused specifically on syllable structure, intonation patterns and preaspiration phenomena.

double checked in Transcriber for accuracy) along with the raw transcriptions (including the initial Russian translation) are imported into annotation tiers in the multimedia presentation program ELAN (see below section I); the individual intonation units as well as speaker and language sections retain their time alignment with the recordings. After importing the raw transcription, it is further annotated with a practical phonemic transcription; this is done by primary researchers or student assistants in Germany.

4. Morphemic transcription, glossing, and English translations The phonemic transcription is exported to Toolbox,¹⁹ where additional tiers for morphological make-up, interlinear glossing, and a literal English translation are linked to the transcription. Toolbox is also used to build dictionaries comprising all morphemes found in the text corpus (see below section I).

Morphological annotations and translations with Toolbox are done by primary researchers or student assistants in Germany.

Our interlinear glosses follow the »Leipzig glossing rules«.²⁰ There are different reasons why we decided to use English as the metalanguage for glosses and grammatical category labels, even though most Saami in Russia do not know English. First of all, English is the most widely used linguistic metalanguage and we ourselves are most familiar with glossing in English. Second, the alternative of preparing Russian grammatical category labels (which are not very commonly used by Russian linguists either) and glosses in Russian is not as beneficial as it may initially seem because this would exclude most non-Russian users (including Saami from outside Russia). Third, the texts are accessible for Kola Saami either as the original transcription (for Saami who have command of the language) or as the literal Russian translation also included. For these reasons, we find the use of English sensible.

5. Finalizing the annotations The finished Toolbox annotation tiers are imported back into ELAN where they are aligned to both the audio

---

¹⁹ In this process, time code information is also exported in order to later reimport the glossed transcriptions into ELAN retaining time alignment.

²⁰ <http://www.eva.mpg.de/lingua/files/morpheme.html>.

and video signals as well as to the existing raw transcriptions. Two further annotation tiers for free English and Russian translations are added at this step of the work flow. Additional tiers may include linguistic and anthropological notes. Finalizing the ELAN annotations is mostly done by primary researchers and student assistants in Germany. However, the resulting annotations are also checked by Saami assistants in Russia. In some cases it is necessary to go back to points 2 through 4 in the work flow and apply changes or corrections.

6. Archiving The content of the Kola Saami corpora at the DoBeS archive²¹ is organized and updated via the internet using the web-based Language Archive Management and Upload System (LAMUS).²² LAMUS is used, among other things, to create new corpus structures in the archive and to upload new data resources (video and audio data, pictures, annotations) or metadata to the archive. All archived sessions are provided with metadata; these metadata are divided into the layers listed as follows: Primary researchers or student assistants in Germany are responsible for this step.

- I. The session metadata (top node):
  - (a) Session Name: a short and clear name for identifying a certain session
  - (b) Session Title: a more elaborate identification of the session
  - (c) Description: a description of what happens in the session
  - (d) Language: which language the description is written in
2. Project: information about the project this particular session belongs to
3. Content:
  - (a) Content Type: a classification of the data, the modalities used and the context

---

²¹ The DoBeS archive is part of the Ilse Metadata Description Initiative (IMDI) corpus at the Max Planck Institute in Nijmegen, the Netherlands, and linked to the international Digital Endangered Languages and Musics Archive Network (DELAMAN).

²² <http://www.lat-mpi.eu/tools/lamus>.

- (b) Descriptions: a general description of the recorded session
  - (c) Languages: a list of all languages used during the session
  - (d) Actors: a list of all participants (including the researcher) involved in the session
4. Resources:
- (a) Media Files: a list of the video and sound files that are associated with this session
  - (b) Written Resources: references to annotations and transcriptions
  - (c) Sources: information about the physical master (e.g. a video tape) which the media files are derived from
5. References: textual references to related literature etc.

3. Linguistic annotation tools

In the following sections, the three main linguistic annotation tools (Transcriber, Toolbox, ELAN) which are of central importance for the documentation work done in KSDP shall be described in detail. However, these are not the only programs which have proven useful for the project; others include Praat (for phonetic analyses) as well as Ukelele and Keyman (for creating keyboard layouts for MacOS and Windows, respectively).²³

3.1. Transcriber

Transcriber is a relatively user-friendly manual annotation tool. It provides an interface for segmenting long speech recordings (for some common audio formats, among them wav and mp3) into units of any length and adding an aligned transcription to these segments. Furthermore, this

---

²³ Praat is a computer program with which recorded speech can be analysed, synthesized, and manipulated; it is available for free at <http://www.praat.org>. The user-friendly unicode keyboard layout editor Ukelele is also free and can be downloaded from <http://scripts.sil.org/ukelele>. Keyman is commercial keyboard mapping software for Windows.

program allows one to label speaker turns and indicate non-linguistic events, among other things.

Transcriber is distributed as free software under GNU (General Public License) and is available for different platforms (Windows XP, Mac OS X and Linux) online at <http://trans.sourceforge.net/>. A user manual in English is also available and can be downloaded from the same website.

The main feature of the program is its ability to combine a long audio recording with a text annotation tier. The audio file's wave form is displayed, thus allowing one to easily chunk the text into sequences of any length with the visual aid of the wave form; in this, the text tier is automatically time-encoded into the same chunks. In this way the text annotation units keep their alignment to the original audio signal. Another advantage of working with Transcriber is that segmentation boundaries are displayed both under the wave form of the signal and in the text editor window where they are written. Highlighting in the text editor window is always synchronized with the cursor in the signal window while playing a recording.

Equipping the raw transcription with a Russian translation during the same process of work turned out to be a practical solution for this step. In this, a narrow Russian translation follows the Saami transcription after an asterisk in one and the same segmented unit.

A screen shot of Transcriber can be seen in Figure 2 below.

The only problems we have had with transcriber are of a technical nature (and may be restricted to the version for Mac OS X). Character encoding in Unicode (UTF-8) can be chosen by the user and input in different scripts is possible, at least in principle. However, the program seems to support only the standard Mac OS X keyboards. Typing Cyrillic characters from the Russian keyboard or the Russian phonetic keyboard, for instance, is possible, but only »standard« Cyrillic letters are included in these keyboards. Inputting characters from self-designed keyboard layouts or even from Mac OS X's Character Palette is not possible. As a result, certain Saami Cyrillic characters are not available for use in Transcriber.

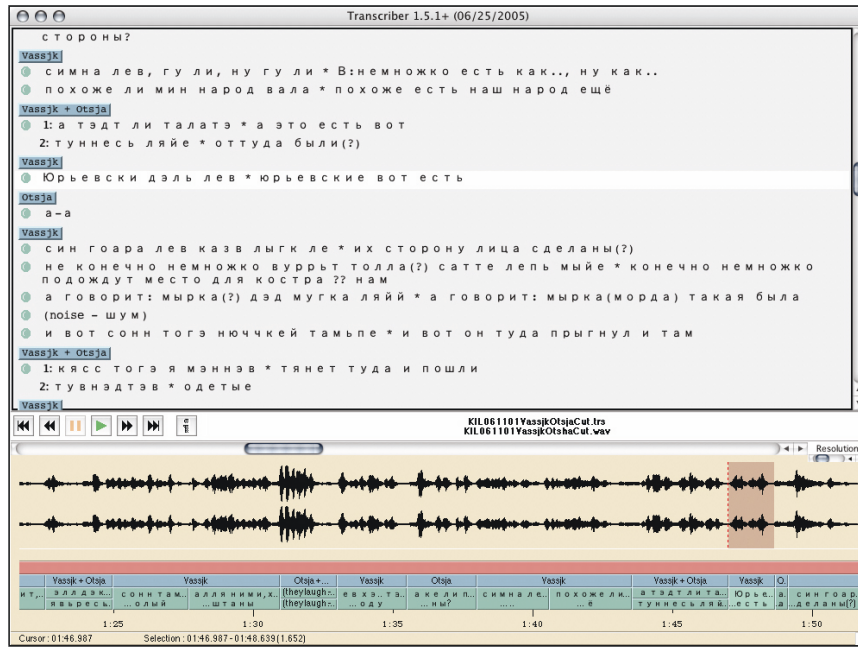

Figure 2: Screen shot of a raw transcript in Transcriber

3.2 ELAN

ELAN is a linguistic annotation tool developed at the Max Planck Institute for Psycholinguistics. It is used to create an unlimited number of complex, hierarchically structured annotations linked to video and audio resources. Essentially, various topic-based layers (called tiers) consist of text describing a particular aspect of the medium, such as sociolinguistic context, phonology, speaker, etc. ELAN links these tiers directly to video and audio recordings, which are both visible as video and waveforms, respectively. The individual text units of such tiers can be time-aligned to the media. Figure 3 shows a transcript imported into ELAN and supplemented with a further transcription tier.

Furthermore, simple corpus searches can be performed on a single document or on a selection of annotation documents. ELAN runs on Windows, Mac OS X and Linux. For further information and to

download the program and an English users manual, see <http://www.lat-mpi.eu/tools/elan/>.

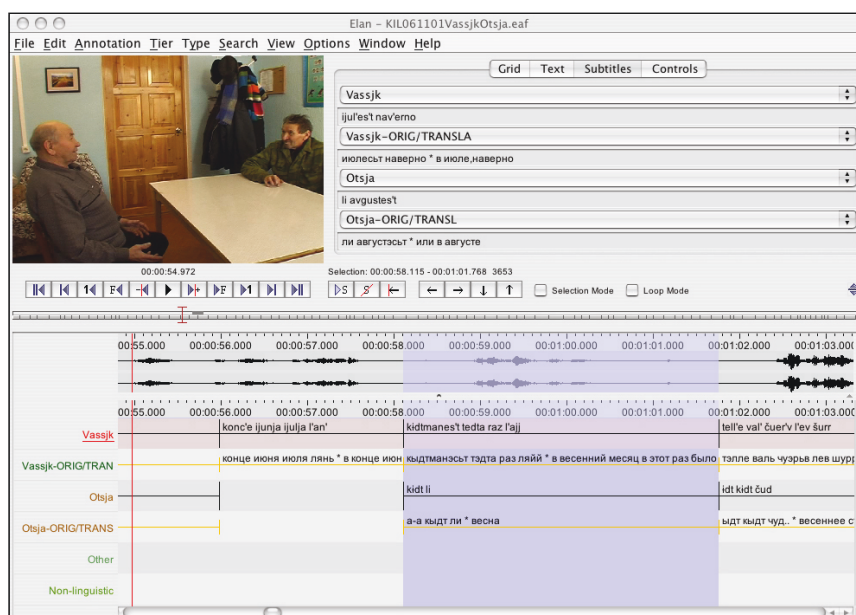

Figure 3: Screen shot of ELAN

3.3 Toolbox

The Toolbox program is essentially a database program tailor-made for linguists. It allows morphological and text corpus data to be organized in familiar and useful linguistic formats like dictionaries, word lists and concordances. A further significant benefit of using Toolbox is that it can automatically perform morpheme analyses of texts based on the data as recorded in the specific project's dictionary database. Toolbox is free software developed by SIL and is available online at <http://www.sil.org/computing/toolbox/>.

This section aims to look specifically at the application of Toolbox in the documentation of the Kola Saami languages in order to describe what has been done within the context of KSDP and what specific prob-

lems we have encountered so far.

It should be noted that individual Toolbox projects have been created for each of the Kola Saami languages. Each Toolbox project consists of a Toolbox dictionary database file and Toolbox text files, among other things. In the following description of how Toolbox is used for KSDP, our Kildin Toolbox project will be used as an example.

Dictionary Files To begin with, we will look at the Kildin Toolbox dictionary file, which is essentially a list of grammatical and lexical items²⁴ along with other relevant information about these items. Toolbox comes with its own set of predefined categories arranged into hierarchical tiers which users can adopt just as they are, yet it is flexible because it allows users to alter these tiers as desired and to make up and define new tiers as well. For the Kildin Toolbox project, we have decided to include the information found in Figure 4 below for each entry. These categories reflect the tiers in the Kildin Toolbox dictionary project and are listed in their actual order with their abbreviations shown before their complete descriptions; dots indicate relative position in the tier hierarchy.

The initial and main tier *lexeme* (\lx in Figure 4) includes the lexeme or head word itself which is written in KSDP's orthographic transcription (see below section I) and reflects the word's phonological form. While this tier is called »lexeme«, this terminology is slightly misleading because the tier is also used for all grammatical items such as case suffixes or conjunctions. Tier \a *allomorph* lists dialectal, sociolectal, ad hoc, and other variants of the main lexeme in \lx so that these can also be recognized during text parsing and are included in the main entry they belong to. The next tier, *gradation pattern* (\grad), provides consonant gradation, umlaut and palatalization alternations, if applicable. Tier \u *underlying form* shows the root form which a lexeme belongs to plus any relevant consonant gradation, umlaut or palatalization alternations which cause the current lexeme to differ from its »underlying« root.²⁵

²⁴ Generally speaking, a Toolbox dictionary is a collection of a language's individual morphemes. While this may work well for some languages in which morphemes are easily separated from one another, it is not that simple for Saami due to the complexity of its nonlinear morphology.

²⁵ There are no theoretical assumptions behind our »underlying form«. The reason for introducing this tier is a technical one: it makes it possible to parse the different

Figure 4: Kildin Toolbox dictionary file tiers

\lx	lexeme
.. \a	allomorph
.\grad	gradation pattern
.. \u	underlying form
.. \ps	part of speech
.. \ge	English gloss
.. \gr	Russian gloss
.. \kil	Kildin original
.\dt	date edited
.\nt	notes
.\src	source
.\sln	sociolinguistic notes
.\ety	etymology

The operational stem alternation patterns are presented in parenthesis as part of the morpheme. By clicking on the root shown in this tier, Toolbox automatically switches to the root's entry (a process called *jumping* in Toolbox). The relevant part of speech can be found in the tier *part of speech* (\ps). Tiers \ge *English gloss* and \gr *Russian gloss* provide English and Russian translations (in their respective alphabets), while tier \kil *Kildin original* shows the entry in the original Kildin Cyrillic script.²⁶ Tier \dt *date edited* indicates the date on which any part of the entry was last modified, added to or deleted. Any relevant additional information which is not found in other tiers is included in tier \nt *notes*; this may include temporary comments for project team members, permanent notes for potential end-users of the dictionary, etc. Tier \src *source* indicates the source of the lexeme, whether this is a written source, a recording, or an elicitation from a certain speaker. Sociolinguistic information (such

---

stem allomorphs as belonging to one head word in the lexicon. See also the discussion on page 62.

²⁶ For Kildin we use the orthographic variant found in the dictionary by Kuruč et al. 1985 with one slight change: instead of the Latin letter ⟨j⟩ we use the Cyrillic letter ⟨ĵ⟩ (introduced by KURUČ, AFANAS'eva and VINOGRADOVA 1995) for the voiceless palatal approximant. See also below section I

as a certain entry's dialectal or sociolectal background) as well as etymological information can be found in tiers `\sln sociolinguistic notes` and `\ety etymology`.

The application of this can be understood more easily by looking at an example. Figure 5 shows the entry for the word *kāšš̄k* ›cat‹. Here, three asterisks indicate that no information is available in the database. Another example can be seen in Figure 10 on page 63, which is an actual screen shot from Toolbox showing the entry for the word *puaz* ›reindeer‹.

Figure 5: Kildin Toolbox dictionary entry *kāšš̄k*

```

\lx    kā ššk
.. \a   ***
. \grad ššk - šk
.. \u   kāšš̄k
.. \ps  n
.. \ge  cat
.. \gr  кóшка
.. \kil  коашшк
. \dt   24/May/2006
. \nt   ***
. \src  NA
. \sln  dial. Arsjogk
. \ety  < Ru кошка

```

Text files and morpheme analyses A very important feature of Toolbox is its ability to perform morphological parsing of texts. These texts can be simple words or expressions from field notes, transcribed recordings, or even literary or other texts written previously. Each text forms its own »database« in that it is entered as a file of its own. If a text has not already been divided into intonation units in Transcriber (see above section I), as is the case with literary texts, then Toolbox can automatically break the text into in smaller, more easily manageable chunks based on punctuation. At any rate, these divisions make the text easier to work with on a computer screen and to refer to when using a concordance.

For the Kildin Toolbox project, we include the information found in Figure 6 below for all units of a text. The category names reflect the tier names in the Kildin Toolbox text project and are listed in the actual order with their abbreviations shown before their complete descriptions; dots indicate relative position in the tier hierarchy.

Figure 6: Kildin Toolbox text file tiers

<code>\id</code>	text identification
<code>\block</code>	ELANBlock
<code>.\ref</code>	reference
<code>..\ELANBegin</code>	timecode start
<code>..\ELANEnd</code>	timecode end
<code>..\ELANParticipant</code>	participant
<code>.\txc</code>	text cyrillic
<code>.\tx</code>	text
<code>..\mph</code>	morphemes
<code>..\ps</code>	part of speech
<code>..\ge</code>	English gloss
<code>.\lt</code>	literal translation
<code>.\otr</code>	original translation Russian
<code>.\nt</code>	notes

The initial tier *text identification* (`\id` in Figure 6) is simply the name of the text and occurs once at the very beginning of the text file. Tiers `\block` *ELANBlock*²⁷ and `\ref` *reference* allot a reference number to each individual unit for use with concordances and word lists. The following tiers `\ELANBegin` *timecode start*, `\ELANEnd` *timecode end* and `\ELANParticipant` *participant* all contain information about time code alignment and the speaker involved for sharing with ELAN²⁸. The actual text in Cyrillic and in the project's orthographic Roman alphabet translit-

²⁷ This tier is only present if the text is the transcription of a recording processed using Transcriber and ELAN (see above sections I and I). The same is true for the other ELAN tiers.

²⁸ Specifically, this information originates from ELAN, is imported into Toolbox for parsing, then exported back into ELAN for the final thorough annotation of a recording.

eration can be found in tiers `\txc text cyrillic` and `\tx text`, respectively. The latter text tier forms the basis for interlinear morpheme glossing and corresponds to the dictionary entries in the dictionary database. Tier `\mph morphemes` shows the results of the automatic morpheme analysis done by Toolbox (described below), while tiers `\ps part of speech` and `\ge English gloss` are copied from the individual dictionary entries of the respective parsed morphemes. Tier `\lt literal translation` provides a more or less word-for-word English translation of the Kildin text, just as the original word-for-word Russian translation provided by the Saami assistant(s) who originally transcribed the text can be found in tier `\otr original translation Russian`. Finally, tier `\nt notes` allows any meta-commentary to be added; this can include any relevant information, such as questions about or notes on the present grammatical annotation. Three asterisks again indicate that the information is irrelevant or missing in the dictionary file.

Once a text has been entered, Toolbox can automatically perform a morpheme analysis (parsing). In doing so, Toolbox works through the text from beginning to end of the tier *text* (`\tx`) looking for matching entries at both the lexeme level and the allomorph level of the dictionary entries described in section I above. When a text is first entered into Toolbox, the *morpheme*, *part of speech* and *English gloss* tiers are not visible because Toolbox provides these automatically during parsing. This can be seen in the example in Figure 7 below. Here, the sentence *Mēhkal tar'm vus'te lūz, nu, sūll' lūz* »Michael bought salmon today, well, salt-salmon«, which is taken from a longer text called »Bad Fish« has been entered into Toolbox, but no morpheme analysis has been performed.

By clicking the interlinearize button, Toolbox automatically conducts a morpheme analysis. If multiple matching items are found in the dictionary due to homophony²⁹, the user is asked to select the correct entry from a list of possibilities; Toolbox then enters the chosen morpheme. The program can also be »taught« by way of formulas to automatically make certain choices based on the morphosyntactic environment of a homophone so that, for instance, if the suffix *-e* occurs following a lex-

---

²⁹ Of course, for Toolbox this is not really homophony, but a matter of homographic entries.

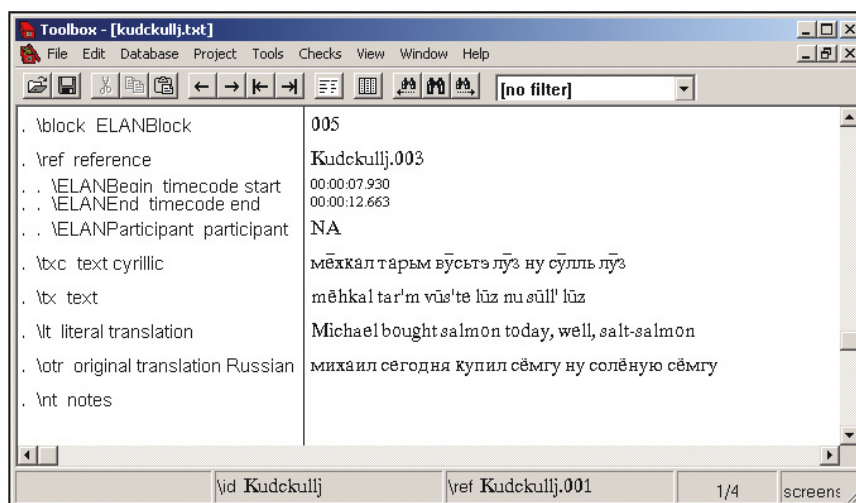

Figure 7: Screen shot of Kildin Toolbox text entry before parsing

eme item listing as a noun, Toolbox automatically knows that this can neither be the infinitive suffix *-e* nor the third person singular past suffix *-e*, but possibly the illative singular suffix *-e*. In case Toolbox does not find any matching entries in the dictionary file, the user is given the opportunity to create a new entry in the dictionary database based on the unidentified word or morpheme. It is therefore easy to increase the total volume of dictionary entries by working through new texts and constantly updating the dictionary by adding new words encountered in the texts.

After a morpheme has successfully been identified, it is automatically entered in the morpheme tier of the text file under the appropriate word in the text tier, while the respective part of speech and English gloss are also added in alignment. The completed morpheme analysis of the example sentence found in Figure 7 can be seen in Figure 8 below; now the morpheme, part of speech and English gloss tiers are also visible.

Once a large amount of data has been collected, comprehensive dictionaries can be produced containing all or only some of the information included in the different tiers of the Toolbox dictionary file. Such dictio-

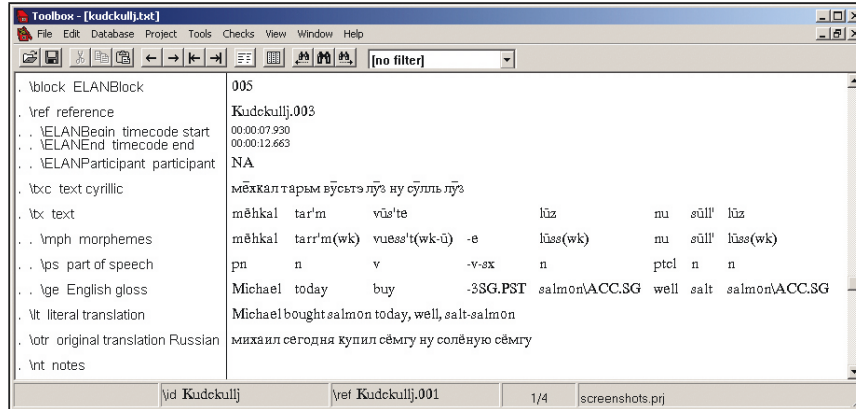

Figure 8: Screen shot of a Kildin Toolbox text entry after successful parsing

naries shall be printed or otherwise made accessible to the speech community. In addition, word lists and concordances based on the entire text corpus can also be created by Toolbox.

Kildin Saami Complications While the basic application of Toolbox as described above may sound complicated but essentially effective for dealing with language data, the reality of using it for Saami languages is unfortunately rather problematic. Technical problems on the one hand and linguistic problems on the other hand complicate the situation.

Toolbox is most efficient when dealing with languages which have strictly linear morphology. The abundance of nonlinear morphology in Saami languages in general and Kola Saami in particular make using Toolbox especially challenging because it is frequently impossible to draw one-to-one relationships between meanings (both grammatical and lexical) and morphemes due to widespread homophony among inflectional affixes (as, e.g., *e* which can be glossed as -INF, -1SG.PST, -3SG.PST, -IMP.PL, -GEN.SG, -GEN.PL, -ACC.SG, -PART, -PRED, NEG=). A special challenge is also posed by the various stem mutations caused by consonant gradation, umlaut and palatalization. For instance, to return to the example in Figure 5, *kāšš̄k* is the word for <cat> in the singular, while the plural *kāš̄k* is marked exclusively by the presence of the weak form of

consonant gradation for this word, and is indeed the shortening of the consonant cluster /ʃ:k/ to /ʃk/. Because the allomorph \a *kāš̄k* is included in the entry \lx *kāš̄šk*, Toolbox recognizes it as the word meaning ›cat‹; however, a problem occurs because it does not alone mean ›cat‹, but in fact ›cat\PL‹. This fact needs to be recorded in both the dictionary file and in the interlinear glossing of the text file. The situation becomes more complicated because weak consonant gradation can also indicate genitive singular: *kāš̄k* ›cat\GEN.SG‹ and the weak form also occurs as a stem allomorph in several inflected forms of the word (like in *kāš̄k-en* ›with the cat‹).

For Toolbox to recognize each of these possibilities as potential glosses and then parse the right morpheme appropriately, each would have to have its own individual entry in the dictionary file indicating its particular nonlinear meaning, resulting in an unnecessarily large and somewhat misleading dictionary. Instead, all different allomorphic forms of a root should ideally be included under one single dictionary entry. Our solution is to enter allomorphic variants into Toolbox in subsections called *sense entries* (abbreviated as \se in the dictionary file) which include the particular allomorph and information about its stem alternations, part of speech and an English gloss. In this, each allomorph is recorded in its own sense entry located under a single lexical item (\lx) in the hierarchy. The different glosses for each allomorph are separated by semicolons in the English gloss tier.

Figure 9: Extract from dictionary entry *kāš̄šk* with allomorphs

```

\lx   kāš̄šk
. . \u   kāš̄šk
. . \ps  n
. . \ge  cat-; cat(NOM.SG)
. \se   kāš̄k
. . \u   kāš̄šk(wk)
. . \ps  n
. . \ge  cat-; cat\NOM.PL; cat\GEN.SG

```

Figure 9 illustrates the situation with the example entry *kāš̄šk*, which has two allomorphs due to the strong and weak forms of consonant grada-

tion. Together, these allomorphs have 5 different grammatical meanings. The initial glosses in both subentries ›cat-‹ are followed by a hyphen and the second meaning of the strong stem allomorph is glossed as NOM.SG. However, only one gloss ›cat‹ is necessary in the actual Toolbox dictionary entry since nominative singular is an unmarked case in Kildin and the hyphen occurs as part of the suffixes in the dictionary entries and while parsing with Toolbox. A screen shot of the Toolbox dictionary entry for *puaz* ›reindeer‹ (including its subentries) is found in figure 10.

There are no theoretical assumptions behind our »underlying form«. The decision to posit such forms for all dictionary entries was made for practical reasons in order to be able to work more efficiently with Toolbox. The »derived« stem allomorphs compose the subentries, and their glosses are in the respective subentry tiers. We normally use the elicitation form (the NOM.SG form of nouns and the infinitive stem of verbs) for the underlying form. Note that whereas the »main stem allomorph« of the example *kãššk* listed in the \x tier is in the strong grade, the morpheme used for the main lexical entry of the example *puaz* shows the weak grade.³⁰

Two more examples for the interlinear glossing for a few stem allomorphs of the words ›cat‹ and ›reindeer‹ can be seen in example 1.

(1) Glossing of different stem allomorphs

- a. \tx   *kãššk* *kãššk-en'* *kãššk*   *kãššk-en'*
 \mph *kãššk* *kãššk-en'* *kãššk(wk)* *kãššk(wk)-en'*
 \lit   cat   cat-ESS   cat\GEN.SG cat-COM.SG
- b. \tx   *puaz*   *pũ̄₃-en'*   *pũ̄₃-en'*
 \mph *puaz*   *pũ̄₃(STR)-ESS* *pũ̄₃(STR-ũ̄)-COM.SG*
 \lit   reindeer reindeer-ESS reindeer-COM.SG

The situation and solution is the same when dealing with umlauts and other kinds of nonlinear morphology and with allomorphy. However, this may not be the best solution because of a further problem with how Toolbox deals with homophony. Specifically, Toolbox automatically returns all possible glosses from the entire lexical entry (and not just from the subentry) for the user to choose the correct parse from when it en-

³⁰ In fact, the strong stem *pũ̄₃-* is the »underlying form« from a diachronic point of view.

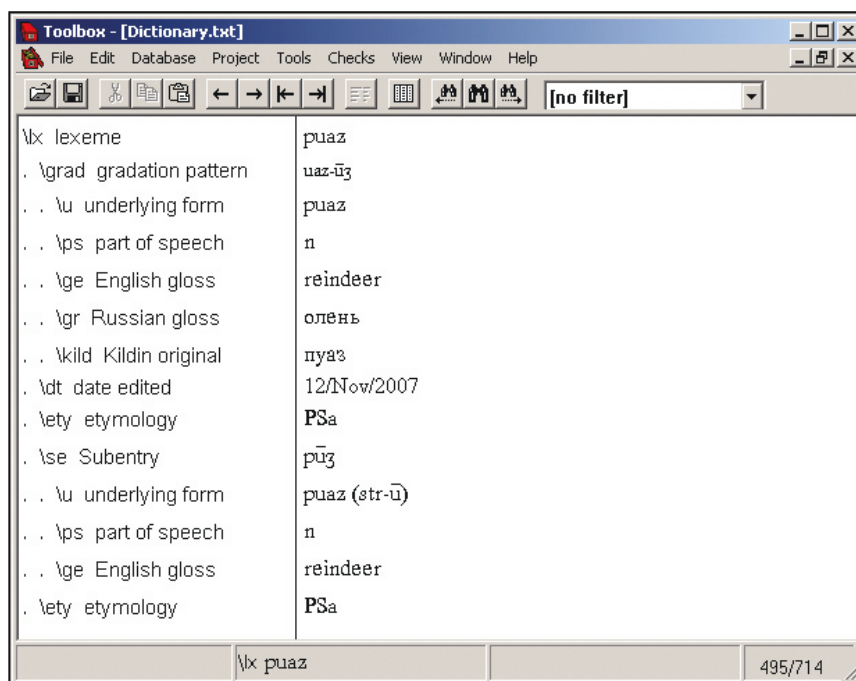

Figure 10: Screen shot of the Kildin Toolbox dictionary entry *puaz* ›reindeer‹

counters a morpheme with multiple matches during parsing. Each time this happens, the user is confronted with what is frequently a long list of very similar suggested parses made up of every potential combination of all the morphemes recognized and their glosses. It can be very time consuming to search for the correct combination, even though the user most likely already knows how the word should parse.

A further disadvantage to using Toolbox is of a more technical nature and specific to Macintosh computers. To date, Toolbox runs only on Windows operating systems. There is a very limited alpha version for Mac available, while full versions for Mac and Linux are in development, but may never be completed due to complications and the ability to run the Windows version of Toolbox using virtual machine software. Despite these challenges, Toolbox remains a valuable tool in documenting the Kola Saami languages.

4. KSDP's phonemic transcription and its phonological background

The main goal of KSDP is documentation and archiving in order to make the data available to and useful for community based language development initiatives, as well as for further research. As opposed to all extant Kola Saami text collections which have transcriptions based solely on the interpretation of the individual linguists, KSDP annotations shall be made available together with the original audio files. This has two main advantages: on the one hand, precise phonological or even phonetic annotations are not required; on the other hand, other researchers shall be able to improve on our analyses or add further annotation tiers. However, to a certain extent grammatical analyses are essential to the actual documentation process. Our grammatical analyses thus shape our documentation work in vital ways. For instance, the phoneme inventory determined by KSDP forms the basis for the practical transcription used for writing Kola Saami, while the project's compilation of morphemes is used as the basis for morpheme glossing. The following sections go into detail in describing our practical phonemic transcription convention and present Kola Saami vowel and consonant systems.

4.1 A practical transcription for Kildin

The practical phonemic transcription used by KSDP can be considered a compromise between a broad phonological (or even phonetic) transcription, as traditionally used in Uralistics, and a true orthographic transcription in either the existing Cyrillic orthography or a transliteration of it.

Using a phonological or even phonetic transcription would be a time consuming task and is in fact not imperative since all annotations will be directly linked to the original recording and future researchers interested in phonetic details can thus easily augment the annotations with phonetically narrower transcriptions.

The existing Kildin Saami orthography, on the other hand, is no alternative either since it is not very transparent. At least in some respects it is not at all faithful to the phonological system of the language. In addition, the Kildin Saami orthography can hardly be considered established since three different orthographical variants exist. The main differences

between them are the representation of preaspiration either as ⟨xx⟩, as ⟨h⟩, or as ⟨'⟩ (apostrophe) and of the voiceless palatal approximant either as ⟨йх⟩,³¹ as ⟨j⟩, or as ⟨й̣⟩. Even though only a few Saami seem to use the orthography, each different orthographic variant has its own group of adherents, and they frequently have very emotional views concerning the other variants.

As long as the Kola Saami do not come to an agreement about one orthographic variant on their own, we will provide the annotations of the unpublished parts of the text corpus only with a Latin based phonemic transcription. For published parts of the text corpus, as well as for a school grammar, we have initially decided to use the orthographic variant found in the large Kildin-Russian dictionary.³² This dictionary not only constitutes the largest normative piece of work on Kildin Saami and can thus be considered a reference work, but the orthographic variant used in it we find to be more consistent than the orthography used in the smaller school dictionary.³³ We would however suggest applying one slight change to the orthography of KURUČ et al. 1985: Instead of the Roman letter ⟨j⟩ we use the Cyrillic letter ⟨й̣⟩³⁴ to denote the voiceless palatal glide. By doing this, all voiceless sonorants are marked consistently with a tail on the letter for the respective voiced sonorant.³⁵

On the other hand we are of the opinion that the Kildin Saami writing system can be used for the other Kola Saami languages with a few adjustments for each language. Because the phonological systems of the Kola Saami languages are not very different, all Kola Saami could use one and the same Cyrillic orthography with differences merely occurring in lexical items. Nonetheless, it is necessary that the speakers themselves agree on a single orthography.

As a basis for our practical phonemic transcription we essentially use a transliteration of the existing Cyrillic orthography for Kildin. For cer-

³¹ According to Kert's phonological analysis, however, the voiceless palatal approximant (/j/) does not exist in Kildin (consider, for example KERT 2005, 2).

³² KURUČ, AFANAS'EVA and MEČKINA 1985.

³³ KERT 1986.

³⁴ Introduced by KURUČ 1995.

³⁵ However, for Kola Saami text editions which are published through KSDP but not authored by ourselves, we leave the choice of orthographic variant to the individual Saami authors.

tain phonemes which are not adequately represented in our assessment, we use additional characters or character combinations. Most of them are taken from the Latin based orthography developed for Skolt Saami in Finland.³⁶

In principle it would be possible to transliterate our Roman transcription back to a Cyrillic script, rendering an orthography which is more or less identical to the already existing one. The character chart in the appendix of this paper presents the existing Cyrillic script of Kildin compared to the single characters of KSDP's practical phonemic transcription, and a somewhat adapted version of the Cyrillic script which could be used for all Kola Saami languages.

Some major differences between KSDP's practical phonemic transcription and the existing Cyrillic orthography of Kildin can be found in the representation of the voiceless sonorants ⟨м, н, ѝ, р, л⟩ as *mh*, *nh*, *jh*, *rh*, *lh* and the representation of palatal, palatalized, and »half-palatalized« consonants. According to our phonological analysis (see section I, especially page 71 below) there is no such feature as »half-palatalization« and the »half-palatalized« coronal plosives ⟨тѣ, дѣ⟩ and the »half-palatalized« nasal ⟨нѣ⟩ are better analyzed as palatalized *t'*, *d'*, *n'*. What is written as a »fully palatalized« coronal nasal in the orthography ⟨нѣ⟩, on the other hand, has to be analyzed as palatal nasal [ɲ] (at least in the speech of some older Kildin speakers) and is represented as *nj* in KSDP's practical phonemic transcription. Similar to the latter, the palatal lateral approximant [ʎ] (in our transcription *lj*) is actually represented as combination of characters ⟨лѣѝ⟩ in the Cyrillic orthography as well.

Another difference is the double writing of the voiced plosive geminates. These are represented as consonant clusters ⟨бп, дт, гк⟩ in the Kildin Saami orthography. The reason for this is that the long consonant is perceived as being strongly devoiced towards the end of its articulation. In this respect Kildin Saami does not behave differently from other Saami languages in which the voiced geminate stops are represented orthographically doubled *bb*, *dd*, *gg*.

There are also some differences between KSDP's practical phonemic transcription and the Skolt Saami orthography. These mainly regard the

³⁶ Compare, for example, SAMMALLAHTI and MOSNIKOFF 1991.

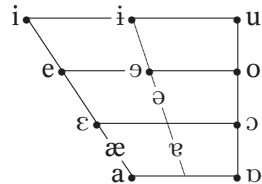
location of the palatalization sign and the representation of preaspiration. Skolt Saami is normally analyzed as having suprasegmental palatalization. The apostrophe, marking palatalization, is subsequently written before the consonant (or between the vowel and consonant center). Regardless whether palatalization in Kildin and the other Kola Saami languages has to be analyzed as a segmental feature or a suprasegmental feature, we decided to follow the existing Kildin Saami orthography and mark palatalization either at the end of a single consonant or geminate or after the first consonant of a consonant cluster.

The (historical) preaspiration of voiceless geminate stops and affricates is marked with *h* (the IPA character for the voiceless glottal fricative) in KSDP's phonemic transcription. This is done disregarding the actual synchronic phonological status of these sounds in the Kola Saami languages (or varieties) in question.

4.2 Vowels and diphthongs

Figure 11 presents our preliminary analysis of vowel phones found in the Kola Saami languages.

Figure 11: Kola Saami vowel phones

Since only part of these vowels are to be analyzed as phonemes in the different Kola Saami languages and some of them are subject to certain positional restrictions (for example the short central vowels /ə/ and /ɐ/ which only occur in unstressed syllables in Kildin Saami), a practical phonemic transcription of the Kola Saami language will manage with a smaller amount of vowel characters.

As in the Kildin and Skolt Saami orthographies, KSDP's transcription uses digraphs for writing phonemic diphthongs: i.e. /ue, ia, ea/ etc.

Vowel length, which is distinctive in all Kola Saami languages, is marked with a macron, i.e.: /ā, ē/. This is different from the Skolt Saami orthography where long vowels are written with the double vowel character. The macron, however, is taken from the Kildin Saami orthography and could also be used in case diphthongs have to be marked for phonemic length as well: /ōā/.

Kildin Saami vowel phonemes Our preliminary analysis of the vowel system of Kildin Saami, which is more or less similar to the one presented by Kert,³⁷ yields the following inventory of vowels and diphthongs: /i, ī, u, e, o, a, â, ue, ua, ie, ea/. Length is distinctive in stressed syllables, except for the high central vowel /i/ and the diphthongs.

Table 1: Kildin Saami vowel phonemes in KSDP's orthographical transcription

i	ī	i̇	u	ū
e	ē		o	ō
a	ā		â	ã

4.3 Consonants

One Kola Saami characteristic – as compared to the western Saami languages – is the relatively large consonant inventory, which is mostly due to the fact that almost all consonants have the phonemic oppositions voiced-unvoiced, long-short, and palatalized-non-palatalized.³⁸ Table 2 lists all phones which we have identified so far in the different Kola Saami languages (length distinctions are not marked).

There are two phonological features in the Kola Saami languages which deserve special attention: palatalization and preaspiration.

Palatalization A process of palatalization causes the secondary modification of consonants with a non-palatal primary place of articulation: the primary articulation is accompanied by the raising of the tongue dor-

³⁷ KERT 2005, 2.

³⁸ Note, however, that palatalization has also been analyzed as a suprasegmental feature, at least for Skolt Saami.

sum against the hard palate. Palatalization thus has to be distinguished from **palatal articulation**, which indicates the primary articulation of a consonant. The place of articulation in the latter is the hard palate, the articulation organ is the tongue dorsum.

Palatalization occurs as a reflex of an apocoped etymological front vowel (PSa *i or *e) in the Kola Saami languages. Other Saami languages do not have phonologically palatalized consonants. Palatal consonants, however, are a remnant of Proto-Saami found in all Saami languages. The innovative palatalization in Kola Saami thus resulted in a phonological system with both palatals and palatalized consonants. As a result of this development phonological oppositions arose such as the palatalized postalveolar nasal /*nʲ*/ with the palatal nasal /*ɲ*/ and of the palatalized postalveolar lateral approximant /*lʲ*/ with the palatal lateral approximant /*ʎ*/, see example 2.

(2) Semi-minimal triplets of plain, palatalized, and palatal consonants in Kildin

- a. ⟨мāнн⟩ *mānn* /ma:n:/ ›moon, month‹
 ⟨маннѣ⟩ *mann'* /man:ʲ/ ›egg‹
 ⟨маннь⟩ *mannj* /maɲ:/ ›daughter-in-law (of a woman)‹
- b. ⟨пāлл⟩ *pāll* /pa:l:/ ›ball‹
 ⟨мāлль⟩ *mall'* /ma:l:ʲ/ ›juice‹
 ⟨мāлльѣ⟩ *māllj* /ma:ʎ:/ ›rust‹

The existence of such a phonological opposition between palatal and palatalized consonants is rarely attested crosslinguistically³⁹ and a change towards merger or separation of the two phonemes would not be unexpected.

Indeed, the palatalized-palatal oppositions are subject to change and seem to be absent at least from the speech of younger Kildin Saami. Interestingly, this change is taking place in different directions. Whereas the nasals /*nʲ*/ and /*ɲ*/ are often merged to /*nʲ*/, the palatal lateral approximant /*ʎ*/ is often articulated as a consonant cluster [lj] and in this way becoming phonemic by being distinguished from its opponent, the palatalized dental approximant /*lʲ*/.

³⁹ Compare, for example, STADNIK 2002.

	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Alveolar-palatal	Palatal	Velar	Glottal
Plosive	p b pʲ bʲ			t d tʲ dʲ			c ɟ k g kʲ gʲ		
Nasal	m m̥ mʲ m̥ʲ			n n̥ nʲ n̥ʲ			ɲ ŋ ŋʲ		
Trill				r r̥ rʲ r̥ʲ					
Fricative	β	f v fʲ vʲ	ð	s z sʲ zʲ	ʃ ʒ ʃʲ ʒʲ		ç x y xʲ	h hʲ	
Affricate				ts dz tsʲ dzʲ		tʃ dʒ			
Approximant							j j̥		
Lateral approximant				l l̥ lʲ l̥ʲ			ʎ		

Table 2: Kola Saami consonant phones

The second development is in fact reflected by the orthographic realization of the palatal sound as consonant cluster: ⟨ЛЪЙ⟩. In the case of the nasal the orthography represents the palatalized sound as »half-palatalized« but the palatal sound as »full-palatalized»: ⟨НЪ⟩ vs. ⟨НЬ⟩.

Kert describes »half-palatalization« as being characteristic for the coronal plosives as well.⁴⁰ However, in this case minimal pairs are available only for plain /d/, /d:/ and /t/ with their »half-palatalized« counterparts ⟨ДЪ⟩ /d·/, ⟨ДТЪ⟩ /dt·/ and ⟨ТЪ⟩ /t·/.⁴¹ The latter are in fact better analyzed as palatalized /d^j/ and /t^j/.

Jurij Kusmenko (p.c.) suggested that the notion of »half-palatalization« is probably the result of a missinterpretation inferred by the Russian philological background of the researchers. The articulatory difference between palatalized /d^j/ and /t^j/ in Saami and Russian is quite obvious since in Saami these are true palatalized sounds [d^j], [t^j] whereas in Russian the sounds are clearly affricated [dç], [tç] (note their almost palatal place of articulation). In this sense the /d^j/ and /t^j/ in Russian are more »fully« palatalized articulated than in Saami.

Regarding the nasal, the notion of »half-palatalization« and »full-palatalization« was inferred here as well by analogy and the palatal nasal has been perceived as the »more« palatalized half of this pair. However, this terminology does not help much in describing the actual oppositions found in the Saami phonological system.

Another controversy regarding palatalization caused by the apocope in Kola Saami is whether or not it should be analyzed as a segmental or suprasegmental feature. Finnish scholars describe palatalization in Skolt Saami as suprasegmental; examples can be seen in 3. In Skolt Saami orthography suprasegmental palatalization is marked with an apostrophe between a vowel and the following consonant center.

- (3) Suprasegmental palatalization in Skolt Saami⁴² [ma:n:] /ma:n:/
 ›moon, month‹
mââ'nn [mɛ:n:'] /ma:ɲn:/ ›egg‹
mââ'nnj [mɛ:n:j] /ma:ɲj:/ ›daughter-in-law (of a woman)‹

⁴⁰ KERT 2005, 2.

⁴¹ The dot /·/ marks »half-palatalization« in Kert's transcription.

⁴² The example words are taken from SAMMALLAHTI and MOSNIKOFF 1991, transcription is our own.

There are several reasons to analyze palatalization as suprasegmental in Skolt. First of all, palatalization of a consonant stem triggers phonetic effects on both the consonant(s) and the neighboring vowels: especially the stressed vowel preceding the consonant center becomes somewhat advanced in its articulation while the stem consonant(s) is (are) palatalized. Furthermore, consonant cluster palatalization is more perceivable on the first consonant than it is on the second one.

In the other Kola Saami languages, palatalization also tends to be articulated by moving leftward from the end of the consonant center (i.e. away from the right word-edge where the triggering vowel apocope took place historically). As in Skolt the preceding vowel shows advanced articulation and in a consonant cluster palatalization shows up on the first consonant rather than on the second one. At least in Kildin, however, palatalization also occurs on word-initial consonants as well, even though this is restricted to Russian loanwords. Consider, for example, the semi-minimal pair *lānnt* ›puddle‹ and *l'ānnht* < Ru *lénta* ›band; tape‹.⁴³

Since the advanced articulation of a vowel in the environment of a palatalized consonant seems to be a natural surface phonetic feature (which occurs in other languages as well) it would also be possible to analyse palatalized consonants as segments. At least for Kildin this analysis is preferable. Otherwise we would end up with two distinct palatalizations: one which is suprasegmental and the other which is segmental and restricted to word-initial consonants.

Preaspiration A period of voicelessness at the end of the vowel, nasal, or liquid preceding the onset of the closure of voiceless stops or affricates (in some languages even fricatives) is typically known as preaspiration.

---

⁴³ In orthographical spelling palatalized word-initial consonants occur frequently in Kildin Saami, for example *кӱлл* transliterated as *k'ill* ›language‹, *пӱһһӱ* transliterated as *p'ënnë* ›dog‹, and *сӱм* transliterated as *s'äm* ›beard‹. According to our analysis the palatalization is not phonological in these examples, which are better transcribed as /k̄ill/, /pienne/, /seam/. The orthographical spelling with monophthongs perhaps reflects an ongoing change (in which the monophthongization of the diphthongs /ie/ and /ea/ would in fact result in the phonologization of word-initial palatalization). Or the orthography simply reflects a misinterpretation of the Kildin Saami phonology because of a comparison with the (diphthong-less) Russian language.

- (4) Preaspiration and consonant stem gradation in North, Skolt, and Kildin Saami in the word ›sheath‹

NSa *dohppa* [h:p] /toh:pa/ NOM.SG – *dohpa* [hp] /tohpa/ GEN.SG
 SkSa *topp* [ʰp:] /top/ NOM.SG – *toopp* [ʰp] /to:p/ GEN.SG
 KSa *tōhp* [hp] /to:hp/ NOM.SG – *tōp* [p] /to:p/ GEN.SG

Preaspiration is normally described as being characteristic of most Saami languages. In example I above, however, true preaspiration is only found in Skolt Saami where voiceless plosives and affricates are articulated with preaspiration. In the North Saami example there is no period of voicelessness before the plosive but instead a short or long glottal fricative sound.

The cognate sound is realized differently among speakers of Kola Saami languages, either as [ʰp:] with true preaspiration, as [hp] with a glottal fricative, or even as [xp] with a velar fricative.

What historically was preaspiration of voiceless plosives and affricates (i.e., a feature of a consonant) has thus developed into a fricative sound (i.e., its own consonantal segment) in North and in (at least some variants of) Kola Saami. However, whereas the cluster [hp] in the North Saami example I could be analyzed as sequence of two single phonemes (the first one of which can either be long or short), the cluster is probably phonemic in the Kola Saami languages.

Kildin Saami consonant phonemes Our preliminary analysis of the consonant system of Kildin Saami differs in some respect from those presented by Kert.⁴⁴

As described on page 72 we analyze palatalization in Kildin Saami as a segmental feature and not as suprasegmental. Regarding the palatals we adopt the phonological system of more conservative variants in which the palatal nasal and the palatal lateral approximant are still existent.

In the case of preaspiration, on the other hand, Kildin Saami's phonological system is more innovative than that of Skolt, for example. True (phonetic) preaspiration is lacking in Kildin Saami and the etymological voiceless plosive and affricate geminates are articulated as clusters of a

⁴⁴ KERT 2005; see also other descriptions of Kildin by Kert and other Russian scholars.

p hp b bb	t ht d dd	k hk g gg
p' hp' b' bb'	t' ht' d' dd'	k' hk' g' gg'
mh mmh m mm	nh nnh n nn	nj nnj
mh' mmh' m' mm'	nh' nnh' n' nn'	ŋ ŋŋ
		ŋ' ŋŋ'
	rh rrh r rr	
	rh' rrh' r' rr'	
f ff v vv	s ss z š šš ž	x xx
f' ff' v' vv'	s' ss' z' š' šš' ž'	x' xx'
	c hc ɜ ɜɜ	č hč ʒ ʒʒ
	c' hc' ɜ' ɜɜ'	
		jh jjh j jj
	lh llh l ll	lj llj
	lh' llh' l' ll'	

Table2: Kildin Saami consonant phonemes in KSDP's orthographic transcription

fricative and a single voiceless stop or affricate. This is true at least for most speakers who articulate either a voiceless glottal fricative /h/ (as in North Saami) or even a voiceless velar fricative /x/. The latter articulation might be the result of Russian influence. The question remains, however, if these are clusters of two single consonant phonemes or if the cluster as such is phonemic.

The best evidence for arguing that (etymological) preaspiration is a segment of its own in Kildin can be found in the fact that the fricative sound can be palatalized and is then realized as voiceless palatal fricative [ç]. Consider the following examples with and without palatalized consonant clusters: *nāh'p* /na:h^jp/ [nɑ:çp] ›cup‹ (represented in the orthography either as ⟨нāххьп⟩, ⟨нāһпь⟩, or ⟨нā'пь⟩) and *māhte*

/ma:hte/ [ma:hte] ›to be able to‹ (represented in the orthography either as ⟨мāххтэ⟩, ⟨мāһтэ⟩, or ⟨мā'тэ⟩).

Another argument would be that these clusters resyllabify between the fricative sound and the stop, as in /na:h^h.p-e/ [cup-PART]. However, voiced geminates also resyllabify in the middle of the sound and can hardly be regarded as clusters of two single phonemes, consider /ku:l^h.l^h-e/ [fish-PART]. On the other hand, morpheme boundaries are never shifted along with resyllabification, which would probably count as an argument for the phonemic unity of the cluster.

Because of these assumptions we have decided to analyse /hp, ht, hk, hc, hč/ as phonemic clusters. In stem gradation these consonant clusters alternate with the respective voiceless single consonant: *nāh'p* – *nāp'* (represented in the orthography either as ⟨нāххьп – нāшь⟩, ⟨нāһшь – нāшь⟩, or ⟨нā'шь – нāшь⟩), *māht* – *māt* (represented in the orthography either as ⟨мāххт – мāt⟩, ⟨мāһт – мāt⟩, or ⟨мā'т – мāt⟩).

5. Character chart

In the character chart on pages 76 through 80 the existing Kildin Saami Cyrillic graphemes are listed with the corresponding Roman graphemes used in KSDP's practical phonemic transcription as well as Cyrillic graphemes which could be used for an extended Kola Saami orthography. Note that some of the listed Kildin Saami Cyrillic letters are used only in one of the three orthographic variants. We also provide the Unicode and the corresponding IPA character for all graphemes.

5.1 Further explanations of the character chart

In the character chart, *n.a.* means that no equivalent grapheme is necessary, either because the Kildin letter simultaneously denotes a certain vowel and the palatalization of the preceding consonant (the Cyrillic letters ⟨е, ё, и, ю, я⟩) or it denotes the non-palatalization of a syllable-final consonant (the Cyrillic letter ⟨ть⟩). Graphemes are written in parenthesis if two graphemes describe one single sound (e.g. ⟨льй⟩ or *lj* for /ʎ/). Note also that we suggest using the grapheme combinations ⟨йе, йо, йи, йу, йа⟩ word-initially (instead of ⟨е, ё, и, ю, я⟩).

Existing Kildin Saami Orthography (Cyrillic)		KSDP's Orthographical Transcription (Roman)		Proposed Kola Saami Orthography (Cyrillic)		Explanation	
Letter	Unicode	Letter	Unicode	Letter	Unicode	IPA	Note
А	0410	А	0041	А	0410	/a/	
а	0430	а	0061	а	0430		
Ä	04D2						1)
ä	04D3						
Ä	0410+0304	Ä	0100	Ä	0410+0304	/a:/	2)
ä	0430+0304	ä	0101	ä	0430+0304		
		Ä	00C2	Ä	0410+0302	/e/	3)
		â	00E2	â	0430+0302		
Б	0411	В	0042	Б	0411	/b/	
б	0431	в	0062	б	0431		
В	0412	Ѵ	0056	В	0412	/v/	
в	0432	ѵ	0076	в	0432		
Г	0413	Г	0047	Г	0413	/g/	
г	0433	г	0067	г	0433		
		Ĝ	01E6	Ĝ	0403	/ʒ/	
		ğ	01E7	ġ	0453		
Д	0414	Д	0044	Д	0414	/d/	
д	0434	д	0064	д	0434		
(ДЖ)		ǰ	01EE	(ДЖ)		/dʒ/	
(дж)		ǰ	01EF	(дж)			
(ДЗ)		ǰ	01B7	(ДЗ)		/z/	
(дз)		ǰ	0292	(дз)			
Е	0415	<i>n.a.</i>		Е	0415	/e/	
е	0435			е	0435		
Е	0415	(JE)		(ЙЕ)		/je/	
е	0435	(je)		(йе)			
Ё	0401	<i>n.a.</i>		Ё	0401	/o/	
ё	0451			ё	0451		
Ё	0401	(JO)		(ЙО)		/jo/	
ё	0451	(jo)		(йо)			
Ё	0401+0304	<i>n.a.</i>		Ё	0401+0304	/o:/	2)
ё	0451+0304			ё	0451+0304		
Ё	0401+0304	(JŌ)		(ЙŌ)		/jo:/	2)
ё	0451+0304	(jō)		(йо)			
Э	0112	<i>n.a.</i>		Э	0112	/e:/	
э	0113			э	0113		
Э	0112	(JĚ)		(ЙĚ)		/je:/	
э	0113	(jě)		(йě)			
		Ě	00CA	Ě	0415+0302	/ə/	3)
		ê	00EA	ê	0435+0302		

Existing Kildin Saami Orthography (Cyrillic)		KSDP's Orthographical Transcription (Roman)		Proposed Kola Saami Orthography (Cyrillic)		Explanation	
Letter	Unicode	Letter	Unicode	Letter	Unicode	IPA	Note
Ж	0416	Ž	017D	Ж	0416	/ʒ/	
ж	0436	ž	017E	ж	0436		
З	0417	Z	005A	З	0417	/z/	
з	0437	z	007A	з	0437		
h	04BA	H	0046	h	04BA	/ʰ/, /h/	
h	04BB	h	0048	h	04BB		
И	0418	I	0049	И	0418	/i/, /i/	
и	0438	i	0069	и	0438		
И	0418	(JI)		(ИИ)		/ji/	
и	0438	(ji)		(йи)			
Й	04E2	Ī	012A	Й	04E2	/i:/	
й	04E3	ī	012B	й	04E3		
Й	04E2	(JĪ)		(ЙЙ)		/ji:/	
й	04E3	(jī)		(йй)			
Й̣	0419	J	004A	Й̣	0419	/j/	
й̣	0439	j	006A	й̣	0439		
J	0408					/j̥/	4)
j	0458						
Й̣̣	048A	(JH)		Й̣̣	048A	/j̥/	
й̣̣	048B	(jh)		й̣̣	048B		
К	041A	K	004B	К	041A	/k/	
к	043A	k	006B	к	043A		
		Ķ	01E8	Ķ	040C	/c/	
		ķ	01E9	ķ	045C		
Л	041B	L	004C	Л	041B	/l/	
л	043B	l	006C	л	043B		
Л̣	04C5	(LH)		Л̣	04C5	/l̥/	
л̣	04C6	(lh)		л̣	04C6		
(Л̣Й̣)		(LJ)		Л̣Й̣	0459	/ɬ/	
(л̣й̣)		(lj)		л̣й̣	0409		
М	041C	M	004D	М	041C	/m/	
м	043C	m	006D	м	043C		
М̣	04CD	(MH)		М̣	04CD	/m̥/	
м̣	04CE	(mh)		м̣	04CE		
Н	041D	N	004E	Н	041D	/n/	
н	043D	n	006E	н	043D		
Н̣	04C9	(NH)		Н̣	04C9	/ɲ/	
н̣	04CA	(nh)		н̣	04CA		

Existing Kildin Saami Orthography (Cyrillic)		KSDP's Orthographical Transcription (Roman)		Proposed Kola Saami Orthography (Cyrillic)		Explanation	
Letter	Unicode	Letter	Unicode	Letter	Unicode	IPA	Note
Ң	04C7	Ŋ	014A	Ң	04C7	/ŋ/	
ҥ	04C8	ŋ	014B	ҥ	04C8		
(НЬ)		(NJ)		НЬ	040A	/ɲ/	
(һь)		(nj)		һь	045A		
О	041E	О	004F	О	041E	/o/	
о	043E	o	006F	о	043E		
Ӧ	04E6						5)
ӧ	04E7						
Ӗ	041E+0304	Ӗ	014C	Ӗ	041E+0304	/o:/	2)
ӗ	043E+0304	ӗ	014D	ӗ	043E+0304		
		Ӗ	00D5	Ӗ	041E+0342	/ə/	6)
		ӗ	00F5	ӗ	043E+0342		
		Ӛ	022C	Ӛ	041E+0342+0304	/ɛ:/	6)
		ӛ	022D	ӛ	043E+0342+0304		
(ОА)		Ӑ	00C5	Ӑ	0410+030A	/ɒ/	7)
(оа)		ӑ	00E5	ӑ	0430+030A		
(ӖӐ)		Ӑ	00C5+0304	Ӑ	0410+030A+0304	/ɒ:/	7)
(ӗӑ)		ӑ	00E5+0304	ӑ	0430+030A+0304		
П	041F	P	0050	П	041F	/p/	
п	043F	p	0070	п	043F		
Р	0420	R	0052	Р	0420	/r/	
р	0440	r	0072	р	0440		
Р	048E	(RH)		Р	048E	/ɾ/	
р	048F	(rh)		р	048F		
С	0421	S	0053	С	0421	/s/	
с	0441	s	0073	с	0441		
Т	0422	T	0054	Т	0422	/t/	
т	0442	t	0074	т	0442		
У	0423	U	0055	У	0423	/u/	
у	0443	u	0075	у	0443		
Ӹ	04F0						5)
ӹ	04F1						
Ӻ	04EE	Ū	016A	Ӻ	04EE	/u:/	
ӻ	04EF	ū	016B	ӻ	04EF		
Ф	0424	F	0046	Ф	0424	/f/	
ф	0444	f	0066	ф	0444		
Х	0425	X	0058	Х	0425	/x/	
х	0445	x	0078	х	0445		
Ц	0426	C	0043	Ц	0426	/ts/	
ц	0446	c	0063	ц	0446		

Existing Kildin Saami Orthography (Cyrillic)		KSDP's Orthographical Transcription (Roman)		Proposed Kola Saami Orthography (Cyrillic)		Explanation	
Letter	Unicode	Letter	Unicode	Letter	Unicode	IPA	Note
Ч	0427	Č	010C	Ч	0427	/tʃ/	
ч	0447	č	010D	ч	0447		
Ш	0428	Š	0160	Ш	0428	/ʃ/	
ш	0448	š	0161	ш	0448		
Ъ	042A	<i>n.a.</i>		Ъ	042A	<i>n.a.</i>	
ъ	044A			ъ	044A		
Ы	042B	ĭ	0197	Ы	042B	/i/	
ы	044B	i	0268	ы	044B		
Ы̄	04F8						4)
ы̄	04F9						
Ы̄	042B + 0304					/i:/	2)
ы̄	044B + 0304						
Ь	042C	ʹ	02BC	Ь	042C	/ʲ/	
ь	044C			ь	044C		
Ь̄	048C						8)
ь̄	048D						
Э	042D	E	0045	Э	042D	/e/	
э	044D	e	0065	э	044D		
Э̄	04EC						1)
э̄	04ED						
Э̄	042D + 0304	Ē	0112	Э̄	042D + 0304	/e:/	2)
э̄	044D + 0304	ē	0113	э̄	044D + 0304		
Ю	042E	<i>n.a.</i>		Ю	042E	/ʲu/	
ю	044E			ю	044E		
Ю	042E	(JU)		(ЙЮ)		/ju/	
ю	044E	(ju)		(йю)			
Ю̄	042E + 0304	<i>n.a.</i>		Ю̄	042E + 0304	/ʲu:/	2)
ю̄	044E + 0304			ю̄	044E + 0304		
Ю̄	042E + 0304	(JŪ)		(ЙЮ̄)		/ju:/	2)
ю̄	044E + 0304	(jū)		(йю̄)			
Я	042F	<i>n.a.</i>		Я	042F	/ʲa/	
я	044F			я	044F		
Я	042F	(JA)		(ЙЯ)		/ja/	
я	044F	(ja)		(йя)			
Я̄	042F + 0304	<i>n.a.</i>		Я̄	042F + 0304	/ʲa:/	2)
я̄	044F + 0304			я̄	044F + 0304		
Я̄	042F + 0304	(JĀ)		(ЙЯ̄)		/ja:/	2)
я̄	044F + 0304	(jā)		(йя̄)			
ʹ	02BC					/ʰ/	9)

- 1) The letter denotes »half-palatalization« of a consonant preceding the respective vowel, see also above page 71.
- 2) The Cyrillic letters A, E, YA, YERU, YU, YO do not exist as precomposed letters with a macron in Unicode and have to be written as combinations of the respective Cyrillic letter and the COMBINING MACRON.
- 3) The Cyrillic letters A and E do not exist as precomposed letter with a CIRCUMFLEX in Unicode and have to be written as combinations of the respective Cyrillic letter and the COMBINING CIRCUMFLEX.
- 4) The Cyrillic letter JE denotes the voiceless palatal approximant only in the second version of the Kildin Saami orthography.⁴⁵
- 5) The letter denotes »half-palatalization« of a consonant preceding the respective vowel only in the first version of the Kildin Saami orthography.⁴⁶
- 6) The Cyrillic letter O does not exist as a precomposed letter with a TILDE in Unicode and has to be written as a combination of the Cyrillic letter O and the COMBINING TILDE; for an additional macron the COMBINING MACRON has to be used.
- 7) The Cyrillic letter A does not exist as precomposed letter with the RING ABOVE in Unicode and has to be written as combination of the Cyrillic letter A and the COMBINING RING ABOVE; for an additional macron the COMBINING MACRON has to be used.
- 8) The letter denotes »half-palatalization«, see also above page 71.
- 9) The apostrophe is used as the letter for preaspiration only in the third version of the Kildin Saami orthography.⁴⁷

6. Acknowledgements

Our special thanks appreciation are deserved by all Saami which have been or are working with us so far, especially our project assistants Nadežda Zolotuchina, Nina Šaršina, Svetlana Danilova (all from Lujāvvr), our main language consultants Nina Afanas'eva, Zoja Gerasimova (both from Murmansk), Zoja Nosova (from Verchnetulomskij), Aleksandra Antonova, Genadij Lukin, Anastasija Mozolevskaja, Ekata-

⁴⁵ As in KURUČ, AFANAS'EVA and MEČKINA 1985.

⁴⁶ As in KERT 1986.

⁴⁷ As in KURUČ, AFANAS'EVA and VINOGRADOVA 1995.

rina Korkina and the brothers Vasilij (Vass'k), Evdokim (Otsja) and Petr Galkin (all from Lujāvvr), Anastasija Nielsen (from Neiden), as well as our student assistant Anna Afanas'eva (from Murmansk).

Other team members have provided valuable advice on earlier drafts of this paper, particularly Jurij Kusmenko, who drew our attention to certain aspects relevant to our phonological analysis, and Elisabeth Scheller. The usual disclaimers apply.

Earlier fieldwork on Kola Saami carried out by M. Rießler was supported by the *Gesellschaft für bedrohte Sprachen e.V.*

References

- ITKONEN, Toivo Immanuel: *Koltan- ja kuolanlapin sanakirja = Wörterbuch des Kolta- und Kolalappischen. 1-2.* (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae; 15), Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, 1958.
- KERT, Georgij M.: *Obrazcy saamskoj reči: materialy po jazyku i fol'kloru saamov Kol'skogo poluostrova (kil'dinskij i iokan'gskij dialekty).* Moskva: Nauka, 1961.
- KERT, Georgij M.: *Saamskij jazyk (kil'dinskij dialekt). Fonetika, morfologija, sintaksis.* Leningrad: Nauka, 1971.
- KERT, Georgij M.: *Slovar' saamsko-russkij i russko-saamskij.* Leningrad: Prosveščenie, 1986.
- KERT, Georgij M.: »Saamskij jazyk«. In: VINOGRADOV, Viktor Aleksejevič (ed.): *Jazyki Rossijskoj Federacii i sosednix gosudarstv. Enciklopedija v triox tomax.* Vol. 3. Moskva: Nauka, 2005. 1-8.
- KURUČ, Rimma D., Nina E. AFANAS'EVA and Iraida V. VINOGRADOVA: *Pravila orfografii i punktuacii saamskogo jazyka.* Murmansk: Institut Jazykoznanija Rossijskoj Akademii Nauk Murmanskij Sektor Lingvističeskich Problem Finno-Ugorskich Narodnostej Krajnego Severa, 1995.
- KURUČ, Rimma D., Nina E. AFANAS'EVA and Ekatarina I. MEČKINA: *Saamsko-russkij slovar' = Sām'-rūšš soagknehk'.* Moskva: Russkij jazyk, 1985.
- PANFILOV, Vladimir Z., Georgij M. KERT and Petr M. ZAJKOV: *Obrazcy saamskoj reči.* Petrozavodsk: Karelskij filial AN SSSR, 1988.
- PORSANGER, Jelena: »An essay about indigenous methodology«. In: THEODORSEN, Per Bäckström; Kristin Jernsletten; Cathrine (ed.): *Spe-*

- cial issue on Northern minorities*. (= Nordlit; 15). [Tromsø]: Faculty of Humanities, University of Tromsø, 2004. 105–120.
- SALMINEN, Tapani. »Europe and North Asia«. In: *Encyclopedia of the world's endangered languages*. London – New York: Routledge, 2007. 211–280.
- SAMMALLAHTI, Pekka: *The Saami Languages. An Introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji, 1998.
- SAMMALLAHTI, Pekka and Anastasija CHVOROSTUCHINA: *Unna sám̄i-sám̄' saam'-sám̄i sátnegirjjáš = Udc' sám̄i-sám̄' saam'-sám̄i soagkneška*. Ohcejohka: Girjegiisá, 1991.
- SAMMALLAHTI, Pekka and Jouni MOSNIKOFF: *Suomi-koltansaame sanakirja = Lää'dd-sää'm sää'nnke'rrj*. Ohcejohka: Girjegiisá, 1991.
- SCHELLER, Elisabeth: »Die Sprachsituation der Saami in Russland«. In: HORNSCHIEDT, Antje, Kristina KOTCHEVA, Tomas MILOSCH and Michael RIESSLER (eds.): *Grenzgänger. Festschrift zum 65. Geburtstag von Jurij Kusmenko*. (= Berliner Beiträge zur Skandinavistik; 9). Berlin: Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität, 2006. 280–290.
- SERGEJEVA, Jelena: »The Eastern Sámi languages and language preservation«. In: *Samiska i ett nytt årtusende*. (= ANP; 2002:717). Nordiska ministerrådet, 2002. 107–116.
- STADNIK, Elena: *Die Palatalisierung in den Sprachen Europas und Asiens. Eine areal-typologische Untersuchung*. (= Tübinger Beiträge zur Linguistik; 461). Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2002.
- SZABÓ, László: *Kolalappische Volksdichtung (aus den Dialekten in Kildin und Ter). Gesammelt und herausgegeben von László Szabó*. (= Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-historische Klasse; 3:68). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1967.
- SZABÓ, László: *Kolalappische Volksdichtung (aus den Dialekten in Kildin und Ter). Zweiter Teil nebst grammatischen Aufzeichnungen. Gesammelt und herausgegeben von László Szabó*. (= Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen; 72). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1968.
- ZAJKOV, Petr M.: *Babinskij dialekt saamskogo jazyka. Fonologo-morfologičeskoje issledovanije*. Petrozavodsk: Karelija, 1987.

Del II

SPRÅKSOSIALE FORHOLD

ANNA-RIITTA LINDGREN
Det samiske språket i Helsingfors

Jeg kan anse det som en skatt at jeg er same. Fordi det jo gir meg så, så mye, der i sør. Jeg kan ikke si at jeg føler meg bedre enn andre, men jeg føler at jeg har noe mer.

(Bysame i Helsingfors på finsk TV den 7.1.1996)

I. Bysamer

I Finland, Sverige og Norge har det de siste tiårene oppstått en samisk minoritet i hovedstedene og i noen andre byer. I Oslo har det fra 1950-tallet av bodd så mange samer at man har begynt å kalle byen Norges største samebygd. Andre steder har man sett urbane samegrupper iallfall fra og med 1960- og 1970-tallet. Dagens Nyheter skrev den 4.5.1986:

De flesta förknippar nog fortfarande oss samer med fjäll och renar, men så är det inte längre. De flesta samer har vanliga Svenssonjobb och bor i städer. Sveriges största sameby finns inte i Lappland. Den finns i Stockholm! Den som säger detta är Aslak Partapuoli som flyttade til Stockholm i början av 50-talet.

I Finland bodde det i 2003 ca. 840 samer i hovedstadsområdet. Det fins ca. 8000 samer i Finland, og over halvparten av dem bor i dag utenfor det samiske hjembygdsområdet.¹ Oulu og Rovaniemi kommer etter hovedstadsområdet med de største gruppene. Urbaniseringen av same- ne må sees i sammenheng med mer omfattende fenomen i samfunnet. Strukturendringen, den store flyttebevegelsen fra landet til byene, som i Finland skjedde spesielt på 1960- og 1970-tallet, berører også samene.

Det er likevel sannsynlig at personer som er født som samer, også tidligere har flyttet til byene, særlig til byene på Nordkalotten. I Norge og Sverige fins det mange byer også midt i det tradisjonelle sameområdet. Så vidt man vet har det tidligere likevel ikke oppstått noen synlig

---

¹ I 2003 bodde 3669 av samene i Finland i samenes hjembygdsområde, mens det andre steder i Finland og i utlandet bodde 4287. Det at de i 1991 utgjorde 38 %, sier noe om økningen i antallet som bor utenfor det samiske området. Opplysningene er fra det finske sametingets kontor og tidligere hjemmesider.

samisk minoritet i byene, men derimot er urbaniserte individer tydeligvis blitt assimilert i den øvrige befolkningen. Da den store flyttebevegelsen brakte flere samer til byene enn noen gang tidligere, skjedde det omtrent samtidig en samfunnsmessig aktivisering av minoritetene i de nordiske landene, på samme måte som andre steder i verden. Under industrialiseringsperioden på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet rådde en nasjonalistisk ideologi med idealet én stat – ett folk – ett språk. Dette var i strid med det faktum at de fleste statene bestod av flere folk og følgelig var flerspråklige, og det førte til et målbevisst arbeid for å assimilere minoritetene i majoritetsbefolkningen. Etter midten av 1900-tallet og som en følge av den verdensvide etniske oppvåkningen begynte pluralistiske verdier å vinne frem i større grad enn før, først i snevre kretser, og fra 1970-tallet av i større utstrekning. I dag kan man konstatere at denne vitaliseringen fremdeles er ekspansiv og at den innholdsmessig stadig fornyes og fordypes. Den etniske oppvåkningen på Nordkalotten skiller seg fra den nasjonale oppvåkningen på 1800-tallet ved at minoritetenes mål her ikke er danning av en egen stat og heller ikke enspråklighet, men flerkulturalitet så vel som flerspråklighet, både individuelt og i samfunnet; målet er fungerende språklige rettigheter for alle grupper.

Da den store flyttebevegelsen skjedde samtidig med emansipasjon av minoritetene, og siden de pluralistiske verdiene ble mer akseptert enn tidligere, ble de urbaniserte samene ikke lenger usynlig assimilert i den øvrige bybefolkningen, slik det skjedde tidligere. I mange byer oppstod det en bevisst samisk minoritetsgruppe. Den nåværende situasjonen kan beskrives slik: Bysamene har kontakt med hverandre, de danner samiske kontaktnettverk i byene og driver med samisk kultur- og samfunnsvirksomhet. De bruker samisk seg imellom både muntlig og skriftlig, så vel privat som offentlig. Samekulturen har alltid vært heterogen: Tradisjonelt har man talt om sjøsamer, skogsamer, elvesamer, reindriftssamer osv. Samer som bodde i byer på 1990-tallet har selv tatt i bruk begrep som urban same,² citysame eller bysame.³

Bysamene utgjør ikke atskilte grupper i alle byene, men de ser på seg selv som en del av en mer omfattende gruppe, samefolket. De har in-

---

² Sápmelas 8–10/1995.

³ VALKONEN 1998.

gen tro på kontinuitet i det bysamiske samfunnet uten Sameland.⁴ Blant samene i sameområdet er bysamene på den annen side holdt for å være marginale. Dette er likevel bare en del av sannheten. Blant urbane samer fins det personer som har vært engasjert i samfunns- og kulturarbeid og som har gjort en viktig innsats. Fra og med begynnelsen av den etniske renessansen har de urbane samiske miljøene vært aktive og betydningsfulle. Sameforeningen som ble grunnlagt i Oslo i 1949, er ikke bare den første samiske foreningen som har drevet virksomhet i en by, men den første samiske foreningen i hele Norge. I Helsingfors ble det drevet en samisk forening på 1970-tallet, og den nåværende City Samit ry, som ble startet i 1988, har helt fra starten av vært en av Finlands mest aktive lokale sameforeninger. I Finland er det foreninger for bysamer også i Oulu og Rovaniemi. Samer som bor på landet, besøker ofte byer i viktige ærender, og også ut fra dette har samer som bor fast i byene, sin egen del i det mer omfattende samiske samfunnet. Det at man i byene finner noen av sitt eget folk, og også relevant foreningsvirksomhet, har stor betydning.

De samiske miljøene i byene har betydning for Sameland også fordi mange utdannede samer, som i dag bor på landsbygda, har bodd i byen i sin studietid. Den etniske renessansen har vært sterk i studentmiljøene. Det å være same i byen på en synlig måte fikk sin begynnelse omtrent i 1930- og 1940-tallsgenerasjonenes studietid, dvs. samtidig som den moderne etniske aktiviteten bredte seg blant minoritetene. Blant den samme generasjonen vokste det også frem en gruppe samer med høyere utdanning, en gruppe som har skapt en ny særpreget kultur. Det er likevel ikke disse som utgjør bysamene, for en betydelig del av de akademisk skolerte samene har sitt virke i sameområdet, og blant bysamene er det mange som har forskjellige andre urbane yrker, altså ikke bare personer med høyere utdanning.⁵

På slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet var sosialdarwinismen en allmenn tenkemåte. De moderne minoritetenes emansipasjon og den pluralistiske trenden i samfunnet søker å skape en sameksistens og et samarbeid mellom majoritet og minoritet, som skal bygge på gjensidig respektfulle holdninger og på rettferdige forhold. Emansipasjon skjer ikke i løpet av et øyeblikk, men er en prosess som går gradvis fremover.

⁴ Ibid.

⁵ LINDGREN 2000a, 89–93.

Prosessen kan begynne med bevisstgjøring blant folk som tilhører den undertrykte gruppen. For at prosessen skal kunne gå fremover på en frelig og fremgangsrik måte, forutsetter det at gruppen som emansiperes, signaliserer til den dominerende gruppen det emansipasjonsbehovet de mener de har, og at den dominerende gruppen er mottagelig for budskapet og åpner for reformer, for danning av nye samfunnsstrukturer. Til emansipasjonsprosessen hører det naturligvis også med en opposisjon. Den kommer så vel fra den dominerende gruppen som fra den gruppen som blir emansipert, for i denne situasjonen er det vanligvis slik at også innen den undertrykte gruppen har man tilegnet seg mer eller mindre av de verdier som tilhører den undertrykkende strukturen. Derfor kan emansipasjonen bare gå fremover gjennom gjensidig bevisstgjøringsarbeid, dialog og stadig nyvurdering.

Allmenne holdninger i det nordiske samfunnet fra begynnelsen til omkring midten av 1900-tallet har ført til at man har skammet seg over eller skjult at man er same; det har vært et sosialt stigma.⁶ I spredt bebodde nordlige trakter kjenner man hverandre og vet om hverandres etniske bakgrunn. I byene har man mulighet til å være anonym, slik at det å flytte til byen utvilsomt har lokket samer som har ønsket å avstå fra det samiske. Det å løsrive seg fra det etniske kan også i dag være vanlig blant bysamer. Den individuelle identitetsstrategien er meget varierende blant samiskfødte personer som har flyttet til byen. Her er det forskjell også mellom de nordiske byene. Bare i en del av de byene der man vet det har flyttet inn samisk befolkning, har det oppstått etnisk sett aktive samiske kontaktnettverk.

Når det gjelder flerspråklighet på Nordkalotten, har det i nær fortid skjedd store endringer, noe den hurtige moderniseringen og forskjellige språkpolitiske ideologier har medvirket til. Nåtidens samer lever i en tid med global emansipasjon av minoriteter, en tid som samtidig følger sosialdarwinisme og assimilasjonspolitikken nært i tid. Nåtidens samer er arvtakere av begge disse motstridende ideologiene. I den tiden urbaniseringsprosessen har pågått, har det vært både en assimilierende fase og en etnisk revitaliseringsfase. Når man tar i betraktning urfolkets posisjon i samfunnet i dag og særlig i barndoms- og ungdomsårene til de voksne bysamene, kan man konstatere at den etniske oppvåkningen blant

---

⁶ EIDHEIM 1969, AIKIO 1988 og AIKIO 1999.

de urbaniserte samene er et bevis på den tilpasningsevnen og den etniske utholdenheten som er blitt fremhevet som karakteristiske trekk hos samer.⁷

2. En språksosiologisk undersøkelse om språkforhold blant samer i Helsingfors

I denne artikkelen vil jeg legge frem en del resultater fra en undersøkelse om språkforhold blant samer i Helsingfors som jeg gjorde på 1990-tallet, og som jeg grundig har presentert i forskningsrapporten »Helsingin saamelaiset ja oma kieli« (»Helsingforssamene og deres eget språk«).⁸ Forskningsmaterialet består av intervju med 26 samiskfødte personer som var fastboende i Helsingfors. Intervjuene ble foretatt i løpet av de første årene av 1990-tallet. Av de 26 var det 21 som hadde flyttet til Helsingfors som voksne, og fem var født i Helsingfors og således andregenerasjons innbyggere i byen. Resultatene forteller om kvalitativ individuell variasjon blant samer i hovedstadsområdet. Kvantitativt sett kan de ikke anses som representative. Personer som ønsker å bli assimilert i majoritetsbefolkningen var det vanskeligere å få intervju enn de som var åpent samiske, og derfor er deres andel kvantitativt sett underrepresentert i materialet. Fordi jeg likevel fikk gode intervju med enkelte personer fra samiske familier som var positive til assimilering, anser jeg den individuelle variasjonen som fremkommer i materialet, som et kvalitativt sett realistisk forskningsresultat.

Hjembygda for alle informantene eller for deres samiske far eller mor har vært i sameområdet, og de oppfyller alle det såkalte språkkriteriet for det å være same (minst en av besteforeldrene har snakket samisk som hjemmespråk). Tabell 1 viser i hvilke tiår de intervjuede kvinnene og mennene er født, samt i hvilket tiår de har flyttet til hovedstadsområdet.

Urbanisering av samer er en del av moderniseringen i Sameland. I Finland har strukturendringene i samfunnet skjedd spesielt hurtig. Den har tatt til seinere enn i Sverige og Norge, men har skjedd i løpet av kor-

⁷ AIKIO 1987b, 56–59, AIKIO og AIKIO 1993, LEHTOLA 1994, 232–237, LEHTOLA 2000a, 265.

⁸ LINDGREN 2000a. Undersøkelsen er en del av prosjektet *Saamen kielen asema Suomessa* (»Det samiske språkets posisjon i Finland«), som ble ledet av Marjut Aikio, og finansiert av Suomen Akatemia (»Finlands Akademi«).

Innflyttere

<i>Født - tiår</i>	<i>Flyttet - tiår</i>	<i>Kvinner</i>	<i>Menn</i>	<i>i alt</i>
1930	1980		1	1
1940	1960	1	1	2
	1970	2	2	4
	1980	1		1
1950	1970	3	3	6
	1980	3	1	4
1960	1980	1	2	3
<i>Til sammen</i>		<i>11</i>	<i>10</i>	<i>21</i>

Andre generasjons byboere

<i>Født - tiår</i>		<i>Kvinner</i>	<i>Menn</i>	<i>I alt</i>
1960			1	1
1970		2	2	4
<i>Til sammen</i>		<i>2</i>	<i>3</i>	<i>5</i>
<i>Innflyttere til og personer født i Helsingfors til sammen</i>		<i>13</i>	<i>13</i>	<i>26</i>

Tabell 1: Intervjuede samer i Helsingfors

tere tid, slik at avstanden har skrumpet helt inn. I nordisk målestokk har moderniseringen i den nordligste delen av Lappland tatt til enda senere og gått enda hurtigere enn i Sør-Finland. Denne raske prosessen har forårsaket betydelige forskjeller i oppvekstmiljøet til de yngste og de eldste innflytterne i materialet. I intervjuene fremkom det meget forskjellige livserfaringer samt stor variasjon med hensyn til miljø og levemåte. De eldste informantene er født i sameområdet på 1930- og 1940-tallet. Mange av dem har i sin barndom levd slik de gamle gjorde, i ødemarksbygder uten landeveg, strøm og vannledninger; heller ikke snøscooteren kom i bruk før på 1960-tallet. De eldste mennene i materialet har i sine ungdomsår arbeidet i primærnæringer, med reindrift, jakt og fiske. De yngste

innflytterne er født på 1960-tallet. De har i sin barndom og ungdom levd i et Lappland som var i ferd med å bli hurtig modernisert, og som allerede var et svært annerledes miljø enn et par tiår tidligere. De aller yngste i materialet er unge som er født i hovedstadsområdet på 1970-tallet, og som hele sitt liv har bodd i en moderne storby.

Alle innflytterne har måttet tilpasse seg et annerledes miljø og en annerledes levemåte, noe som betyr så vel tilpasning til moderniseringen i det nordligste Lappland som flytting fra den arktiske landsbygda til et urbant miljø. I det begrensede materialet fantes det også forholdsvis mange innslag av internasjonal karakter. På nordisk nivå har slike internasjonale kontakter fra gammelt av vært karakteristisk for den samiske nasjonen som er urfolk i fire stater. Dette kom også frem i intervjuene med samer i hovedstadsområdet. Noen innflyttere er internasjonale også i en videre forstand: De har bodd mange år utenfor Norden, noen i flere enn ett land, og de har vært gift også med andre enn finske statsborgere. Same- ne i hovedstadsområdet tilhører på den ene side en nasjonal minoritet og et urfolk, på den annen side er de en av byens nyeste minoriteter blant mange andre minoriteter. Den samiske språkloven gjelder ikke andre steder enn i sameområdet, sameradioen høres ikke i hovedstaden, og den samiske yrkesskolen, det mobile samiske biblioteket og mange andre institusjoner i det moderne samfunnet som er viktige for samene, ligger bare i Sameland. Et viktig livsvilkår for språket under de nåværende forhold er at det fins undervisning i språket. Det undervises i samisk ved Helsingfors universitet, og tidligere har det vært kurs i samisk også ved et folkeuniversitet. De yngste av de intervjuede andregenerasjonssamene har fått undervisning i samisk i grunnskolen, der denne muligheten har eksistert de siste femten årene. Sameforeningen i Helsingfors har tilbudt forskjellige kurs i samisk språk og kultur for sine medlemmer og deres familier.

3. Å være same i hovedstadsområdet

Mange av informantene hadde bodd i forskjellige deler av Finland før de flyttet til Helsingfors, slik at de hadde erfaringer med finnenes holdninger til samer så vel i sameområdet som andre steder. De tristeste beretningene om finnenes rasisme kom fra sameområdet, mens Helsingfors derimot ble holdt for å være bedre enn de nordlige, østlige eller de indre deler av

Finland. Noen nevner flerspråkligheten og det internasjonale i Helsingfors som en fordel for samene. I informantenes beretninger om hvordan finnene forholdt seg, kom det også frem at pluralisme har blitt vanligere. Noen av de eldste innflytterne hadde i sin barndom fått oppleve rasisme i den grad at den i ettertid hadde påvirket livet deres. Om situasjonen som rådet på den tiden da intervjuene ble foretatt, ble det derimot fortalt at majoritetsbefolkningens holdninger overfor samer var blitt bedre, og helsingforsboernes holdninger i dag ble holdt for å være forholdsvis positive. En av de yngste kunne allerede bekymringsløst si at det er fint å være same, det er noe spesielt. Dessverre var dette likevel ikke hele sannheten om hvordan helsingforsboerne forholdt seg til samer. »En positiv holdning, men kunnskapen er liten, et snevert bilde«. Slik ble situasjonen karakterisert av en informant. Alle anså finnenes kunnskaper om samer som generelt svake, og helsingforsboernes forestillinger om samene som svært urealistiske. Det ble snakket om eventyrskikkelser og om eksotisme. Det ble fortalt at det er vanskelig å få helsingforsboere til å tro at man er same når man er et helt vanlig menneske. Tilsvarende hører man også fra andre steder. Informantene så ut til å ønske at man forholdt seg på en mer saklig måte til det at de er samer: »Riktige venner forholder seg til det som noe naturlig«. Også de individuelle forskjellene mellom helsingforsboerne ble nevnt: Enkelte er mer opplyste enn andre.⁹

Det er flere trekk i det finske samfunnet som forklarer mystifiseringen av samene: Den lappiske eventyrskikkelsen er konkret synlig som en skapning i slekt med nissen i byens utstillingsvinduer når det er tid for julemarkeder.¹⁰ Den finske underholdnings-, idretts- og forretningsverdenen utnytter skruppelløst den mytiske oppfatningen av samene og de »eksotiske« elementer som kan relateres til samekulturen. Dette er spesielt karakteristisk for finnene, for noe tilsvarende møter man ikke i den grad i Norge og Sverige.¹¹ I den nåværende situasjonen ser det ut til å råde et slags paradoks: På samme tid som pluralisme blir vanligere på noen livsområder, øker den etnografiske utbyggingen på andre hold, og den gamle rasismen søker nye former.¹²

⁹ LINDGREN 2000a, 106–125.

¹⁰ Ibid., 62–66.

¹¹ AIKIO og AIKIO 1993.

¹² AIKIO 1999.

Informantene opplevde videre at massemediene hadde både positiv og negativ innflytelse. Visse komikers underholdningsprogram på fjernsyn på overgangen mellom 1980- og 1990-tallet ble nevnt som negative. Mange aktualitetsprogram samt fjernsynsserien »Den femtende stammehøvdingen«, som var laget av samene selv, ble nevnt som noe positivt. Det ble også tatt frem at samene selv best kan gi saklig informasjon.

Det må sies at det i finnenes metakulturelle bevissthet fins mulighet til større saklighet overfor samene, og at den ekte pluralisme bare er i sin begynnelse. Den finske rasismen overfor urbefolkningen kan være hundrevis av år gammel, og det ville heller ikke være realistisk å forvente at den skulle forsvinne helt i løpet av noen tiår. Det at holdningene i tiårene etter krigen har utviklet seg i en bedre retning og at også saklig informasjon om samene i det siste har økt, er noe som gir optimisme og grunnlag for tro på fremtiden. Mange av informantene sa at de hadde opplevd at majoriteten forholdt seg nøytralt eller positivt til samer. På den annen side kan det konstateres at også motstanden mot minoritetens emansipasjon blir annerledes og kamufleres.¹⁵ Pluralismen har økt på grunn av den nye emansipatoriske dialogen som de siste tiårene har oppstått mellom majoritet og minoritet, takket være samenes samfunnsmessige aktivitet. Samene har utviklet åpne måter å møte majoriteten på i det offentlige rom, og urbane samers innsats i dette arbeidet har vært betydningsfull.

I intervjuene ble det fortalt om meget forskjellige måter å møte den finske rasismen på. Det ble fortalt om redsel, skam, om det å skjule det samiske og avstå fra det, om språkskifte og om at man ikke har tort å skaffe seg bedre utdanning. I et par svar kom det frem en redsel for hvordan majoriteten vil reagere på minoritetens emansipatoriske virksomhet. På den annen side ble det også fortalt om sterke reaksjoner, som for eksempel det å engasjere seg i minoritetspolitisk virksomhet. Det at stemningen endret seg i en mer pluralistisk retning, ble reflektert ved at det kom frem uttrykk for samenes selvrespekt og etniske stolthet. Det ble fortalt at man før skammet seg over å være samisk, eller at det ble holdt skjult, men nå var man stolte av det, og det ble artikulert helt åpent.

Måtene å reagere mot rasisme på og den individuelle indentitetsstrategien som samiskfødt person i byen, er forbundet med hverandre. Stem-

¹⁵ TUULENTIE 1999, PÄÄKKÖNEN 1999, STOOR 1999.

ningsskiftet vises også på den måten at det blant de eldre var mer dramatiske motsetninger når det gjelder utformingen og forvaltningen av den individuelle identiteten enn blant de yngre. Ytterliggående eksempler er to personer født på 1940-tallet, som begge i sin barndom hadde måttet lide under rasisme.¹⁴ Den ene ønsket å avstå helt fra det samiske ved seg, og dette var en årsak til at vedkommende syntes at det var bedre å bo i Helsingfors enn i Lappland: »Her kan man assimileres«. Den andre var en etnisk aktivist, som fortalte om innflytelsen fra barndommens triste minner, at »Det stiger fremdeles opp aggresjoner i meg. Av den grunn har jeg gjort det jeg har kunnet for å bedre samenes stilling.« Blant dem som var født på 1960- og 1970-tallet var forskjellene mellom identitetsstrategier tydelig mindre. De fleste forholdt seg positivt til det å være same, og også unge andregenerasjons byboere tok del i sameforeningens virksomhet. En av de unge kjente seg riktignok løsrevet fra det samiske, men dette virket ikke som noen traumatisk opplevelse, iallfall ikke på grunnlag av intervjuet.¹⁵

I noen undersøkelser har man registrert at i samenes såkalte internatgenerasjon,¹⁶ det vil si blant dem som er født på 1940- og 1950-tallet, er de minoritetsemansipatoriske holdningene mer radikale enn blant yngre samer.¹⁷ Internatgenerasjonen er en pionergenerasjon, som med sin virksomhet snudde den rådende monistiske linjen i en mer pluralistisk retning. Takket være dette har påfølgende generasjoner fått vokse opp i en atmosfære som er mer tolerant enn tidligere. Kan hende har det også skjedd en endring i måten internatgenerasjonen forholder seg på. En av de aktive samene i Helsingfors uttrykte det slik: »Ikke så voldsomt (lenger som tidligere). – Propaganderingen har tatt slutt. Men dette er mer omfattende, og forhåpentligvis også dypere.«

Det at jeg intervjuet urfolk i en storby, vekket iblant forestillinger om elendighetsforskning. En slektning av meg fra Helsingfors antok at man

¹⁴ LINDGREN 2000a, 196–199, 214–217.

¹⁵ Ibid., 117–121.

¹⁶ Internatgenerasjonen har man kalt de samene som hadde sin skolegang på 1950- og 1960-tallet (VALKONEN 1998). Barn fra vegløse ødemarksgreider måtte bo på internat fra de var 7 år gamle, og mange kunne bare komme hjem i lengre ferier. De samene som var eldre enn disse, gikk på omgangsskole i kortere perioder, og en del ble stående helt eller nesten helt uten skolegang.

¹⁷ STORDAHL 1997, STORDAHL 1998, HOVLAND 1996, HIRVONEN 1999.

sikkert får penger til forskning av denne art, »For det er jo ganske rørende at noen forsker på hvordan de stakkars samene lider her i storbyen«. Antakelsen var ut fra mine egne inntrykk ikke særlig treffende, men fortalte mer om oppfatningene hos en helsingforsboer enn om den virkeligheten jeg møtte da jeg holdt på med intervjuene. Noen innflyttere fortalte også om smertefulle tilpasningsproblemer de første årene i Helsingfors, men vanligvis sa informantene at de i dag trives godt. Da jeg holdt på med intervjuene, besøkte jeg trivelige boliger rundt omkring i hovedstadsområdet, og jeg møtte statsborgere som klarte seg normalt godt i livet. Til Helsingfors har folk ofte kommet for å studere eller finne arbeid. De arbeidsløse samene bor ikke i hovedstadsområdet, men i sameområdet, der arbeidsledighetsprosenten er særlig høy. Flyttebevegelsen har også uten tvil vært i den grad utvelgende, slik at de samene som har bosatt seg fast i hovedstadsområdet, er blant dem som også har funnet seg til rette der. Bysamene gjorde inntrykk på meg som interessante personligheter som har et videre perspektiv på livet enn vanlig. Flerkulturalitet og tilpasningsprosesser er utfordringer, men også en rikdom. Også ifølge Valkonen sa bysamene at de trives. Takket være at det samiske har fått en ny oppvåkning, sier noen at de har det riktig bra, om de ikke endatil har sin beste tid nå.¹⁸

Et urbant liv syntes ikke i og for seg å være noe problem. Derimot følte det som byboer ifølge noen informanter å være selvmotsigende å være same – riktignok på langt nær etter alles mening. En årsak er majoritetens manglende forståelse og den tradisjonelle forestillingen finnen har om samer. På den annen side viste det seg at urbanisering, modernisering og forholdet til det samiske iblant kunne være et vanskelig spørsmål, også for samene selv. Disse to sidene ved saken er forbundet med hverandre, for minoriteten er mottakelig for å tilegne seg eksterne oppfatninger fra den dominerende majoriteten. Dette utgjør en utfordring for bysamenes etniske utholdenhet. De vanligste oppfatningene om det å være same var på en eller annen måte forbundet med den premoderne levemåten i den arktiske naturen, enten oppfatningene representerte rassistisk pejorative holdninger, var eksotisk beundrende, etno-romantiske, eventyraktige eller mer saklige. Det å være urban same står i konflikt med alle forestillingene man er vant til å forbinde med det samiske. Sne-

¹⁸ VALKONEN 1998, 60, 65–67.

vre stereotypier kan forårsake marginalisering innenfor en gruppe, slik som mange samer og utenforstående forskere har konstatert de siste årene.¹⁹ Marginaliteten igjen står i konflikt med det faktum at over halvparten av Finlands samer i dag bor utenfor sameområdet.

Under den nasjonalistiske bevegelsen på 1800-tallet ble den finsk-nasjonale symbolikken skapt av elementer fra bondekulturen. Denne forestillingen har holdt seg lenge etter at levemåten er blitt modernisert og urbanisert. Selv om finnene fremdeles drøfter sin identitet, settes det ikke spørsmålsteget ved hvorvidt individene er finske, selv om de er byboere. Derimot møter bysamene fra majoritetshold spørsmålet om de er »ekte« samer eller samer i det hele tatt. Moderniseringen berører alle som bor i de nordiske landene. Likevel godtar man uten videre finnes og skandinavenes nasjonale identitet, selv om det er en åpenbar konflikt mellom den tradisjonelle nasjonale symbolikken og dagens virkelighet. Om samene derimot tenker man ofte at det å være samisk forutsetter en viss levemåte. Den »ekthet« de utenforstående ettersøker, synes likevel å være et svært vagt begrep.²⁰

Informantene hadde altså ulike syn på hvorvidt man samtidig kan være både urban og same. Noen anså at det samiske utelukkende tilhørte den tidligere naturnære livsformen eller tidligere tradisjoner. Deres identitetsstrategiske standpunkt var å assimileres i majoriteten. En person som ikke stod for assimilering, hadde kritiske meninger om modernisering generelt, og respekterte den gamle samiske kulturen spesielt sterkt. En etnisk aktivist kjempet fra Helsingfors for naturen i nord, for primærnæringene og for en bærekraftig utvikling. Mange informanter forholdt seg positivt til det at de som byboere var samer, og mente at den samiske kulturen like godt som en hvilken som helst annet nasjons kultur kan moderniseres.²¹

En del informanter deltok i slik kultur- og samfunnsmessig virksomhet som skaper moderne samisk kultur. Den urbane samiske kulturen har sitt særpreg på tilsvarende måte som andre nasjonale kulturer. Selv om den allmenne globaliseringen fører folk nærmere hverandre, ødelegger den ikke kulturenes ulikhet, og heller ikke menneskenes opplevelse

¹⁹ Nærmere LINDGREN 2000a, 54–57, 69–73.

²⁰ VALKEAPÄÄ 1971, LEHTOLA 1999, LINDGREN 2000a, 57–69.

²¹ Ibid., 136–143.

av nasjonal eller etnisk identitet. Selve moderniseringsprosessen realiseres ulikt i ulike grupper og skaper en moderne kultur, som gruppene identifiserer seg med. Dette gjelder like mye for samer som for finner, nordmenn eller svensker, på samme måte som for de ulike delområdene av de nasjonale kulturene. En statisk og essensialistisk oppfatning av kultur eller forestillinger om »ekte« kultur er blitt kritisert så vel fra kulturforsknings- som fra samfunnsvitenskapelig hold, og også samiske forskere og forfattere har kritisert slike kulturbegrep.²² Veli-Pekka Lehtola har som motstykke fremlagt en samisk synsmåte »om å leve med to skinn«. Det vil være å unngå enkle definisjoner, å anerkjenne mangfold, å leve i grensesoner og å bevege seg på en kreativ måte mellom to eller også flere livsoppfatninger.²³ Dette kan man kombinere med det en informant sa: Hun har helt tydelig to verdener, hjembygda i Lappland, og Helsingfors, og hun trives i dem begge.²⁴

Ifølge Sari Valkonens undersøkelse røkter ikke bosted og yrkesutdanning ved bysamenes identitet, selv om det i noen svar fremkom en svak ambivalens.²⁵ De fleste av de samene jeg intervjuet, mente at den samiske kulturen er i ferd med å endres og skal få endres akkurat som alle levende kulturer. Noen betonet identifisering med det samiske og det å være same og leve som same som en motsetning til stereotype kulturtrekk. Det ble sagt at samisk kultur er »vanlig liv« og å være »same selv, retten til å være same« er en menneskerett.

4. Bruken av samisk

I mange språksosiologiske undersøkelser fra 1970-tallet og fremover har man blant de etniske gruppene på Nordkalotten oppdaget betydelig språklig assimilasjon.²⁶ Mange forskere har på en eller annen måte festet sin oppmerksomhet ved at mangel på språklige menneskerettigheter forårsaker assimilasjon, selv om denne termen, som er gjort kjent av Tove

²² Kilder *ibid.* 66–69.

²³ LEHTOLA 2000b, 192–195.

²⁴ LINDGREN 2000a, 206.

²⁵ VALKONEN 1998, 61f., 64.

²⁶ Bl.a. JAAKKOLA 1973, MÜLLER-WILLE 1974, AIKIO og LINDGREN 1973, AIKIO og LINDGREN 1982, JERNSLETTEN 1982, HELANDER 1984, LINDGREN 1984, LINDGREN 1995, AIKIO 1987a, AIKIO 1988.

Skutnabb-Kangas og Robert Phillipson, først ble skapt på 1980-tallet. På 1990-tallet har revitalisering eller vitalisering av minoritetsspråk blitt et nytt forskningstema.²⁷

Før moderniseringen har samene i det nordligste Lappland kunnet leve et liv med selvberging, og leve dette livet i og på sitt eget språk fra generasjon til generasjon. Moderniseringen, som skjedde i raskt tempo, har knyttet urbefolkningen mye tettere enn tidligere til nasjonalstaten, der de tallmessig sett er en ganske liten minoritet. Når det gjelder menneskets språklige nærmiljø, har moderniseringen i sameområdet betydd en stor økning i bruken av majoritetsspråket på bekostning av minoritetsspråket. Takket være samenes minoritetsemansipasjon fra 1970-tallet og fremover, begynte man etter hvert å bruke samisk også innenfor slike, i dagens verden, viktige domener som i skolen, i massemedia og også når man skulle besørgje offisielle ærender. Men sett fra perspektivet til den språksosiologiske forskningen har denne utviklingen av flerspråklighet bare så vidt begynt. Den språklige omgivelsen for de samene som har flyttet fra Lappland til byene, har endret seg enda mer enn for dem som bor i sameområdet.²⁸

Det er en forbindelse mellom modernisering og språklig assimilasjon, men det dreier seg likevel om to forskjellige ting. Modernisering behøver ikke automatisk å innebære språklig assimilasjon. For eksempel ble det i Sør-Finland på slutten av 1800-tallet og i begynnelsen av 1900-tallet bygget et samfunn som ble modernisert og industrialisert parallelt på to språk, samtidig som emansipasjonen av det finske språket gav det et løft slik at finsk ble et likeverdig språk med svensk. Språkets posisjon i samfunnet og minoritetens språklige rettigheter har avgjørende innflytelse på hvorvidt et språk vil bli truet eller ikke når samfunnet moderniseres. De samiske språkene har vært uoffisielle i Finland frem til 1992. Selv om den samiske språkloven har vært gyldig i omkring 15 år, er anvendelsen av den i dag innenfor viktige domener enda ikke overbevisende. Med hensyn til moderniseringen av de samiske språkenes stilling, råder det for øyeblikket en tilstand av forsinkelse, som forårsaker språklig assimilasjon, med andre ord tap av språk. Det gjøres forsøk på å bedre saken

²⁷ Angående samisk bl.a. AIKIO 1994, HUSS 1999, LINDGREN 1995, LINDGREN 2000b, LINDGREN 2001, TODAL 2002, PASANEN 2003.

²⁸ LINDGREN 2000a, 23–48.

ved å utvide bruksområdene for samisk samtidig som det på grasrotplan skjer en bevisst revitalisering av språket. Situasjonen har ført til kappløp mellom språkskifte og revitalisering av minoritetsspråket. Modernisering av språket og en forbedring av dets stilling i samfunnet krever et arbeid som i praksis ikke passer best for de samene som ifølge finnenes tradisjonelle forestilling om samer er »ekte«. Det er altså ikke nødvendigvis reindriftssamene som har revitaliseringsnøkkelen i sine hender. Mange urbane samer har da også gjort et betydningsfullt arbeid i denne sammenhengen.²⁹

Studiet av informantenes språklige biografi forteller på den ene side om sterk assimilasjon og på den annen side om en begynnende revitalisering av språket. Assimilasjonen har begynt allerede i sameområdet, og den har fortsatt i byen. Blant de etniske aktivistene har revitaliseringen tatt til på 1970-tallet, og blant de andre ser revitalisering av språk og kultur ut til å ha kommet i gang på slutten av 1980- og på 1990-tallet. På den tiden da intervjuene ble foretatt, så det ut til at revitaliseringen etter hvert bredte seg. Revitalisering av språket skjedde likevel slett ikke hos alle informantene. Som allerede nevnt, var en del for assimilasjon, mens noen forholdt seg nærmest likegyldige til saken. Noen forholdt seg positivt til det samiske og til å bevare det, men brukte språket forholdsvis lite eller ikke i det hele tatt. Fordi samene har manglet språklige rettigheter, er det ikke til å undres over at det skjer språklig assimilasjon. Snarere er det overraskende at det skjer en revitalisering av deres eget språk blant samer i Helsingfors og blant andre bysamer.

Hvor og når ble det snakket samisk i Helsingfors på den tiden intervjuene ble foretatt? I de første årene av 1990-tallet var det i hovedstadsområdet for det første samer som bodde der, som brukte samisk seg imellom ved siden av finsk. For det andre brukte samer som bodde i nord, samisk når de var i byen, og en liten gruppe finske samevenner brukte samisk sammen med samer. Samer som bodde i hovedstadsområdet brukte samisk i sine hjembygder eller når de var andre steder i Sameland, og nesten alle hadde forholdsvis livlig kontakt med Lappland takket være stadige telefonforbindelser og regelmessig reising; bare hos

---

²⁹ Heller ikke emansipasjonen av det finske språket og oppbyggingen av moderne finsk på 1800-tallet hørte med til jordbrukernes arbeidsteig, men til de akademiske fennomanenes arbeid (hvorav mange egentlig hadde svensk som morsmål).

et par informanter var det blitt liten kontakt. Dessuten brukte folk som kom fra samme bygd fortsatt samisk i Helsingfors sammen med venner og slektninger som bodde i hovedstadsområdet samt i samisk forenings- og kulturvirksomhet, og i den omgangskretsen som hadde vokst frem gjennom denne kontakten. På universitetet fantes det en omgangskrets av samer og finner som studerte samisk, og mange samer hadde kontakter som hadde oppstått tilfeldig med andre samer i hovedstadsområdet.³⁰

Ingen av de personene jeg intervjuet, kjente et eneste samisk par i hovedstadsområdet; derimot var ektefellen eller samboeren i alle tilfellene ikke samer. Når man i tillegg til dette tar i betraktning forholdene i hovedstadsområdet og det samiske språkets stilling som minoritetsspråk, ville det ikke overrasket meg om samisk ikke ble snakket som hjemmespråk i byen i det hele tatt. Enkelte informanter brukte likevel samisk hjemme med et av familiemedlemmene, enten bare samisk, eller ved siden av finsk, med den finske ektefellen eller samboeren eller med ett eller flere av barna, eller med alle barna. Også noen andregenerasjons byboere kunne snakke samisk med sin samiske far eller mor. Når man sammenligner situasjonen i dag med det som kom frem i intervjuene om hjemmespråket i Helsingfors fra og med 1970-tallet, så det ut til at bruken av samisk heller var økende enn minkende. Likevel brukte man samisk bare i noen få hjem med noen familiemedlemmer. Finsk og samisk var likevel ikke de eneste hjemmespråkene i materialet; andre språk var svensk, engelsk og spansk. Av disse var svensk og spansk ektefellens eller samboerens morsmål, mens engelsk var i bruk som parets eneste felles språk.³¹

Blant samene i hovedstadsområdet var det store forskjeller med hensyn til hvor mye de brukte samisk. En del brukte samisk sammen med alle samisktalende personer, mens noen ikke snakket samisk i det hele tatt. Noen brukte samisk nærmest bare muntlig, andre leste og skrev det også. I den mest samiskspråklige enden av kontinuumet fantes det en person som snakket samisk også til samer som riktignok forstod samisk, men som vanligvis snakket finsk med andre samer.³² I den mest forfinskede enden fantes det personer som ikke engang i sitt barndomshjem og

---

³⁰ LINDGREN 2000a, 150–158.

³¹ Ibid., 146–150.

³² Ibid., 205–209.

heller ikke seinere hadde snakket samisk.³³

Et ytterliggående eksempel på individuelt språkskifte var en person som begynte på den finske folkeskolen som enspråklig samisktalende, men som helt sluttet å snakke samisk etter at hun allerede som ung hadde flyttet fra sin hjembygd. Fra da av snakket hun bare finsk, også med sin mor, som bodde i Lappland, og også med alle sine andre pårørende.³⁴ Tilfeller som ligner på dette kjenner man også fra sameområdet. Marjut Aikio forteller denne tragediske historien om språklig assimilasjon:

Informanten hadde som enspråklig samisktalende måttet reise fra ei ødemarksbygd til finsk skole og internat, og etter at han hadde opplevd et fullstendig kultursjokk, bestemt seg for ikke mer å skulle snakke et eneste ord på sitt morsmål samisk. Forut for denne plutselige bestemmelsen om språkskifte hadde han i et par års tid vært fullstendig taus på skolen.³⁵

Det som kanskje gjorde størst inntrykk på meg av de ulike tilfellene av individuell revitalisering, var en mor som konsekvent snakket samisk til sitt barn i helt finskspråklige omgivelser. Etter at hun hadde flyttet fra sin hjemtrakt, var hennes bruk av samisk først blitt merkbart redusert. Mange år seinere begynte hun på nytt å studere sitt opprinnelige morsmål, skaffet seg lese- og skriveferdighet og begynte å snakke samisk sammen med andre samiskspråklige. I denne perioden fikk hun barn og bestemte seg allerede under svangerskapet for å snakke samisk til barnet sitt. Fordi barnets omgivelser var helt forskjellig fra det miljøet hun selv var omgitt av i sin barndom, måtte hun stadig arbeide med ordbok når hun gjennomførte sin beslutning om å snakke samisk til barnet.³⁶

I det følgende vil jeg gi et sammendrag av hvilke individuelle faktorer som i det analyserte materialet ser ut til å være forbundet med graden og frekvensen av bruk av samisk hos informantene. Den første faktoren som hadde innvirkning på bruken av samisk, var språket i barndomshjemmet. Jeg klassifiserte språksituasjonene i innflytternes barndomshjem i fire grupper, ut fra hvilket språk familiemedlemmene har brukt seg imellom: *samiskspråklig*, *hovedsakelig samiskspråklig*, *hovedsakelig finskspråk-*

³³ Se f.eks. språksosiologisk profil *ibid.*, 217–219.

³⁴ *Ibid.*, 196–199.

³⁵ AIKIO 1988, 136.

³⁶ LINDGREN 2000a, 201–205.

lig og finskspråklig hjem.³⁷ Den variasjonen som i forhold til dette kom til syne mellom innflytterne, var forventet, ut fra hva tidligere forskning sier om språksituasjonen i ulike deler av sameområdet i nær fortid.³⁸ Det fremkom regionale forskjeller; i de eldre personenes barndomshjem var det blitt snakket forholdsvis mer samisk enn i de yngres barndomshjem; i etnisk sett helt samiske hjem var det blitt snakket betydelig mer samisk enn i finsk-samiske hjem. Sett ut fra hvorvidt innflytterne snakket samisk med sine nære slektninger på den tiden da de flyttet, klassifiserte jeg informantene i to grupper, *samiskspråklige* og *finskspråklige* innflyttere.³⁹ De samiskspråklige er i det minste tospråklige, alle snakker og skriver finsk godt. Størstedelen av informantene snakket nordsamisk, men også skoltesamisk og enaresamisk var representert i materialet. En av innflytterne var trespråklig, da han snakket både enaresamisk, nordsamisk og finsk.

To samiskspråklige innflyttere brukte ikke samisk lenger i det hele tatt på den tiden da intervjuene ble foretatt på 1990-tallet. De andre brukte det mer eller mindre. En finskspråklig innflytter har seinere begynt å revitalisere samisken, mens derimot andre som tilhører denne gruppen, fortsatt ikke brukte samisk. En andregenerasjons byboer hadde på den tiden da intervjuene ble foretatt, begynt å studere samisk, selv om hennes samiske foreldre aldri har brukt samisk med henne. På slutten av 1990-tallet snakket hun allerede helt flytende samisk og brukte samisk sammen med andre samer.⁴⁰ De andre andregenerasjons byboerne jeg intervjuet, som brukte eller hadde brukt samisk, hadde snakket det med sin samiske forelder eller med sine besteforeldre. Barndommens hjemmespråk har altså, som man også kan forvente, stor betydning for hvorvidt personen kommer til å bli en som bruker den etniske gruppens eget språk eller ikke. I forhold til dette hadde det hos noen av personene seinere likevel skjedd endringer i begge retninger: Det fantes eksempler både på at man hadde avstått fra språket og på revitalisering.

Under analysen av endringene som fremkom i forbindelse med språkvalgene, klassifiserte jeg informantene i tre grupper ut fra om og eventuelt

³⁷ LINDGREN 2000a, 166–170.

³⁸ Bl.a. AIKIO og LINDGREN 1973.

³⁹ LINDGREN 2000a, 168–170.

⁴⁰ Ibid., 209–211.

hvordan samisk ble brukt før og etter de flyttet til byen, og tilsvarende hos byboerne i andre generasjon fra barndom til ungdomsår og voksen alder. Som *språkskiftere* betegner jeg personer som enten helt har avstått fra å bruke samisk eller som har gått over til å bruke finsk med vesentlig flere personer som de før snakket samisk med. Som *finskspråklige* betegner jeg personer som ikke brukte samisk på den tiden da intervjuene ble foretatt og ikke hadde brukt det tidligere heller. Som *brukere av samisk* betegner jeg personer som fremdeles bruker samisk med de menneskene eller gruppene av mennesker som de også brukte det med i sin barndom. Som *vitalisatorer* av samisk anser jeg dem som etter at de ble voksne, har utvidet bruksområdet for samisk fra muntlig til skriftlig og fra uoffisielle situasjoner til offisielle, samt dem som etter flyttingen først har snakket relativt lite samisk, men så bevisst har begynt å bruke samisk igjen sammen med samiskspråklige samer. Vitalisatorer er også de opprinnelig finskspråklige samene som hadde begynt å studere samisk.⁴¹

Elina Helander og Marjut Aikio har redegjort for at etnisk bevissthet har hatt innflytelse på språkvalget hos noen samer i sameområdet.⁴² Den individuelle identitetsstrategien er den faktoren som i materialet av samer i Helsingfors tydeligst har sammenheng med hvilken retning bruken av samisk har utviklet seg i etter flyttingen. Det ser ut til at betydningen av denne faktoren aksentueres i bysamenes situasjon. Jeg klassifiserte identitetsstrategien ut fra to faktorer: a) hvorvidt informanten hadde deltatt i samisk kultur- og samfunnsmessig virksomhet, og i hvilken grad, og b) hva han/hun i intervjuet ga uttrykk for om hvordan han/hun forholdt seg til det å være same. I klassifiseringen tok jeg hensyn til hele intervjuet og ikke bare til svar på noen bestemte spørsmål. Den delen av materialet som berører språkvalgene, holdt jeg helt utenfor definisjonen av identitetsstrategi. I materialet fremkom det fire typer av identitetsstrategi: *de som assimilerer seg i majoriteten, de som forholder seg positivt til det å være same, de som deltar i samisk virksomhet og etniske aktivister*.⁴³ I tabellene 2 og 3 (s. 104) ser man hvordan bruken av samisk hadde endret seg i samegrupper som hadde ulik identitetsstrategi.

Alle aktivistene og noen deltakende var språkvitalisatorer. De som skiftet

⁴¹ Ibid., 170–173.

⁴² HELANDER 1984, 155–156, 159–160, 198; AIKIO 1988, 152, 224, 231.

⁴³ Se nærmere LINDGREN 2000a, 127–136.

<i>Type identitetsstrategi på 1990-tallet</i>	<i>Bruk av samisk</i>	
	<i>I flytteperioden</i>	<i>Etter flyttingen</i>
Etniske aktivister	Samiskspråklige	Vitalisatorer av samisk
Deltakende	Samiskspråklige	Vitalisatorer av samisk Brukere av samisk
	Finskspåklige	Vitalisatorer av samisk Finskspåklige
Positiv holdning	Samiskspråklige	Samiskspråklige Språkskiftere
	Finskspåklige	Finskspåklige
Assimilerer seg i majoriteten	Samiskspråklige	Språkskiftere
	Finskspåklige	Finskspåklige

Tabell 2: Etnisk identitetsstrategi og bruken av samisk: Innflyttere

språk, ønsket å assimileres i majoriteten, eller de hadde en positiv holdning til det å være same. I den gruppen som hadde en positiv holdning var det mest variasjon, men der var det ikke en eneste vitalisator. De som var for assimilasjon, var enten språkskiftere eller opprinnelig finskspråklige. Det var forskjell mellom språkskifte blant de som var positive og blant de som var for assimilasjon. De som var positive og hadde sluttet å snakke samisk, hadde hatt finsk som det dominerende språket allerede i barndommen og hadde snakket samisk f.eks. bare med en bestemor. De som var for assimilasjon og hadde skiftet språk, kom fra samisktalende barndomshjem.⁴⁴

Alle byboerne i andre generasjon hørte på den tiden da intervjuene ble foretatt, med til den gruppen som var positiv til det å være same, og en av dem begynte seinere på 1990-tallet å være aktivt medlem av sameforeningen. Bruken av samisk hadde i denne gruppen, som bare bestod av fem unge mennesker, sammenheng med alder, men i omvendt rekkefølge i forhold til innflytternes hjemmespråksituasjoner i barndommen. De to yngste brukte nemlig samisk mer enn de tre eldste. Den eldste var språkskifter, den nesteldste var finskspråklig, den tredjeeldste var bruker

⁴⁴ LINDGREN 2000a, 176–178.

<i>Type identitetsstrategi på 1990-tallet</i>	<i>Bruk av samisk</i>	
	<i>I barndommen</i>	<i>På 1990-tallet</i>
Deltaker	Finnspråklig	Vitaliserer samisk
Positiv holdning	Samiskspråklige	Vitaliserer samisk Bruker samisk Skiftet språk
	Finnspråklig	Finnspråklig

Tabell 3: Etnisk identitetsstrategi og bruk av samisk: Informanter født i Helsingfors

av samisk og de to yngste var vitalisatorer av samisk. Det var blitt snakket mest samisk hjemme til den aller yngste, som også hadde gått på språkkurs i samisk. Den tidligere nevnte personen som var aktivt medlem av sameforeningen, var den nestyngste i materialet.⁴⁵

Identitetsstrategien hadde også tydelig sammenheng med bruken av samisk som skriftspråk. Mangelen på språklige rettigheter kom til syne ved at bare aktivistene leste mye på samisk. I tillegg til dem sa bare én av de deltakende at han kunne skrive samisk godt. Slik ferdighet i å lese og skrive sitt eget språk, som man i de nordiske land vanligvis anser som selvsagt, er altså en luksus og bare for de aller mest aktive. Det var over halvparten av informantene som knapt leste eller skrev samisk. Videre ser det ut til at alder i noen grad er forbundet med bruk av tale- og skriftspråket, for den nevnte allmenne asymmetri mellom muntlig og skriftlig språkferdighet minket blant de unge som var født på 1960- og 1970 -tallet. Identitetsstrategien forårsaket ikke så dramatiske forskjeller blant dem som blant de eldre personene; derimot stod lese- og skriveferdigheten i et klart forhold til hvor mye personen brukte samisk muntlig.⁴⁶ Innflytelsen språkundervisning i samisk hadde på samisk språkbruk, har i materialet sammenheng med to forhold: identitetsstrategi og alder. Aktivistene og en del av de deltakende samene hadde i tillegg til vanlig skolegang på eget initiativ skaffet seg utdanning i morsmålet sitt; det hadde en klar

⁴⁵ Ibid., 174–175.

⁴⁶ Ibid., 182–190.

sammenheng med deres etniske strategi. Økningen i samiskundervisning de siste tiårene har derimot hatt innflytelse på hvordan materialet som gjelder de yngste informantene med hensyn på lese- og skriveferdighet skilte seg ut fra materialet som gjaldt de eldre informantene. Hvordan alder viser seg i språksosiologiske profiler, sier noe om både assimilasjon og begynnende revitalisering. Assimilasjon kommer særlig til syne i informantenes hjemmespråk. De unges gjennomsnittlig bedre lese- og skriveferdighet samt den innbyrdes aldersrekkefølgen blant byboerne i andre generasjon når det gjelder bruk av samisk, er tegn på at språkets samfunnsmessige posisjon i det siste er blitt bedre.

I tidligere forskningslitteratur er det kommet frem at det er forskjeller mellom menn og kvinner når det gjelder tospråklighet blant Nordkalottens minoriteter. Det har likevel skjedd endringer i forskjellenes art, og her kan man skille mellom tre perioder. Før den omfattende assimilasjonen tok til, var det eldre kvinner som mest hadde brukt minoritetsspråkene.⁴⁷ I minoritetenes typiske språklige assimilasjon i den fasen da samfunnet holdt på å bli industrialisert, er det derimot kommet til syne en tydelig tendens, nemlig at kvinnene raskere enn mennene har gått over til å bruke majoritetsspråket. Slik er det blant samer, tornedalinger og kvener forskjellige steder på Nordkalotten oppstått en situasjon der minoritetsspråket er mer i bruk blant menn enn blant kvinner.⁴⁸ Den tredje perioden med etnisk og språklig revitalisering er ennå et så nytt fenomen at det fins bare ganske lite kunnskap om eventuelle kjønnsforskjeller i forhold til språkvalg mellom minoritet- og majoritetsspråk. Likevel viser informasjon fra forskjellig hold til at kjønnsforskjellen i assimilasjonsfasen ser ut til å bli opphevet. Kvinnene er iallfall like aktive eller endatil mer aktive enn mennene, særlig når det gjelder revitalisering på grasrotnivået.⁴⁹ Også i materialet med samer i hovedstaden var det flere kvinner enn menn som holdt på med å revitalisere språket, men man må huske at materialet er begrenset.⁵⁰

⁴⁷ AIKIO 1988, 107–113, 195–199.

⁴⁸ Bl.a. JAAKKOLA 1973, LINDGREN 1984, AIKIO 1988.

⁴⁹ AIKIO 1994, LAKOMÄKI 1997, HUSS 1999.

⁵⁰ LINDGREN 2000a, 179–182.

5. Fremtid?

Blant bysamer i hovedstadsområdet har det altså helt til det siste skjedd assimilasjon i majoriteten og avståelse fra samisk språk, men samtidig også styrking av samisk identitet, og revitalisering av samisk språkbruk, samt utviding til områder for skriftlig og offentlig bruk av samisk. De samfunnsmessige forholdene er slik at de favoriserer assimilasjon. Til tross for det virket det som om revitalisering var en økende tendens på 1990-tallet.

I Helsingfors har det fra 1800-tallet av vært mange små minoriteter som har bevart sitt språk og sin identitet. Av disse minoritetene har det i forhold til to, nemlig russere og tyskere, vært slik at etterkommerne av mange familier som kom for flere generasjoner siden, er blitt forfinsket eller språklig forsvensket. Minoriteter som bruker disse språkene, eksisterer likevel stadig, fordi det fra moderlandet er kommet nye innflyttere, enten i visse perioder eller uavbrutt. Det samme kan man konstatere om for eksempel finnene i Stockholm, som har eksistert fra og med byens grunnleggelse av. Samene i Helsingfors-området har her noe til felles med disse minoritetene. Det kan anses som sannsynlig at det også i fremtiden vil skje flytting fra sameområdet til hovedstadsområdet, i den grad forholdene kommer til å være noenlunde de samme som nå. På samme måte kan man forvente at unge samer også i fremtiden vil komme til Helsingfors for å studere. Kontinuitet i bruken av samisk i hovedstadsområdet er altså ikke bare avhengig av hvorvidt også de generasjonene som kommer etter de nåværende urbane samene, kommer til å bruke samisk. Det samiske i byen kan bare bestå som en del av det samiske folket. Fremtiden til samene i Helsingfors avhenger altså mest sannsynlig av hva som skjer i sameområdet og i hele Sameland. Er det assimilasjon eller revitalisering som kommer til å vinne?

Informantene hadde ulike syn på kontinuiteten for samisk språk. Noen av dem som ut fra sin identitetsstrategi ville bli assimilert i majoriteten, virket pessimistiske. Fordi de anså den samiske kulturen som noe som hørte til den gamle tidens livsform, var det etter deres mening ikke stort mer igjen av det samiske. Noen av dem som ut fra sin identitetsstrategi var positive, var i sine uttalelser enten selvmotsigende eller åpent uvitende: »Man har alltid ventet på at det skal forsvinne, men det har enda ikke skjedd. På en pessimistisk dag tror jeg at det (det samiske

språket) har forsvunnet helt før år 2100.« De som var positive, deltagende eller aktivister uttrykte optimisme i forhold til samisk språk og samenes fremtid.⁵¹

Optimismen var i nesten alle svarene på en eller annen måte forbundet med økende pluralisme og emansipasjon for urfolket. Som grunn for bevaring ble følgende nevnt: bedring av samenes selvfølelse, en mer synlig samisk kultur enn før og mer samisk språk i media, litteratur og undervisning. Som en forutsetning for kontinuiteten for samisk mente en informant at det viktigste er at måten samfunnet forholder seg på, må endres: »Samarbeid mellom samer og finner er avgjørende. Hvis det blir slik som før, er det ikke mye å forvente.« Her bringer man frem samfunnets ansvar. I vår tid er viktige språkbruksomener behersket av majoriteten. Blir minoriteten gitt realistiske muligheter til å utvikle sin språkbruk slik at den svarer til vår tids behov?

Litteratur

- AIKIO, Marjut: »Om to minoritetsspråk og flerspråklighetsprofiler i Nord-Skandinavia«. I: JULKU, Kyösti (Utg.): *Nordkalotten i en skiftende värld. Tredje nordiska symposiet om Nordskandinaviens historia och kultur*. (= *Studia Historica Septentrionalia*; 14:2). Rovaniemi: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, 1987. 132–163.
- AIKIO, Marjut: *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910-1980*. (= *Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia*; 479). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 1988.
- AIKIO, Marjut: »Sami Language Revitalization: The Language Act and the Case of Lisma«. I: JALONEN, Olli-Pekka (Utg.): *Finnish Essays on Arctic Issues*. (= *Occasional Papers*; 54). Tampere: Tampere Peace Research Institute, 1994. 9–19.
- AIKIO, Marjut: »Saamelaiskulttuurin renessanssi ja ryöstöviljely«. I: TUOMINEN, Marja, Seija TUULENTIE, Veli-Pekka LEHTOLA og Mervi AUTTI (Utg.): *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin*. Inari: Kustannus Puntsi, 1999. 56–66.

⁵¹ LINDGREN 2000a, 143–145.

- AIKIO, Marjut og Pekka AIKIO: »Saamelaiskulttuuri ja matkailu«. I: HUOPAINEN, Raili (Utg.): *Selviytyjät. Näyttely pohjoisen ihmisen sitkeydestä*. Rovaniemi: Lapin maakuntamuseo, 1993. 80–103.
- AIKIO, Marjut og Anna-Riitta LINDGREN: »Kieliraportti. Saamelaiskomitean mietintö«. I: (= KM; 1973:46). Liite: Tutkimusraportit, 1973. 91–107.
- AIKIO, Marjut og Anna-Riitta LINDGREN: »Den finske minoriteten i Nord-Noreg«. I: BULL, Tove og Kjellaug GJETNE (Utg.): *Nordnorsk. Språkarv og språkforhold i Nord-Noreg*. Oslo: Samlaget, 1982. 118–133.
- AIKIO, Pekka: »Porokylä metsän rajalla«. I: HUOPAINEN, Raili (Utg.): *Saamelaiset – sovinnolliset sopeutujat*. Rovaniemi: Lapin maakuntamuseo, 1987. 38–61.
- Dagens Nyheter* 4.5.1986.
- EIDHEIM, Harald: »When Ethnic Identity is a Social Stigma«. I: BARTH, Fredrik (Utg.): *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Universitetsforlaget, 1969. 39–57.
- HELANDER, Elina: *Om trespråkighet. En undersökning av språkvalet hos samerna i Övre Soppero*. (= Umeå Studies in the Humanities; 67). Umeå: Umeå universitet, 1984.
- HIRVONEN, Vuokko: *Saamenmaan ääniä. Saamelaisen naisen tie kirjailijaksi*. (= Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia; 725). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 1999.
- HOVLAND, Arild: *Moderne urfolk. Samisk ungdom i bevegelse*. Oslo: Cappelen, 1996.
- HUSS, Leena: *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic Revitalization in Northern Scandinavia and Finland*. (= Studia Uralica Upsaliensia; 31). Uppsala: Uppsala universitet, 1999.
- JAAKKOLA, Magdalena: *Språkgränsen. En studie i tvåspråkighetens sociologi*. (= Aldusserien). Stockholm: Bonnier, 1973.
- JERNSLETTEN, Nils: »Språket i samiske samfunn«. I: BULL, Tove og Kjellaug GJETNE (Utg.): *Nordnorsk. Språkarv og språkforhold i Nord-Noreg*. Oslo: Samlaget, 1982. 101–117.
- KORPIJAAKKO-LABBA, Kaisa: *Saamelaisten oikeusasemasta Suomessa. Kehityksen pääpiirteet Ruotsin vallan lopulta itsenäisyyden ajan alkuun*. (= Diedut; 1999:1). Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta, 2000.

- LAKOMÄKI, Marianne. »Sydämeltäni olen saamenkielinen.« Oulussa asuvien saamelaisten kielellisiä elämäkertoja«. Pro gradu -työ. Oulu: Oulun yliopisto, 1997.
- LEHTOLA, Jorma: *Lailasta Lailaan. Tarinoita elokuvien sitkeistä lappalaisista*. [Inari]: Kustannus-Puntsi, 2000.
- LEHTOLA, Veli-Pekka: *Saamelainen evakko: Rauhan kansa sodan jaloissa*. Helsinki: City Sámit, 1994.
- LEHTOLA, Veli-Pekka: »Aito lappalainen ei syö haarukalla ja veitsellä«. I: TUOMINEN, Marja, Seija TUULENTIE, Veli-Pekka LEHTOLA og Mervi AUTTI (Utg.): *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin*. Inari: Kustannus Puntsi, 1999. 15–32.
- LEHTOLA, Veli-Pekka: »Kansain välit – monikulttuurisuus ja saamelaishistoria«. I: SEURUJARVI-KARI, Irja (Utg.): *Beaivvi mánát. Saamelaisen juuret ja nykyaika*. (= Tietolipas; 164). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2000. 185–196.
- LINDGREN, Anna-Riitta. »What can we do when a language is dying?«. I: *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 5:3–4 (1984). 193–300.
- LINDGREN, Anna-Riitta. »Kveenien ja saamelaisten kieli modernisoituvassa maailmassa«. I: *Tieteessä tapahtuu* 7 (1995). 15–20.
- LINDGREN, Anna-Riitta: *Helsingin saamelaiset ja oma kieli*. (= Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia; 801). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2000.
- LINDGREN, Anna-Riitta: »Kielten emansipaatio ennen ja nyt«. I: SULKALA, Helena (Utg.): *Kieli- ja kulttuurikontaktit: kielikontaktit – kieli ja kulttuuri päiväkodissa, koulussa ja opettajankoulutuksessa –seminaari 6.–7.5.1999*. Oulu: Oulun yliopisto, 2000. 100–121.
- LINDGREN, Anna-Riitta. »Oikeus omaan kieleen«. I: *Virittäjä* 2001.2 (2001). 239–255.
- MÜLLER-WILLE, Ludger: *Lappen und Finnen in Utsjoki (Ohcijohka) Finnland. Eine Studie zur Identität ethnischer Gruppen im Kulturkontakt*. (= Westfälische geographische Studien; 30). Münster: Institut für Geographie und Länderkunde, 1974.
- PÄÄKKÖNEN, Erkki: »Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin«. I: TUOMINEN, Marja, Seija TUULENTIE, Veli-Pekka LEHTOLA og Mervi AUTTI (Utg.): *Etnisyys ja saamelaisyhteisö*.

- Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin.* Inari: Kustannus Puntsi, 1999. 33–43.
- PASANEN, Annika. »Kielipesä ja revitalisaatio. Karjalaisten ja inarinsaamelaisten kielipesätoiminta«. Pro gradu -työ. Helsinki: Suomalais-ugrilainen laitos, Helsingin yliopisto, 2003.
- POUTASUO, Ani. »Urbanisaamelaiset ja heidän saamelaisuutensa«. Proseminaaritutkielma folkloristiikan proseminaarissa, Helsingin yliopisto. 1995.
- Sápmelas 8–10/1995.*
- STOOR, Maritta: »Enköhän mie itte tiä parhaiten, kuka mie olen.« Suomea puhuvien saamelaisten ja nk. lappalaisten etninen identifikaatio«. I: TUOMINEN, Marja, Seija TUULENTIE, Veli-Pekka LEHTOLA og Mervi AUTTI (Utg.): *Etnisyys ja saamelaisyhteisö. Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin.* Inari: Kustannus Puntsi, 1999. 67–80.
- STORDAHL, Vigdis: »Sami Generations«. I: GASKI, Harald (Utg.): *Sami Culture in a New Era. The Norwegian Sami Experience.* Kárášjohka: Davvi Girji, 1997. 143–154.
- STORDAHL, Vigdis: *Same i den moderne verden. Endring og kontinuitet i et samisk lokalsamfunn.* Kárášjohka: Davvi Girji, 1998.
- TODAL, Jon. »...jos fal gáhttet gollegielat«. Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet«. Avhandling (dr. art.) Tromsø: Det humanistiske fakultet, Universitet i Tromsø, 2002.
- TUULENTIE, Seija: »Kansallinen velvollisuus ja aito tahto. Saamelaiskulttuurin säilyttämispuheiden monet merkitykset«. I: TUOMINEN, Marja, Seija TUULENTIE, Veli-Pekka LEHTOLA og Mervi AUTTI (Utg.): *Etnisyys ja saamelaisyhteisö. Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin.* Inari: Kustannus Puntsi, 1999. 33–43.
- VALKEAPÄÄ, Nils-Aslak: *Terveisiä lapista.* Helsinki: Otava, 1971.
- VALKONEN, Sari. »Että tämmönen saamelainen minä olen.« Saamelainen identiteetti asuntolasukupolven elämäkertojen valossa«. Pro gradu -työ. Tammerfors universitet, 1998.

HEIKO F. MARTEN

Hvor står samisk i Norge i dag?
Samisk i de norske politiske partienes
valgprogrammer i 2005 sett i forhold til
internasjonale krav om språkvern

I. Innledning

I den internasjonale diskusjonen om språklige rettigheter blir den samiske språksituasjonen i Norge i dag ofte framstilt som modell for andre språklige minoriteter. Noen ganger prøver minoriteter i lignende situasjoner å lære av Norge. Det ser vi f.eks. er tilfelle i et forskningsprosjekt om samisk i Norge og gælisk i Skottland.¹ Det som er sikkert, er at det har skjedd et paradigmeskifte i samepolitikken i Norge, et paradigmeskifte som andre språklige minoriteter fortsatt bare kan drømme om. Med sameloven og etableringen av Sametinget fikk samene i Norge i løpet av 1980- og 1990-årene i stor grad mulighet til å drive sin egen politikk. Den politiske selvråderetten har i tiden etterpå blitt videreutviklet. Likevel må det sies å fortsatt eksistere en permanent forhandlingsprosess mellom samiske representanter og den norske staten.

Høydepunkter i språkpolitikken så langt er språkloven og opprettningen av forvaltningsområdet for samisk språk, som så sent som i januar 2006 er blitt utvidet med nye områder. Den rettighetsbaserte tilnærmingen til språklovgivningen viser at staten valgte den høyeste graden som kan tenkes i dag i internasjonale språklovdiskusjoner. I motsetning til lovgivning som baseres på plikt til språkplanlegging fra statens side, eller lovgivning som bare skaper *mulighet* for språkvern, fremhever den samiske språklovgivningen i Norge at språkvern ikke bare handler om kulturvern, men også om menneskerettigheter, særlig i sammenheng med urfolksdiskusjonen.

Sametinget har drevet en omfattende språkpolitikk siden begynnelsen av 1990-tallet, og arbeider fortsatt med å gjennomføre tiltak for språkstøtte, og er samtidig opptatt av språksituasjoner som trenger mer oppmerksomhet. Til tross for dette er det likevel grunn til å spørre om hvordan det

---

¹ SKÅLNES 2001.

samiske språkets virkelighet egentlig ser ut i dag? Og videre: Hva står på agendaen i dag? Hvordan er situasjonen i det nye tiåret og hundreåret som har fulgt etter 1990-tallet, som kan betegnes som suksessfullt med store fremskritt når det gjelder den offisielle språkstatusen. Er språkets status sikker nok, eller burde flere og større skritt tas for å øke bruken av samisk og heve statusen til samisk språk? Hvordan er den politiske holdningen til samisk språk, særlig fra majoritetssamfunnets side? I denne artikkelen ønsker jeg å kaste lys over noen aktuelle utviklingstrekk og bidra til en evaluering av det samiske språkets situasjon i dag. Dette skal skje med utgangspunkt i den internasjonale og den norske språkverdebatten. Spørsmålet om i hvor stor grad samiske krav er politisk akseptert i Norge, vil bli relativt grundig diskutert.

2. I hvilke politiske institusjoner er samiske saker synlige i Norge?

I framstillingen av hvilken politisk rolle samiske saker spiller i Norge i dag, vil jeg først gi en liten oversikt over hvor samiske spørsmål i dag er synlige i det politiske systemet. Figur 1 viser institusjoner og kanaler som er bestemmende for samepolitikken. De skyggelagte sirklene eller sirkeldelene viser den varierende forekomsten av samiske saker i disse politiske institusjonene. Linjene mellom sirklene viser hvor samer kan delta i valg, hvor de kan samarbeide i organisasjoner, eller drive lobbyarbeid. I Figur 1 står Sametinget i en særstilling – med både politisk-representative og administrative oppgaver. Samene har gjennom Sametinget fått mulighet til å bestemme sin egen språkvernpolitikk og til å bruke midlene som den norske staten stiller til rådighet for dette, etter eget valg og på eget ansvar. Sametinget er en akseptert partner i utformingen av norsk samepolitikk og bruker mulighetene sine til å fremme egne ideer om samisk språk- og kulturvern. Sametinget bevilger penger til språkstøtteprosjekter innenfor alle viktige språkdomener. Selv om situasjonen i noen domener er sikrere enn på andre områder (f.eks. opplæring versus økonomiske problemer i samiske strøk), så er muligheten for å gjøre oppmerksom på nødvendige tiltak utviklet på en måte som de fleste andre små språk bare kan drømme om. Dermed har samisk språk en stilling som vanligvis ikke eksisterer for andre språkgrupper.

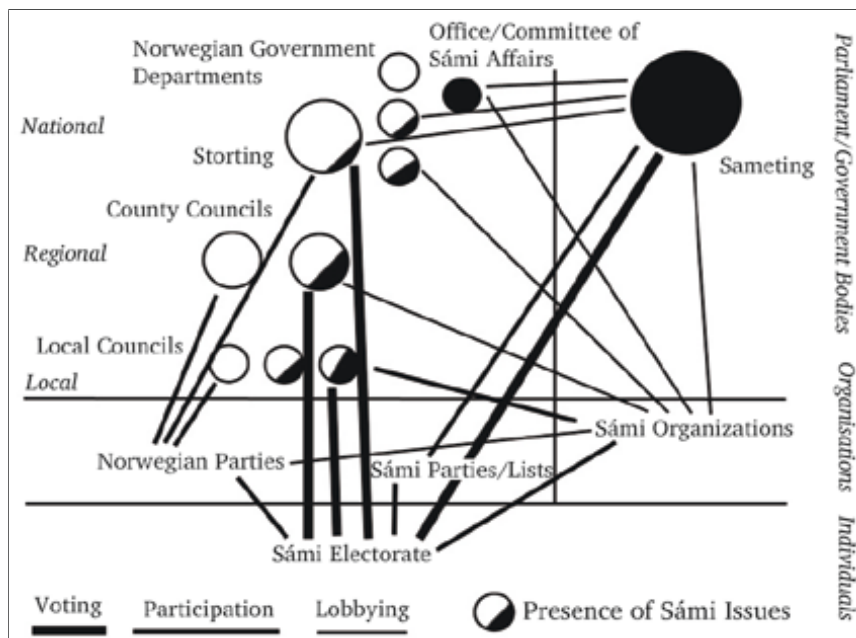
Gjennom Sametinget har samer, og dermed også folk som er aktive i samisk språkpolitikk, mulighet til å påvirke regjeringen, Stortinget, fylker eller kommuner på en institusjonalisert måte, i tillegg til den lobbyvirksomheten som alltid vil foregå på mer eller mindre ad hoc-basis. På den andre siden kan det tenkes at særstillingen til samisk gjennom Sametinget vil kunne føre til at at samisk ikke lenger ble ansett som viktig i de politiske majoritetsinstitusjonene, og at politikerne vil kunne synes at det allerede blir gjort nok. Figur 1 viser imidlertid hvor mangfoldig samisk politisk innflytelse er, og hvor mange forskjellige aktører det er som spiller en rolle i disse prosessene. De vanlige veiene til de politiske beslutningsprosessene kan fortsatt brukes til fordel for samepolitiske interesser. På den ene siden handler det om individer, som gjennom valg, deltakelse i organisasjoner, men også gjennom individuelle prosjekter og lobbyarbeid, kan påvirke samiske forhold. På den andre siden finnes det institusjoner, både særsamiske og flertallssamfunnets, som f.eks. politiske partier, som driver lobbyarbeid i regjeringen og deltar i valg. Med dette har samisk muligheter til å være til stede i ulike situasjoner.

I nesten alle de institusjonene som tar beslutninger om samepolitikken, spiller politiske partier en viktig rolle – som hovedorganisasjonene i et representativt demokratisk system. Derfor vil vi senere se nærmere på hovedpartienes syn på samiske spørsmål, ikke bare for å få et inntrykk av hvordan samiske organisasjoner ser på utviklingen, men også for å se hvor sterkt samiske spørsmål står i flertallssamfunnet generelt.

3. Samisk i Norge i forhold til internasjonale mål om språkvern

Etter at vi har sett at samer i dag har mange gode muligheter til å påvirke politiske beslutninger, kan det være interessant å se på ekspertenes syn på det samiske språkets stilling, og på resultatene etter mer enn ti år med konsentrert språkpolitikk.

Europarådets Ministerkomité's evaluering av den andre norske rapporten om regions- eller minoritetsspråk fastslår at mange av forpliktelsene inngått i denne sammenhengen, er oppfylt. Allikevel identifiserer rapporten noen områder som ikke ennå fungerer tilfredsstillende Angå-

Figur 1: Samiske spørsmål i det politiske systemet i Norge³

ende samisk anbefaler den følgende prioriteter:²

- *Progress in establishing the Inner Finnmark Court as a step to facilitate the use of Sami before judicial authorities;*
- *Increase their efforts to protect and promote Lule and South Sami.*

Andre anbefalinger handler for det meste om at myndighetene skal skape muligheter for praktisk gjennomføring av formelle rettigheter. For eksempel er myndighetene bedt om å sikre »*that the registers accept Sami names in their original form*«, og om å intensivere forsøk på å ansette personer som har de nødvendige samiskkunnskapene for å oppfylle lovgivningens krav.

² COUNCIL OF EUROPE, COMMITTEE OF MINISTERS 2003.

³ Ifølge BRODERSTAD 1995, 7 og LEWIS 1998, 57, utvidet og tilpasset dagens situasjon.

Vi får et lignende positivt-kritisk bilde når vi ser på hvordan lingvister i de siste årene har skrevet om de praktiske konsekvensene av inngåtte lovlige forpliktelser. Huss skriver:

In Norway, it is quite evident that the strong legal position of the Sámi has greatly influenced the development of a wide Sámi infrastructure. North Sámi has entered the domains of primary, secondary and university level education, research, public affairs, media and cultural activities during the last decade.⁴

Etter hennes oppfatning kan nordsamisk gjelde som modell for språklig revitalisering, slik jeg nevnte i innledningen:

The case of the North Sámi in the Sámi core areas has proved that it is indeed possible to reverse language shift and develop a former heavily stigmatized language into a modern language used successfully in most spheres of life.⁵

Todal oppfatter 1990-tallet som et vendepunkt i språkskifteutviklingen pga. den nye lovgivningen og etableringen av nye og styrkingen av eldre samiske institusjoner.⁶ De to hovedfaktorene bak denne tendensen som har motvirket språkskiftet til norsk i samiske områder i Norge på 1990-tallet, var, ifølge Todal, forandrete holdninger blant samer som resultat av den langsiktige gjenreisningen av samisk selvtilitt, og den offisielle språkpolitikken som muliggjorde bruken av samisk i stadig flere situasjoner.⁷

Til tross for den positive konklusjonen legger Huss også vekt på at den er gyldig bare for det nordsamiske kjerneområdet:

In areas where Sámi has been extremely stigmatized and where it has ceased to be used for over a generation, linguistic revitalization faces other challenges.

Dette gjelder for både nordsamisk utenfor kjerneområdet og for lulesamisk og sørsamisk. Todal identifiserer også flere gjenstående hindringer.⁸

---

⁴ Huss 1999, 58.

⁵ Ibid.

⁶ Todal 2002, 214.

⁷ Ibid., 210.

⁸ Ibid., 211.

Antallet språkbrukere går fortsatt ned på grunn av høyere dødstall enn fødselstall. Språktiltakenes implementering må observeres nøyaktig, og posisjonen i media er fortsatt veldig svak.⁹ På samme vis er også Magga 2001 bare forsiktig optimistisk. Mange samer bør fortsatt øke bevisstheten om den samiske kulturarven og om mulighetene som finnes for å bruke språket. Samtidig er de finansielle ressursene fortsatt for svake. Men også Magga konkluderer med at utviklingen, særlig når det gjelder offentlige institusjoner og holdninger i majoritetssamfunnet, har skapt »*a possibility that Sámi language and culture will live, prosper and develop in the Nordic countries and Russia for many years to come.*«¹⁰

Ved siden av denne forsiktige optimismen finnes det også mye mer skeptiske evalueringer. Jansson betoner at lovgivningen ikke automatisk fører til økt språkbruk og gir eksempler som viser at samiskundervisning utenfor kjerneområdet ikke fungerer som den bør.¹¹ Etter hennes oppfatning eksisterer det i mange deler av befolkningen fortsatt skepsis til å oppdra barna på samisk, noe som står i klar motsetning til for eksempel Todals mening:

The situation is in many respects very promising. A strong language shift is being reversed through increased schooling and nursery school services. More and more families want to give the Sámi language to their children. At the same time there are a lot of restraints impeding quick progress. A challenge for the future is to remove as many of these restraints as possible.¹²

Sara tilføyer at

the active use of Sami has been considerably weakened, and in many areas has completely disappeared. This development is now reaching the traditionally safest areas for the Sami language.¹³

Han rapporterer også at

many Sami institutions demonstrate a lack of will and economic ability to

⁹ TODAL 2002, 215–216.

¹⁰ MAGGA 2001, 76.

¹¹ JANSSON 2001, 76.

¹² Ibid., 81.

¹³ SARA 2002, 10.

follow-up the minimum requirements in the body of laws in relation to the Language Act and the Place Name Act.¹⁴

Dette fører igjen til store forskjeller mellom lovgivningen og den praktiske gjennomføringen av reglene. Og endelig, også den semi-offisielle rapporten om samisk språkbruk fra året 2000 viser at mange ønsker og tiltak ikke har blitt realiserte eller fullførte.¹⁵ Alle samiske dialekters status må styrkes, særlig utenfor forvaltningsområdet, mens sørsamisk er fortsatt spesielt truet. Forslag om videre språkvern innebærer flere informasjonskampanjer, opplæringsprogrammer for voksne, særlig utenfor kjerneområdet, og sterkere straffer for myndigheter som ikke følger språkreglene.¹⁶

Etter å ha sett hvordan norske språkforskere vurderer språksituasjonen omtrent 10 år etter at den samiske språkloven ble innført, vil vi nå vurdere disse holdningene i lys av noen av de viktigste internasjonale modellene for mulighet for språkbevaring og/eller trussel om språkdød. Joshua A. Fishmans Graded Intergenerational Disruption Scale (GIDS)¹⁷ gir en ramme for å evaluere hvor truet en språklig varietet virkelig er. Evalueringen baserer seg på varietetens forekomst i ulike språkdomener. Mens et språk som står på det laveste nivå 8, ikke lenger brukes som kommunikasjonsmiddel, er et språk som står på det høyeste nivå 1 nærværende i alle språkdomener, inklusive domener med høy prestisje, og brukes av f.eks. regjeringen, myndigheter og media på både lokalt, regionalt og nasjonalt plan. Huss skriver om Kautokeino og Karasjok at

the status of North Sámi in these areas corresponds to what Fishman denotes as Level 1, that is, cultural autonomy without political independence.¹⁸

Ifølge Huss står nordsamisk sterkt på alle nivåer i GIDS, dvs. også på trinnene 4, 3 og 2 som dreier seg om språkets plass på ulike utdanningsnivå, i det lokale og regionale næringslivet, i lokal og regional administrasjon og i media. Allikevel finnes det gode grunner for å påstå at Huss' holdning er for optimistisk. Igjen må vi komme tilbake til forskjellen mellom ulike geografiske områder. Opplæring, media og myndighetstilbud i

¹⁴ Ibid., 10.

¹⁵ RAVNA 2000, 113–114.

¹⁶ Ibid., 1–2.

¹⁷ FISHMAN 2001, 466.

¹⁸ HUSS 1999, 185–186.

og på samisk eller økonomiske muligheter for å bruke samisk finnes det ikke overalt i Norge. Utenfor kjerneområdet ser bildet svært annerledes ut enn i kjerneområdet, og også Huss bruker samisk for å vise at rekkefølgen av trinnene på GIDS ikke er entydig:

Outside of the Sámi core areas, revitalization does not seem to have progressed in the manner advocated by Fishman, i.e. by first establishing the use of Sámi in homes and in the local community, but rather the other way round: (...) The enhanced status of Sámi as a public language has probably inspired parents to begin to use Sámi in their homes, and the local schools have begun to accommodate the changing attitudes of the parents.¹⁹

En lignende, men mer detaljert evalueringsmodell er Unescos *Report on Language Vitality and Endangerment*.²⁰ Åtte av de ni faktorene som brukes i modellen for å evaluere et språks status, skal beregnes ifølge en skala fra 0 (problematisk situasjon) til 5 (ikke problematisk situasjon). Når vi bruker denne rammen for å vurdere samisk, ser vi at språket kommer ganske høyt på skalaen for alle faktorer. Seks faktorer har direkte tilknytning til språkbruken:

1. Intergenerasjonell språkoverføring: 4 (usikker – mange, men ikke alle barn snakker samisk i familien).
2. Antall språkbrukere (den eneste faktoren uten skala): De samiske språkgruppene er sikkert nok ikke veldig store, men med flere titusen (nordsamisk) og et par tusen (lulesamisk) språkbrukere er de større enn mange andre små språk. Allikevel, forskjellen mellom disse to og de andre samiske språkene er igjen viktig å huske.
3. Forholdet mellom språkbrukere og alle samer: mellom 4 (usikker – nesten alle snakker språket) og 3 (definitivt truet – flertallet snakker språket).
4. Domenetap: mellom 4 (flerspråklig likestilling – både norsk og samisk brukes i de fleste domener) og 3 (samisk brukes i private sammenhenger, men norsk trenger seg langsomt inn også her).

¹⁹ Huss 1999, 186.

²⁰ UNESCO 2003.

5. Bruk av språket i nye domener og medieutviklingen: 5 (dynamisk – samisk brukes i alle nye domener – selv om dette skjer i en mye mindre grad enn norsk).
6. Tilstedeværelse av materiell for språkundervisning og standardisering: 5 (det finnes en standardisert ortografi for samisk og samisk brukes som litteraturspråk, i media, forvaltning og opplæring).

I tillegg finnes det to faktorer som handler om holdninger til språket:

7. Holdningene og språkpolitikken fra regjeringens og andre statlige institusjoners side: 5 (Alle språk er likestilt og på samme måte beskyttet).
8. Språkbrukernes egne holdninger: mellom 5 (alle samer) og 4 (de fleste samer støtter språkvern og revitalisering).

Den siste faktoren handler om måten språket dokumenteres på og kvaliteten på denne dokumenteringen:

9. Språkdokumentering: mellom 5 (språkmaterialer produseres regelmessig) og 4 (det eksisterer noen tekster og andre media av alle typer).

Vurdert opp mot internasjonale konvensjoner om språkvern og også ut fra både Fishmans GIDS og UNESCOs vurderingskriterier, er det derfor ingen tvil om at samisk står i en ganske bra situasjon. Ved siden av dette positive bildet er det allikevel også tydelig at samisk i nesten alle sammenhenger kunne stått seg enda sterkere. Det er viktig å ha fokus på langtidsvirkninger; det som behøves, er nye generasjoner av språkbrukere som oppfatter samisk språkbruk i alle situasjoner som fullstendig normalt. Det må heller ikke glemmes at det finnes store forskjeller mellom de ulike samiske dialektene. Dette er særlig viktig, fordi det til og med i den vitenskapelige debatten ofte blir glemt at situasjonen for nordsamisk er mye bedre enn for sørsamisk og lulesamisk. Samiske organisasjoner har satset mer på språkvern utenfor det nordsamiske området i de siste årene, og innlemmingen av Tysfjord og Snåsa i forvaltningsområdet for samisk språk viser at problemet blir tatt på alvor også fra myndighetenes side. Til tross for en del slike positive tendenser, må ikke situasjonen forbli som den er.

4. Samisk i Stortingsvalgkampen 2005

Etter å ha sett på hvordan det samiske språkets situasjon oppfattes blant samer og i den vitenskapelige debatten, blir det nå interessant å se på hvordan denne situasjonen tolkes av politiske aktører i flertallssamfunnet. Oppfatningen majoritetssamfunnet har av utviklingen av det samiske språket og av ytterligere samiske krav viser hvor sterkt forankret den oppnådde situasjonen er, eller hvor lett den kan trues igjen. Derfor skal vi nå se på de norske politiske partienes holdninger til samiske spørsmål. Et godt eksempel på holdninger og oppfatninger i flertallssamfunnet er valgprogrammene fra de politiske partiene. Selv om enkelte politiske representanter kan ha avvikende meninger, er innholdet i programmene allikevel et tegn på hva som anses som politisk nyttig for å være attraktiv for velgerne. Vi vil derfor se på den politiske stemningen i de store norske politiske partiene i valgkampen 2005, og prøve å finne ut om denne stemningen tilsvarer det som i den vitenskapelige diskusjonen anses som nødvendig for samisk utvikling.

Som nevnt tidligere, er det påfallende hvor langt samisk i Norge har kommet i dag, særlig om en vurderer det i forhold til språkpolitiske situasjoner for brukere av andre minoritetsspråk. Dette betyr også at språkspørsmål ikke lenger står i sentrum av diskusjonen om samiske rettigheter. I dag fokuseres det mer på spørsmål om f.eks. rettigheter til land og vann, vanligvis i sammenheng med urfolksrettigheter i videre forstand. Dette er i seg selv et stort framskritt.

Når vi ser på flertallssamfunnets holdninger til en utvidelse av samiske rettigheter, må vi ha i bakhodet at språklovgivningen og bevisstheten om minoritetsrettigheter i samfunnet er på et forholdsvis avansert nivå. De store norske politiske partienes oppfatninger som vi nå skal se på, baseres hovedsakelig på valgprogrammene i Stortingsvalgkampen 2005. I denne sammenhengen er det viktig å påpeke at det her bare handler om situasjonen i året 2005. Dette kan altså ikke anses som utsagn om generelle tendenser i et langsiktig historisk perspektiv, hvor for eksempel Arbeiderpartiet i lang tid ble ansett som hovedaktør i fornorskningspolitikken.

I dag inneholder både SVs og Senterpartiets programmer detaljerte seksjoner om samepolitikk. Begge partiene vil utvide samiske rettigheter: Samefolket skal være garantert deltakelse i beslutninger om alle politiske

spørsmål som berører samiske interesser. Sametingets mandat skal utvides, og det skal styrkes finansielt. Både SV og Senterpartiet legger særlig vekt på debatten om samenes kollektive rett til land og vann. Staten skal generelt utvide støtten til samiske institusjoner og styrke utviklingen av samisk undervisningsmateriell og annen litteratur, øke omfanget av helse- og sosialtjenester osv.²¹

Også Arbeiderpartiet og KrF støtter utvidelsen av samepolitiske tiltak. I motsetning til SV og Sp foreslår de to partiene å gjøre dette ved å forsterke planleggingen innenfor den bestående rammen, heller enn gjennom utvidete rettighetsgarantier. Også i disse to valgprogrammene finnes det detaljerte utsagn om samiske spørsmål, og den samiske selvrådet er et viktig tema som gjennom forhandlinger mellom Staten og Sametinget må videreutvikles i en kontinuerlig prosess. Sametinget skal få muligheter til å drøfte og utvikle en uavhengig politikk på alle områder som tilhører dets kompetanseområde. I tillegg ønsker også Arbeiderpartiet og KrF å høyne det eksisterende nivået hva angår samisk undervisningsmateriell, litteratur og media, og begge partiene støtter et program for å styrke samisk økonomi. Forskjellene fra SV og Senterpartiet ligger for det meste i grunnoppfatningen av spørsmålet om samisk politikktutforming skal baseres på samiske særrettigheter som samene har som urfolk, eller om den skal finne sted gjennom forhandlinger. Sametingets kompetanser skal ikke utvides generelt, men Sametinget skal få muligheten til å bidra til politikktutforming så tidlig som mulig i prosessen.²²

Venstre tar på en måte en mellomposisjon ved å argumentere i favør av en forsiktig utvidelse av dagens samepolitiske situasjon. I motsetning til partiene diskutert ovenfor har Venstres valgprogram ingen uttrykkelige krav om flere samiske rettigheter. Venstre aksepterer at Norge har en enestående samisk språkkultur, men statens forpliktelser overfor samene relativiseres ved argumentasjon for at alle borgere i dagens multikulturelle samfunn i Norge skal ha muligheten til å kultivere morsmålet sitt av hensyn til den individuelle identiteten.²³ Allikevel fins det spesielle referanser til behov for samisk forskning, for undervisningsmateriell, og til støtte av

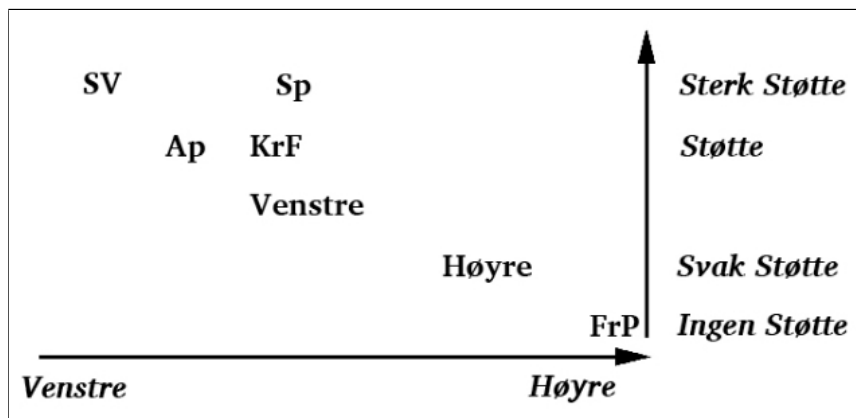
²¹ SOSIALISTISK VENSTREPARTI 2005 og SENTERPARTIET 2005, 108–109

²² DET NORSKE ARBEIDERPARTI 2005, 34–35 og KRISTELIG FOLKEPARTI 2005

²³ VENSTRE 2005.

samisk litteratur og samiske media, noe som skiller Venstres holdning fra Høyres syn. Høyre er i det store og hele tilfreds med situasjonen som den er: I valgprogrammet står det at Norge har et spesielt ansvar for samisk kultur og språk, men programmet nevner veldig få konkrete tiltak.²⁴

I klar motsetning til alle de andre store partiene står Fremskrittspartiet. FrPs valgprogram krever avskaffelse av nåværende samiske særrettigheter. Argumentasjonen for dette kravet virker ganske pseudodemokratiske og minner om gamle tiders fornorskingsargumentasjon. Til grunn for denne argumentasjonen ligger et dogmatisk og helt bokstavelig tolket likestillingsideal: Alle statsborgere skal ha samme rettigheter, noe som skal også gjelde for, f.eks., stemmerett. Slik begrunner FrP sitt krav om å legge ned Sametinget og å avskaffe alle samiske særrettigheter uten å ta hensyn til samenes spesielle urfolksposisjon i samfunnet eller deres historiske bakgrunn.²⁵

Figur 2: Norske partiers holdninger til utvidelse av samiske rettigheter i Stortingsvalgkampen 2005

Figur 2 sammenfatter partienes syn på samepolitikken i 2005. Den baseres på en tradisjonell måte å klassifisere partiene langs en høyre-venstre-skala uten å ta hensyn til andre cleavage-faktorer som for eksem-

²⁴ HOYRE 2005.

²⁵ FREMSKRITTPARTIET 2005.

pel sentrum–periferi.²⁶ Illustrasjonen viser en ganske klar differensiering mellom de mer skeptiske holdningene blant partiene på høyresiden og sentrumspartiene og partiene på venstresidens mer vennlige holdninger til økt støtte til samiske tiltak.

Hovedforskjellen mellom de politiske partiene i Norge ligger derfor mellom partiene som ønsker å utvide den aktuelle samepolitikken, eller støtter den nåværende situasjonen (Høyre), og FrP som det eneste parti som uttrykker åpen motstand mot samepolitikken. Vi kan derfor trekke den slutning at samenes kamp om anerkjennelse som etnisk minoritet med særrettigheter har ført til vidtgående godkjenning av minoritetsrettigheter fra de politiske partienes side. Til og med forholdsvis skeptiske partier har altså et prinsipielt aksepterende syn på samelovgivning. Dette kunne høyst sannsynlig ikke blitt oppnådd uten en tilsvarende støtte blant velgerne, eller, for å være mer forsiktig i evalueringen, i alle fall ikke hvis mer eller mindre åpen motstand hadde oppstått. Denne motstanden kommer til uttrykk i FrP. Med utgangspunkt i resultatet av stortingsvalget i 2005, betyr det at 22,1 % av velgerne stemte på partiet med åpen motstand mot samepolitikken. Høyre fikk 14,1 % av stemmene, mens 60,7 % og dermed et klart flertall av velgerne stemte på partier som støtter samfunnets dominerende syn på samepolitikken (selv om vi ikke må glemme at samepolitikken for de fleste velgerne sikkert ikke var den avgjørende grunnen for å bestemme seg for hvilket parti de skulle stemme på).

Til slutt kan det være interessant å sammenligne dette positive bildet med minoritetsspråksdiskusjoner i andre land. Deltakerne i debatten om gælisk i Skottland viser f.eks. en mye mindre utviklet bevissthet om språkverntiltak. Oppfatninge går fra sympati for lav og/eller svært lite støtte, via støtte til en politikk som baseres på aktiv språkplanlegging, til forsvar for en politikk som knytter språkvern til en befolkningsgruppes kollektive rettigheter. Det skotske parlamentet vedtok en gælisklov i 2005, men denne loven tar ikke noe standpunkt som fokuserer på rettigheter på grunnlag av den gæliskspråklige befolkningens særstilling i samfunnet, slik sameloven i Norge gjør. Loven skaper bare grunnlag for mer konsentrert språkplanlegging, og lovgiveren velger dermed en mellomvariant i debatten. Et eksempel på et helt annet språkvernparadigme er loven om nordfrisisk som ble vedtatt i den tyske delstaten Schleswig-Holstein i

²⁶ Jf. SIAROFF 2000, 367–369

2004. Her kan det absolutt ikke være tale om krav om mindretallsrettigheter i norsk forstand. Frisiskloven baserer seg på minimalkonsensus i samfunnet og skaper bare noen begrensede muligheter for å gjennomføre språkverntiltak fra statens side, uten forpliktelser som i Norge eller vekt på økt institusjonalisert språkplanlegging som i Skottland. Derfor er det forbausende at til og med talspersoner for frisiske institusjoner uttrykker seg tilfredse med denne lovgivningen og argumenterer for at konsensusen med flertallsbefolkningen ikke må trues. Frykten er tilsynelatende at mer konfrontasjon kunne føre til fiendtlig stemning i samfunnet, noe som i neste omgang kunne bli til en trussel mot det som er oppnådd til nå. Politiske partier som er friskvennlige, inntar faktisk de samme standpunkter som partier i Skottland som ikke kan kalles særlig gæliskvennlige (for en nærmere framstilling av debatten om gæliskloven i Skottland og frisiskloven i Slesvig-Holstein jf. Marten forthcoming).

5. Konklusjon: Det går ikke så verst med samisk, men. . .

For å sammenfatte vurderingen av hvor samisk står i dag, kan vi slå fast at samisk er et minoritetsspråk som står forholdsvis sterkt. Dette gjelder både i forhold til internasjonale krav om språkvern, og også når det samiske språkets situasjon plasseres i evalueringsmodeller for språktrussel. Samtidig, og i motsetning til andre samfunn, har dette høye språkvernnivået blitt akseptert blant store deler av flertallsbefolkningen. Sammenlignet med samfunnsdebattene om gælisk og frisisk, har samiskdiskusjonen i Norge utviklet seg slik at det nå er mulig å kreve utvidelse av samiske rettigheter, til tross for det høye nivået som allerede er oppnådd. Tross dette finnes det ulike oppfatninger av hvor langt samiske særrettigheter skal gå. Den positive evalueringen gjelder også mulighetene for politisk innflytelse fra den samiske befolkningen når det gjelder samiske interesser. Samiske spørsmål omtales på mange steder i det politiske systemet. Dette betyr at det – i alle fall til en viss grad – har skjedd en normalisering av samisk i samfunnsdebatten: Det blir oppfattet som normalt at diskusjonen om samepolitiske tiltak er en permanent del av den politiske debatten.

På den andre siden står samisk fortsatt svakt på mange områder. Dette er tydelig blitt påpekt fra vitenskapelig side. Det kan alltid gjøres mer,

og det finnes mange krav om støtte til samisk språkbevaring som ikke er blitt innfridd. Et slikt syn understrekes av de politiske partiene som krever utvidelse av samiske rettigheter, særlig vedrørende retten til å bestemme over egne interesser med hensyn til status som urfolk. Forskjellene i valgprogrammene viser at samfunnsdebatten om samiske rettigheter i Norge ikke er avsluttet. Men i forhold til språkverndiskusjonen i andre land finner debatten sted på et veldig høyt nivå.

Konklusjonen blir derfor for det meste positiv – til tross for mulighetene for forbedring av situasjonen. Det er tydelig at lulesamisk og sørsamisk står mye svakere enn nordsamisk gjør i kjernemorådet, og nordsamisk står svakere i kystområdene enn i indre Finnmark. Til tross for stor statlig og individuell innsats vil det ikke være mulig å bevare alle samiske varieteter på alle områder. Dette betyr at det samiske språket fortsatt er truet av flertallsspråket, og samiskspråklige domener står i fare for å gå tapt. Veien videre må derfor følge traséer som gjør det mulig å unngå eller i det minste å redusere situasjoner som kan føre til språkdød. Alt i alt virker det som om det politiske Norge har utviklet en ganske høy bevissthet om at dette er nødvendig.

Litteratur

- BRODERSTAD, Else Grete: *Samepolitikk – intersemaksimering eller identitetsskaping?* (= LOS i Nord-Norge, notat; 39). Tromsø: Universitetet i Tromsø, 1995.
- COUNCIL OF EUROPE, COMMITTEE OF MINISTERS. *Recommendation RecChL(2003)2 of the Committee of Ministers on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Norway*. 2003. URL: http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/2_monitoring/2.3_Committee_of_Experts'_Reports/Norway_2nd_report.pdf.
- COUNCIL OF EUROPE. *European Charter for Regional and Minority Languages*. 1992. URL: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/I48.htm>.
- DET NORSKE ARBEIDERPARTI. *Ny solidaritet. Arbeiderpartiets program 2005–2009*. 2005. URL: http://www.dna.no/asset/26276/1/26276_1.pdf.

- FISHMAN, Joshua A.: »From Theory to Practice (and Vice Versa)«. I: FISHMAN, Joshua A. (Utg.): *Can Threatened Languages Be Saved? Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective*. (= Multilingual Matters; 116). Clevedon: Multilingual Matters, 2001. 451–483.
- FREMSKRITTPARTIET. *Prinsipp- og handlingsprogram 2005–2009*. 2005. URL: http://www.frp.no/filestore/Program_FrP.pdf.
- HOYRE. *Nye muligheter. Høyres Stortingsvalgsprogram 2005–2009*. 2005. URL: <http://www6.nrk.no/nyheter/val2005/partiprogram/hogre.pdf>.
- HUSS, Leena: *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic Revitalization in Northern Scandinavia and Finland*. (= Studia Uralica Upsaliensia; 31). Uppsala: Uppsala universitet, 1999.
- JANSSON, Annika: »Cooperation between two minority languages – exchange of good practices in the Sámi and the Gaelic context«. I: SKÅLNES, Sigrid (Utg.): *Sustaining and supporting the lesser used languages*. Oslo: Norwegian Institute for Urban, Regional Research, 2001. 61–82.
- JOSEFSEN, Eva. *Samene og de nasjonale parlamentene. Kanaler for politisk innflytelse. Kautokeino: Kompetansesenteret for urfolks rettigheter*. 2003. URL: <http://www.galdu.org/govat/doc/nasjonaleparlamentevajosefsen.pdf>.
- KRISTELIG FOLKEPARTI. *Politisk program 2005–2009*. 2005. URL: http://www.krf.no/portal/page?_pageid=33,160280&_dad=portal&_schema=PORTAL.
- LEWIS, Dave: *Indigenous rights claims in welfare capitalist society. Recognition and implementation. The case of the Sami people in Norway, Sweden and Finland*. (= Arktisen keskuksen tiedotteita Arktisen keskuksen tiedotteita; 24). Rovaniemi: Arctic Centre, University of Lapland, 1998.
- MAGGA, Ole Henrik: »Establishing Saami as a language for education – problems and challenges«. I: MARTINUSSEN, Bente (Utg.): *Languages in a multilingual region: challenges and approaches to the teaching of minority and foreign languages in a multilingual region: language contact in the Barents region as an example*. Alta: Høgskolen i Finnmark, 2001. 65–76.

- MARTEN, Heiko F. »Political Parties' Views in Recent Minority Language Debates in Europe: Three Paradigms of Language Policy. Paper given at the 10th International Conference on Minority Languages (ICML-X), Trieste, 30 June – 3 July 2005«. to be published at <http://www.sluri.org>. 2005.
- MARTEN, Heiko F.: »The Potential of Parliaments for the Empowerment of Linguistic Minorities: Experiences from Scotland and Norway«. I: PÜTZ, Martin, Joshua A. FISHMAN og JoAnne Neff-van AERTSELAER (Utg.): ›*Along the Routes to Power*‹: *Explorations of Empowerment through Language*. (= Contributions to the Sociology of Language; 92). Berlin / New York: Mouton de Gruyter, 2006. 199–216.
- RAVNA, Ellen: *Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra: raporta / Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš; bargoaddi: Sámi giellaráddi / Samisk nærings- og utredningscenter; oppdragsgiver: Samisk språkråd*. Deatnu: Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš, 2000.
- SARA, Andde. *Regional Characteristics of Sápmi and the Sami people, Presentation at the Conference: ›The Regional Identity of Ethnic Groups in Europe‹, in collaboration with ›The Land of Schleswig-Holstein, the Federal Union of European Nationalities and the European Academy Sankelmark‹ 13–14 June 2002*. 2002. URL: http://www.fuen.org/pdfs/20020614Saami_Sara.pdf.
- SENERPARTIET. *Senterpartiets prinsipp- og handlingsprogram 2005–2009*. 2005. URL: http://www.senterpartiet.no/dokumentene/7074/3202/14._den_samiske_befolkningen.pdf.
- SIAROFF, Alan: *Comparative European Party Systems. An Analysis of Parliamentary Elections Since 1945*. New York / London: Garland, 2000.
- SKÅLNES, Sigrid (Utg.): *Sustaining and supporting the lesser used languages*. Oslo: Norwegian Institute for Urban, Regional Research, 2001.
- SOSIALISTISK VENSTREPARTI. *SVs arbeidsprogram 2005–09*. <http://www.sv.no/politikken/program/bokmal/dbaFile78722.html>. 2005. URL: <http://www.sv.no/politikken/program/bokmal/dbaFile78722.html>.

TODAL, Jon. »>...jos fal gáhttet gollegielat«. Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet«. Avhandling (dr. art.) Tromsø: Det humanistiske fakultet, Universitet i Tromsø, 2002.

UNESCO. *Language Vitality and Endangerment, Report by the UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages*. 2003. URL: http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=9105&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

VENSTRE. *Mer Frihet. Mer Ansvar. Et sosialliberalt reformprogram for stortingsperioden 2005–2009*. 2005. URL: <http://www.venstre.no/kilden/00012667-8000000B/Stortingsvalgsprogrammet05-09>.

TORKEL RASMUSSEN

Hvordan måler man en språksituasjon?

Jeg skal i denne artikkelen ta for meg noen problemer jeg har truffet på under arbeidet med å gi et eksakt bilde av situasjonen for samiske språk. Samiske språk er urfolksspråk og minoritetsspråk i alle fire land der de snakkes: Norge, Sverige, Finland og Russland. Både antall samer og antall samiskspråklige varierer fra land til land, og det gjør også andre forhold som ansees betydningsfulle for et språks vitalitet, og dermed for språkets mulighet til å overleve.

Jeg vil gå inn på de »instrumentene« vi har for å måle et minoritetsspråks situasjon og spesielt ta for meg teorien om betydninga av intergenerasjonell språkoverføring. Her vil jeg påpeke noen svakheter i teorien om forholdet mellom minoritetsspråk og majoritetsspråk. Meningen er ikke å legge fram en ny teori til vurdering, men snarere og peke på et felt innen språksosiologisk forskning som trenger teoriutvikling.

Bakgrunn

Min interesse for dette spørsmålet er profesjonell, men den henger sammen med min egen bakgrunn og jeg vil derfor bruke den som en tilnærming til problemstillingen.

Jeg er født i 1965 og vokste opp i Sør-Varanger lengst nord og øst i Norge. Mora mi er tospråklig nordsamisk/norsk, og faren min enspråklig norsk. Til tross for at mora mi kan samisk svært godt, lærte hun ikke barna sine samisk. Dette var på denne tida en vanlig situasjon i mange sjøsamiske områder, og også i en del andre samiske områder. Situasjonen var heller ikke spesiell for nordsamisk. De fleste samiske språk var på denne tiden inne i et språkskifte der antallet talere minket fordi den intergenerasjonelle språkoverføringen hadde stoppet opp eller gått tilbake.

Resultatet er at svært mange samiske områder nå er inne i en avgjørende fase av språkskiftet. Dersom en vending av språkskiftet i samsvar med Fishman 1991 ikke finner sted, vil samisk språk forsvinne fra disse områdene når den eldre generasjonen går bort.

Som mange andre i samme situasjon lærte jeg likevel en god del samisk i oppveksten, fordi en del slektninger og andre kjente snakket sa-

misk rundt oss. Vi ble semitalere i samisk.¹ Det vil si at vi lærte en del fordi vi hørte språket, men vi ble ikke aktive talere av språket. I tjuårsalderen begynte jeg å lære mer samisk og tok i bruk det mangelfulle passive språket jeg hadde tillegnet meg i barndommen og ungdommen.

Den journalistiske tilnærming

Fra 1993 jobbet jeg som journalist i den samiskspråklige avisa *Min Áigi* i Kárášjohka/Karasjok i Norge, og jeg fikk ideen til et journalistisk undersøkende prosjekt. Jeg skulle kartlegge den samiske språksituasjonen. Som journalist hadde jeg fulgt debatten i Sametinget og i de samiske organisasjonene, og jeg satt igjen med til dels veldig motstridende opplysninger angående språksituasjonen. Det var uklart hvor mange samiskspråklige det var, og opplysningene varierte mellom at samisk var sterkt truet til at det klarte seg rimelig godt. Dette gjorde det svært vanskelig å formidle til leserne hva situasjonen faktisk var.

I årene 1998-2000 reiste jeg Sameland på kryss og tvers og brukte omtrent halvparten av arbeidstiden min til undersøkende journalistikk om samisk språk. Jeg oppsøkte de fleste samiske områder og noen byer med samisk befolkning utenfor det tradisjonelle samiske bosetningsområdet. Etter to år hadde jeg reist gjennom det meste av Sameland. Jeg hadde vært både i de sørligste sørsamiske områdene og på Kolahalvøya i Russland. Store deler av de mellomliggende områdene var også dekket journalistisk. Jeg jobbet med å kartlegge den samiske språksituasjonen med helt vanlige journalistiske metoder. Jeg brukte det som var tilgjengelig av skriftlig materiale og intervjuet folk. Jeg har ikke noe konkret tall på muntlige kilder, men det dreier seg om mange hundre.

Senere bestemte jeg meg for å bygge videre på dette prosjektet, og skrev hovedfagsoppgave i samisk språk om den nordsamiske befolkningens demografi i Norge og Finland. Her viser jeg den demografiske utviklingen for den nordsamiske befolkningen i det samiske bosetningsområdet og for de nordsamene som bor utenfor dette området.

To tendenser

Både i det journalistiske arbeidet og i hovedfaget mitt er det to tendenser som gjør seg gjeldende. Et språkskifte har på et tidspunkt startet overalt

¹ Jfr. Nancy Dorians (1989) terminologi.

i det samiske området. Men det er store variasjoner når det gjelder hvor mange som blir omfattet av språkskiftet, både i tid for når språkskiftet startet, og i omfang. Den andre tendensen er at det foregår en vending av språkskiftet. Denne vendinga foregår ikke overalt, og der den foregår er det store forskjeller i hvor lenge dette revitaliseringsarbeidet har foregått, og hvor effektivt det er.

For å illustrere dette bruker jeg to nordsamiske områder i Norge som eksempler: Nord-Troms og Guovdageaidnu. Språkskiftet har muligens startet i Nord-Troms allerede på 1800-tallet som et resultat av utbredd flerspråklighet og inter-etniske giftemål. I denne perioden går sannsynligvis språkskiftet i flere retninger, også fra norsk og kvensk til samisk. Utover 1900-tallet går skiftet langsomt fra samisk og kvensk til norsk, men fra 1945 skjer en nesten fullstendig stopp i overføringen av kvensk og samisk språk i familiene. Ved begynnelsen av 2000-tallet overføres språket i noen få hjem, men i grunnskolen er samisk som andrespråk og faget samisk språk og kultur svært populært, noe som kan tolkes som et forsøk på å revitalisere samisk språk.

I Guovdageaidnu starter et språkskifte på 1960-tallet. Ca. 10 prosent av de samiske ungene lærer ikke samisk som morsmål hjemme. På 1990-tallet er dette språkskiftet snudd, og i 2006 finnes det nesten ingen samiske unger som ikke lærer samisk hjemme i kommunen. Alle barnehagetilbud i kommunen er på samisk og samisk er undervisningsspråk i grunnskolen. Det språkskiftet som starter sent, stopper også raskt opp.

Jeg skal ikke gå inn på årsakene til at språkskiftet starter på forskjellige tidspunkt, eller hvorfor en vending av språkskiftet skjer. Jeg konstaterer bare at forskjellene er store i det samiske bosetningsområdet.

De journalistiske kriteriene

Det første kriteriet jeg satte opp for å vurdere om språksituasjonen er god eller dårlig, var antallet samiskspråklige unger i forhold til de voksne aldersgruppene, og dermed om den intergenerasjonelle overføringen av språket foregår i hjemmet eller på tilsvarende måte, for eksempel i språk-reir eller ved språkbud og ved at samisk er undervisningsspråk for unger som ikke har det som språk i hjemmet.

Deretter ønsket jeg å se på hvilke muligheter de samiskspråklige hadde til å bruke språket. Det ble først og fremst en undersøkelse av de

offentlige domenene, skole, barnehage, offentlig forvaltning, helsevesen, eldreomsorg osv. Dette hang nært sammen med lovgivningen i de enkelte land. I de nordiske landene er lovgivningen svært viktig for de institusjonelle språktiltakene. Dersom det ikke finnes lovhjemmel for å gi undervisning på samisk, slik tilfellet er utenfor det samiske hjemområdet i Finland, blir vanligvis ikke slik undervisning gitt. Uten en samisk språklov vil heller ikke befolkningen ha krav på offentlige tjenester på samisk.

Men selv der en samisk språklov var trådd i kraft, var den sjelden implementert i det kommunale eller i andre offentlige system. Jeg begynte dermed å lete etter eksempler på hvordan f.eks. kommunene behandlet sin samiskspråklige befolkning. Det ble mange avisartikler om gamle, enspråklige samer, som ikke fikk tilgang til offentlige tjenester på sitt morsmål, og om unger som ikke fikk barnehagetilbud eller undervisning på samisk.

I noen tilfeller var situasjonen slik fordi folk ikke hadde rett til offentlige tjenester på samisk etter loven, men også fordi de lokale myndighetene ikke fulgte opp statens politikk. Blant de mange problem som dukket opp, var at de samiskspråklige opplevde at deres mulighet til å bruke samisk var sterkt begrenset. Ikke bare de offentlige domenene, men også inngruppedomenet var truet som samiskspråklige arena fordi mange av de involverte der ikke behersket samisk.

En slik journalistisk metode avdekket forhold som gir en god pekepinn på språksituasjonen, men som vitenskapelig metode er ikke dette godt nok. Vitenskapen krever mer teori og systematikk. Jeg nevner likevel de journalistiske metodene for å vise at jeg som journalist etter hvert hadde vært i kontakt med mange av de kriteriene vitenskapen må bygge på ved vurderingen av situasjonen for et minoritetsspråk.

Teoriproblemer

I 2004 startet jeg med mitt hovedfagsarbeid i samisk språk, og støtte raskt på en del problemer med teorien. Noen av dem kan kort skisseres slik:

1. Samisk er et minoritetsspråk i alle fire land, men samtidig har den samiske befolkningen som urfolk en høyere status enn andre minoriteter. Det var dermed ikke klart at generell teori om minoritetsspråk var direkte overførbar til samiske språk.

2. Hvem som skal regnes som samiskspråklig, er heller ikke en selvsagt sak. De aller fleste samiskspråklige er to- eller flerspråklige, og dermed er teori om to- og flerspråklighet aktuell når man skal bestemme kriteriene for en definisjon av hvem som er samiskspråklig.
3. Forskere som har utviklet teori om forholdet mellom minoritetsspråk og majoritetsspråk, og som har definert kriterier for å vurdere et minoritetsspråks etnolingvistiske vitalitet eller livskraft, trekker alle inn overføringa av språket til ungene som et helt essensielt kriterium for å kunne si at språket vil overleve. Jeg opplever likevel dette punktet i teorien som mangelfullt, og ikke godt nok utviklet til å gi noen klar beskrivelse av den eksakte situasjonen for samiske språk. Jeg skal i fortsettelsen problematisere dette.

Hyltenstam et al.

Hyltenstam, Stroud og Svonni 1999 har fornyet Hyltenstam og Strouds vurdering av den samiske språksituasjonen i Sverige fra 1990. De deler faktorene som påvirker språksituasjonen, inn i faktorer på samfunnsnivå, gruppenivå og individnivå.

På samfunns- og gruppenivå er deres framstilling svært detaljert; på samfunnsnivå tar de for seg bl.a. statens ideologi, lovgivning, implementering, økonomi og utdanning, og på gruppenivå demografiske faktorer som befolkningens størrelse, kjerneområde og aldersfordeling, språkforhold, f.eks. om språket er offisielt, om det snakkes i flere land, dialekt- eller språksplitting, standardisering, språkbeherskelse og flerspråklighet.

På individnivå bruker forskertrioen to faktorer,

1. De samiskspråkliges språkvalg. Når velger de å bruke samisk i en situasjon der de kan velge?
2. I hvor stor grad velger de samiskspråklige å bruke samisk til sine egne barn?

Noen nærmere vurdering av i hvor stor grad samiskspråklige må velge å bruke samisk til sine egne barn mangler, men forskertrioen sier at at det

er bra om mange gjør det, og dårlig for den etnolingvistiske vitaliteten dersom få gjør det.

Fishman

Jushua A. Fishman har lagd en richterskala over trusselbildet for et språk - GIDS (Graded Intergenerational Disruption Scale).² Denne skalaen er godt kjent, svært mye sitert og jeg nevner den bare kort.

Samarbeid mellom samfunnet og språkbrukerne

1. Språket brukes i alle sammenhenger, også innen høyere utdanning, media og administrasjon på nasjonalt plan
2. Språket brukes av lokale myndigheter og i media
3. Språket brukes på arbeidsplasser selv om utenforstående er til stede
4. Språket brukes i (lavere) obligatorisk undervisning

Forhold på individnivå

5. Lese- og skrivekunnskaper i språket forekommer
6. Språket overføres til barn via intergenerasjonell overføring
7. Språket brukes som morsmål, men av personer som er over fertil alder
8. Språket brukes bare av enkelte eldre talere

På trinn seks på skalaen foregår den intergenerasjonelle overføringa av samisk, og Fishman regner dette som det viktigste trinnet. For et språk *kan* overleve selv om det ikke når høyere trinn og blir brukt som undervisningsspråk i skolen, i offentlig forvaltning og media. Men for å sikre språket må høyere trinn nås. En svakhet ved Fishmans modell er at han ikke sier noe om hvor stor del av et folk som må overføre språket til sine barn, og heller ikke noe om hvor stor gruppa må være for at språket skal være trygt.

Fire av de samiske språkene er på trinn syv eller åtte på Fishmans skala: Tersamisk, akkilasamisk, umesamisk og pitesamisk. Disse språke-

---

² FISHMAN 1991.

ne snakkes i beste fall av personer over fertil alder. Seks av de ti samiske språkene er minst på trinn 6; de overføres til ungene via intergenerasjonell overføring: nordsamisk, lulesamisk, sørsamisk, skoltesamisk, enaresamisk og kildinsamisk.

Ettersom det undervises på nordsamisk, lulesamisk, skoltesamisk og enaresamisk i grunnskolen, så skulle disse språkene være på trinn 4. Alle språkene blir brukt i media, iallefall i radio, og dermed skulle de oppfylle deler av trinn to. Formelt skal også nord-, lule-, skolte- og enaresamisk brukes i lokal administrasjon, noe som er det andre kravet på trinn 2. Dette skjer i forvaltningsområdet for samisk språk for nordsamisk både i Norge, Sverige og Finland, for lulesamisk i Sverige og for enare- og skoltesamisk i Finland.

Bortsett fra nordsamisk er imidlertid bruken i media svært begrenset, den reelle bruken av andre samiske språk i offentlig administrasjon nærmest fraværende, og den reelle intergenerasjonelle språkoverføringen svært liten, slik at språkopplæringen skjer først og fremst i barnehager og skoler, spesielt når det gjelder sørsamisk, skoltesamisk og enaresamisk. Dette fanges ikke godt nok opp av Fishmans teori.

Fishman tar heller ikke hensyn til de geografiske forskjellene. Dersom språket overføres i noen hjem ett eller flere steder, så er språket på nivå seks. Dette passer ikke som en beskrivelse av den samiske språksituasjon der variasjonen fra bygd til bygd kan være svært stor. For eksempel er det vanskelig å bruke Fishmans teori på det nordsamiske eller skoltesamiske området som en helhet. I noen tilfeller overføres samisk til barn i hjemmene i ei bygd, mens de yngste samisksspråklige i nabobygda er eldre mennesker.

Dersom en bruker Fishman åtte trinn for å vurdere skoltesamisk, vil en komme fram til at språket befinner seg på trinn 2. Men det skjuler at den intergenerasjonelle overføringen av språket stoppet for ca. 80 år siden i Norge, for ca. 50–60 år siden i Russland, og at overføringen i Finland har vært begrenset de siste 30–40 år. I dag har skoltesamene i Finland vendt språkskiftet til en viss grad, og en del av skoltesamene lærer barna samisk. Andelen som gjør det, er liten, langt mindre enn 50 prosent, og det hele er så å si begrenset til ei bygd, nemlig Sevettijärvi i Nord-Finland.

Også nordsamisk overføres i svært forskjellig grad til barn i det samiske bosetningsområdet. På kysten av Finnmark og i Nord-Troms foregår det nesten ikke noen intergenerasjonell overføring. I Karasjok og Kautokeino er de fleste samiske unger, og også andre unger, samiskspråklige. I Utsjok kommune i Finland overføres språket til ca 60 prosent av de samiske ungene. Dersom det skal være fruktbart å bruke Fishmans skala, så må man dele det nordsamiske området i flere underområdet og bedømme situasjon på kommune- og bygdenivå.

Selv da mangler et viktig moment, nemlig opplysninger om andelen av *samiske* barn som behersker språket. For språkets stilling og ikke minst de kommende generasjoners mulighet til å bruke det, er dette svært viktig. Dermed er det også viktig som et mål på etnolingvistisk vitalitet.

Heller ikke Fishmans begrep *intergenerasjonell* overføring dekker fullt ut den språksituasjonen som eksisterer i de samiske områdene. Intergenerasjonell overføring innebærer per definisjon at en foreldregenerasjon lærer sine egne barn samisk. Det er ikke det som skjer for enaresamisk. De fleste enaresamiskspråklige barn i dag har ikke foreldre som snakker samisk, mange av dem har heller ikke samiskspråklige besteforeldre. De har lært samisk via språkreimethoden i førskolealder og fortsetter med enaresamisk som undervisningsspråk i skolen. Dette er tilfelle også for en del nordsamiskspråklige unger, men de har oftere et språkmiljø rundt seg av andre barn med samisk som morsmål eller som ett av flere morsmål.

UNESCO

Noen av manglene ved Fishmans teori kan rettes opp ved å bruke dokumentet *Language Vitality and Endangerment* utarbeidet av UNESCOs Ad hoc Group on Endangered Languages i 2003.³ De har gjort et forsøk på å klassifisere trusselbildet mot et språk bl.a. ut fra aldersfordelingen i gruppa av språkbrukere.

De samiske språkene befinner seg på alle nivåene med unntak av nivå fem. Men til og med nordsamisk, som regnes som det tryggeste samiske språket, vil befinne seg på alt fra nivå 0 til 4 alt ettersom hvor i det nordsamiske området man befinner seg. I svært mange lokalsamfunn vil språk-

³ UNESCO 2003.

Grad av trussel	Grad	Språksamfunn
Trygg	5	Alle aldersgrupper bruker språket (i alle domener), fra og med barna
Usikker	4	Noen barn snakker språket i alle domener. Alle barn snakker språket i noen domener.
Klart truet	3	Språket snakkes først og fremst av voksne fra foreldrealderen og oppover
Svært truet	2	Språket snakkes først og fremst av eldre fra besteforeldrealder og oppover
Totalt truet	1	Språket snakkes av noen eldre mennesker i oldeforeldrealder
Forsvunnet	0	Ingen snakker språket lenger

Kilde: UNESCO 2003: 8. Egen oversettelse.

ket befinne seg mellom nivå 3 og 4, og det er derfor vanskelig å være enig i en definisjon som sier at språket er klart truet når flertallet av samiske barn ikke snakker det. Nordsamisk i hele det samiske bosetningsområdet er ifølge dette svært truet. En slik definisjon gjør det således irrelevant at i overkant av 2000 barn og unge snakker nordsamisk.

Dette skulle tilsi at vi trenger en nærmere gradering av trusselbildet på UNESCOs nivå 3 og 4, og vi trenger en indikasjon på om språksituasjonen blir bedre eller dårligere over tid. Hyltenstam et al innførte en slik indikasjon i 1999 da de reviderte sitt arbeid fra 1990. Nå markerer de med pluss eller minus om faktorene har vist noen forandring de siste ti årene. Et minus viser at den aktuelle faktoren har forandret seg til det verre. Et pluss viser at forandringen for denne faktoren har vært til det bedre. Dette er en markering jeg synes vi skal holde fast ved.

Avslutning

Jeg vil som en oppsummering holde fast ved det jeg begynte med som journalist. Den viktigste indikatoren for et språks etnolingvistiske vitalitet er antallet unger som snakker språket. Men hverken i en språkskiftesituasjon eller ved ei vending av språkskiftet vil dagens teori gi et tilstrekkelig grunnlag for å avgjøre språktilstanden, eller den eksakte si-

tuasjonen språket er i. Tilstanden må beskrives på lokalnivå, også når situasjonen for f.eks. nordsamisk i hele Sameland er undersøkelsesobjektet. I tillegg må man få fram en finere gradering av i hvor stor grad den intergenerasjonelle språkoverføringen skjer, og bl.a. undersøke den demografiske utviklingen slik at en kan avgjøre om situasjonen utvikler seg til det bedre eller om man er vitne til en forverring.

Litteratur

- DORIAN, Nancy C.: »Defining the speech community to include its working margins«. I: ROMAINE, Suzanne (Utg.): *Sociolinguistic Variation in Speech Communities*. London: Hodder Arnold, 1989. 25–33.
- FISHMAN, Joshua A.: *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundation of Assistance to Threatened Languages*. (= Multilingual Matters; 76). Clevedon: Multilingual Matters, 1991.
- HYLTENSTAM, Kenneth og Christopher STROUD: *Språkbyte och språkbevarande*. Lund: Studentlitteratur, 1991.
- HYLTENSTAM, Kenneth, Christopher STROUD og Mikael SVONNI: »Språkbyte, språkbevarande, revitalisering. Samiskans ställning i svenska Sápmi«. I: HYLSTENSTAM, Kenneth (Utg.): *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråkperspektiv*. Lund: Studentlitteratur, 1999. 41–97.
- RASMUSSEN, Torkel: *Gilladili čállosat*. Kárášjohka: Min Áigi, 1998–2000.
- RASMUSSEN, Torkel. »Jávohuvvá ja ealáska. Davvisámegielaigiid demografija ja buolvvaidgaskasaš sirdáseapmi Norggas ja Suomas«. Hovedfagsoppgave. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvlla, 2005.
- UNESCO. *Language Vitality and Endangerment, Report by the UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages*. 2003. URL: http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=9105&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

INGER JOHANSEN
Revitalisering av sørsamisk språk

Innleiing

Sørsamisk er språket til sørsamane, som er ein del av det samiske folket. Sjølv om det sørsamiske språket blir brukt både til kommunikasjon og kulturell identifisering, er det i dag ei stor utfordring å oppretthalde språket som eit levande og aktivt kommunikasjonsmiddel i alle samanhengar. Det sørsamiske språket blir dermed sett på som eit truga språk. Det finst likevel mange som tek denne utfordringa, og som har som mål å føre språket vidare. I samband med arbeidet med mastergradsavhandlinga *»Det er ikkje eit museumsspråk – det har noko med framtida å gjera«*. *Ei sosiolingvistisk undersøking av revitaliseringa av sørsamisk*¹ har eg intervjuet nokre av desse revitaliserarane og analysert revitaliseringsprosessen dei er inne i. I denne artikkelen går eg gjennom nokre av hovudpunkta frå analysane.

Ein barriere

Alle informantane eg intervjuet, har det til felles at dei er eller har vore »ubalansert«¹ tospråklege i ein eller annan grad, men ønskjer å bli funksjonelt tospråklege. Dei uttrykkjer ein sterk vilje til å oppnå dette, men snakkar i den samanhengen om ein barriere eller ei sperre som ser ut til å vera vanskeleg å handtere. Det er tydeleg at det ikkje er enkelt å byrje å bruke det ein kan i alle situasjonar det reint kommunikativt ville ha vore mogleg. Sjølv om ein beherskar sørsamisk tilstrekkeleg til den situasjonen ein er i, og ein veit at samtalepartnaren òg gjer det, er det ifølgje informantane ofte svært vanskeleg å bruke språket. Eg har gjort ein freistnad på å koma fram til kva denne barrieren består av, og kva strategiar som skal til for å koma over han. For å forstå dette delte eg analysen av intervjumaterialet inn i to dimensjonar: å kjenne seg trygg på den samiske språkbruken sin og å kjenne seg trygg på den samiske identiteten sin.

---

¹ JOHANSEN 2006.

Å kjenne seg trygg på den samiske språkbruken sin

I den første dimensjonen inngår kategoriane *den språklege praksisen* og *språkleg purisme*. Alle informantane har tre språkvarietetar i morsmålsrepertoaret sitt:² norsk, sørsamisk og ein etnolekt som er norsk med sørsamiske ord og uttrykk.³ Alle snakka norsk utan samisk substrat, men ingen snakka i utgangspunktet sørsamisk utan norsk substrat. Sørsamisk ser ut til å bli brukt i få og spesielle situasjonar. Slekt og reindrift er to viktige domene der sørsamisk blir brukt, og dette gjer at sørsamisk på sett og vis kan karakteriserast som eit »heimespråk«. Dermed er det i stor grad eit »privat« språk, og det er »usynleg« for dei norske samfunna sørsamane tek del i. Men sørsamisk kan også fungere som eit språk for det hemmelege, slik denne informanten skildrar:

Men sånn som meg og venninnene mine ... Om det er noko spesielt som ingen skal høyre, da bruker vi jo sørsamisk ubevisst igjen. Når ho ringer meg og snakkar samisk, så skjønner eg at no er det nokon i bakgrunnen som ikkje skal høyre. [...] Og vi snakkar ofte samisk om vi sit på kafé og slikt. Men det har jo mest med at ... Kjem det inn ein kjekk fyr, så ...

Andre fortel om folk dei kjenner som får dei til å snakke sørsamisk ved å »nekte« å snakke norsk:

Og ho er veldig bevisst på at eg skal snakke samisk til henne. Om eg stiller eit spørsmål til henne på norsk, så kan ho bevisst ikkje svare. Og da berre: »OK, skjønner!« [...] Ho veit at eg kan!

Andre igjen nemner festlege lag som ein arena for sørsamisk språkbruk:

[O]m ein er litt bedugget, da blir det lett til at ein snakkar samisk.

Intervjuar: Å ja, når ein mistar hemningane?

Jaja. Så det er liksom det det står på, det å tørre. Så har ein fått litt innabords, da er det ikkje noko problem å snakke samisk.

² Sørsamene sjølve har ein tendens til å kalle sørsamisk for morsmålet sitt sjølv om dei ikkje har morsmålskompetanse i det.

³ Det er ein eigen diskusjon om dette »blandningsspråket« kan kallast både ein varietet og ein etnolekt, men det kjem eg ikkj nærare inn på her. Vidare i denne artikkelen kallar eg det »etnolekten«.

Felles for alle informantane er at dei seier det er lettare å snakke sørsamisk til ungar enn til jamaldringar og folk som er eldre enn dei sjølv. Dette kjem vi tilbake til.

Det er altså tydeleg at det er vanskeleg å skulle byrje å bruke sørsamisk der ein til vanleg bruker norsk. Informantane skildrar store problem knytte til det å skulle snakke sørsamisk i »vanlege« situasjonar med jamaldringar og eldre, og dei snakkar om »å tørre« og at det er »ei sperre« med det. Løysinga på desse problema ser ut til å vera å bruke ein »mellomting« nemleg norsk med sørsamiske ord og uttrykk. Denne etnolekten er utbreidd i det sørsamiske miljøet og blir truleg snakka av nestan alle, sjølv i familiar der det nesten utelukkande blir snakka norsk. Etnolekten fyller nokre av dei sosiale funksjonane til eit flytande sørsamisk språk: Når dei snakkar norsk med sørsamiske ord med andre sørsamar, markerer dei indre solidaritet og tilhørslse samstundes som dei trekkjer opp ei grense mot dei etnisk norske. Ved at denne varieteteten er ein legitim og umarkert måte å snakke på, »skjuler« denne etnolekten den ufullstendige sørsamisk til mange, samstundes som han òg skjuler den språkkunna mange faktisk har i sørsamisk.

I løpet av intervjuet kom det fram at noko av grunnen til at informantane bruker etnolekten heller enn sørsamisk, er at det ser ut til å rå ein språkleg purisme i det sørsamiske språksamfunnet:

[Det] er ei eller anna sperre på ein måte, med det å snakke samisk. For det er sånn . . . Ein person kan snakke samisk med meg, og eg skjønner kva han seier, men eg svarar han på norsk. Det trur eg kanskje har litt med . . . [. . .] Det er vorte slik fokus på at det skal vera grammatisk rett. For det var sånn, med besteforeldra mine, når eg snakka med dei, så var det sånn at om det var eit ord eg ikkje visste, så brukte eg norsk, og kombinerte språka, skulle eg til å seie. Men så var det, i alle fall da vi gjekk på ungdomsskolen og vidaregåande, så var det nokon som var veldig sånn der: »Nei, no seier du feil. Sånn skal du ikkje seie det. Det er ikkje rett.« [. . .] Og det trur eg har lagt ei sperre for mange med det at vi skjønner språket veldig godt, men så er vi redd for å snakke det fordi vi er redd for å snakke feil.

Purismen som informantene refererer til, gjer at terskelen for å bruke sørsamisk når ein ikkje beherskar det hundre prosent, blir veldig høg. Dermed blir ein slik sett ekskludert frå språksamfunnet heller enn inkludert.

Denne språklege purismen i kombinasjon med at mange føler dei ikkje beherskar språket fullt ut, gjer at mange ikkje kjenner seg trygge på det sørsamiske språket sitt, noko som inneber at dei berre sjeldan og i spesielle tilfelle bruker det dei faktisk kan.

Å kjenne seg trygg på den samiske identiteten sin

Under den andre dimensjonen ved barrieren, å kjenne seg trygg på den samiske identiteten sin, høyrer kategori *stigmatisering* og *sjølvidentifisering* til. Opplevingar av stigmatisering kan ha stor innflyting på korleis ein formar den etniske identiteten sin. Eg har i denne samanhengen laga eit skilje mellom inter-etnisk stigmatisering (stigmatisering utført av etniske nordmenn) og intra-etnisk stigmatisering (stigmatisering utført av andre samar).

I tal er forteljingane om inter-etnisk stigmatisering i materialet mitt fleire enn dei intra-etniske, men, som det etter kvart vil koma fram, har revitaliserarane ulike meistringsstrategiar andsynes dei to ulike typane. Forteljingane om stigmatisering utført av etniske nordmenn, eller »ikkjesamar«, som dei ofte blir kalla i intervju, er i store trekk ganske like, men nokre informantar hadde mange episodar å fortelje, og andre ingen:

Intervjuar: Har du opplevd mobbing?

Nei. Da vi gjekk på barneskolen, da, så fekk vi slengt »samejævla« og alt det der, og akkurat der og da var det kanskje ikkje så artig. Men vi var så mange at vi orka ikkje å bry oss om det, for desse bygdeungane kunne berre halde seg heime. Men etterkvart vart vi jo kjent med dei; da vi kom på ungdomsskulen kom vi jo i klasse med dei, og da viste det seg at det hadde jo berre vore denne framandfrykta. Det var eit internat nedpå der, og der visste dei at det budde ein haug med sameungar, men meir visste dei ikkje. Og dei sa jo det, det var berre det dei visste, og dei skjønnte jo ikkje kva vi egentleg gjorde der. Så det som vart slengt etter oss, var jo på grunn av uvitenheit og ...

Her svarar informanten altså kjapt »nei« på spørsmålet om ho har opplevd mobbing. Likevel fortel ho umiddelbart etterpå om mobbeepisodar frå barndomen. Dette tyder på at ho trass i at det ikkje »var så artig« då, ikkje ser på dette som så alvorleg no, og ho orsakar mobbarane: Dei var

berre ungar som ikkje visste betre. Det er fleire som har denne haldninga til mobbing frå andre ungar.

I tillegg til opplevingar i barndomen fortel mange om problem med å få oppfylt retten til undervisning i sørsamisk på vidaregåande skule:

Slik er det på vidaregåande òg. Ikkje sant, når ein får søknadspapira, så er det ruter ein kan krysse av for sørsamisk første- eller andrespråk. Men når ein kjem på skulen da, så er ingenting fiksa. Ingenting. Og da står du der, da, og må fikse alt sjølv.

Intervjuar: Og det har du gjort?

Ja, eg var jo nøydd til å gjera det sjølv, da. Det er jo eigentleg ein hån, dette. [...] Så eg måtte jo vente til etter jul før eg fekk undervisning da eg byrja på skulen. Så det tok kjempelang tid, og det kunne ha vore ordna på to veker, men det var så mykje fram og tilbake på skulen. Og ein føler jo at ein blir litt motarbeidd, da. Også fekk eg høyre heile tida at det var dyrt og kosta pengar og alt muleg. Ein blir jo ein byrde, da. [...] Det er ingen openlys rasisme, eigentleg, men ein føler jo at ein blir motarbeidd. Og det er frykteleg irriterande.

Den neste historia er ikkje fortalt som svar på spørsmål om opplevingar av stigmatisering, men kom fram på anna tidspunkt i intervjuet. Eg vel likevel å ta situasjonen med som døme på inter-etnisk stigmatisering, trass i at hovudpersonen sjølv ikkje eksplisitt kategoriserte det som mobbing eller stigmatisering. Her snakkar den eine av informantane som har ungar, om at ho meiner det er viktig at helsepersonell kan noko om tospråkleg tileigning, slik at dei kan rettleie foreldre som vil gje ungen sin eit anna språk i tillegg til norsk:

Det er klart at helsepersonell bør kunne rettleie meg i tospråkleg tileigning. Og ikkje gjer sånn som det vart sagt til meg at »du må jo passe på så ungen får eit språk å tenkje på«. Tenk deg å seie det! Hæ?

Intervjuar: Nei! Har nokon sagt det?!

Ja, men altså det var ... Det er ikkje sikkert ho har tenkt på kva ho sa ... [...] Men eg vart jo litt sånn »Hallo?!« Men eg veit så mykje, for eg har lese. Men viss ho hadde sagt det til ei mor som hadde tatt den beslutninga at ok, eg skal snakke samisk med ungane mine, men eg er litt usikker. Ho

hadde ikkje turt å fortsette, altså. Du vil jo gje ungen din eit språk å tenkje på! Å, det er så gammaldags og . . .

Når eg reagerer med vantru på denne kommentaren om at sørsamisk ikkje er eit språk for tanken, er informanten kjapp til å byrje å orsake den som har sagt det. Det er tydeleg at ho meiner denne utsegna er eit resultat av manglande kunnskapar og ikkje av personleg vondskap. Den aktuelle helsearbeidaren visste ikkje betre, og då er det ikkje hennar feil. Dette ser ut til å vera grunnhaldninga. Informanten legg vekt på at det for hennar del ikkje er noko problem å heve seg over slikt, for ho er utdanna og veit betre enn dette. Derimot meiner ho det kan bli eit problem dersom meir usikre mødrer blir møtt med dette synet på tospråklegheit i samisk og norsk.

Som døme på inter-etnisk stigmatisering ser vi altså eit spekter frå ein-skildepisodar med mobbing av jamgamle ungar via støytande utsegner frå helsearbeidarar til meir systematisk usynleggjering i utdanningsvesenet. Rundt desse forteljningane i intervjuet utkrystalliserer det seg ulike strategiar for å takle ulike type stigmatisering. Alle som nemner episodar, både frå barndom, ungdom eller vaksenlivet der det er einskildpersonar som står bak, har ei overberande haldning til den som står bak stigmatiseringa. Dei hevar seg over heile situasjonen og orsakar personane bak stigmatiseringa ved å vise til manglande kunnskapar. I mange tilfelle peiker dei oppover og identifiserer rota til problemet på eit høgare nivå enn det individuelle. Det er systemet det er noko feil med, og det vil dei på ulike vis gå inn for å endre.

Intra-etnisk stigmatisering

Det viste seg i intervjuet at den intra-etniske stigmatiseringa var mykje vanskelegare å takle enn den inter-etniske. Den intra-etniske stigmatiseringa er ofte knytt til det å vera ein »fullverdig« same. Når er du »fullverdig« same, og kva er du om du ikkje er det? Fleire informantar fortalde om stigmatisering av denne typen. I det første sitatet er det snakk om det å ha ein norsk forelder:

Og da eg kom på skulen, så vart det brukt ein del frå samisk hald, av samiske elevar. »Ja, du er dårlegare, for du er berre halv«.

I det neste sitatet er det snakk om å drive med rein eller ikkje:

Intervjuar: Har du nokon gong opplevd nokre problematiske ting i forhold til det å vera same, har du vorte mobba eller ... ?

Eigentleg så ... Det er jo slikt ein eigentleg ikkje pratar om, da, men det ein merkar mest, er eigentleg mobbinga innad i det samiske samfunnet. Dette med at viss du ikkje har rein, veit du. Da er du ikkje ein ordentleg same, eller da er du mindre verd. Det er litt sånn. Eg veit ikkje kva det kjem av, dette. Dei er vel sikkert usikre sjølv, da ...

Her er det tydeleg at han sjølv meiner han bryt eit tabu ved å snakke om det han kallar mobbinga innanfor det samiske samfunnet. Sjølv om han òg har ein norsk forelder, så nemner han ikkje stigmatisering på grunn av dette. Derimot seier han at ein blir sett på som »mindre« same dersom ein ikkje har rein. I det neste sitatet blir desse to dimensjonane kombinert, men likevel på ein måte som viser at i alle fall denne informanten har opplevd den eine dimensjonen som viktigare enn den andre:

Men i det samiske samfunnet nokre gonger da, så er eg ikkje same nok. Fordi mora mi er norsk. Så på internatet så var det litt diskriminering oss samane imellom, da. [...] Ja, både frå ungane og av foreldra til ungane. Vi var ikkje like bra som deira eigne ungar, for dei hadde foreldre som begge var samar.

Intervjuar: Det hjelpte ikkje at du var frå reindriftsfamilie, da?

Det var no eit plusspoeng, da, og det hadde jo vore hakket verre viss eg ikkje hadde vore det, da. Det var så mykje latterleg der, altså.

Når det gjeld den intra-etniske stigmatiseringa, så ser vi at denne har eit heilt anna innhald enn den inter-etniske: Medan det der altså kan vera eit stigma å vera same, er det motsett i den intra-etniske stigmatiseringa: Her er det eit stigma *ikkje å vera nok same*. Til saman utgjer desse to typene stigmatisering eit krysspress der du i verste fall ikkje er god nok uansett i kva situasjon du er i. Det ulike innhaldet i desse to typene gjer at meistringsstrategiane informantane har, er annleis andsynes intra-etnisk stigmatisering enn den inter-etniske stigmatiseringa. Det er for det første tydeleg at dette er vanskelegare å takle enn den inter-etniske stigmatiseringa. Det er ikkje like lett å heve seg over det og skulde på mangel på kunnskap her.

Desse opplevingane gjer at mange blir usikre på sin eigen etniske identitet overfor andre samar, og det å skulle »seie noko feil« blir det same som å røpe ein »ufullstendig« identitet som same og avdekkje ei sårbar side ved seg sjølv. Ein av informantane uttrykte det slik:

Intervjuar: Ja, eg har fått inntrykk av det, når eg har snakka med andre folk òg, at det er noko flaut med å snakke sørsamisk.

Ja, det er veldig . . . noko heilt anna enn at du drit deg ut på eit anna språk. Det er nesten heilt . . . Det er nesten så du blir dradd av det ytterste skalet og blir flådd, altså. Det er så jævlig!

Barrieren mot å utvide bruken av sørsamisk, slik han framstod gjennom intervju med informantane mine, ser altså ut til å vera tufta på ein kombinasjon av det å ikkje kjenne seg trygg på den sørsamiske språkdugleiken sin, og det å ikkje kjenne seg trygg på den sørsamiske identiteten sin saman med andre sørsamar.

Over barrieren

To av informantane bak det innsamla materialet har kome over, eller delvis kome over, barrieren. Ingen av dei har vakse opp med mykje bruk av sørsamisk i heimen, anna enn at dei har brukt den tidlegare omtala etnolekten. Det som skil dei frå resten, er at dei begge har fått ungar, og dette har, som vi skal sjå, fått konsekvensar for den språklege praksisen deira. Tilliks med dei andre informantane har òg desse hatt planar om at dei framtidige ungane deira skulle bli tospråklege. No har dei fått ungar, og dei har sett i verk planane sine. Dette har hatt positive ringverknader ikkje berre for dei sjølve, men òg for andre:

Intervjuar: Kva reaksjonar har du fått frå slekt og venner på at du snakkar sørsamisk med ungane dine?

Altså familien, både foreldre og søsken, dei får seg eit spark i rumpa dei òg, gjer dei.

Intervjuar: Og då byrjar kanskje dei òg å snakke sørsamisk med ungane dine, da?

Ja, vi har prøvd og vore . . . eller det seier vi til dei òg, at dei må bruke det dei kan, og dei kan jo faktisk ganske mykje! Nei, så det har eg opplevd berre som positivt!

Begge disse informantane har hatt slike erfaringar:

Og gjennom det at eg pratar med (ungen), har eg òg byrja å snakke samisk med mora mi, og med søstra mi, og med onkelen min. [...] For når du har ein liten unge, så blir det så vi snakkar samisk for ho. [...] Ja, og når vi først snakkar samisk, kvifor skal vi slå over til norsk? Så det er veldig artig: Ho har på ein måte vore ein revitaliseringskatalysator i vår familie, da.

Mange av informantane gav i løpet av intervjuet, direkte eller indirekte, uttrykk for at dei sakna å bli invitert inn i språksamfunnet av nokon andre. Når det ikkje skjer, kan det å få eigne ungar fungere som ein strategi for å invitere seg sjølv inn i eit språksamfunn. Den eine informanten sa det på denne måten:

Eg følte at: »Kan ikkje nokon koma og krevje at eg MÅ snakke?« Og det enklaste å gjera noko med er ungane mine. For da er det eg som bestemmer.

Når ein blir forelder, skaper ein samstundes ein ny språksituasjon der ein sjølv bestemmer, og dette kan, som vi ser, fungere som eit springbrett til å endre eller omdefinere allereie eksisterande språksituasjonar ein tek del i. Den eine informanten har i tillegg teke i bruk ein avtalestrategi for å byrje å bruke sørsamisk med folk utanfor den næraste familien:

Og veit du kva, etter kvart har eg funne meg vaksenpersonar som eg har sagt til: »Du må snakke samisk med meg. Viss vi treffast i banken, så kanskje eg svarer deg på norsk dei to første setningane, men eg treng den tida til å snu om. Men ikkje byrj å snakke norsk berre for at eg svarer på norsk!« Så eg har laga sånne »avtalar« med folk.

På denne måten har informanten ført umedvitne språknormer opp på eit eksplisitt medvitsnivå, og rett og slett utvida det sørsamiske språkdomenet både for sin eigen og andre sin del. Dette er, slik ho ser det, ein nødvendig og effektiv strategi:

Dit vi har kome no, der er det slik at vi må nesten avtale at »no snakkar vi samisk«. For no er det så få som har den naturlege linken til det å snakke samisk, sånn person til person, og dei personane som eg har hatt slike avtalar med: For oss er det no naturleg å snakke samisk.

Vegen over barrieren har likevel ikkje vore lett for nokon av desse to informantane. Informantane tek ansvaret dei kjenner for framtida til det sørsamiske språket, svært alvorleg:

Men det vil eg seie at eg synest det er eit kjempestort ansvar å vera den som skal sørge for at språket skal fortsette. Det er eit så stort ansvar at eg går med *dårleg samvittigheit for det nesten dagleg* (uthevinga mi).

Den andre karakteriserer sørsamisk sin i dag som resultatet av »blodslit«. Ikkje berre har ho førebudd seg sjølv på å byrje å snakke samisk, men ho har førebudd både sambuaren (som ikkje er same), familie og andre omgjevnader på at ungen skal få ein tospråkleg oppvekst og på at ho sjølv skal kunne ha ein tospråkleg kvardag i eit samfunn der det er norsk språk på alle kantar. I tillegg har desse to som snakkar sørsamisk dagleg med ungene sine, måtta tileigna seg ein morsmåls-lik kompetanse i det sørsamiske språket for å kunne følgje opp ungene sine i kvardagen, noko som kan by på utfordringar, særleg sidan det ikkje eksisterer ei norsk-sørsamisk ordbok:

Ja, den skulle eg gjerne hatt mange gonger. Så det blir så eg av og til set meg ned og pløyer gjennom den andre ordboka, den frå sørsamisk til norsk, og les på kvar bidige bokstav og prøver å finne litt daglegdagse uttrykk, spesielt til bruk til ungene og slikt, og da har eg laga meg ei eiga lita bok frå norsk til samisk, som eg kan slå opp i. Så behovet for ei ordbok er der, altså.

Begge dei som har teke i bruk sørsamisk til dagleg, gjev uttrykk for den same haldninga til den språklege purismen:

Ja, og det bør dei jo vera bevisst på dei som verkeleg kan det òg, at dei ikkje pirkar og rettar så mykje på oss som prøver og som ikkje kan det så godt. Det viktigaste er jo at vi prøver, for om det blir grammatiske feil og sånn, så må ein berre skite i det.

Begge er svært medvitne om at det er gjennom å prøve at ein lærer, og skal ein lære, må ein berre avfinne seg med at det kan bli ein del feil.

Avslutting

Det å overvinne barrieren på individnivå kan skildrast gjennom ein tostegsmodell: På det første nivået handlar det om å få innpass i eit sørsa-

misk språksamfunn ved å skape nye språksituasjonar sjølv. Det å stifte familie og få ungar står sentralt her. Som forelder har ein makt til å definere den språklege praksisen til ungen, og dermed kan ein endre sin eigen språklege praksis ved å skape nye språksituasjonar, eller eit »mikrospråksamfunn«, i heimen og familien.

På det andre nivået handlar det om å få innpass i det sørsamiske språksamfunnet ved å endre eksisterande språksituasjonar. Her har vi sett at det å få språknormene opp på eit medvite nivå både hjå seg sjølv og andre ved å inngå eksplisitte avtalar om å snakke sørsamisk, er ein effektiv strategi. Når invitasjonane inn i språksamfunnet manglar, må ein sjølv vera den som inviterer. For å gjennomføre dette krevst det imidlertid at ein, på same måte som ved dei språksituasjonane ein sjølv skaper, tek kontroll og omdefinierer språknormene i dei aktuelle språksituasjonane. For å gjera det handlar det om å ta ansvar eller å ta eigedom. Ein må ta eigedom over sin eigen etnisitet og identitet, over sitt eige språk og over dei språksituasjonane ein inngår i. På grunn av at sørsamisk utgjer eit så lite språksamfunn, er eigedomstilhøva ofte veldig tydelege. Små språk blir i stor grad private, og dei fungerer ikkje som felleseige, slik som store språk gjer.⁴ Med slik »privat eigedomsrett« til språk kan det å aktivt bryte med språknormene og ta eigedom over eit språk bli ganske dramatisk og by på sosiale kostnader, og ein risikerer sanksjonar om ein »tek seg til rette« ved å snakke »feil«.

Har ein teoretisk kunnskap om språkkinnlæring og veit at det er ved å delta i eit språksamfunn og å få lov til å prøve og feile at ein lærer språk, er risikoen lettare å ta. Er revitaliserarane villige til å ta denne risikoen, og med det bidra til å senke krava til språkdugleik i språksamfunnet, kan dette vera eitt av skritt på vegen for å vidareutvikle språksamfunnet og revitalisere det sørsamiske språket.

---

⁴ TROSTERUD 2003, 214.

Litteratur

- JOHANSEN, Inger. »Det er ikkje eit museumsspråk – det har noko med framtida å gjera«. Ei sosiolingvistisk undersøking av revitaliseringa av sørsamisk«. Magistergradsavhandling. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), 2006.
- TROSTERUD, Trond: »Språkdaude, purisme og språkleg revitalisering«. I: SANDØY, Helge, Randi BRODERSEN og Endre BRUNSTAD (Utg.): *Purt og reint. Om purisme i dei nordiske språka*. (= Skrifter frå Ivar Aasen-instituttet; 15). Volda: Høgskulen i Volda, 2003. 181–216.

ÅSE METTE JOHANSEN
Vinning og tap – ei kvalitativ tilnærming til
språkbytte og språkbevaring i ei nordnorsk kystbygd

Fra enhet til mangfold

Vi liker gjerne å forestille oss vitenskapen som fri og politisk uavhengig. Gjennom 150 år stod imidlertid store deler av humanistisk og samfunnsfaglig forskning i Norge i nasjonsbyggingas tjeneste. 1800-tallets framvekst av ei nasjonalistisk grunnholdning i politikk og samfunnsliv fikk også faglige konsekvenser. Nasjonsbyggingsprosjektet bidro eksempelvis til at norsk språkvitenskap, særlig disiplinene dialektologi og språkhistorie, hadde et ideologisk preg fra tidlig på 1800-tallet og langt inn i etterkrigstida.¹ Et viktig mål for datidas forskningsprogram var nemlig en harmoniserende beskrivelse av enspråklig homogenitet og kontinuitet i den unge nasjonen.

Forskning på samisk/kvensk-norsk språkkontakt er derfor et relativt nytt fagfelt i Norge, og de fleste arbeidene stammer fra den siste tveårsperioden.² Naturlig nok har denne forskningen så langt vært overveiende *deskriptiv*.³ Forskere har hovedsaklig konsentrert seg om å dokumentere og beskrive interferens- og substrattrekk fra samisk eller kvensk på ulike nivåer i det norske språket.⁴ Vi får viktig innsikt i språkkontakt som fenomen ved å se nærmere på det lingvistiske nivået, men også ved å studere den sosiale konteksten, eller rettere sagt, *de mange ulike sosiale kontekstene* der språkkontakt foregår. I norsk sammenheng eksisterer det ytterst få sosiolingvistiske studier som tar for seg hvilke konsekvenser samisk/kvensk-norsk språkkontakt har på makro- og mikronivået i et bestemt samfunn. Jeg har nylig fullført et mastergradsprosjekt i nordisk språkvitenskap som er ment som et bidrag på dette feltet. Arbeidet er nærmere bestemt en kvalitativt orientert studie av språkbytte og språkbe-

¹ LONGUM 1995, JAHR 1996.

² BULL 2004, 195.

³ Ibid., 185.

⁴ Det må nevnes at det også er gjort et par sentrale studier som søker å *forklare* registrerte språkkontaktfenomen. BULL 1991 og BULL 2003 og SOLLID 2005 bruker henholdsvis sosialpsykologiske forklaringer og teorier om andrespråksinnlæring og kreolspråkdannelse i sine respektive undersøkelser fra Nord-Troms.

varing i den sjøsamiske bygda Manddalen i Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune i Nord-Troms.

Hovedproblemstillinga mi er følgende: *Hvilke individuelle gevinster og/eller omkostninger medfører det å leve i et samfunn prega av språkbytte og språkbevaring?* Arbeidet mitt tar utgangspunkt i ti intervjuer med manddalingar. Intervjuene handler i grove trekk om informantenes opplevelse av å leve i det aktuelle språkkontaktområdet, om språklig sosialisering og språklige valg,⁵ om hvilke holdninger de har til henholdsvis norsk og samisk språk både i nærmiljøet og mer generelt. I avhandlinga ønsker jeg å analysere og drøfte disse individuelle faktorene.

Språkskifte og språkbevaring i Gáivuotna/Kåfjord er allerede omtalt en del i faglitteraturen, men da stort sett fra et samfunnsvitenskapelig perspektiv. De etniske forholdene i kommunen har framfor alt interessert antropologer. Arbeidet deres er viktig kildemateriale for meg⁶ ettersom samfunnsmessige og språklige forhold nødvendigvis henger nært sammen. Så vidt jeg vet er det ikke gjort mer omfattende studier med hovedfokus på språkforholdene,⁷ og jeg mener et språkperspektiv kan være både viktig og interessant, ganske enkelt fordi språkbruk og språkvalg er sosialt og strategisk meningsbærende, ikke minst i en lokal kontekst.

En kvalitativt orientert forskningsprosess er ikke så logisk og lineær som presentasjonen av det ferdige arbeidet kan gi inntrykk av. Ei kvalitativ tilnærming kjennetegnes av en viss uforutsigbarhet underveis i prosjektet. Eksempelvis er det vanlig at empirien begrepsfestes og kategoriseres først i analysefasen og med utgangspunkt i de mønstrene materialet faktisk viser seg å inneholde.⁸ Denne artikkelen ble til mens arbeidet mitt var inne i ein uoversiktlig fase. Jeg var i ferd med å avslutte innsamlinga av empirien, og analysearbeidet stod for tur. Dermed er det umulig å si noe utdypende om resultater eller konkludere, men jeg vil i det følgende forsøke å gi et innblikk i arbeidets *hva, hvorfor og hvordan* på dette tidspunktet i prosessen. Først er det hensiktsmessig å presentere

⁵ HYLSTENSTAM og STROUD 1991 har utarbeidet en taksonomi for å vise hvilke faktorer som påvirker språkbruken i en språkkontaktsituasjon. Faktorene er delt inn i samfunns-, gruppe- og individnivå, og på individnivået finner vi faktorene *språklig sosialisering og språklige valg*.

⁶ HOVLAND 1996, HOVLAND 1999/2002 og BJERKLI 1995

⁷ Et viktig unntak er EIRAS 2003 studie av den samiske Kåfjord-dialekten.

⁸ FOSSÅSKARET 1997/2005, KVALE 1997/2005.

innsamlingsområdet; jeg gir ei innføring i språkbytte og språkbevaring i Kåfjord generelt, før jeg ser nærmere på Manndalen som eget språksamfunn. Deretter ønsker jeg å ta opp to spesielle utfordringer så langt i arbeidet, nemlig såkalte »tause valg« og det motsetningsfylte identitetsbegrepet. Videre vil jeg kort si litt om hvordan og hvorfor jeg bruker ei kvalitativ tilnærming i arbeidet, før jeg avslutningsvis oppsummerer ved å reflektere litt rundt det overordna formålet med studien.

Språkbytte og språkbevaring i Gáivuotna/Kåfjord

Sosialantropologen Thomas Hylland Eriksen oppsummerer Gáivuona suohkan/Kåfjord kommunes nære historie slik:

Kåfjord i Nord-Troms er en av kystbygdene der en stor del av befolkningen har bestemt seg for å være samer i stedet for norskinger. Begge alternativene er åpne, da de både har samer i stamtavlen og norsk kulturell kompetanse. Kåfjord kommune bestemte på et tidspunkt at veiskiltene inn i bygda skulle være topråklige. Etter at skiltene var blitt skutt i filler av hagleladninger tilstrekkelig mange ganger, sluttet de å skifte dem ut. Når man kommer til bygda, blir man fortalt at »det her e' akkurat som i Jugoslavia, førstår du«. Nåja. Ikke helt. Ikke så lenge de nøyer seg med å rette hagla mot veiskiltene.⁹

»Nåja. Ikke helt.«, kan for så vidt også tjene som kommentar til innholdet i dette sitatet. Gáivuotna/Kåfjord er for det første ikke navnet på ei bygd, men en kommune som ligger 16 mil fra Tromsø. Selve Kåfjorden er en 20 km lang arm av Lyngen-fjorden. For det andre handler etnisk og språklig kontakt i kommunen om langt mer enn stamtavler og veiskilt.

For det tredje, som en litt pirkete digresjon, vil ingen kåfjording si »førstår«, men »forstår«. Med synkende folketall, høg arbeidsledighet og kvinneunderskudd ligner kommunen mye på en hvilken som helst nordnorsk distriktskommune. 20 % av de 2300 innbyggerne jobber i primærnæringer, 40 % i offentlig sektor og 40 % i privat virksomhet. Primærnæringerne er i all hovedsak jordbruk og i noen grad fiske. Tidligere var kombinasjonsnæring en svært utbredt levevei.

---

⁹ ERIKSEN 2004, II2.

Men Kåfjord er også en kommune med særpreg. En rik og turbulent etnisk og språklig historie har prega området og menneskene her helt til dags dato. De tre stammers møte mellom nordmenn, kvener og samer skapte i sin tid et unikt språklig mangfold i Nord-Troms. På 1800-tallet var de aller fleste tospråklige, og flere til og med trespråklige. Folkegruppene fordelte seg på hele regionen, men hadde ulike kjerneområder. Historiske kilder, framfor alt folketellinger og etnografiske kart, viser at Kåfjord må kunne karakteriseres som et overveiende samisk område på grunn av det samiske språkets sterke posisjon her.¹⁰ Hovland sammenfatter folketellingenes informasjon om utviklinga av språkforholdene i Kåfjord slik:

I 1875 brukte 72 % av befolkningen samisk som talespråk, for 68 % av dem var samisk eneste språket. I 1900 var tallet på brukere av samisk som dagligspråk nede i 66 %. (...) [i] 1970 er bildet for bruk av samisk språk dramatisk forandret. Kun 17 % bruker samisk som førstespråk (...)¹¹

Ved 1970-tellinga spurte man også om minst en av foreldrene eller beste-foreldrene hadde samisk som førstespråk. Jeg velger å gjengi tallene fra 1970-tellinga slik de er presentert i en tabell hos Antonsen.¹² For det første gir tabellen god dokumentasjon på et langt framskredent språkskifte i kommunen.¹³ For det andre inkluderer den tall fra de fem andre Nord-Troms-kommunene, og det er interessant å se hvordan Kåfjord tydelig peker seg ut som en samiskspråklig kommune i nordfylket. Antonsen har valgt også å ta med »vet ikke«-svarene. Begrunnelsen for dette er at når noen ble spurt om forelder eller besteforelder hadde samisk som førstespråk og svarte »vet ikke«, ville den personen det ble referert til etter all sannsynlighet iallfall ha snakka samisk.¹⁴

Folketellinga fra 1970 viser altså en voldsom tilbakegang for samisk språk. Den historiske bakgrunnen for dette kjenner vi etter hvert godt: Fra 1880-tallet intensiverte det norske majoritetssamfunnet fornorskningspolitikken med skolen som viktigste arena. Hjemme slutta de fleste

¹⁰ RICHTER-HANSEN 2004, 52–61.

¹¹ HOVLAND 1999/2002, 174, med referanser til Mosli 1984 and og Aubert 1978.

¹² ANTONSEN 2004.

¹³ HOVLAND 1999/2002, 174 oppgir 17 % førstespråkstalere av samisk i 1970-tellinga, mens ANTONSEN 2004, 168 opererer med 13,9 %. Begge refererer til Aubert 1978.

¹⁴ Ibid., 167.

Kommune	Samisk første-språk	Foreldre med samisk førstespråk			Besteforeldre med samisk førstespråk		
	Ja	Ja	Vet ikke	Ja + vet ikke	Ja	Vet ikke	Ja + vet ikke
Skjervøy	0,4 %	1,5 %	2,3 %	3,8 %	3,0 %	9,2 %	12,2 %
Nordreisa	Uoppgitt	3,0 %	4,3 %	7,3 %	4,7 %	17,3 %	22 %
Lyngen	2,0 %	5,6 %	4,0 %	9,6 %	8,5 %	15,3 %	23,8 %
Storfjord	4,6 %	13,1 %	4,3 %	17,4 %	27,0 %	13,4 %	40,4 %
Kvænangen	5,1 %	13,3 %	7,2 %	20,5 %	18,5 %	23,8 %	42,3 %
Kåfjord	13,9 %	40,9 %	3,8 %	44,7 %	57,5 %	7,1 %	64,4 %

Tabell 1: Folketellinga 1970: Antall personer med samisk som førstespråk regnet i prosent av bosatte i kretsene undersøkelsen omfattet.¹⁵

foreldrene å overlevere det samiske språket til barna. Resultatet var ei djuptgripende assimilering til norsk språk og kultur og en tilsvarende svekka posisjon for det samiske.

Et viktig og traumatisk kapittel i kommunens historie ble dessuten skrevet høsten 1944. Som et ledd i den brente jords taktikk satte tyskerne alle Kåfjord-bygdene i flammer, og samtlige innbyggere ble tvangsevakuert lenger sør. Evakueringa fikk stor betydning i språkskifteprosessen, og Hovland¹⁶ definerer dette som det store språklige hamskiftet. Likevel var det mange kåfjordinger som lærte norsk som førstespråk også flere tiår før andre verdenskrig. De individuelle forskjellene med hensyn til kompetanse i samisk og norsk språk må ha vært ganske store også før evakueringa. Ikke minst er det rimelig å anta at fornorskningspolitikken allerede fra starten av 1900-tallet hadde overbevist mange om at det var nødvendig å lære norsk som førstespråk på bekostning av samisk. Hovland¹⁷ peker i tillegg til tvangsevakueringa på andre viktige demografiske, kulturelle og økonomiske endringer i kommunen som sammenfaller med språkskiftet og slik er viktige bakenforliggende faktorer, eksempelvis den læstadianske vekkelsen, tilflytting av kvener og nordmenn, blanda ekte-skap og gruvedrift.

¹⁵ Ibid., 168, refererer til AUBERT 1978.

¹⁶ HOVLAND 1999/2002, 174.

¹⁷ HOVLAND 1996, 51f.

I 1990 ble Kåfjord sammen med fem finnmarkskommuner en del av forvaltningsområdet for samisk språk, og språkreglene i sameloven ble gjort gjeldende fra 1. januar 1992.¹⁸ Revitaliseringsprosessen¹⁹ var for alvor satt i gang på samfunnsnivå idet samisk fikk status som offisielt språk på linje med norsk. Kåfjordingene fikk nå en lovfesta rett til å velge mellom norsk og samisk i kommunikasjonen med det offentlige, og kommunenavnet og skiltinga ble tospråklig. Dagens praksis i de tre Kåfjord-skolene er forankra i ei lokal tilpassing til det samiske læreplanverket som ble innført i 1997 (L97S). På individnivået har revitaliseringa kommet til uttrykk gjennom innmeldinger i samemantallet, bruk av den rekonstruerte Lyngen-kofta, økt engasjement i samisk organisasjonsarbeid og interesse for å lære samisk.²⁰

Innføringa av språkloven forløp ikke smertefritt. Etter mange års taushet om fornorskingsprosessen kom temaet voldsomt opp til overflata på starten av nittitallet. Kåfjord havna i medias søkelys: Dette var kommunen der »skiltkytterne« bodde. De som passerte kommunegrensa kunne greit orientere seg om at de var kommet til *Kåfjord kommune*. At de samtidig var kommet til *Gáivuona suohkan* var derimot uleselig; det samiske kommunenavnet ble regelrett skutt på og ødelagt gjentatte ganger av anonyme personer. Språkkontakt var til de grader blitt språkkonflikt. Hver enkelt måtte på bakgrunn av egen erfaring og overbevisning ta stilling til hva hun eller han mente om Kåfjord som tospråklig sjøsamisk kommune. Man skulle ikke lenger »påberope seg en falsk norsk identitet«, men ta et nytt standpunkt til eget opphav. Særlig for middelaldrende og eldre mennesker ble dette problematisk. De hadde opplevd en språklig og kulturell amputasjon, de hadde tilpassa seg et norsk verdisystem. Forståelig nok var det vanskelig å skulle akseptere omdefinering nok en

¹⁸ Fra og med 1. januar 2006 ble også Tysfjord kommune i Nordland en del av forvaltningsområdet.

¹⁹ *Revitalisering* brukes her om et målretta arbeid for å gjenopplive og ta vare på et språk og en kultur som er trua. Begrepet omfatter med andre ord både språklig og etnisk revitalisering. Jeg vil videre bruke termen språkbytte for å omtale overgangen fra samisk til norsk som en følge av språklig fornorskning, og *språkbevaring* om den motsatte tendensen, nemlig språklig revitalisering. Denne termbruken kan diskuteres, men jeg går ikke inn på en slik diskusjon her. For drøftinger av revitaliseringsbegrepet viser jeg til HUSS 1999, 24f., TODAL 2002, 12f. og JOHANSEN 2006, 24f..

²⁰ SOLLID 2001, 220.

gang, denne gangen tilbake til den samiske minoritetskulturen. I dag har konflikten gått inn i en forsoningsfase. Iallfall er dette konklusjonen i en noenlunde fersk rapport fra NORUT samfunnsforskning i Tromsø.²¹ Kåfjordingene synes generelt sett igjen å kunne leve fredelig sammen til tross for ulike holdninger til samisk og norsk språk og kultur. Haglene er pakka bort, og skiltene får henge i fred.

Dagens språksituasjon i Kåfjord er det vanskelig å si noe generelt om. I 2000 gjennomførte Samisk språkråd en undersøkelse om bruk av samisk i Norge. Eira 2003 har studert den samiske Kåfjord-dialekten og refererer til denne undersøkelsen når hun påpeker at det i dag finnes svært få kåfjordinger som har samisk som morsmål. Blant dem som alltid har snakka samisk i tillegg til norsk, er de aller fleste gamle og godt voksne.²² Antonsen viser til den samme undersøkelsen når hun under overskrifta »Språkets død noe overdrevet?« poengterer at Kåfjord fremdeles er i særstilling i Nord-Troms med hensyn til samisk språk: 79 % av de 125 informantene oppgir at de begynte å forstå språket allerede som barn og 63 % at de bruker språket ukentlig. Dette er betraktelig høyere tall enn i nabokommunene.²³

Samtidig er det relativt sterk interesse i grunnskolen for å lære samisk. Skoleåret 2003/2004 var det 102 elever i kommunen (31,6 %) som fikk samiskundervisning.²⁴ Interessen blant voksne for å lære samisk har gitt god oppslutning om ulike samiskkurs i regi av Samisk språksenter i Manndalen²⁵ Det finnes også ildsjeler i revitaliseringsarbeidet som har norsk som morsmål, men som har lært seg samisk i voksen alder og bruker samisk som hjemmespråk med egne barn. Jeg har inntrykk av at dette gjelder et fåtall familier, men uansett er den språklige revitaliseringa utafør hjemmedomenet høyst levende, ikke minst på grunn av det arbeidet som gjøres i regi av skole, barnehage og kommunens språksenter. Inneværende år er det også 15. gang at den internasjonale urfolksfestivalen *Riddu Riddu* arrangeres her. Kulturfestivalen har fått mye medieopp-

²¹ PEDERSEN og HØGMO 2004.

²² EIRA 2003, 26–27.

²³ ANTONSEN 2004, 172.

²⁴ Ibid., 172. Seks elever fikk førstespråkopplæring, 51 elever hadde andrespråksundervisning og 45 hadde faget Samisk språk og kultur. Etersom en del kåfjordinger også har kvensk opphav, gis det også tilbud om finskopplæring i skolen.

²⁵ PEDERSEN og HØGMO 2004, 83f.

merksomhet. Med sine konserter, utstillinger og seminarer har den bidratt til å markere Manndalen/Kåfjord som et sjøsamisk område utad og samtidig gjort at mange unge kåfjordinger er stolte av å ha samisk bakgrunn. Sannsynligvis har også festivalen bidratt til økt interesse for det samiske språket, særlig blant de yngre.

Språksamfunnet Manndalen: Språkbytte og språkbevaring i en lokal kontekst

Det hadde vært mulig å ta for seg språkbytte og språkbevaring i Kåfjord kommune som helhet, men i dette arbeidet har jeg valgt å konsentrere meg om *ei* bygd. Generelt kan man si at språkforholdene varierer mye i de samiske distriktene. Her bør det være nok å nevne forskjellen mellom morsmålsområdet i indre Finnmark og de samiske kyststrøkene, men man kan også finne forskjeller mellom bygdene i en og samme kommune. 700–800 av innbyggerne i Kåfjord, altså om lag 1/3, bor i den 25 km lange Manndalen som ligger på sørsida av kommunen. Når jeg har valgt å avgrense innsamlingsområdet til denne bygda, er det flere grunner til dette.

Språkskiftet har ikke skjedd samtidig i hele Kåfjord. Nesheim beskriver i 1952 de samiske dialektene i Lyngenområdet som »utdøende«, men skriver samtidig følgende: »Det samiske element er særlig fremtredende i indre del av Kåfjord herred med Mandalen og Kåfjorddalen.« Historiske kilder viser at det samiske språket har hatt ei sterkere stilling i de indre delene av kommunen, det vil si i bygdene Birtavarre/Kåfjorddalen, Skardalen og Manndalen, enn i de ytre områdene som består av Olderdalen, Nordmannvik og Djupvik.²⁶ Dette gjelder både før og under fornorskningstida. I Manndalen og Kåfjorddalen starta ikke språkskiftet for alvor før etter krigen.²⁷ Det er også forskjeller mellom grendene innad i Manndalen. Eksempelvis er en av mine informanter født etter krigen, men vokste opp i grenda Kjerringdalen og lærte seg samisk blant lekekameratene der. Siden språkskiftet har foregått så pass lenge i Manndalen, gir dette grunnlag for et komplekst språklig miljø helt opp til nyere tid. Hovland skriver: »På en lokal skala for ›samiskhet‹, vil samiskheten

²⁶ HOVLAND 1996, 51.

²⁷ Ibid., 52.

være størst i Manndalen – hvor det ganske riktig bor flere samiskspråklige enn noe annet sted i kommunen.«²⁸ Denne »samiskheten« handler selvfølgelig ikke bare om språk.

Manndalen var uten veiforbindelse helt fram til høsten 1962 og dermed kanskje mer isolert fra påvirkning utenfra. Bjerkli 2000 avviser imidlertid en slik »isolasjonsteori« og påpeker at manndalingene allerede før krigen var ei aktiv fiskeribygd med en delvis motorisert kystflåte som drev like mye utadretta virksomhet som de andre Kåfjord-bygdene. Han har studert hvordan manndalingene gjentatte ganger opp gjennom historien har vært i konfrontasjon med myndighetene i spørsmål som har handla om bruk av naturen i bygda. Manndalingene har insistert på å beholde det gamle teigblandingssystemet som er basert på en eldgammel arvtradisjon i sjøsamiske områder. Etter mange års kamp med Staten ble allmenningen Čáhput/Svartskogen tilkjent manndalingene ved høyesterettsdom i 2001. Bjerkli mener at det eksisterer en slags folk-naturrelasjon i bygda som er utforma som et *lokalt etos*; det å beskytte tradisjonelle eiendomsforhold og ressursutnyttelse markerer fellesskap, likeverd og ikke minst en samisk tilhørighet. Slik har bygdefolket tross fornorskingspress ved flere anledninger vist en egen bevissthet og stolthet i konflikter med majoritetssamfunnet.

Videre har Manndalen på mange måter vært hjertet i det etnopolitiske og kulturelle revitaliseringsarbeidet i Kåfjord de siste tiårene.²⁹ Det er neppe tilfeldig at det er her vi finner *Riddu Ridđu*-festivalen, kommunens eneste samiskspråklige barnehage og Ája sjøsamisk senter, som i tillegg til å være et flerbrukshus for bygdefolket også huser språksenteret og ei avdeling av NRK Sámi Radio.

Hovland³⁰ vektlegger dessuten at Kåfjord er en kommune, men ikke ett sted. Generelt står »bygdeidentitetene« sterkt i kommunen. Som en følge av politiske, kulturelle og sosiale forskjeller mellom bygdene, identifiserer man seg først og fremst med hjembygda: »Man er fra Djupvik først, så fra Kåfjord.«³¹

På bakgrunn av disse momentene mener jeg at det er gode grunner

²⁸ Ibid., 23.

²⁹ BJERKLI 2000, 158, HOVLAND 1999/2002, 17f.

³⁰ Ibid., refererer til BJERKLI 1995.

³¹ HOVLAND 1999/2002.

til å definere Manndalen som et eget *språksamfunn*. Begrepet defineres ulikt i sosiolingvistikken, men det handler om et geografisk, sosialt eller etnisk avgrensa område som samtidig kan avgrenses lingvistisk, enten gjennom et felles lingvistisk system, felles normer og holdninger til språk eller ved psykologisk realitet, dvs. at medlemmene i språksamfunnet føler at de hører sammen i ett samfunn.³² Når det gjelder det lingvistiske systemet, er det ikke gjort undersøkelser av det norske talemålet i Kåfjord. Uansett har dialekten i Manndalen vært prega av samisk substrat. Det samme gjelder nok talemålet i de to andre bygdene i de indre delene av kommunen, Skardalen og Birtavarre/Kåfjorddalen. Det er gjort studier av det norske talemålet i andre Nord-Troms-kommuner,³³ og disse dokumenterer at slike trekk fra samisk og kvensk er i ferd med å forsvinne blant yngre språkbrukere. Det er gode grunner til å tro at det samme gjelder for Kåfjord/Manndalen. Eira 2003 dokumenterer dessuten variasjon mellom Kåfjord-bygdene i vokalismen og konsonantismen i det samiske talemålet. Men selv om talemålet i Manndalen ikke nødvendigvis representerer et klart felles lingvistisk system, er bygda et klart geografisk og sosialt avgrensa område der det eksisterer en sterk bygdeidentitet og opplevelse av fellesskap. Det er i denne lokale konteksten at manndalingene foretar og har foretatt sine språklige valg.

Språkbytte og *språkbevaring* er sosiolingvistiske fenomen som kun kan forstås ved analyse og tolkning av samspillet mellom ulike faktorer på samfunns-, gruppe- og individnivå. Det er dette Susan Gal gir uttrykk for i innledninga til en omfattende studie av språkskifte fra ungarsk til tysk i en østerriksk landsby:

In studying language shift, I was studying the impact of large-scale historical processes on the minute details of verbal interaction and of individuals' linguistic expression of their own identity. The macroscopic and the microscopic level of analysis dovetailed.³⁴

Enhver språkkontaktsituasjon er delvis unik på grunn av dens kompleksitet på alle nivåer, sosialt, politisk, økonomisk og ikke minst psykologisk. Den må derfor *også* forstås på bakgrunn av de individuelle historie-

³² MÆHLUM, AKSELBERG, RØYNELAND og SANDØY 2003, 29–30.

³³ Eks. BULL 1991 og SOLLID 2003.

³⁴ GAL 1979, I.

ne som kvinner og menn har å fortelle. Å konsentrere seg om individnivået er ikke ensbetydende med å se bort fra samfunns- og gruppenivået. Forhold på disse nivåene er selvfølgelig svært avgjørende for hvordan enkeltindividet oppfatter og vurderer kontakten mellom de to språkene og kulturene. Å konsentrere seg om individnivået er å forsøke å forstå det mest grunnleggende synspunktet: språkbrukerens, og sette dette inn i en større analytisk sammenheng.

Store språklige endringer forutsetter spredning i et kollektiv, og definisjonen av språkbytte og språkbevaring har naturlig nok gruppenivået som utgangspunkt: Når språkkontakt resulterer i språkbytte, karakteriseres selve prosessen av at ei hel befolkningsgruppe, som oftest over tre eller flere generasjoner, går over til å bruke språket til ei anna befolkningsgruppe. Motsatt kan man snakke om språkbevaring når betingelsene for språkbytte foreligger, men befolkningsgruppa som utsettes for press, likevel velger å fortsette å bruke sitt eget språk.³⁵ Ordet *velger* er i denne sammenhengen spesielt interessant. For selv om språkbytte/språkbevaring kjennetegnes av et kollektivt valg, er det enkeltindividets valg i hverdagens språklige interaksjon som til syvende og sist utgjør det mest konkrete nivået i disse prosessene, som gjerne samtidig trekker i ulike retninger i ett og samme språksamfunn.

To utfordringer: »Tause valg« og det komplekse identitetsbegrepet

En individbasert studie av språkforhold i Manndalen innebærer mange utfordringer. En av dem er såkalte »tause valg«. I en artikkel om språkbyttet fra gælisk til engelsk i East Sutherland i Skottland, skriver Constantinidou³⁶ at kvinners valg om ikke å overføre gælisk til barna i retrospektivt perspektiv var et taust valg. Temaet ble aldri diskutert offentlig. Språkvalg har vært tause valg også i Manndalen. Majoritetssamfunnets språk ble generelt akseptert og individuelt praktisert uten debatt før språkloven ble innført. Det finnes mange middelaldrende og eldre manndalinger som ikke er vant til å måtte forklare sine språklige valg, og dette har prega intervjuene med informanter fra disse aldersgruppe-

³⁵ HYLTENSTAM og STROUD 1991, 9.

³⁶ CONSTANTINIDOU 1994, 123f.

ne. Det er krevende å få dem til å tematisere noe de ikke er vant til å snakke om. Teorien om tause grupper (*the muted group theory*) ble innført i antropologien på begynnelsen av 1970-tallet av Shirley og Edwin Ardener.³⁷ Underprivilegerte grupper kan bringes til taushet gjennom ei dominerende gruppes maktutøvelse, og gjerne ved en generell aksept i den tause gruppa for det dominerende synet som en udiskutabel og selvfølgelig norm. Minoritetsmedlemmene får dermed problemer med å gi uttrykk for en eventuell fremmedfølelse i forhold til storsamfunnets verdier og holdninger. Det som ikke uttrykkes, blir etter hvert mindre bevisst og til slutt helt ubevisst. I Manndalen var dessuten valget om å gå over fra samisk til norsk i sin tid svært utbredt og dermed på et vis selvfølgelig bare av den grunn. Det som er selvfølgelig, er gjerne ubevisst og derfor heller ikke artikulert.

Dagens revitaliseringsarbeid er en motreaksjon mot fortidas fornorskningsspolitikk og et forsøk på å rette opp de skadene som denne politikken påførte det språklige og kulturelle mangfoldet i tradisjonelt samiske områder. I det offentlige rom har fordømmelsen av fornorskninga vært retta mot samfunnsnivået. Likevel var det på individnivået det mest konkrete fornorskingsarbeidet foregikk, nemlig ved at mødre og fedre valgte bort det samiske språket fordi de følte seg tvunget til det og/eller trodde det var til barnas beste. Å velge bort sitt eget morsmål til fordel for majoritetsspråket må ha vært ei stor personlig belastning for mange. Bull³⁸ låner begrepet »double bind« fra psykologien for å forstå hvordan språkskiftet må ha fortont seg for mange: »Kva du enn gjør, blir det gale. Damn if you do, and damn if you don't.« I ettertidens revitaliseringslys var det å velge bort sitt eget morsmål ikke bare et vanskelig valg, men også et galt valg. De eldre delene av befolkninga opplever kanskje revitaliseringa som en implisitt fordømmelse av dette valget og dermed som en ny »double bind«-situasjon: I sin tid var det ikke godt nok å ha verken samisk eller et substratprega norsk som morsmål. De har satt inn kreftene på å lære »ordentlig« norsk. Nå viser det seg at heller ikke dette var riktig. Å snakke om slike erfaringer kan være vanskelig eller umulig for mange, ikke minst fordi motstand mot revitalisering kan oppfattes som politisk ukorrekt, og man velger derfor taushet.

³⁷ BURTON 1994, 10.

³⁸ BULL 1993, 207.

Det er også utfordrende, men uunngåelig å behandle forholdet mellom *språk* og *identitet*. At det er en sammenheng mellom disse to størrelsene, er uproblematisk å slå fast. Å beskrive denne sammenhengen på en forsvarlig måte er desto mer krevende. I Manddalen er det til og med snakk om etniske identiteter, og etnisitetsforholdene er også komplekse, som vi skal se om litt.

Identitetsbegrepet ligger i et spenningsfelt mellom essensialisme og konstruktivisme, mellom å være og å gjøre. Et essensialistisk identitetssyn argumenterer for at identitet er en uforanderlig kjerne i enkeltindividet, ens sanne og medfødte innerste natur; noe man simpelthen er.³⁹ Da revitaliseringa starta i Kåfjord med krav om at man måtte »vedkjenne seg sin sanne samiske identitet« var dette et essensialistisk prega utsagn. Et konstruktivistisk identitetssyn vil derimot definere identitet som en prosess, en tilhørighet til ulike kategorier som vi kontinuerlig skaper for oss selv og dem vi møter.⁴⁰

I samhandling med andre kan vi også oppfatte hvordan andre identifiserer oss. Denne eksterne identifiseringa kan igjen inngå som en del av vår interne identifisering, altså vår egen oppfatning av oss selv. Et sprik mellom ekstern og intern identifisering kan føre til en uønska identitet og påfølgende identitetsforhandlinger med omgivelsene. Ved å endre atferd, også språklig, kan vi oppnå at andres reaksjon overfor oss endres slik vi ønsker.⁴¹ Eksempelvis var det mange fra språkkontaktområder som i fornorskingsperioden gikk over til å prate en mer standardnær, det vil si skriftspråksnær, varietet for å skjule stigmatiserende substrattrekk fra samisk og kvensk i egen dialekt. Identiteter er altså konstruksjoner som kan forhandles også språklig.

Som jeg allerede har nevnt, har språkdebatten i Kåfjord i stor grad handla om motstand mot innsatsen for samisk språk og kultur. Medias framstilling har i stor grad vært prega av ei todeling av virkeligheten i »for« og »mot«, »samisk« og »norsk«. Hilde Sollid er opptatt av dette når hun oppsummerer debatten i Kåfjord:

---

³⁹ MÆHLUM, AKSELBERG, RØYNELAND og SANDØY 2003, 107.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid., 109.

[...] det ser ut til at det finnes en polarisering av aktørene i debatten. Dette er et medieskapt bilde, og gjennom polariseringa er det skapt kategorier som mennesker skal passe til: for eller mot språkloven. Dette gir også inntrykk av at folk i Kåfjord har to identiteter å velge mellom, samisk eller norsk. Dette er snevre kategorier og et altfor enkelt grunnlag for identifisering av personer. [...] Jeg tror også det er særlig relevant å akseptere grenseoverskridende identiteter i områder der språkskiftet er gjennomført og der valg av etniske identiteter ikke primært kan bygge på språklige kriterier. Også ved å nyansere bildet av det samiske kan flere fra sjøsamiske miljøer identifisere seg med revitaliseringstiltakene. Det er med andre ord behov for et mer fleksibelt og dynamisk identitetsbegrep.⁴²

Jeg er helt enig med Sollid. Medias essensialistiske inndeling av en komplisert verden i absolutte etniske kategorier er svært problematisk å forholde seg til, spesielt på bakgrunn av det jeg har nevnt ovenfor om identitet som livslang prosess. Kramvig⁴³ er inne på hvor vanskelig det kan være for enkeltindividet når identitet blir en politisk kategori i debatten. Hun vektlegger hvordan det å ha språk er ensbetydende med »å ha tilgang til begreper som tar utgangspunkt i og organiserer den menneskelige erfaring«. Problemet oppstår når diskrepansen mellom begrepene og erfaringene blir for stor, slik at individet opplever usikkerhet og disharmoni. Resultatet vil bli en emosjonell reaksjon, og i verste fall kan denne reaksjonen ta form av utagerende aggresjon og vold.⁴⁴ Sannsynligvis vil svært mange kåfjordinger finne det enklere å definere seg selv på et etnisk kontinuum mellom samisk og norsk istedenfor i en av de to kategoriene.

Samtidig skal vi være forsiktige med å »av-essensialisere« den sosiale virkeligheten fullstendig. Sosiale identiteter kan ganske enkelt ikke skrives på tabula rasa i det absolutt tomme rom. Uten noen form for essens blir det ingenting å høre til, og nettopp tilhørighet er basalt for identiteten, også den språklige. En parallelt essensialistisk og konstruktivistisk forståelse av identitet vil være den mest virkelighetsnære og riktige, og her er det jeg mener at kvalitativ metode gir muligheter for nye og interessante innsikter.

⁴² SOLLID 2001, 222.

⁴³ KRAMVIG 1999/2002, 123.

⁴⁴ Ibid., 124.

Litt om metode, informantutvalg og datainnsamling

Den språklige virkeligheten i Manndalen er komplisert. I en enkel verden ville de som identifiserer seg som samer snakke samisk eller inderlig gjerne lære det, og de som identifiserer seg som nordmenn ville snakke norsk. Slik er det ikke, og derfor tror jeg det er lurt å unngå å låse komplekse sider ved språksamfunnet inn i snevre og lukka svaralternativer på et spørreskjema. Informantene har gitt uttrykk for høyst ulike syn på de to ulike språkenes betydning for dem. Målet med dette arbeidet er ikke å nå generelle konklusjoner om forholdet mellom språk og individ i for-
norskning og revitalisering, men en djupere forståelse av dette forholdet. Ettersom undersøkelsen er kvalitativt orientert, kan jeg kun generalisere innfor den aktuelle gruppa av informanter.

Vanlige kjennetegn for en slik kvalitativ sosiolingvistisk studie er gjerne ei individbasert tilnærming, få informanter og resultater som ikke er statistisk generaliserbare.⁴⁵ Man søker kunnskap om enkeltindividers språklige valg og atferd gjennom ei tolkning av informantenes individuelle opplevelser av den språklige virkeligheten som omgir dem. I motsetning til den kvantitative studiens representative informantutvalg, handler det her om å gjøre et strategisk utvalg av informanter. Ved å plukke ut ulike, men likevel typiske representanter for språklige praksiser i et språksamfunn, kan selv et fåtall informanter gi et godt innblikk i viktige og muligens karakteristiske trekk ved dette samfunnet.⁴⁶ Jeg har med andre ord vektlagt å finne flest mulig ulike informanter og slik få et informantutvalg med jevn fordeling på begge kjønn, på eldre og yngre, på ulike grender i bygda, på både en- og tospråklige.

Jeg er selv født og oppvokst i Manndalen. Slik har jeg noe innsikt i lokale forhold som utgangspunkt. Jeg og informantene mine kjenner hverandre i varierende grad, og iallfall såpass at vi før intervjusituasjonen har visst av hverandre eller hverandres familier. Å forske hjemme medfører både fordeler og ulemper. Kritiske røster kan nok hevde at siden informantene er kjente og kjentes kjente, tjener arbeidet gjerne til lite annet enn å få bekrefta de antakelsene man allerede hadde på forhånd. Jeg har forsøkt å minimere dette problemet ved å benytte en såkalt

---

⁴⁵ MÆHLUM, AKSELBERG, RØYNELAND og SANDØY 2003, 74.

⁴⁶ Ibid., 76–77.

halvstrukturert intervjumetode.⁴⁷ Jeg har brukt en intervjuguide i intervjusituasjonen, men også forsøkt å legge til rette for at informanten skal kunne snakke mest mulig fritt, og at vi underveis skal kunne ta fatt i momenter som vedkommende selv bringer på bane og som jeg kanskje ikke hadde tenkt på i forberedelsesfasen. En del av poenget med ei kvalitativ tilnærming og halvstrukturerte intervjuer er nettopp at arbeidet skal kunne ha en »oppdagende« dimensjon. Johansen 2006 har benytta samme framgangsmåte i en studie av revitalisering av sørsamisk og har et utmerka eksempel på hvordan et enkelt bakgrunnsspørsmål utvikler seg til å bli en interessant samtale rundt temaene identitet og etnisitet.⁴⁸

Jeg kan også nevne at jeg flytta fra Manndalen i 1994, altså like etter innføringa av språkloven, og mye har skjedd i den tiårsperioden som har gått etter dette. Jeg tror derfor at jeg iallfall delvis har et slags utenfraperspektiv på dagens språkforhold i hjembygda mi.

Videre må jeg vektlegge at jeg tror at det å være manndaling har bidratt positivt i intervjusituasjonen ved at informantene kanskje synes det har vært enklere å snakke om personlige og følelsesladde temaer med en som selv er fra stedet. Tillitsforholdet til informantene er til syvende sist svært avgjørende for en vellykka studie.

Oppsummering

Fornorskning og revitalisering henholdsvis var og er omfattende politiske tiltak. Diskursen rundt disse blir derfor lett politisk ladd, selv på vitenskapelige arenaer. Jeg nevnte innledningsvis hvordan ei politisk-ideologisk styrt forskerholdning kom til å prege det språkvitenskapelige arbeidet i ei årrekke i Norge. Det er forståelig. Forskning foregår ikke i et sosiokulturelt og historisk vakuum, og det preger hvilken kunnskap vi til enhver tid søker og faktisk oppnår.

I et større perspektiv handler forholdene i språkkontaktområder også om språkpolitikk. Vi lever i ei tid da de språklige minoritetene er under sterkt press fra langt sterkere og mer prestisjefylte majoritetsspråk. Omfattende språkdød truer. Mange språkvitenskapelige miljøer tar heldigvis til orde for den svakeste parten, og ber om snarlig bevisstgjøring og

⁴⁷ KVALE 1997/2005.

⁴⁸ JOHANSEN 2006, 22f.

handling for å bevare det språklige og kulturelle mangfoldet på verdensbasis. Dette er selvfølgelig riktig og viktig, men i iveren etter å påvirke utviklinga i positiv retning risikerer vi å overse en del sentrale forskningsspørsmål som vi bør stille, og som kan gi oss sentrale innsikter når vi forsøker å besvare dem.

Manndalingene har i løpet av en drøy hundreårsperiode parallelt vært vitner til og aktører i to gjennomgripende endringer i det språklige miljøet: først språkbytte gjennom omfattende fornorskning fra slutten av 1800-tallet og fram til perioden etter andre verdenskrig, og deretter språkbevaring gjennom revitaliseringsprosessen som starta for alvor på 1980-tallet og fremdeles pågår. Til tross for at analysearbeidet i prosjektet ikke er fullført, er det etter hvert blitt klart at informantene peker på både fordele og ulemper ved både fornorskings- og revitaliseringsprosessen. Dette er i seg selv et viktig funn. Når det gjelder den eldre delen av befolkninga i Manndalen, de som har opplevd fornorskingsprosessen, er det en spesiell taushet rundt de språklige valgene de i sin tid foretok på vegne av seg selv, men også på egne barns vegne. Disse valgene har ført til at det samiske språket har en usikker framtid i Manndalen i dag. Hvorvidt det er mulig å revitalisere den sjøsamiske kulturen uten språket, er også omdiskutert og usikkert. Det er for tidlig å spå hvilke individuelle språkvalg som etter hvert vil bli kollektivets språkvalg. Uansett er det liten tvil om at det politisk korrekte er å være positiv til revitaliseringsprosessen, noe som ikke minst har kommet tydelig til uttrykk i media der språkkonflikten i Kåfjord har vært godt stoff og framstilt som en polarisert virkelighet mellom »samer« og »nordmenn«. Samtidig har fornorskingsprosessen blitt enstemmig fordømt og revitaliseringa hylla tilsvarende. På individnivået blir virkeligheten adskillig mer kompleks enn dette.

I en politisk prosess er det legitimt å neglisjere den andre sidas synspunkter. I vitenskapelig sammenheng bør det ikke være det. Her er det tvert imot viktig å av og til gi full verdi til enkeltindividets standpunkt og forsøke å forstå det. Dette er kanskje særlig avgjørende i kontekster med »tause grupper« som ikke inviteres til å slippe til i debatten og heller ikke ønsker å gjøre det. Skal vi lære noe om og få et helhetlig bilde av språkbevaring og språkbytte som historiske og individuelle prosesser, er det vår plikt å lytte også til de tause.

Litteratur

- ANTONSEN, Lene. »Lever samisk språk i Nord-Troms, tross alt?«. I: Sørkjosen: Nord-Troms Museum, 2004. 166–173.
- BJERKLI, Bjørn: »Konfliktunnavikelse eller konfrontasjon i sjøsamiske samfunn? Om forming av lokale etos«. I: MATISEN, S. R. (Utg.): *Kulturens materialisering, identitet og uttrykk*. (= Kulturstudier; 13). Kristiansand: Høyskoleforlaget, 2000. 155–177.
- BJERKLI, Bjørn: *Jord og bygd. Primærnæring og tilhørighet i en nordnorsk fjord*. (= NF-rapport; 17/1995). Bodø: Nordlandsforskning, 1995.
- BULL, Tove. »Språklig identitet i ei nordnorsk fjordsamebygd«. I: *Danske folkemål* 33 (1991). 23–35.
- BULL, Tove: »Språkskifte hos kvinner og menn i ei nordnorsk fjordsamebygd«. I: BJØRHØVDE, Gerd, Synnøve des BOUVRIE og Torill STEINFELD (Utg.): *Gå mot vinden. Festskrift til Åse Hiorth Lervik på 60-årsdagen 2. juli 1993*. Oslo: Emilia, 1993. 190–211.
- BULL, Tove. *Reversing language shift and De-ethnolectification of the Majority language: the Case of Northern Sámi*. Perth, Australia. 2003. URL: <http://www.ecu.edu.au/ses/research/CALLR/onlinejournal/fronti.htm>.
- BULL, Tove: »Samisk-nordisk språkkontaktforskning. Eit statusoversyn«. I: KUSMENKO, Jurij (Utg.): *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact*. (= Schriften zur Kulturwissenschaft; 55). Hamburg: Kovač, 2004. 183–198.
- BURTON, Pauline: »Women and second-language use«. I: BURTON, Pauline, Ketaki Kushari DYSON og Shirley ARDENER (Utg.): *Bilingual women. Anthropological approaches to second-language use*. (= Cross-cultural perspectives on women; 9). Oxford: Berg, 1994. 1–29.
- CONSTANTINIDOU, Evi: »The ›Death‹ of East Sutherland Gaelic: Death by Women?«. I: BURTON, Pauline, Ketaki Kushari DYSON og Shirley ARDENER (Utg.): *Bilingual women. Anthropological approaches to second-language use*. (= Cross-cultural perspectives on women; 9). Oxford: Berg, 1994. 111–127.
- EIRA, Inger Marie Gaup: *Giella vákkis vággái. Gáivuona dialeavtta suokkardallan*. (= Diedut; 2003:2). Guovdageaidnu: Sámi Instituttta, 2003.

- ERIKSEN, Thomas Hylland: *Røtter og føtter. Identitet i en omskiftelig tid*. Oslo: Aschehoug, 2004.
- FOSSÅSKARET, Erik: »Ustrukturerte intervjuer med få informanter gir i seg selv ikke noen kvalitativ undersøkelse«. I: FOSSÅSKARET, Erik, Otto FUGLESTAD, Laurits AASE og Tor HALFDAN (Utg.): *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget, 1997/2005. II-45.
- GAL, Susan: *Language Shift. Social determinants of linguistic change in bilingual Austria*. (= Language, thought, and culture). New York: Academic Press, 1979.
- HOVLAND, Arild: *Moderne urfolk. Samisk ungdom i bevegelse*. Oslo: Cappelen, 1996.
- HOVLAND, Arild: »Ikke bare land og vann«. I: EIDHEIM, Harald (Utg.): *Samer og nordmenn*. Oslo: Cappelen, 1999/2002. 165-185.
- HUSS, Leena: *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic Revitalization in Northern Scandinavia and Finland*. (= Studia Uralica Upsaliensia; 31). Uppsala: Uppsala universitet, 1999.
- HYLTENSTAM, Kenneth og Christopher STROUD: *Språkbyte och språkbevarande*. Lund: Studentlitteratur, 1991.
- JAHN, Ernst Håkon: »Nynorsk språkforskning – en historisk oversikt«. I: HENRIKSEN, Carol, Even HOVDHAUGEN, Fred KARLSSON og Bengt SIGURD (Utg.): *Studies in the development of linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden: papers from the Conference on the History of Linguistics in the Nordic Countries, Oslo, 20-22 November, 1994*. Oslo: Novus, 1996. 84-101.
- JOHANSEN, Inger. »»Det er ikkje eit museumsspråk – det har noko med framtida å gjera«. Ei sosiolingvistisk undersøking av revitaliseringa av sørsamisk«. Mastergradsavhandling. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), 2006.
- KRAMVIG, Britt: »I kategoriernes vold«. I: EIDHEIM, Harald (Utg.): *Samer og nordmenn*. Oslo: Cappelen, 1999/2002. 117-139.
- KVALE, Steinar: *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 1997/2005.
- LONGUM, Leif: »Nordstikken og det nasjonale«. I: LONGUM, Leif (Utg.): *Å krysse sine spor. Artikler, essays, innlegg 1957-1995*. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, 1995. 171-190.

- MÆHLUM, Brit, Gunnstein AKSELBERG, Unn RØYNELAND og Helge SANDØY: *Språkmøte: innføring i sosiolingvistikk*. Oslo: Cappelen, 2003.
- PEDERSEN, Paul og Asle HØGMO: *Kamp, krise og forsoning: sosiale, kulturelle og økonomiske virkninger av samepolitiske tiltak*. (= Rapport; 4:2004). Tromsø: NORUT samfunnsforskning, 2004.
- RICHTER-HANSEN, Einar: *I stille vær, i storm og vind. Lyngen regionhistorie*. Bd. 2. [Lyngseidet]: Lyngen bygdebok, 2004.
- SOLLID, Hilde: »Språkmøter i Nord-Norge i går og i dag«. I: SAXENA, Anju (Utg.): *Språkets gränser och gränslöshet. Då tankar, tal och traditioner möts. Humanistdagarna vid Uppsala universitet 2001*. Uppsala: Uppsala universitet, 2001. 215–225.
- SOLLID, Hilde. »Dialektsyntaks i Nordreisa. Språkdannelse og stabilisering i møtet mellom kvensk og norsk«. Avhandling (dr. art.) [Tromsø]: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Tromsø, 2003.
- SOLLID, Hilde: *Språkdannelse og -stabilisering i møtet mellom kvensk og norsk*. (= Tromsø-studier i språkvitenskap; 24). Oslo: Novus, 2005.
- TODAL, Jon. »...jos fal gáhttet gollegielat«. Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet«. Avhandling (dr. art.) Tromsø: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Tromsø, 2002.

ELISABETH SCHELLER
Samiska i Ryssland – planläggning
av en sociolingvistisk utredning

Inledning

Artikeln ska ge en inblick i det planerade fältforskningsarbetet som jag kommer att genomföra i nordvästra Ryssland i samband med en större sociolingvistisk undersökning som ingår i *Kola Saami Documentation Project* (KSDP). Projektet finansieras av den tyska Volkswagenstiftung och drivs av Nordeuropa-Institut vid Humboldt universitet i Berlin i samarbete med Sámi dutkan/Samiska studier vid Umeå universitet, *Nacional'nyj Kul'turnyj Centr* ›Det Nationella Kulturcentret‹ (NKC) i Lujavv'r (Lovozero, Ryssland) och *Associacija Kol'skich Saamov* ›Kolasmernas Förbund‹ (AKS) i Murmansk. Huvudmålen är att genomföra en lingvistisk och en sociolingvistisk dokumentation av de hotade samiska språken på Kolahalvön samt att publicera läromaterial och samla in etnografiska uppgifter.¹

De samiska språkvarieteterna i Ryssland

Enligt den senaste folkräkningen som genomfördes i Ryssland 2002 talar 787 av de 1991 på ryskt territorium bosatta samer, samiska.² De samiska språkvarieteterna som huvudsakligen talas på Kolahalvön i nordvästra Ryssland, delas in i fyra grupper:

Kildinsamiska är den största samiska varieteten och uppskattas ha mellan 500 och 700 språkutövare. *Skoltsamiska* (notozerosamiska) talas både i Finland och Ryssland. Av de ca 300–500 skoltsamiska språkutövarna är mellan 20 och 30 bosatta på ryskt territorium. *Tersamiska* (jokangasamiska) talas idag förmodligen av mindre än tio äldre personer.³ *Akkalasamiska* är den mest hotade östsamiska varieteten och har antag-

---

¹ <http://www2.hu-berlin.de/ksdp>.

² http://www.perepis2002.ru/ct/html/ALL_oo_o8.htm,
http://www.perepis2002.ru/ct/html/ALL_oo_o6.htm.

³ SAMMALLAHTI 1998, 1–6.

ligen bara en äldre språkutövare kvar.⁴

Idag hotas alla fyra kolasamiska språkvarieteter av ett språkbyte från samiska till ryska.⁵ Det finns ingen ort i Ryssland där samerna är i majoritet och samiskan har inget naturligt utrymme i det ryskdominerade samhället. På grund av tvångsförflyttningar som framförallt genomfördes under 1950- och 1960-talet, är de ursprungliga samiska språk- och dialektgrupperna splittrade.⁶ De viktigaste språkdomänerna är familjen och renskötseln. Sedan 1987 har det funnits ett officiellt skriftspråk för kildinsamiska som är baserat på det kyrilliska alfabetet.⁷ Den ryska lagstiftningen garanterar samerna rätten att använda, bevara och utveckla sitt språk.⁸ Den praktiska realiseringen av denna rätt är dock starkt beroende av Rysslands sociala och ekonomiska situation samt av den domineranta befolkningens attityd gentemot samerna och de samiska språken som har en låg status i det ryskt dominerade samhället.⁹

Planläggning av en sociolingvistisk utredning

De siffror om antalet samiska språkutövare som framgår ur Ryska Federationens senaste folkräkning bygger på frivilliga uppgifter och självidentifikation.¹⁰ De förmedlar en mycket ofullständig bild av samiskans situation i Ryssland. Till exempel ger de statistiska uppgifterna varken information om vilka varieteter och dialekter som talas, hur mycket kunskaper i samiska de personer, som anser sig själva vara samisktalande, egentligen har, eller hur ofta och i vilka situationer de använder språket.¹¹

Syfte

Den planerade, mer omfattande undersökningen ska ge en bättre bild av samiskans situation i Ryssland idag. Ett annat syfte, som kan gynna den

⁴ Afanas'eva, Nina E. (ordförande i Associacija Kol'skich Saamov ›Kolasamernas Förbund‹ AKS), p.c.

⁵ SCHELLER 2004, 55–57.

⁶ AVDEEVA 2000, SERGEEVA 1995, 176.

⁷ KURUČ, AFANAS'eva och VINOGRADOVA 1995, 184.

⁸ Sojus sovetskich socialističeskich respublik 2003

⁹ SCHELLER 2004, 18, Egna observationer.

¹⁰ http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_04_P2.htm (2007-01-19).

¹¹ http://www.perepis2002.ru/ct/html/ALL_00_08.htm (2007-01-19),

http://www.perepis2002.ru/ct/html/ALL_00_06.htm (2007-01-19).

samiska befolkningen mer praktiskt, är att kunna använda undersökningens resultat för att starta ett målinriktat språkrevitaliseringsarbete. Viktiga frågeställningar som undersökningen kommer att fokusera på är följande:

Vem talar samiska idag?

Till vilka sociala, yrkes- och åldersgrupper hör språkutövarna? Finns det personer som inte är av samiskt ursprung men som har kunskaper i samiska?

På vilken nivå behärskas språket?

Hur »väl« behärskar språkutövarna samiska? Hur bedömer enskilda individer sina egna språkkunskaper? Hur bedömer de sina familjemedlemmars kunskaper i samiska?

Hur utbredd är läs- och skrivkunnigheten på samiska?

I vilka sociala, yrkes- och åldersgrupper är läs- och skrivkunnigheten utbredd?

Vilket skriftspråk används?

Trots att det finns ett normerat officiellt skriftspråk för samiska råder det fortfarande oenighet inom den samiska gruppen om hur vissa samiska ljud ska skrivas.¹²

Vilka språk används i de samiska familjerna idag och hur såg det ut när den äldre generationen var ung?

Finns det familjer där samiska fortfarande används som vardagsspråk? Vilka familjemedlemmar talade/talar samiska med varandra? Har det skett ett språkskifte och i vilken utsträckning?

Var är de samiska språkutövarna bosatta idag och var talas olika samiska varieteter och dialekter?

På grund av tvångsflyttningar och urbanisering har de ursprungliga språk- och dialektområdena splittrats. Idag är samer som talar olika samiska varieteter och dialekter bosatta i centraliserade multinationella

¹² Mer information i: *ibid.*, 13–15.

samhällen.¹⁵

Är samiskans användning begränsad till speciella områden?

I vilken utsträckning används samiskan i olika samhällsfärer, som till exempel i skolan, på daghem, på arbetsplatser eller i det offentliga livet?

Vilken attityd har den samiska befolkningen gentemot sitt eget språk?

Vilken status har de kolasamiska språkvarieteterna inom den samiska gruppen jämfört med andra språk? Känner samerna sig diskriminerade när de talar samiska i offentligheten?

Hur stort är intresset för en revitalisering av samiskan?

Finns det intresse för att revitalisera samiska? Bland vilka grupper finns ett sådant intresse?

Metod

Utredningen kommer att omfatta en enkätundersökning och kompletterande kvalitativa intervjuer.

I. Enkätundersökning

Målet är att under våren 2007 dela ut 1000 enkäter till samer som är bosatta på Kolahalvön och på andra orter i Ryssland. Enkäter kommer även distribueras till kolasamer som bor utanför Ryssland idag.

I.1 Följebrev

Varje enkät följs av ett brev som riktar sig direkt till informanterna. Brevet informerar om vilken institution som leder undersökningen och namnger personer som kommer att genomföra den. Även utredningens

---

¹⁵ AVDEEVA 2000, 55–57.

syfte förklaras och vilken nytta resultaten kan ha för den samiska befolkningen. Följebrevet informerar också om hur enkäterna kommer att delas ut och samlas in, samt att informanterna ska vara äldre än 18 år för att kunna fylla i enkäterna själva. Föräldrar till barn som är yngre än 18 och äldre än tre år, ombes att fylla i enkäterna för eller tillsammans med sina barn. I brevet garanteras informanterna fullständig anonymitet och det meddelas att bara utredningens ledare kommer att veta vem som har fyllt i vilket formulär. Informanterna ska inte ange sitt namn på enkäten, de ombes dock i följbrevet att skriva sitt fullständiga namn på det igenklitrade kuvertet som innehåller den ifyllda enkäten. Utredningens ledare kommer senare att förse varje namn och enkät med en kod. Det ges även kontaktinformation i fall informanterna har frågor och funderingar rörande utredningen.

1.2 Enkät

Enkäten omfattar 15 sidor och består till största delen av frågor som informanterna besvarar genom att kryssa för olika svarsalternativ. Det finns dock även frågor som inte besvaras på detta sätt, utan genom att informanterna själva skriver ner sina svar. Enkäten inleds med en kort förklaring om hur den ska fyllas i. Formuläret är utarbetat på ryska och indelat i fem avsnitt: (1) Personliga uppgifter, (2) Kunskaper i samiska, (3) Språkbedömning, (4) Språkanvändning och (5) Språkattityd.

En kopia av enkäten (på ryska) är bifogad denna artikel.

(1) Personliga uppgifter

Avsnitt 1 består av frågor rörande informanternas kön, nationalitet, konfession, födelse-, uppväxt- och nutida bostadsort, arbetsplats, utbildning och familjära bakgrund. Frågorna berör också föräldrarnas, mor- och farföräldrarnas nationalitet, yrke och uppväxtort.

(2) Kunskaper i samiska

Det andra avsnittet ska reda ut om informanterna har kunskaper i samiska och vilken samisk varietet och dialekt de har kunskaper om.

Andra frågor handlar om var, av vem och när informanterna har lärt sig samiska. Det undersöks om informanterna har besökt en samisk daghemsgrupp och i vilken utsträckning de har fått undervisning i samiska i skolan, på universitetet eller på andra lärosäten. Frågorna berör även antalet undervisningstimmar i samiska och antal år informanterna har läst språket.

(3) Språkbedömning

I avsnitt tre ska informanterna, som anser sig själva vara samiskspråkiga, bedöma hur bra kunskaper i samiska de har i tal och skrift. Informanterna ska på liknande sätt bedöma sina närmaste familjemedlemmars kunskaper i samiska. Det finns även frågor om informanterna kunde ryska och/eller samiska när de började skolan och i vilken utsträckning de förstår äldre samisktalande.

(4) Språkanvändning

Det fjärde avsnittet handlar om vilka språk som används i informanternas hem och i kontakt med vilka familjemedlemmar, vänner och bekanta de har använt samiska förr och idag, samt i vilken utsträckning. Det finns även frågor som ska reda ut om samiskans användning påverkas av att till exempel icke-samisktalande är med i samtalsgruppen och om samiskan används i det offentliga livet, utanför samiskalektionerna i skolan, på arbetsplatser eller i kontakt med myndigheter. I avsnittet undersöks också informanternas möjligheter att läsa samiska böcker och lyssna på samisk radio eller musik. Det ingår även frågor om vilka tidningar/tidskrifter och/eller böcker på samiska informanterna har hemma samt hur ofta de läser och skriver på samiska. Ett annat förhållande som ska redas ut är vilket alfabet informanterna använder för att skriva på samiska och varför de använder just denna variant. Andra frågor handlar om vilka språk informanterna använder när de talar med sina husdjur, med barn eller vuxna samt när de är upprörda eller svär.

(5) Språkattityd

I sista avsnittet ska det undersökas vilken attityd informanterna har till det samiska språket, jämfört med ryska och andra språk. Informan-

terna ska även svara på frågor om de skulle vilja lära sig samiska och om de skulle vilja lära sig läsa och skriva på samiska om de inte kan det. I avsnittet utreds också om informanterna vill att deras barn och barnbarn ska lära sig samiska dvs. bli tvåspråkiga och varför. Det finns även en fråga om informanterna har förslag för vad som kan göras för att barnen eller barnbarnen lättare kan lära sig samiska och vad de själva har gjort för att nå upp till detta mål. Enkäten undersöker också om informanterna skulle vilja tala samiska på offentliga platser, som till exempel i affären, om det skulle finnas möjlighet till det. Informanterna ombes likaså att yttra sig om det förekommer att de helst inte vill tala samiska i offentligheten idag och varför. Sista frågan gäller språkrevitaliseringen och undersöker vad informanterna skulle tycka om det genomfördes ett försök att återinföra samiska som samtalsspråk i deras hemby.

2. Kvalitativa intervjuer

Enkätundersökningen kommer att kompletteras med kvalitativa intervjuer av både slumpmässigt utvalda personer och av specialister som jobbar eller på annat sätt befattar sig med det samiska språket. Det är även planerat att ta enskilda språkprov i form av ljudinspelningar för att testa hur informanternas språkbehärskning stämmer överens med uppgifterna som de själva lämnade i enkäten.

3. Arbetsplan

Utredningens arbetsprocess kan delas in i fem steg: (1) utveckling av enkäten, (2) förberedelser inför fältarbetet, (3) fältarbete/materialinsamling, (4) utvärdering och publikation, (5) utveckling av en revitaliseringsmodell för kildinsamiska. Ett sjätte steg ska i anslutning till utredningen vara ett praktiskt försök att revitalisera kildinsamiska.

(1) Utveckling av enkäten

Enkäten utarbetade jag bland annat med hjälp av frågeformulären

som Jon Todal använde i sitt avhandlingsarbete där han undersökte ämnet samiska som andraspråk för elever i grundskolan i Norge.¹⁴ Andra nyttiga källor var redovisningen av resultaten från en enkätundersökning som svenska staten genomförde 2005 bland samer angående det samiska språket i Sverige¹⁵ och enkäten som Nellja N. Naumova publicerade i sin avhandling om rysk-tyska emigranternas språkliga integration i sydöstra Tyskland.¹⁶ Värdefull kunskap förmedlar även Nikolaj B. Vachtins bok *Jazyki narodov Severa v XX veke. Očerki jazykovogo sdviga*. »De nordliga folkens språk under 1900-talet. En essä om språkbyte«. Vachtin beskriver hur olika nordliga folks språksituation undersöktes under den sovjetiska tidsperioden och hur liknande utredningar genomförs i Ryssland idag. Särskilt nyttigt är erfarenheterna av undersökningar angående språkbehärsknigen som Vachtin diskuterar i sin bok.¹⁷

(2) Förberedelser inför fältarbetet

För att kunna arbeta effektivt med materialinsamlingen är det viktigt att förbereda fältarbetet noggrant. Det är nödvändigt att sammanställa en förteckning med adresser och telefonnummer till samer som är bosatta i Ryssland. Detta kommer att ske med hjälp av kolasamiska organisationer och ledare för olika samiska grupper. I Ryssland finns ingen samisk röstlängd, som till exempel i Sverige, där alla samer som har rätt att rösta i sametingsvalet är registrerade.

Innan enkäten kan kopieras upp och fördelas är det viktigt att testa den. I testgruppen ska helst personer från olika sociala, yrkes- och åldersgrupper ingå. Testpersonerna fyller i enkäterna och ger sina kommentarer och förbättringsförslag.

För att kunna garantera informanternas anonymitet måste det planeras hur enkäterna ska koda innan materialinsamlingen kan börja.

En annan viktig förberedelse är att informera den samiska befolkningen om utredningen, dvs. om vad som ska undersökas och varför, hur utredningen ska gå till och vad som kommer att ske med resultaten. Det är planerat att sprida informationen genom medier som till exempel

¹⁴ TODAL 2002 (vedlegg).

¹⁵ UTREDNINGEN OM FINSKA OCH SYDSAMISKA SPRÅKEN 2006, 521–545.

¹⁶ NAUMOVA 1999.

¹⁷ VACHTIN 2001, 88–160.

Lujavv'r's lokaltidning och Kolasamernas radio. Jag kommer även att genomföra informationsmöten där enkäten samt utredningens syfte presenteras, och där jag förklarar hur formuläret ska fyllas i. På de i december 2006 genomförda informationsföreläsningarna i Lujavv'r och i Murmansk, om bland annat tvåspråkighet och möjligheter för språkrevitalisering, nämnde jag redan den planerade utredningen.

(3) Materialinsamling

Det är planerat att genomföra fältarbetet under en tre månaders period från februari till maj 2007. En del kompletterande intervjuer och testinspelningar kommer att genomföras under utvärderingsperioden dvs. under sommaren och hösten 2007. Utdelningen och insamlingen av formulären kommer att ske personligen med hjälp av assistenter och genom olika samiska nätverk som till exempel det nationella kulturcentret i Lujavv'r. Ett mindre antal enkäter till samer som bor utanför Kolahalvön ska skickas ut med post.

(4) Utvärdering och publikation

Utvärderingen av enkäterna ska börja direkt i anslutning till materialinsamlingen under sommaren och hösten 2007 då även de första resultaten ska publiceras.

(5) Utveckling av en revitaliseringsmodell för kildinsamiska

Utredningens resultat tänker jag sedan använda för att utarbeta en revitaliseringsmodell för kildinsamiska, som är det största av de talade samiska varieteterna i Ryssland och som har bäst chans att överleva.¹⁸

(6) Praktiskt revitaliseringsförsök

Ett framtidsmål är att använda den utarbetade revitaliseringsmodellen i ett praktiskt revitaliseringsförsök. Till exempel vore det möjligt att skapa kildinsamiska språkmiljöer med hjälp av de kolasamiska familjesammanslutningarna *rodovye obščiny*, som strävar efter att bygga upp små samhällen, där olika generationer av samma släkt- och språkgrupp lever och försörjer sig tillsammans med hjälp av de traditionella samiska näringarna.¹⁹

¹⁸ SCHELLER 2004, 55–59.

¹⁹ JAKOVLEVA 2003, 35–36.

Administrativa utmaningar

När en så omfattande undersökning ska genomföras uppstår vissa svårigheter. Av tidigare genomförd fältforskning på Kolahalvön vet jag att många människor i Ryssland är upptagna med att klara olika vardagliga sociala och ekonomiska svårigheter. Därför är det oklart hur många informanter som överhuvudtaget kommer att fylla i och skicka tillbaka enkäten. Korrupktion och desorganisering är vanligt i Ryssland, även inom det samiska samhället. Många människor är misstänksamma mot politiska ledare och organisationer men även mot opolitiska föreningars verksamhet. Ur samtal med samer i Lujavv'r och Murmansk kom det fram att många människor inte är positivt inställda till att fylla i enkäter. För några år sedan genomförde en större samisk organisation i Lujavv'r en enkätundersökning för att samla in uppgifter om det samiska språket, vars resultat aldrig verkar ha offentliggjorts. Befolkningen är också kritisk inställd mot enkäten som har delats ut av samma organisation för att samla uppgifter till ett register av alla samer som är bosatta i Ryssland. Erfarenheterna från den sovjetiska tidsperioden men även från kontakten med ryska myndigheter och institutioner idag bidrar till den misstänksamhet som råder när det gäller att skriftligt lämna personliga uppgifter och yttranden.²⁰

På grund av det stora antalet informanter och enkätens längd hade det antagligen varit lättare att skicka ut formulären med post och få de frankerade svarsbrev tillbakaskickade. Jag anser dock att det är mest pålitligt att dela ut enkäterna personligen med hjälp av neutrala medarbetare. Detta höjer även chanserna betydligt att informanterna fyller i enkäterna. En annan positiv aspekt är kompensationen som består av en mer symbolisk summa som kommer att betalas ut till informanterna för varje ifylld enkät. I detta sammanhang är det dock viktigt att noggrant förklara syftet med utredningen för informanterna. Det finns en viss risk att kompensationen kan påverka enkätsvaren till exempel om informanterna tror att de måste ange att de har bra kunskaper i samiska för att kunna få kompensationen.

---

²⁰ Egna observationer.

Framtidsperspektiv

Än så länge har åtminstone kildinsamiska en bra chans att överleva. För att bevara språket krävs dock ett välplanerat och målinriktat revitaliseringsarbete samt bra kunskaper om språkets aktuella situation. Under arbetet med *Kola Saami Documentation Project* (KSDP), som har pågått på Kolahalvön i ungefär ett och ett halvt år, har jag fått ett intryck av att den samiska befolkningen allmänt är positivt inställd till att bevara sitt språk. På föreläsningarna om tvåspråkighet och möjligheter till språkrevitalisering som vi höll inom KSDP i december 2006 har även samiska ungdomar visat ett stort intresse för att lära sig och bevara sitt ursprungliga modersmål. Enskilda individers engagemang kan bidra en hel del till att bevara ett språk. Det är dock lika viktigt att ha tillgång till ekonomiska resurser för att till exempel kunna arrangera kurser i samiska, utveckla och publicera läromaterial, genomföra språkbud och skapa miljöer där samiskan kan användas naturligt som vardagsspråk. Tyvärr har KSDP inte möjlighet att finansiellt stödja sådana åtgärder. I projektets ram är det dock möjligt att dokumentera samiskans situation i Ryssland och därmed skapa en viktig förutsättning för en revitalisering av kildinsamiska. Det återstår dock att planera och genomföra själva revitaliseringsarbetet som borde börja omedelbart. Idag tillhör många kildinsamiska språkutövare den äldre generationen och med varje språkutövare försvinner inte bara en del av språket för alltid. När antalet äldre språkutövare minskar, avtar även den yngre generationens motivation att bevara sitt språk. I det samiska samhället i Ryssland där många medlemmar av den mellersta generationen inte har fört vidare sitt modersmål till sina barn, och där den äldre generationen använder språket mest naturligt²¹ är det, enligt min uppfattning, just samarbetet mellan den äldre och den yngre generationen som är en viktig förutsättning för att kunna revitalisera och bevara språket för framtiden.

---

²¹ SCHELLER 2004, 41f, Egna observationer.

Анкета

Код: .....

Исследование положения саамских языков в России, с целью создания возможности сохранения саамского языка.

Вопросы, на которые Вы не хотите отвечать, Вы можете пропустить.

Отвечайте, пожалуйста, следующим способом:

поставьте крестик в четырехугольнике выбранного ответа:

ответьте письменно на местах: _____

Если Вы желаете написать больше, чем позволяет место в анкете, Вы можете использовать место в конце анкеты. Напишите, пожалуйста, к какому вопросу относится Ваше дополнение.

1. Личные указания

Пол: женский мужской Дата рождения: _____

Национальность: саами русская/русский другая: _____

Религиозная принадлежность: _____

Место рождения: _____

Где Вы выросли: _____

Сегодняшнее место жительства: _____

Как давно Вы там живете: _____

Профессия отца: _____

Профессия матери: _____

Профессия дедушки со стороны отца: _____

Профессия бабушки со стороны отца: _____

Профессия дедушки со стороны матери: _____

Профессия бабушки со стороны матери: _____

Образование: _____

Какое учебное заведение Вы окончили: _____

Сегодняшнее занятие/работа: _____

Место работы: _____

Семейное положение:

- замужем/женат   незамужем/неженат   разведены
 гражданский брак   (*совместное проживание*)   вдова/вдовец

Сколько членов имеет Ваша семья? _____

(Люди, с которыми Вы проживаете.)

Сколько у Вас детей? _____

Сколько им лет? _____

Национальность мужа/жены/спутника жизни: _____

Национальность Вашей матери: _____

Национальность Вашего отца: _____

Национальность Вашей свекрови/ тещи: _____

Национальность Вашего свекра/ тестя: _____

Национальность Ваших детей: _____

Где выросли/ растут Ваши дети: _____

Где вырос Ваш отец: _____

Где выросла Ваша мать: _____

Где вырос Ваш дедушка со стороны отца: _____

Где выросла Ваша бабушка со стороны отца: _____

Где вырос Ваш дедушка со стороны матери: _____

Где выросла Ваша бабушка со стороны матери: _____

2. Сведения о знаниях саамского языка

Есть у вас знания саамского языка?

да нет

Если Вы ответили «да», какими саамскими диалектами Вы владеете и в какой степени?

кильдинский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
нотозерский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
йокангский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
бабинский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
северосаамский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
другой диалект: _____	☐ говорю	☐ понимаю	

Какими говорами Вы владеете?

Ловозерский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Кильдинский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Семиостровский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Варзенский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Вороньинский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Мотовский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Нотозерский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Бабинский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Йокангский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Печенгский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Пазретский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Сонгельский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Понойский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Екостровский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Масельгский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Нявдемский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Орвезерский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю
Пяозерский	☐ говорю	☐ понимаю	☐ не говорю, не понимаю

другой говор: _____ говорю понимаю

нет говора, изучил/а саамский язык в школе

Научились ли Вы саамскому языку дома?

(Возможно отметить несколько вариантов.)

нет

да:

у матери   у отца

у бабушки со стороны матери   у бабушки со стороны матери

у бабушки со стороны отца   у бабушки со стороны отца

у другого человека: _____

Какой был первый язык/какими были первые языки, которые Вы учили до 5 лет?

(Возможно отметить несколько вариантов.)

русский   саамский: _____ говор   коми

другой: _____

Какой язык/какие языки Вы выучили позже и сколько Вам было лет тогда?

_____

Если Вы ходили в детский сад, как часто употреблялся саамский язык в Вашей группе?

всегда   часто   несколько раз в неделю   несколько раз в месяц

несколько раз в году   никогда   я не ходил/а в детский сад

Ходили ли Вы в детском саду в саамскую группу?

нет

да, название детского сада: _____

(место) в: _____

Сколько лет вы ходили в саамскую группу в детском саду?   ___лет

Учили/учите ли Вы саамский язык в школе?

нет

да, название школы: _____

(место) в: _____

Сколько лет Вы учили саамский язык в школе?

___лет   с ___ до ___ класса

Сколько часов в недели преподавался/преподается саамский язык в Вашей школе?

___ часов

Почему Вы решили учить саамский язык в школе?

Учили ли Вы саамский язык в другом месте?

(Возможно отметить несколько вариантов.)

- нет
 да, в ПУ № 26 в Ловозере
 да, в Институте народов Севера в РГПУ им. А. И. Герцена
 да, в другом заведении: _____
 да, на курсах в: _____

Сколько лет и сколько часов в неделю преподавался саамский язык? ____ лет, ____ часов

Почему Вы решили учить саамский язык таким образом?

Сколько лет вообще вы учили саамский язык? ____ лет

Знаете ли Вы саамский язык с детства? да нет

Если Вы в какой-то степени владеете саамским языком, ответьте, пожалуйста, на следующие вопросы:

3. Оценка знаний языка

Говорите ли Вы по-саамски:

без трудностей с некоторыми трудностями с большими трудностями

Понимаете ли Вы по-саамски:

без трудностей с некоторыми трудностями с большими трудностями

Читаете ли Вы по-саамски:

без трудностей с некоторыми трудностями с большими трудностями

Пишите ли Вы по-саамски:

без трудностей с некоторыми трудностями с большими трудностями

Как, по Вашей оценке, члены Вашей семьи говорят по-саамски?

муж/ жена/ спутник жизни:

☐ свободно	☐ с некоторыми трудностями	☐ с большими трудностями
☐ понимает/понимал/а <u>но</u> не говорит/не говорил/а		☐ не говорит/не говорил/а
☐ не знаю		☐ не понимает/не понимал/а

Ваши дети:

☐ свободно	☐ с некоторыми трудностями	☐ с большими трудностями
☐ понимают/понимали / <u>но</u> не говорят / не говорили		☐ не говорят/не говорили
☐ не знаю		☐ не понимают/не понимали

Ваша мать:

☐ свободно	☐ с некоторыми трудностями	☐ с большими трудностями
☐ понимает/понимал/а <u>но</u> не говорит/не говорил/а		☐ не говорит/не говорила
☐ не знаю		☐ не понимает/не понимала

Ваш отец:

☐ свободно	☐ с некоторыми трудностями	☐ с большими трудностями
☐ понимает/понимал <u>но</u> не говорит/не говорил		☐ не говорит/не говорил
☐ не знаю		☐ не понимает/не понимал

Ваши братья и сестры:

☐ свободно	☐ с некоторыми трудностями	☐ с большими трудностями
☐ понимают / понимали <u>но</u> не говорят/не говорили		☐ не говорят/не говорили
☐ не знаю		☐ не понимают/не понимали

Ваш дедушка со стороны отца:

☐ свободно	☐ с некоторыми трудностями	☐ с большими трудностями
☐ понимает/понимал <u>но</u> не говорит/не говорил		☐ не говорит/не говорил
☐ не знаю		☐ не понимает/не понимал

Ваша бабушка со стороны отца:

☐ свободно	☐ с некоторыми трудностями	☐ с большими трудностями
☐ понимает/понимала <u>но</u> не говорит/не говорила		☐ не говорит/не говорила
☐ не знаю		☐ не понимает/не понимала

Ваш дедушка со стороны матери:

☐ свободно	☐ с некоторыми трудностями	☐ с большими трудностями
☐ понимает/понимал <u>но</u> не говорит/не говорил		☐ не говорит/не говорил
☐ не знаю		☐ не понимает/не понимал

Ваша бабушка со стороны матери:

- свободно   с некоторыми трудностями   с большими трудностями
 понимает/понимала но не говорит/не говорила   не говорит/не говорила
 не знаю   не понимает/не понимала

Какие у вас были знания саамского языка когда Вы пошли в школу?

- говорил/а и понимал/а свободно
 говорил/а и понимал/а с некоторыми трудностями
 говорил/а и понимал/а с большими трудностями
 понимал/а но не говорил/а
 понимал/а не много
 не говорил/а, не понимал/а

Знали ли Вы русский язык до того, когда Вы пошли в школу?   нет   да

Понимаете ли Вы саамский язык старшего поколения:

- свободно   с некоторыми трудностями   с большими трудностями

Как бы Вы оценили Ваши знания саамского языка?

- очень хорошие   хорошие   плохие   очень плохие   не знаю

4. Употребление языка

На каком языке Вы разговариваете дома?

- только на саамском   чаще всего на саамском
 больше на саамском чем на русском   на саамском и на русском
 больше на русском чем на саамском   больше всего на русском
 только на русском   на другом языке: _____

Как часто Вы разговариваете/разговаривали по-саамски:

с Вашей матерью?

в детстве:

- всегда   часто   иногда   никогда   не было матери

сейчас:

- всегда   часто   иногда   никогда   нет матери

с Вашим отцом?

в детстве:

всегда   часто иногда   никогда   не было отца

сейчас:

всегда   часто иногда   никогда   нет отца

с Вашей бабушкой со стороны отца?

в детстве:

всегда   часто иногда   никогда   не было бабушки

сейчас:

всегда   часто иногда   никогда   нет бабушки

с Вашим дедушкой со стороны отца?

в детстве:

всегда   часто иногда   никогда   не было дедушки

сейчас:

всегда   часто иногда   никогда   нет дедушки

с Вашей бабушкой со стороны матери?

в детстве:

всегда   часто иногда   никогда   не было бабушки

сейчас:

всегда   часто иногда   никогда   нет бабушки

с Вашим дедушкой со стороны матери?

в детстве:

всегда   часто иногда   никогда   не было дедушки

сейчас:

всегда   часто иногда   никогда   нет дедушки

с Вашими братьями и сестрами?

в детстве:

всегда   часто иногда   никогда   не было братьев/сестер

сейчас:

всегда   часто иногда   никогда   нет братьев/сестер

с Вашими детьми?

когда они были маленькими:

всегда   часто иногда   никогда   не было детей

сейчас:

всегда   часто иногда   никогда   нет детей

с Вашими внуками?

когда они были маленькими:

всегда   часто   иногда   никогда   нет внуков

сейчас:

всегда   часто   иногда   никогда

с мужем/ с женой/ со спутником жизни?

всегда   часто   иногда   никогда   не было мужа/ жены/
спутника жизни

с другими родственниками?

в детстве:

всегда   часто   иногда   никогда   не было родственников

сейчас:

всегда   часто   иногда   никогда   нет родственников

Как часто Ваши родители разговаривали/разговаривают друг с другом по-саамски?

когда Вы были маленькой/им:

всегда   часто   иногда   никогда   не было родителей

сейчас:

всегда   часто   иногда   никогда   нет родителей

Есть ли у Вас друзья/ знакомые, с которыми Вы говорите по-саамски?

да, все   да, большинство   да, больше трех
 да, больше одного   да, один/одна   нет, никого

Если у Вас есть такие друзья/ знакомые, как часто Вы говорите с ними по-саамски?

всегда   часто   иногда   очень редко

Почему?

Говорите ли вы с ними по-саамски если Вы в компании с людьми, которые не знают саамский язык?

да, потому,

что _____

нет, потому, что _____

Есть ли у Вас друзья/ знакомые, с которыми Вы говорите только по-саамски?

- все   большинство   больше трех   больше одного
 один/одна   нет, никого

Какие языки употребляются в Вашей семье, когда у Вас в гостях люди, которые знают саамский язык?

- саамский   саамский и русский   русский   другой: _____

Какие языки употребляются в Вашей семье, когда у Вас в гостях люди, которые не знают саамский язык?

- саамский   саамский и русский   русский   другой: _____

На каких языках Вы говорите со своими соседями?

- на саамском   на саамском и на русском   на русском
 на другом: _____

Какие языки Вы употребляете, при встрече с другими людьми, говорящих на саамском языке, в магазине, на почте или в других общественных местах?

- на саамском   на саамском и на русском   на русском
 на другом: _____

Почему Вы употребляете именно этот язык/ эти языки?

На каких языках Вы говорите с работниками администрации Вашего населенного пункта?

- на саамском   на саамском и на русском   на русском
 на другом: _____

На каких языках Вы говорите/ говорили с коллегами на работе, которые знают саамский язык?

- на саамском   на саамском и на русском   на русском
 на другом: _____

Почему Вы употребляете/ употребляли именно этот язык/ эти языки?

Случается ли, что Вы используете саамские слова или фразы, когда Вы говорите по-русски?

всегда   часто   иногда   никогда

В каких случаях Вы используете саамские слова/ фразы когда Вы говорите на русском языке ?

На каких языках Вы говорите/ говорили со своими одноклассниками:

во время уроков саамского языка: _____

во время других уроков: _____

на переменах: _____

в свободное время: _____

На каких языках Вы говорите/ говорили со своими учителями по саамскому языку:

во время уроков: _____

на переменах: _____

в свободное время: _____

Где в Вашем населенном пункте есть возможность читать книги или газеты/журналы по-саамски?

(Возможно отметить несколько вариантов.)

дома   в библиотеке   в школе   у родственников/друзей/знакомых
 в другом месте: _____   нигде

Какие книги или газеты/ журналы на саамском языке есть у Вас дома?

(Возможно отметить несколько вариантов.)

учебники   художественная литература   газеты/журналы
 другие: _____   никакие

Не смотря на язык, как часто Вы читаете книги или газеты/журналы?

каждый день   минимум один раз в недели   несколько раз в месяце
 несколько раз в 4-6 месяцев   1-2 раза в году   никогда

Как часто Вы читаете книги или газеты/журналы на саамском языке?

- каждый день   минимум один раз в недели   несколько раз в месяце
 несколько раз в 4-6 месяцев   1-2 раза в году   никогда

Как часто Вы пишете по-саамски?

- каждый день   минимум один раз в недели   несколько раз в месяце
 несколько раз в 4-6 месяцев   1-2 раза в году   никогда

Если Вы пишете по-саамски, что Вы пишете?

(Возможно отметить несколько вариантов.)

- письма   электронную почту   сообщения по телефону (смс)
 заметки   стихи   рассказы   другое: _____

Каким алфавитом Вы пользуетесь, когда Вы пишете по-саамски?

- русским алфавитом   алфавитом с «h» и «j»   алфавитом без «h» и «j»
 другим: _____

Почему Вы пользуетесь именно этим алфавитом?

Есть ли у Вас возможность слушать радиопередачи на саамском языке в Вашем населенном пункте?

- да   нет

Если Вы ответили «да», какие это радиопередачи и как часто их передают?

Как часто Вы слушаете радиопередачи на саамском языке?

- стараюсь слушать каждую передачу   слушаю минимум раз в неделю
 слушаю несколько раз в месяц   несколько раз в 4-6 месяцев
 слушаю 1-2 раза в год   никогда их не слушаю

Не смотря на язык, как часто Вы слушаете музыку?

- каждый день   минимум один раз в недели   несколько раз в месяце
 несколько раз в 4-6 месяцев   1-2 раза в году   никогда

Как часто Вы слушаете саамскую музыку или йойки?

- каждый день   минимум один раз в недели   несколько раз в месяце
 несколько раз в 4-6 месяцев   1-2 раза в году   никогда

На каких языках исполняется саамская музыка/ йойки, которые Вы слушаете?

(Возможно отметить несколько вариантов.)

- на кильдинском   на нотозерском   на йокангском   на бабинском
 на северосаамском   на русском   на другом языке: _____

Какие языки Вы употребляете, когда Вы:

разговариваете с домашними животными: _____

разговариваете с детьми: _____

разговариваете со взрослыми: _____

возбуждены: _____

ругаетесь: _____

Когда Вы употребляете саамский язык?

(Возможно отметить несколько вариантов.)

- дома   на работе   в школе   в тундре   в магазине
 с родственниками   на праздниках   с друзьями/ знакомыми
 в другой обстановке: _____

5. Отношение к языку

Какой язык Вам нравится больше?

- саамский   коми   русский   английский   другой: _____

Почему Вам нравится именно этот язык?

Какое значение имеет для Вас саамский язык?

Если Вы не говорите на саамском языке, хотели ли бы Вы выучить его?

да, потому, что _____

нет, потому, что _____

Если Вы не умеете писать и читать на саамском языке, хотели ли бы Вы научиться этому?

да, потому, что _____

нет, потому, что _____

Как по Вашему мнению звучит саамский язык?

очень красиво   красиво   некрасиво   очень некрасиво

Хотели бы Вы, чтобы ваши дети/ внуки выучили саамский язык?

очень хочу   хочу   не против   не очень хочу

не хочу

Почему?

_____

Какой диалект/ говор они должны учить?

_____

Почему?

_____

Что нужно сделать, чтобы дети/ внуки легче смогли выучить саамский язык?

_____

Сделали ли Вы что-нибудь для этого?

_____

Хотели ли Вы, чтобы Ваши дети/ внуки росли двуязычными или многоязычными?

- очень хочу   хочу   не против   не очень хочу
 не хочу

Почему?

_____

Если бы была возможность, хотели ли Вы говорить на саамском языке в общественных местах?

- очень хочу   хочу   не против   не очень хочу
 не хочу

Бывает ли так, что Вы не хотите говорить на саамском языке в общественных местах?

- нет
 да, потому, что: _____

Если бы была попытка вновь ввести саамский язык как язык общения в Вашем населенном пункте, как бы Вы к этому отнеслись?

_____

Спасибо большое за Вашу помощь!

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Litteratur

- AVDEEVA, Larisa: »Geschichte und gegenwärtige Situation der Saami in Lujavr (Lovozero)«. I: SEIWERT, Wolf-Dieter (Utg.): *Die Saami. Indigenes Volk am Anfang Europas*. Deutsch-Russisches Zentrum zu Leipzig, 2000. 55–57.
- FEDERAL'NAJA SLUŽBA GOSUDARSTVENNOJ STATISTIKI. *Bilaga 2. Enkätmall*. URL: http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_04_P2.htm (besucht am 19. 01. 2007).
- FEDERAL'NAJA SLUŽBA GOSUDARSTVENNOJ STATISTIKI. *Bilaga 5. Rysslands befolkning, nationalitetstillhörighet och språkkunskaper i ryska*. URL: http://www.perepis2002.ru/ct/html/ALL_00_06.htm (besucht am 19. 01. 2007).
- FEDERAL'NAJA SLUŽBA GOSUDARSTVENNOJ STATISTIKI. *Bilaga 6. Befolkningen i Ryssland. Språkkunskaper (förutom i ryska)*. URL: http://www.perepis2002.ru/ct/html/ALL_00_08.htm (besucht am 19. 01. 2007).
- JAKOVLEVA, Elena S. »Nekommerčeskaja organizacija maločislennogo naroda saami ›Rodovaja obščina – Kil'din««. I: *Nauka i biznes na Murmane* 4.37 (2003). 35–39.
- KURUČ, Rimma D., Nina E. AFANAS'EVA och Iraida V. VINOGRADOVA: *Pra-vila orfografii i punktuacii saamskogo jazyka*. Murmansk: Institut Jazykoznanija Rossijskoj Akademii Nauk Murmanskij Sektor Lingvističeskich Problem Finno-Ugorskich Narodnostej Krajnego Severa, 1995.
- NAUMOVA, Nellja Nikolajewna. *Rußlanddeutsche Spätaussiedler in Thüringen: eine empirische Untersuchung zu ihrer sprachlichen Integration*. 1999. URL: <http://viadrina.euw-frankfurt-o.de/~owl/NaumovaHTMLs/> (besucht am 04. 05. 2006).
- SAMMALLAHTI, Pekka: *The Saami Languages. An Introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji, 1998.
- SHELLER, Elisabeth. »Kolasamiska – språkbyte eller språkbevarande? En sociolongvistisk studie av samernas språksituation i Ryssland«. D-uppsats. Sámi dutkan, Umeå universitet, 2004.
- SERGEEVA, Jelena: »The situation of the Sámi people in Kola«. I: GAY-IM, Eyassu och Kristian MYNTTI (Utg.): *Indigenous and tribal peoples*

rights – 1993 and after. (= *Juridica Lapponica*; II). Rovaniemi: Northern Institute for Environmental, Minority law, 1995. 176–188.

TODAL, Jon. »>...jos fal gáhttet gollegielat«. Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet«. Avhandling (dr. art.) Tromsø: Det humanistiske fakultet, Universitet i Tromsø, 2002.

UTREDNINGEN OM FINSKA OCH SYDSAMISKA SPRÅKEN: *Att återta mitt språk. Åtgärder för att stärka det samiska språket.* (= Statens offentliga utredningar; 19). Stockholm: Fritze, 2006.

VACHTIN, Nikolaj B.: *Jazyki narodov Severa v XX veke. Očerki jazykovogo sdviga.* Sankt-Peterburg: Evropejskij universitet v Sankt-Peterburge, 2001.

JON TODAL
Språkleg vitalisering –
faktorar som vi ikkje skriv om

Temaet for dette seminaret er språkkontakt. Eitt resultat av språkkontakt kan bli språkskifte. Når eit lågstatusspråk er i langvarig kontakt med eit høgstatusspråk, ser vi ofte at tospråklege talarar av lågstatusspråket skifter daglegspråk, og at dei sluttar å overføre lågstatusspråket til born. Når eit slikt skifte skjer i lågstatusspråket sine tradisjonelle kjerneområde, kan språket med tida forsvinne heilt som aktivt språk. Dette fenomenet er så vanleg at det i dag utgjer eit alvorleg trugsmål mot det språklege mangfaldet i verda.

I. Forsking og språkleg vitalisering

For å motverke denne utviklinga, ser vi mange stader (i allfall i rike og demokratiske land) ein viss folkeleg aktivitet for å styrkje dei språka som er truga av å forsvinne som aktive kommunikasjonsmiddel. Folk som tilhøyrrer dei aktuelle folkegruppene, engasjerer seg for å berge noko som dei ser som verdifullt, nemleg sitt folks tradisjonelle språk. Dei ønskjer å vitalisere det.

Også ein del lingvistar er engasjerte i slikt arbeid, anten med å dokumentere truga språk eller med å vitalisere dei. Det kan vera to sider av same sak, dokumentasjon er ein føresetnad for vitalisering.

I.1 Samfunnsvitskapleg funderte faktorlister

Forskinga på språkleg vitalisering er utprega tverrfagleg. Ofte er forskaren ein lingvist som brukar samfunnsfaglege tilnæringsmåtar for å analysere situasjonen for eit truga språk.

Til bruk for slike situasjonsanalysar er det utarbeidd fleire typologiar og faktorlister. Joshua Fishman sin skala frå 1991 prøver å uttrykkje *kor* truga eit truga språk er, og kva som må gjerast for språket skal styrkje seg og flytte til ei betre plassering på skalaen. Skalaen hans er kanskje vorten den mest siterte i forskning på språkleg vitalisering, men den er ikkje heilt

enkel å bruke i praksis. Den nyaste faktorlista er UNESCO si liste frå 2003.¹ Også denne blir etter kvart mykje brukt i vurdering av språk si stilling.

Eg skal her sjå nærare på ei tredje slik faktorliste, den lista som Kenneth Hyltenstam, Christopher Stroud og Mikael Svonni har utarbeidd.² Denne lista er meir detaljert enn dei to andre som eg har nemnt. Faktorene er ordna i tre nivå: samfunnsnivå, gruppenivå og individnivå.

Desse tre forskarane si liste er så detaljert at ho kan fungere fint både som analysereiskap og som grunnlag for disposisjon for artiklar og avhandlingar om konkrete språksituasjonar. Og denne lista har vore nytta som teorigrunnlag i forskning på ulike samiske språksituasjonar. Hyltenstam, Stroud og Svonni nyttar sjølve lista i analyse av situasjonen for samisk språk i Sverige.³ Elisabeth Scheller nyttar seg av den same lista som ein del av den teoretiske ramma, når ho undersøker den samiske språksituasjonen på Kolahalvøya i Russland.⁴ Eg hadde stor nytte av Hyltenstam, Stroud og Svonni si liste da eg skreiv doktoravhandling om vitalisering av samisk språk i Noreg.⁵

Lista ser slik ut:

I Faktorer på samhällsnivå

- a) Politiskt-legala förhållanden
- b) Majoritetssamhällets ideologi
- c) Språklagstiftning
- d) Implementering
- e) Ekonomiska faktorer
  - Industrialisering-urbanisering
  - Majoritetsnäringar
  - Kommunikationer
  - Arbetsmarknad
- f) Sociokulturella normer
- g) Utbildning

¹ UNESCO 2003.

² HYLTENSTAM 1999, 48.

³ HYLTENSTAM, STROUD og SVONNI 1999, 41–97.

⁴ SCHELLER 2004, 6.

⁵ TODAL 2002.

II Faktorer på gruppnivå

- h) Demografi
  - Storlek
  - Kärnområde
  - Migration
  - Åldersfördelning
  - Könsfördelning
  - Äktenskapsmönster
- i) Språkförhållanden
  - Officiellt språk
  - Officiellt språk i annat land
  - Talas i mer än ett land
  - Dialekt- eller språksplittring
  - Standardisering och modernisering
  - Förhållandet mellan tal och skrift
  - Tvåspråkighet
  - Språkbehärskning
  - Språksyn
- j) Heterogenitet / homogenitet
- k) Näringar
- l) Typ av etnicitet
- m) Intern organisation
- n) Institutioner
  - Utbildning
  - Kyrka
  - Språkplanering och språkvård
  - Forskning och kultur
- o) Medier
- p) Kulturytringar

III Faktorer på individnivå

- q) Språkval
- r) Socialisation

Denne lista inneheld i alt 18 nummererte faktorar (frå a til r). Dersom vi reknar med dei unummererte underordna faktorane, blir talet 41.

Vi ser straks at Hyltenstam, Stroud og Svonni sin modell er klart betre utvikla for samfunns- og gruppenivå enn for individnivået. To av 41 faktorar høyrer heime under overskrifta »Faktorer på individnivå«.

1.2 Aksjonsforskning

Samtidig som forskning på språkleg vitalisering er ein tverrfagleg disiplin, inneheld denne forskinga ofte eit element av aksjonsforskning. Forskaren vil ikkje berre skildre og analysere språket og språksituasjonen, ho eller han vil òg at noko skal skje. Forskaren vil at språket skal bli styrkt som bruksspråk. Forskaren kan da alliere seg med lokale krefter som ønskjer ei språkleg vitalisering, og i lag prøver dei å få i gang ei utvikling »rette vegen«.

Eg har arbeidd på denne måten i mange år, og eg har sakna gode reiskapar for få tak på dei *lokale* prosessane i språkleg vitalisering. Dei forskjellige faktorlistene som finst, er, som antyda ovanfor, gode på dei øvste nivåa, men svakare og meir summariske på individ-, familie- og lokalsamfunnsnivået.

2. Faktorar som vi ikkje skriv om

Eg skal her nemne tre tilhøve, eller faktorar, som etter mi røynsle har innverknad på arbeidet med å vitalisere truga språk. Det første har eg kalla »sperra«, det andre er spørsmålet om eigedomsretten til språket og det tredje er spørsmålet om integrering / ekskludering. Alt dette er faktorar som må plasserast på individ-, familie- og lokalsamfunnsnivået. Ikkje noko av dette har eg sett drøfta skriftleg i samisk samanheng.⁶

2.1 Sperra

I eitt av dei samiske lokalsamfunna som eg har arbeidd i utanfor det samiske forvaltingsområdet i Noreg, er språktilhøva slik: Folk over sytti år

⁶ Etter at eg skreiv dette, har Inger Johansen levert ei mastergradsavhandling om sørsamisk i Snåsa, der slike faktorar blir tekne opp, sjå JOHANSEN 2006.

har snakka samisk i barndommen, men dei har ikkje snakka språket med sine egne born – dei som i dag utgjer foreldregenerasjonen. Foreldregenerasjonen har likevel *høyr*t ein del samisk i oppveksten, og dei har hatt språket som fag i grunnskulen. Foreldregenerasjonen i dette samfunnet reknar seg ikkje som aktive brukarar av samisk, men dei ønskjer at deira egne born skal bli aktive brukarar av språket. Difor deltok borna deira i eit språkleg vitaliseringsprosjekt gjennom barnehage og skule.

Situasjonen er typisk og kunne høve på fleire andre lokalsamfunn.

Eg har intervjuar alle i foreldregenerasjonen i dette lokalsamfunnet. I desse intervjuar er det ein del tilhøve som blir nemnde av fleire. Eg skal her nemne eitt slikt tilhøve: Mesta alle i foreldregenerasjonen snakka om noko som dei kalla »sperra«. Det vil seia at dei har ei sperre mot å snakke samisk.

Foreldregenerasjonen har eit visst samisk ordforråd, og dei kan i stor grad høyre kva som er rett og gale både i morfologi og syntaks. Gjennom omfattande samisk lesetrening på barneskulen har dei òg fått ein god uttale av samiske ord. Like fullt: Det finst ei sperre mot å snakke språket. Det er ei overvinning for dei å seia noko på samisk, og viss dei likevel gjer det, brukar dei iallfall ikkje språket lenge om gongen.

Foreldra uttrykkjer seg slik om situasjonen:

Sperra kom inn når ein var liten, orda ein kunne var ikkje bra nok, pluss at ein no er usikker på seg sjølv når ein skal snakke med eldre som kan mykje meir. (Ivar)

Det er ei sperre ein plass, som kjem av store forventningar, det er mindre forventningar til Anita enn til meg. (Aslak)⁷

Ein følte seg litt underlegen (på skulen) på grunn av at ein ikkje kunne meir. Det vart forventa at vi kunne, i Nord-Trøndelag var samisk meir brukt. (Berit)⁸

Det ligg underbevisst at du skulle ha snakka samisk meir og betre. Ein skulle snakke rein samisk. Er det ikkje perfekt, får du halde kjeft. Det har vore lite toleranse for å gjera feil. (Anders)

⁷ Anita kjem frå ein svensk (ikkje samisk) familie. Ho er gift med Aslak.

⁸ Når Berit her refererer til Nord-Trøndelag, er det fordi ho som barn var elev ved Åarjelsaemiej skule i Snåsa i Nord-Trøndelag. Mange av skulekameratane hennar var frå dette fylket.

Foreldra rapporterer om at dei *ikkje* har ei slik sperre mot å snakke engelsk, eit språk som dei òg har hatt som skulefag og som dei heller ikkje reknar seg som gode i. Men engelsk tør dei likevel snakke, sjølv om det ikkje blir perfekt.

Dette fenomenet hadde kanskje ikkje vore så interessant dersom det berre hadde gjeldt akkurat dette vesle samiske lokalsamfunnet. Men eg har høyrte desse historiene mange gonger både før og etter, både i ulike samiske område og i andre område med innfødde minoritetsspråk.

Sperra kan vera ein stad å begynne for å studere faktorar på lokalnivå, familienivå, individnivå. Korleis blir ei slik sperre skapt?

2.2 Kven eig språket?

Vi skriv ofte om status og makttilhøve på dei øvre nivåa. Og det gjer vi med rette, sidan dette er viktige faktorar for språkleg vitalisering. Det er vanskelegare, og meir ubehageleg, å tematisere makttilhøve på lokalt nivå. Men desse tilhøva er også viktige for å kunna forstå språkskifte- og vitaliseringsprosessane. Eit spørsmål vi kan stille, er dette: Kven eig språket?

Når ein er kommen så langt at det lokalt blir sett i verk tiltak for å vitalisere eit språk, er ein samtidig nådd så langt at språket bli sett på som noko positivt, som eit gode. Elles ville ein ikkje ha prøvd å vitalisere det. Samtidig som språket er vorte eit gode, er det også eit *knap*t gode, eit gode som berre få har. Det er nettopp fordi *så få* kan språket, at vi kallar det truga. Dei som forvaltar dette godet, blir da viktige personar i vitaliseringa.⁹

Eitt trekk ved små språksamfunn er at dei i større eller mindre grad er slektssamfunn. Etnisitet og språk er nært kopla, iallfall i dei samiske områda, og etnisitet er samtidig knytt til avstamming, det vil seia til slekt. Tilhøva mellom slekter, og dermed mellom enkeltpersonar, er forma gjennom lang tid, og desse tilhøva er ikkje så enkle å forstå utan å ha svært grundig lokalkunnskap.

I denne situasjonen med språket som eit knapt gode i eit samfunn der slekt og historie er viktig, oppstår det gjerne spenningar omkring nettopp dette spørsmålet: »Kven eig språket?«Tilhøyrer språket først og

---

⁹ Uttrykket »knap

fremst dei familiare som faktisk har teke vare på det? Tilhøyrer språket dei eldre som snakkar det lettast? Kva med andrespråkbrukarar? Kva med folk som ikkje er etniske samar?

Ein forskar utanfrå lokalsamfunnet tenkjer gjerne slik: Når det truga språket er dokumentert og standardisert, og det lokalt finst folk som er kompetente til å undervise i det, da er det berre å begynne språkopplæringa. Og som aksjonsforskarar tenkjer vi vidare: Dess fleire som lærer seg språket godt, dess betre er det for språket si framtid.

Så begynner språkopplæringa. Ein debatt som vanlegvis kjem opp, er denne. Kva er rett språk for oss her? Eit svært vanleg synspunkt på det er at språket slik det vart snakka i dei eldste nolevande språkberarane sin barndom, det er det rette lokale språket. Dei eldre er jo dei eigentlege innfødde talarane, dei lærte språket som barn av andre innfødde talarar. Det er deira språk både borna og foreldra bør lære seg i dag. Den som kan snakke språket slik, er den som samtidig eig språket.

No kan det vise seg at dei som på denne måten eig språket, er usamde om korleis språket heilt nøyaktig *var* før språkskiftet sette inn. Dermed oppstår det fleire fløyer, og det blir difor vanskeleg å gjera noko for å styrkje språket utan samtidig å ta stilling til striden mellom fløyene. Det oppstår kanskje òg eit lokalt språkpoliti som overvakar alt dette.

Dei som i utgangspunktet skulle lære språket, kan etter dette bli sitjande att med følgjande kjensler: (1) Språket er først og fremst til for dei eldre, det var lenge før vår tid at folk snakka rett, (2) det er best å ikkje seia så mykje på språket, for da blir det heller ikkje sagt så mykje feil og da er ialfall ikkje eg med på å øydelegge språket, (3) dersom eg likevel seier noko, må eg velja anten den eine eller den andre måten å seia det på, og da har eg samstundes valt side i ein strid, (4) vi som høyrer til den etniske gruppa som har rett på språket, bør kunna snakke det heilt rett når vi først seier noko.

For det individet som skal lære seg språket, blir situasjonen enda vanskelegare av at det faktisk kjennest svært *viktig* å greie å lære seg det. Språket er eit viktig etnisk identitetsmerke i dei samiske områda. I eitt av sitata ovanfor nemnde informanten at kona hans faktisk hadde det lettare i så måte, sidan ho ikkje var same. Presset om å snakke perfekt vart da ikkje så sterkt.

Som forskar kan vi vanskeleg gå inn og endre på slike tilhøve. Men

som lingvistar har vi likevel eit ansvar for å fremme det språklege medvit-
tet hos foreldre og born. Vi må overfor dei det gjeld, få fram det faktum
at alle levande språk endrar seg, og at ein difor ikkje kan ta ut eitt stadi-
um i endringsprosessen og seia at språket på dette stadiet er det eigentleg
rette. Vi har òg eit ansvar for å gjera folk medvetne om at ingen naturlege
samtalar på noko språk føregår strengt etter paradigma i grammatikkbø-
kene. Folk bør òg bli medvetne om at dei lærer språk heile livet, og at
språk ikkje er ferdig lært ein gong for alle osv.

2.3 Inkludering og ekskludering frå språkfellesskapen

Sjølv om dei fleste kan bli einige om at det truga språket ikkje berre bør
tilhøyre visse eldre personar i visse slekter, finst det likevel andre grenser
for inkludering. Dei etniske grensene er relativt viktige i dei samiske om-
råda, og visse språklege rettar er knytte til det å vera etnisk same. I Noreg
finst det også ein offisiell definisjon av kven som er same – og dermed
indirekte av kven som ikkje er same.

Det faktum at det ikkje går an å *bli* same, høyrer kanskje ikkje ut
som noko stort problem. Men faktisk *kan* dette vera eit problem i arbei-
det for å fremja samisk språk i dei lokalsamfunna der språket er mest
truga, altså utanfor kjerneområda. Realiteten er nemleg denne: I svært
mange foreldrepar i dag er mor etnisk norsk og far etnisk samisk, el-
ler omvendt. Utanfor dei samiske kjerneområda i Indre Finnmark krev
språkleg vitalisering stor innsats av kjernefamilien over lang tid, og ofte
legg foreldra (særleg mødrene, har eg inntrykk av) ned eit stort arbeid for
at borna skal bli tospråklege. Men problem av eitt eller anna slag vil før
eller seinare melde seg, og da kjem også spørsmålet om »etnisk godkjen-
ning« opp til yta hos den parten som ikkje er fødd same. »Kvifor strevar
eg med alt dette, eg som uansett aldri vil bli godkjent?« Eller: »Korleis
kan eg vera mor til samiske born, utan å ha full rett til å uttala meg til
dømes i samiske skulespørsmål?«

Som språkforskarar kan vi peike på det faktum at meistring av eit
bestemt språk er noko tillært som ikkje sit i genane, og at ei etnisk norsk
mor med norsk som sitt førstespråk difor i prinsippet er ein like god
formidlar av samisk språk som ein etnisk samisk far med norsk som sitt
førstespråk.

3. Representativitet

Det eg har sagt her, er ikkje noko eg har forska på i den forstand at eg har undersøkt det spesielt. Men det er faktorar som etter mi erfaring viser seg å vera viktige når ein *i praksis* skal vitalisere truga språk.

Eg har her sitert frå ein del foreldreintervju. Desse intervjuua låg ubearbeidde ein del år. *International journal of the Sociology of Language* prenta i 2005 ein artikkel om overføring av maori-språket mellom generasjonane på New Zealand.¹⁰ Artikkelen bygde på intervju med ei rekke maori-foreldre, og artikkelen presenterte mange sitat av kva foreldra hadde sagt om korleis dei opplevde språksituasjonen. Eg omsette tretten av desse sitata frå engelsk til norsk og las dei opp på eit møte med dei samiske foreldra som eg hadde intervjuua nokre år før. Eg sa ikkje på førehand kvar eg hadde sitata frå, men spurde foreldra om kven dei trudde som hadde sagt dette. Eg tenkte at viss nokon seier at det er naboen som har komme med desse utsegnene, så har eg eit godt indisium på at det kan vera store likskapar på familie- og individnivået mellom Sørsameland og New Zealand. Da er ikkje observasjonane mine gyldige berre lokalt.

Men ingen av dei samiske foreldra trudde at eg hadde henta sitata frå naboen. Derimot meinte alle at dette var noko dei sjølve hadde sagt.

4. Oppsummering

Det finst fleire faktorar i samband med vitalisering av truga språk som er lite tematiserte. Det gjeld særleg faktorar på individ- og familienivå. Ovanfor har eg nemnt tre av dei: (1) fenomenet sperra, (2) spørsmålet om eigedomsretten til språket og (3) folks kjensle av inkludering / ekskludering.

Kanskje finst det ein samanheng mellom desse tre lite omtala faktorene?

References

CHRISP, Steven. »Maōri intergenerational language transmission«. In: *Journal of the Sociology of Language* 172 (2005). 149–181.

¹⁰ CHRISP 2005.

- FISHMAN, Joshua A.: *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundation of Assistance to Threatened Languages*. (= Multilingual Matters; 76). Clevedon: Multilingual Matters, 1991.
- HYLTENSTAM, Kenneth (ed.): *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråkperspektiv*. Lund: Studentlitteratur, 1999.
- HYLTENSTAM, Kenneth, Christopher STROUD and Mikael SVONNI: »Språkbyte, språkbevarande, revitalisering. Samiskans ställning i svenska Sápmi«. In: HYLSTENSTAM, Kenneth (ed.): *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråkperspektiv*. Lund: Studentlitteratur, 1999. 41–97.
- JOHANSEN, Inger. »Det er ikkje eit museumsspråk – det har noko med framtida å gjera«. Ei sosiolingvistisk undersøking av revitaliseringa av sørsamisk«. Magistergradsavhandling. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), 2006.
- SHELLER, Elisabeth. »Kolasamiska – språkbyte eller språkbevarande? En sociolingvistisk studie av samernas språksituation i Ryssland«. D-uppsats. Sámi dutkan, Umeå universitet, 2004.
- STORDAHL, Vigdis. »Same i den moderne verden. Endring og kontinuitet i et samisk lokalsamfunn«. Avhandling (dr. philos.) [Tromsø]: Universitetet i Tromsø, 1996.
- TODAL, Jon. »...jos fal gáhttet gollegielat«. Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet«. Avhandling (dr. art.) Tromsø: Det humanistiske fakultet, Universitet i Tromsø, 2002.
- UNESCO: *Language Vitality and Endangerment. Document submitted to the International Expert Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages 10–12 March 2003*. Paris: UNESCO, 2003.

Del III

SPRÅKKONTAKT

TOVE BULL
Samisk-skandinavisk språkkontakt
i kontakttypologisk perspektiv

Innleiing

Dei som arbeider med språkkontakt, er opptatt å kartlegge, beskrive og forklare dei språklege uttrykka slik kontakt kan ha. Ein språkkontakttypologi vil i tillegg måtte klassifisere og kategorisere dei fenomen som blir kartlagde. Det må sjølvsagt skje etter kriterium som har utgangspunkt i data frå ulike kontaktspråk og ulike kontaktsituasjonar. Ein slik typologi må altså vere både språksensitiv og kontekst- og situasjonssensitiv. Det vil seie at ein må tolke den språklege empirien i lys av dei kontaktsituasjonane den har framkomme i, og vice versa, kontaktsituasjonen i lys av dei språkdata ein måtte ha. Det siste er særleg aktuelt når ein har med gamle språkdata å gjere og ikkje kjenner eller kan kjenne konteksten eller kontekstane dei er komne til i. Da sluttar ein altså frå data til kontekst. Det er på dette grunnlaget ein kjem fram til generaliseringar som ein i neste omgang testar ut på nye språktrekk og nye situasjonar og kontekstar. Nemninga typologi i det samansette ordet språkkontakttypologi refererer såleis til både typar av språktrekk og til typar av kontaktsituasjonar eller kontekstar som dei aktuelle språktrekka blir til i. Reint generelt er det altså samvariasjon eller korrelasjon mellom språktrekk og situasjon eller kontekst ein er opptatt av. Det betyr vidare at kontakttypologien i t.d. tilfellet samisk – nordisk språkkontakt vil vere skiftande og dermed ulik i ulike tidsperiodar, m.a. fordi relasjonane mellom dei involverte folkegruppene har vore skiftande frå tid til tid.

Språkkontakt seier vi, men det det handlar om, er jo i utgangspunkt sosial kontakt mellom menneske som snakkar forskjellige språk. Det dreier seg om dei språklege resultata mellommenneskeleg sosial kontakt på tvers av språkgrenser kan få, for den enkelte språkbrukaren og for språksamfunnet.

Det meste som er skrive om språkkontakt, bygger på data frå heilt andre språk enn dei som blir behandla i denne boka. Som alltid elles er det engelsk som er det mest utforska språket; ikkje minst er det skri-

ve mykje om engelsk-fransk språkkontakt frå »1066 and all that«, altså frå tida etter at Wilhelm Erobraren invaderte England. Det vil seie at germansk-romansk språkkontakt i engelsk er grundig utforska. Kontaktsituasjonar i det som blir kalla »World Englishes« er det òg arbeidd mykje med. Andre kolonispråk enn engelsk, m.a. fransk og spansk, i kontakt med ymse »koloniserte« språk har òg fanga stor forskingsinteresse. Det er såleis dei språka som med ein eufemisme blir kalla »verdsspråk« og språk desse språka har vore i kontakt med, eller like gjerne: språk dei har kolonisert, som det er forska mest på. Vidare er det skrive ikkje reint lite om såkalla Sprachbund-forhold, da først og fremst på Balkan.

Det eg tar mål av meg til å gjere i denne samanhengen, er å prøve å seie noko allment og generelt om samisk-nordisk språkkontakt, både om kva type kontakt som har vore tidlegare og kva slag kontakt som eksisterer no, anten ein ser det frå samiskspråkleg side eller frå nordiskspråkleg side. Det seier seg sjølv at eg da må dekkje lange tidsforløp, og at det eg kan presentere her, dermed vil måtte bli nokså avgrensa og tentativt

Språkendingar

Bernard Comrie seier i *The World's Major Languages*, 1990, at »[i]t seems that whenever two languages come into close contact, they will borrow features from one another«. ¹ Og eg vil føye til: Språk kjem alltid i kontakt med andre språk. I vår tid finst det vel ikkje lenger eksempel på folkegrupper som lever så isolert at dei ikkje har kontakt med andre folkegrupper, altså med folk som snakkar eit anna språk.

Comrie's uttrykk »borrow features from one another« dekkjer over ei rekkje kontaktfenomen. I nokre tilfelle er resultatet av språkkontakten berre eit lite og avgrensa antal leksikalske lån, mens andre kontaktsituasjonar kan føre til utvikling av heilt nye språk. Mellom desse to ekstreme resultatata, som vi kan forestille oss som dei to endepunkta på eit kontinuum, finn vi ei rad mulege språkendingar som kjem av varierende grad av innverknad frå eit språk på eit anna. Dei potensielle resultatata av slik kontakt varierer i samsvar med to knippe av faktorar, interne (dvs. lingvistiske) og eksterne (dvs. politiske, sosiale og psykologiske). Til interne faktorar reknar vi den språklege relasjonen mellom dei (to eller fleire)

¹ COMRIE 1990, 10.

språka som er involverte, særleg i kor stor grad det er typologisk likskap mellom dei. Relevante sosiale faktorar er lengda og intensiteten i kontakten mellom dei aktuelle folkegruppene, grad av to- eller fleirspråklegheit i gruppene, storleiken på gruppene, makt- og prestisjeforhold dei imellom og kva former samhandlinga mellom dei har og har hatt, i det heile kva funksjonar kommunikasjonen mellom gruppene har ivaretatt. Om språka er skriftfesta eller ikkje, og grad av lese- og skriveferdigheit i dei aktuelle språksamfunna er òg relevant. Sosiopolitiske faktorar som styrer både individuell åtferd og gruppeåtferd, er også viktige, m.a. språkholdningar, dvs. kva holdning gruppene har til det eigne og det andre språket, motivasjon til å lære og å bruke det eine og/eller det andre, osv..

Dette betyr at språkkontakt i somme tilfelle kan vere språkkonkurranse, jamvel språkkrig. Men språk – som folk – kan også leve i relativ jambyrdig harmoni og likevekt i forhold til kvarandre. Om det knapt finst eksempel på heilt symmetriske kontaktsituasjonar, vil graden av asymmetri kunne variere kolossalt.

Ulike modellar for språkkontakttypologi

Det er nokså opplagt at ulike språkkontaktsituasjonar fører til ulike resultat for dei involverte språka, alt etter kva relasjon språka og språkgruppene har til kvarandre. Begrep som »target language« (TL), altså målspråk, »source language« (SL), grunnlagsspråk/utgangsspråk, og »recipient language« (RL), mottakarspråk, viser dette nokså klart. Ein ser nærmast for seg ein slags sendar – mottakar relasjon, som i ein simplistisk kommunikasjonsmodell, der eit av språka gjev, eller er gjevar, og det andre mottar, eller er mottakar, og der dette gjevar-mottakar-forholdet er einvegs. Ein slik modell har såleis nokså svak generaliserande kraft, jamvel om den ofte – eksplisitt eller implisitt – ligg til grunn for språkkontaktforskinga.

Når ein har ein slik modell som utgangspunkt, hevdar ein gjerne at mens eit RL låner eller importerer ord og uttrykk frå SL eller TL, vil TL samstundes også kunne vere RL og bli påført substrat- og interferensfenomen frå SL. Ein skil altså nokså skarpt mellom ordlån på den eine sida og interferens og substrat på den andre. Mange reserverer seg såleis frå å bruke nemninga lån om noko anna enn leksikalske element, mens andre snakkar om strukturelle »lån«, da gjerne med ordet lån i hermeteikn.

Om vi bruker samisk-nordisk kontakt som døme, kan det verke som det er gode grunnar for å skilje heller skarpt mellom leksikon og grammatikk i språkkontaktsamanheng. Vi veit at det er mange nordiske lånord i samisk, og at fleire av desse låna går heilt tilbake til urnordisk. På den andre sida er det blitt påvist ei rekkje trekk i norsk og svensk som berre kan forklarast som samisk substrat, mens det synest vere heller få lånord frå samisk i desse språka, og tilsvarande relativt lite strukturpåverknad frå nordisk til samisk.

Trass i at dette kan verke tilforlateleg, bidrar denne todelinga til så simplistiske modellar og teoriar at det er grunn til å åtvare mot henne. Ei skarp todeling mellom ordlån i RL på den eine sida og substrat/interferens i TL på den andre, føreset for det første ein asymmetrisk språksosial kontekst, kanskje også med språkskifte som naudsynt resultat. Og slik er som kjent ikkje alle språkkontaktsituasjonar. Slike sterke generaliseringar har dessutan gjerne ei form for einspråklegheitsidealiseringsom implisitt ideologisk grunnlag. Det er vel verdt å merke seg at Winford hevdar at leksikalske lån er ein *føresetnad* for det han kallar »phonological and morphological borrowing«. og formulerer som »Implicational constraint 1: No structural borrowing without lexical borrowing«.²

Det er gjort fleire forsøk på å etablere typologiske modellar for språkkontakt. Her er det ikkje plass til å gå grundig inn på nokon av dei. Eg vil likevel – etter ein gjennomgang av ulike sider ved språkkontakten mellom samisk og nordisk – presentere og kort diskutere to ulike modellar som har vore lanserte som generelle modellar for (visse sider ved) språkkontakt. Eg gjer det først og fremst for å illustrere kor vanskeleg det er å komme fram til generelle modellar som dekkjer alle eller dei fleste spesifikke språkkontaktsituasjonar, og også for å vise at ein svært lett risikerer å overgeneralisere, eller at generaliseringane blir så allmenne at dei tapar informasjonsverdi.

Langt samliv mellom samisk og nordisk – lånordproblematikken

Nordgermansk (dvs. urnordisk, og etter urnordisk tid, først og fremst svensk og norsk) og finsk-ugrisk (samisk og finsk) har eit mangehundre-

² WINFORD 2003, 54.

årig samliv bak seg. Det har altså de facto vore kontakt mellom samisk og nordisk iallfall tilbake til urnordisk tid. Trass i at det etter kvart er godt dokumentert at samlivet med samisk har ført til språkendingar i skandinaviske språk, har dette faktumet hatt liten innverknad på nordisk språkvitskap. Det einaste som det tydelegvis er obligatorisk å nemne i nordiske språkhistorier, er innslaget og graden av nordiske lånord i finsk-ugrisk. I den samanhengen blir det gjerne nemnt ei rekkje døme både i finsk og samisk, t.d. *áiru* ›åre‹ *gáica* ›geit‹ *gussa* ›ku‹ og *vuostá* ›ost‹ i samisk. Ein har altså oppfatta samisk og finsk som mottakarspråk (RL) og nordisk som lángevar (SL). Det blir tatt for gjeve at kontaktsituasjonen så langt tilbake i tid var like asymmetrisk som han var frå midten av det 19. hundreåret og heilt fram til siste halvdel av det 20. hundreåret. I norsk språkhistorie heiter det t.d. at alle ord for sjø, båt og sjøfart i samisk er lånt frå nordisk, og dessutan alle jordbruksord. I det ligg ein påstand om at samane lærte båtbygging og jordbruk av nordisk-talande. Nesheim 1958 registrerer desse lånorda i samisk på semantiske felt som gjeld jordbruk og februk.

<i>Samisk</i>	<i>Rekonstruert urnordisk</i>	<i>Moderne norsk</i>
gráiva, grábja		grev
dáđđi		tad, gjødsel
sadjit		å så
áksi		aks
giertnas	*kwernuz	kvern
ráktsa	*gautaz	graut
áhkar		aker
gordni	*kurna	korn
rievdi		gryn
dáigi	*daiga	deig
fieksi		fjøs
buvvi		buskap, bufe
skiellu		melkebøtte (gno.: skjola)

Om lånord som desse dokumenterer einvegs og einssidig påverknad frå eitt språk til eit anna, og frå ein folkegruppe til ein annan, er i høgste grad tvilsamt. Likevel blir dette framleis hevda av språkhistorikar. Det er

faglege »sanningar« som er blitt kolporterte frå den eine generasjonen til den andre, gjennom mange år, og over fleire generasjonar. Og desse »sanningane« blir framleis formidla.

Hanssen og Olsen kommenterer »jordbrukslåna« i samisk på denne måten:

Tidligere ville man gjerne se den språklige påvirkningen som et direkte uttrykk for at samene allerede på dette tidspunktet hadde tatt opp februk og åkerbruk under nordisk innflytelse. Selv om dette ikke kan utelukkes, synes det i dag ikke å måtte regnes som noen nødvendig forutsetning. Innlånet av nordiske termer kan like gjerne være et resultat av »konformitetssøkende strategier« fra samisk side – strategier som går ut på å låne inn visse begrep og kulturtrekk, slik at det etableres et symbolfelleskap og uttrykkes solidaritet med folkeslag som man har gjensidige utveklingsrelasjoner med. Slik adoptering av språklige uttrykk og kulturtrekk er kjent fra mange steder i verden i samfunn som har gjensidige bytte- og samhandlingsrelasjoner, og især fra kontakter mellom jeger/samlersamfunn og agrarsamfunn.³

Jamvel om det er lett å konstatere at det finst ei rekkje urnordiske lånord i samisk, kan vi ikkje ta det for gjeve at det i seg sjølv seier noko om kva form for kontakt det var mellom språkgruppene. Winford hevdar at »[a] great deal, perhaps the majority, of lexical borrowing results from only marginal contact with other languages.«⁴ Det vi kunne kalle »avstandskontakt« kan altså godt føre til leksikalske lån. I den samanhengen er det interessant å merke seg at døma på urnordiske lån i samisk så å seie alltid er substantiv, og vel òg nokre adjektiv. Nesheim har også med eitt verb, som vi ser. Særleg substantiv og adjektiv lar seg låne lett. Ordlån frå opne ordklassar kan såleis ikkje utan vidare brukast som dokumentasjon for verken tett kontakt eller asymmetrisk kontakt der långjevaren representerer makt og prestisje, og låntakaren rangerer lågare i eit sosialt hierarki. Poenget mitt her at vi ikkje kan trekke nokon klare konklusjonar om kontaktformene berre på grunnlag av dei dokumenterte leksikalske låna frå urnordisk i samisk. Vi skal hugse på at det er visse språklege begrensingar når det gjeld lånbarheit. Ein opererer gjerne med eit lån-

³ HANSEN og OLSEN 2004, 91.

⁴ WINFORD 2003, 30.

barheitshierarki («hierarchy of borrowability»). Allereie Whitney 1881 og seinare Haugen 1950 var inne på dette. Muysken 1981 opererer med dette hierarkiet:

nouns > adjectives > verbs > prepositions > co-ordinating
 conjunctions > quantifiers > determiners > free pronouns > clitic
 pronouns > subordinating conjunctions

Alle eksempla på urnordiske lån i samisk er, så vidt eg veit, frå opne ordklassar.

Strukturelle »lån«

Berre på grunnlag av leksikalske lån er det såleis vanskeleg å trekke konklusjonar om kontaktflate og kontaktmønster mellom samiskspråklege og nordiskspråklege i den tida da dei urnordiske lånorda blei tatt inn i samisk, ut over det heilt opplagte at det har vore kontakt og at den truleg har vore nokså tett. Ei *strukturell* endring i samisk (og finsk) tyder dessutan på at kontakten truleg har vore langvarig og nær over lang tid. Eg tenker da på skiftet frå SOV-leddrekkefølge, som karakteriserer finsk-ugrisk generelt, til SVO som finsk og samisk no har felles med germansk. Korleis dei sosiale relasjonane mellom dei aktuelle folka har vore for at ei slik gjennomgripande endring har kunna skje, er det likevel ikkje så lett å vite noko om. Kan endringa tolkast som nordisk adstrat (substrat eller superstrat?) i samisk? I så fall viser ho jo at relasjonane ikkje kan ha vore slike at samisk berre har fungert som RL og tatt imot ei rekkje lånord. Prinsipielt sett kan SVO-rekkjefølgja i samisk ikkje sjåast på nokon annan måte kontaktypologisk, enn dei endringane samisk har påført nordisk, og som vi no skal sjå på.

I seinare år har særleg Jurij Kusmenko og også Michael Rießler sannsynleggjort at ei rekkje strukturelle særdrag i nordgermansk truleg har opphav i samisk, altså påverknad i motsett retning enn det ein tradisjonelt har vore opptatt av. Jurij Kusmenko viser til Kylstra 1967 som den aller første som argumenterer for at ei rekkje særeigne strukturtrekk i nordgermansk (i høve til annan germansk) kan ha opphav i kontakten

med finsk-ugrisk.⁵ Det er ikkje plass til å gå inn på alle dei aktuelle strukturtrekka i detalj her; det får vere tilstrekkeleg å vise til litteraturlista. Det skal likevel nemnast at Kusmenko i fleire av dei nemnde artiklane jamfører samisk-skandinavisk språkkontakt med eit mykje meir velkjent og gjennomutforska kontaktområde, nemleg Sprachbund-området på Balkan. Det som aktualiserer denne jamføringa er ei rekkje enklisefenomen som særkjenner nordgermansk og meir eller mindre tilsvarende fenomen som vi òg finn att på Balkan, der dei altså lenge har vore aksepterte som Sprachbund-fenomen. Først og fremst gjeld det etterhengd bunden artikkel. Innan indoeuropeisk er det berre på Balkan og i Skandinavia at det finst suffigert bestemt artikkel. No har jo ikkje samisk artiklar, men Kusmenko argumenterer likevel svært godt for at fenomenet i norsk og svensk (og delvis dansk) heng saman med kontakten med samisk. Argumentet hans går ut på at enklitisk determinativ kan ha komme inn i nordgermansk språk som interferens frå enklitisk possessiv i finsk-ugrisk.⁶ Andre enklitika i nordgermansk som kan sjåast på same måten, er suffigert negering i urnordisk og norrønt og suffigert mediopassiv.⁷

Det har til vanleg blitt hevda at eit Sprachbund er uttrykk for langvarig, djup og gjennomgripande språkkontakt; det vil seie nær og gjensidig kontakt mellom dei språkgruppene det gjeld. Trass i dette, og trass i at Balkan i denne samanhengen har trekt til seg mykje forskning og mange forskarar, konkluderer Winford på denne måten.

On the whole, the Balkan Sprachbund remains problematic for any attempt to explain the direction, agency, and mechanisms of convergence in a principal way. Moreover, as Joseph (1986: III) points out, »there is an entire sociolinguistic dimension to the Balkan Sprachbund which must be confronted« before we can fully understand how it came into being. A better understanding of both the mechanisms of change and the factors that constrained them can be gained by examining situations for which more sociohistorical and linguistic information is available.

Despite all the scholarly attention the Balkan Sprachbund has attracted, the fact is that the degree of lexical and structural diffusion found in most of the languages involved is not that extensive. Heath (1984: 378) in fact

⁵ KUSMENKO 2005d, KUSMENKO 2005a (og også tidlegare titlar).

⁶ KUSMENKO 2004, 228.

⁷ Sjå KUSMENKO 2002, KUSMENKO 2003 og KUSMENKO 2004.

claims that »ongoing mixture involving European languages and native vernaculars in former colonies is at least as extensive as in the Balkans.« This is perhaps what we might expect in situations of language maintenance, particularly where the groups involved belong to quite distinct communities. Resistance to extreme structural change remains strong in such cases. Even when there is intimate inter-community contact leading to massive lexical diffusion, structure seems to resist externally motivated change.⁸

Så langt Winford. Hans utgangspunkt er nettopp at »resistance to extreme structural change remains strong« og at »structure seems to resist externally motivated change«. Ein kan sjølvsagt diskutere kva ein skal legge i »extreme structural change«. Om ein kan snakke om eit skandinavisk Sprachbund som inkluderer nordiske og samiske og eventuelt andre finsk-ugriske språk, er sjølvsagt òg eit definisjonsspørsmål. Det er likevel gode ikkje-språklege grunnar til å hevde at kontakten mellom samiskspråklege og nordiskspråklege grupper synest å ha vore relativt gjensidig og nær i dei hundreåra dei språkendringane Kusmenko og Rießler har studert, gjekk føre seg i nordisk, altså i tida før kristninga. Kusmenko viser i denne samanhengen særleg til Inger Zachrissons arkeologiske forskning. Det same blir stadfest av Hanssen og Olsen. Dei seier:

Det er således grunn til å anta at forholdet mellom samene og de norrøne jernaldersamfunnene var mer symbiotisk og mer preget av samarbeid enn tidligere antatt. Mye tyder også på at den norrøne/germanske kulturens religion og samfunnsform gjorde et slikt samarbeid lettere enn hva som seinere skulle bli tilfellet. Blant annet kan samene ha fylt spesialistfunksjoner innenfor det økonomiske systemet som de norrøne jernaldersamfunnene var basert på.⁹

Ut frå dette må vi kunne konstatere at ein enkel lineær kontaktmodell der nordisk blir sett på som TL og samisk som RL på ingen måte vil vere dekkande for kontakten mellom samisk og nordisk i tida før kristninga.

---

⁸ WINFORD 2003, 74.

⁹ HANSEN OG OLSEN 2004, 64.

Oppsummering om samisk-nordisk språkkontakt i førkristen tid

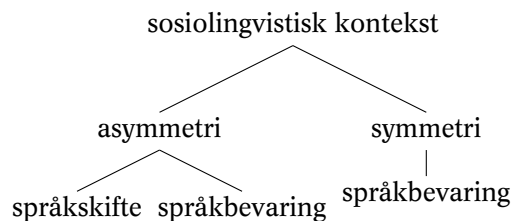
Vi kan altså konstatere at det fanst gjensidig og truleg nokså likeverdig og sosialt balansert kontakt mellom nordiske og samiske folkegrupper i førkristen tid. Denne kontakten har komme språkleg til uttrykk i dei velkjende urnordiske lånorda i finsk-ugrisk, men òg muligens i nokre – men langt færre – lånord frå samisk i nordisk, som t.d. *raid* < *ráidu* og *noaide* < *noaidi*. Dateringa av desse samiske lånorda i nordisk er for øvrig svært usikker. Alle er dessutan døme på ord som gjeld spesifikke samiske kulturfenomen. Så ut frå det vi kan vite i dag, er det temmeleg opplagt at samisk har tatt imot langt fleire leksikalske lån frå nordisk, enn vice versa. Men mykje meir overtydande argument for relativt nær kontakt enn lånord kan gje, er dei sterke indisia på at visse meir eller mindre felles strukturtrekk har opphav i det andre språket. Det gjeld SVO-rekkjefølgja i samisk og ei rekkje enklisefenomen i nordisk. Dessutan vokalbalanse eller jamning og kvantitetsforhold i visse sentralnordiske dialektar. Jamvel om vi nokså trygt kan slå fast at relasjonane mellom dei to folkeslaga må ha vore mindre hierarkiske og meir jambyrdige enn det ein tidlegare har gått ut frå, ville det vere nokså spekulativt å prøve å spesifisere desse relasjonane nærmare. Til det veit vi altfor lite, først og fremst om samisk språk i det aktuelle tidsrommet, men òg om dei faktiske sosialpolitiske forholda. Men så mykje veit vi at vi kan slå fast at eldre nordisk språkhistorie må skrivast på nytt, og denne gong i eit språkkontaktperspektiv. Som vi har sett, kan vi òg slå fast at den sosiale dominansen av nordisk som tradisjonell nordisk språkvitskap og også nordisk historieskriving har forfeakta, neppe eksisterte i dei aktuelle hundreåra. Påstandar om nordisk dominans er heller uttrykk for den nære fortidas og samtidas sosialdarwinistiske og kolonialistiske tolking av fortida, enn for historiske realitetar.

Ulike språksosiale forhold i nyare tid

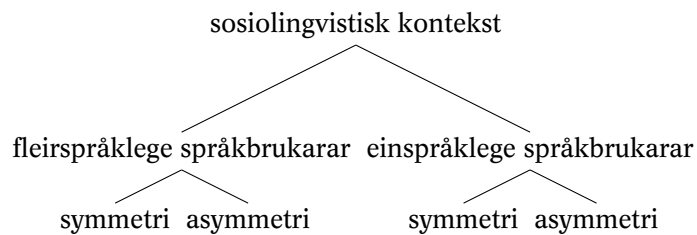
Så langt om den fjerne fortida. Di nærmare vi beveger oss i retning av vår eiga tid, di meir veit vi sjølvst. Vi kan konstatere at det vi kan kalle kolonisering av Sápmi (og da tenker eg ikkje minst på det vi kunne kalla «mental kolonisering») tok til i seinmiddelalderen og varte heilt

fram til langt ut i siste halvdel av det 20. hundreåret. Strengt tatt finst det vel argument for at den framleis varer ved. Den historiske utviklinga etter at dei nordiske landa var blitt kristna, har såleis gjeve opphav til heilt andre typar språkkontaktsituasjonar enn dei vi kan slutte oss til var dominerande i førkristen tid.

Dersom vi vil gjøre eit forsøk på å etablere ein språkkontakttypologi som er gyldig for hundreåra etter kristninga, kan vi forsøke å gjere eit første skilje mellom symmetriske eller jambyrdige sosiolingvistiske relasjonar på den eine sida og asymmetriske eller ujambyrdige relasjonar på den andre. Asymmetriske forhold kan vi i neste omgang dele inn i språkskiftesituasjonar og språkbevaringssituasjonar, slik framstelt i eit tredidiagram:

Ein kunne òg tenke seg ein modell med utgangspunkt i ei første todeling mellom språksamfunn der enkeltindividida på den eine sida normalt er to- eller fleirspråklege og på den andre sida einspråklege, altså slik:

osv. (som over)

Asymmetri som fører til språkskifte

Det er klart at språkkontakten vil komme til uttrykk på forskjellig vis i dei ulike kontekstane som blir synleggjorde i desse to tredigramma. Når det gjeld kontakten mellom samisk og nordisk, har vi etter kvart fått framskaffa ein del døme på kva for endringar som skjer i nordisk i ein språkskifteprosess frå samisk til nordisk. Så vidt eg veit, har ingen prøvd å beskrive dei språkendingane som skjer i samisk i ein slik situasjon. Vi kan ta utgangspunkt i Einar Haugens kjende modell:

$$A > Ab > AB > aB > B$$

(A = samisk, B = nordisk, stor bokstav indikerer at språket står sterkare enn når det er markert med liten bokstav)

Det er altså forska ein del på nordisk i alle desse stadia av kontakt med samisk, altså på B og b i situasjonane Ab, AB, aB og B.¹⁰ Det denne forskinga viser, er at det oppstår ei rekkje samiske substratfenomen i den norsken som språkbrukarane er i ferd med å erstatte samisk med. Det gjeld på alle språknivå. Mange av endringane er å rekne for reine ad hoc-fenomen. Det vil seie at dei forekjem innimellom, men på ingen måte som konsekvent gjennomførte språkendingar. Det gjeld t.d. endringar i genustilskrivning og i bindingssystemet. Og det gjeld valensforhold (visse verb som på norsk normalt er toverdige, blir einverdige, t.d. *meistere*, *beherske*, *berge*, eller dei kan bli treverdige, som t.d. *skjere*, *springe* (eg skal skjere deg ei brødkive, vil du springe meg eit ærend)). Generelt kan det sjå ut som om substrat i fonologi og prosodi har lengst varigheit over generasjonane. Fonologiske og prosodiske endringar kan vare ved også etter at språkskiftet har skjedd. Vidare finst det ein del syntaktiske fenomen som skil nordleg norsk (og også svensk) frå dialektane i sør. Også dei kan ha opphav i samlivet med samisk.

Vi kan såleis slå fast at i dei språksamfunna som har gått gjennom eit språkskifte frå samisk til nordisk, er språkskiftet så å seie nedfelt i det nordiske sluttproduktet. Visse substratfenomen kan vi finne att lenge etter at språkskiftet har funne stad. Korleis denne språkskifteprosessen

¹⁰ Jf. t.d. BULL, JUNTILA og PEDERSEN 1986, JUNTILA 1988, PEDERSEN 1994, SOLLID 2003, BULL 2004, som alle gjeld talespråk, men òg undersøkingar av skriftlege tekstar kan vere relevante, jf. TODAL 1996, HAGAN 1977, BULL 2006.

typisk skjer, med omsyn til kva for typar interferens- eller substratfenomen som lettast slår rot i det andre språket, veit vi vel ikkje nøyaktig, bortsett frå at det synest vere drag i fonologi og prosodi som held seg lengst. Samtidig ser vi òg at det kan skje relativt store strukturelle endringar i morfologi (ikkje minst forenklingar) og syntaks.

Det er vidare grunn til å tru at det vil vere skilnad på dei endringane som skjer i språkkontaktsamanheng i reine munnlege kulturar i høve til skriftkultur. Om eg skulle våge meg på kontrafaktisk språkhistoriskrivning, vil eg hevde at i dei sjø- og fjordsamiske bygdene i Norge som har gjennomgått eit språkskifte frå samisk til norsk, ville det norske genusystemet kunne ha blitt fullstendig oppløyst. Det var nærmast under oppløysing hos dei språkbrukarane som blei sosialiserte på samisk, men som valde å gå over til norsk i vaksen alder da dei sjølve fekk barn. Dette er ein generasjon som no er utdøydd. At genusbøying i norsk så i neste omgang slo nokså sikker rot i språket til barna deira og enda meir hos den neste generasjonen, kjem ikkje av den intergenerasjonelle overleveringa av norsk i heimane, men heller av skolegang og skriftkultur. I denne samanhengen er det interessant å konstatere at dialektar av latvisk som blir snakka i område der det austersjøfinske språket livisk tidlegare var dominerande, i dag ikkje lenger har genus. I desse dialektane er også skilnaden mellom maskulinum og femininum felle bort ved personlege pronomen slik at dei har same systemet som livisk, og for så vidt også andre finsk-ugriske språk (opplysningar henta frå Nils Dannemarks doktoravhandling som er under utarbeiding).

Vi må rekne med at også samisk gjekk gjennom store endringar i løpet av den prosessen som førte til samisk språkdød i visse språksamfunn. Det har vi dessverre så vidt eg veit, liten eller ingen dokumentasjon for. Men vi veit frå arbeid med andre utdøyande språk at dei gjennomgår til dels dramatiske endringar, og det er grunn til å tru at det også har skjedd med samisk i dei språksamfunna der språket er borte.

Asymmetri – språkbevaring

I dei tilfella der to- eller fleirspråklegheita er bevart og kjem til uttrykk som anten Ab, AB eller aB, vil språkkontakten normalt sette spor i begge språka. Syntaktiske endringar i nordsamisk, som bruk av potensielt subjekt, tendensar til artikkelbruk, postposisjonar brukt preposisjo-

nelt vil vere døme på dette. Og tilsvarande døme frå norsk vil vere V3-leddstilling etter spørjeord (kor du e ifrå), kv-spørsmål utan spørjeord (e de langt?), ein del strykingar av setningsledd, osb., osb.¹¹

Symmetri – språkbevaring

Det er ikkje utan vidare lett å skilje symmetriske og asymmetriske språkbevaringssituasjonar frå kvarandre med omsyn til dei språkendingane som kan finne stad i dei involverte språka. For ein del vil dei vel kunne vere dei same. Vitalisering og revitalisering vil truleg karakterisere symmetriske situasjonar meir enn asymmetriske. Eg har ein hypotese om at interferens og substratfenomen i nordisk i balanserte samisk-nordiske situasjonar vil vere mindre utbreidde enn i tilsvarande asymmetriske. Resonnementet mitt er dette: I slike situasjonar vil tospråklegheita vere stabil, og dei to språka vil stå i eit relativt likeverdig og balansert forhold til kvarandre. I dei tilfella det blir gjeve opplæring i begge språka, som t.d. no for mange samar i Sápmi, vil det kunne vere med på å styrke ei slik balansert tospråklegheit.

To modellar

Winford¹² har laga sin eigen modell på grunnlag av ein tilsvarande modell i Thomason & Kaufmans.¹³ Eg viser Winfords modell fordi den er lettare å lese enn Thomasons og Kaufmans.

(A) Language maintenance

<i>degree of contact</i>	<i>linguistic results</i>	<i>examples</i>
Casual	Lexical borrowing only	Modern English borrowing from French, e.g. <i>ballet</i>

¹¹ Sjå t.d. BULL 2004.

¹² WINFORD 2003, 23–24.

¹³ THOMASON og KAUFMAN 1988, 50.

<i>degree of contact</i>	<i>linguistic results</i>	<i>examples</i>
Moderate	Lexical and slight structural borrowing	Latin influence on Early Modern English; Sanskrit influence on Dravidian languages
Intense	Moderate structural borrowing	German influence on Romansch

II Convergence situation

<i>type of contact</i>	<i>linguistic results</i>	<i>examples</i>
Continuous geographical location	Moderate structural diffusion	Sprachbunde, e.g. the Balkans
Intra-community multilingualism	Heavy structural diffusion	Marathi/Kannada influence on Kupwar Urdu
Intense pressure on minority group	Heavy structural diffusion	Tibetan influence on Wutun; Turkish influence on Asia Minor Greek
Intense inter-community contact (trade, exogamy)	Heavy lexical and/or structural diffusion	The languages of Northwest New Britain; the languages of Arnhem Land, Australia

(B) Language shift

<i>type of shift</i>	<i>language results (substratum)</i>	<i>examples</i>
Rapid and complete	Little or no substratum interference in TL	Urban immigrant groups shifting to English in the US

<i>type of shift</i>	<i>language results (substratum)</i>	<i>examples</i>
Rapid shifts by larger or prestigious minority	Slight to moderate substratum interference in TL	Norman French shift to English in England
Shift by indiginous community to imported language	Moderate to heavy substratum interference	Shift to English by Irish speakers in Ireland (Hiberno-English); shift to English dialects in seventeenth-century Barbados (intermediate »creole«)

(C) Language creation (new contact languages)

<i>type</i>	<i>characteristics</i>
Bilingual mixed languages	Akin to cases of maintenance, involving incorporation of large portions of an external vocabulary into a maintained grammatical frame
Pidgins	Highly reduced lingua francas that involve mutual accomodation and simplification; employed in restricted functions such as trade
Creoles	Akin to cases of both maintenance and shift, with grammars shaped by varying degrees of superstrate and substrate influence, and vocabulary drawn mostly from the superstrate source

Å plassere samisk-nordisk språkkontakt i førkristen og etterkristen tid inn i denne modellen er ikkje utan vidare så enkelt. Alle dei språksosiale kontekstane som Winfords modell dekker, finn vi døme på, bortsett frå dei som har ført til (C) »new contact languages«, enda om vi vel ikkje skal sjå bort frå at det Winford kallar »bilingual mixed languages« også kan forekomme i vår samanheng, iallfall reint idiosynkratisk. Problemet her er dermed ikkje at vi ikkje finn dekkjande kategoriar, men at det

er for mange kategoriar som er dekkjande, rett og slett fordi kontakten mellom nordisk og samisk har hatt ulike uttrykk til ulike tider, som vi har sett, men og har gjeve ulike resultat i ulike geografiske område, i ulike lokalsamfunn. Det siste har det ikkje vore rom for å omtale her.

Ein annan muleg modell er blitt diskutert i samband med eit spesifikt prosjekt om lånordtypologi.¹⁴ Denne modellen gjev eg her att slik Michael Rießler har brukt den på kildinsamisk (opplysningar på e-post). Modellen representerer ein måte å kategorisere aktuelle sosiale situasjonar på. Dei ni parametra som er brukte, blir karakteriserte ved hjelp av ei validering frå 0 til 3, der 0 = »not«, 1 = »to some extent«, 2 = »strongly« og 3 = »overwhelmingly«. Kildinsamisk er i dette eksemplet »recipient language« (R) og dei andre nemnde språka »donor languages« (D). Referansen til Thomason og Kaufman 1988 viser ein relativt enkel typologi der I = »speakers shift to R«, II = »R speakers have slight contact with D«, III = »R speakers have more intense contact with D«, VI = »R speakers are under overwhelming pressure of D«. »Numbers in parenthesis mean that the value in question is given but seems not to be relevant for the concrete contact situation (e.g. NSa has political power ›to some extent‹but not in Russia)«.

Konklusjon – typologi

Vi har alt konstatert at det både i samisk og nordisk finst døme på fleire av dei typane språkendingar som Winford seier oppstår både i språkbevarings- og språkskiftesituasjonar. Slik sett kan vi iallfall slå fast at samisk-nordisk språkkontakt vil kunne eksemplifisere meir eller mindre prototypiske språkkontaktsituasjonar i ulike tidsperiodar og/eller i ulike geografiske område. Men ut over å synleggjere at dei formene for språkkontakt som samisk og nordisk har hatt og har, er lik kontaktsituasjonar i andre fleirspråkssamfunn, gjev modellen oss ikkje mykje hjelp. Den andre modellen som er den mest konkrete av dei to, og som berre dreier seg om ordtilfanget, vil truleg kunne illustrere ulike former for kontakt opp gjennom historia, så sant vi har relevant empiri som vi kan »mate« inn i modellen. Den er altså operasjonaliserbar, i motsetnad til Winfords modell. Men å bruke den føreset at vi kan tidfeste dei

¹⁴ <http://www.eva.mpg.de/lingua/files/lwt.html>.

		political	cultural	numerical	variety	no. of bilinguals	status of bilinguals	duration	written lg.	lg. of religion	Thomason & Kaufman
1989<	North-Saami (after 1989)	(1)	1	(2)	1	1	2	0	1	1	II
1989<	Russian (after 1989)	3	2	3	2	3	3	3	3	3	IV
1917<	Russian (Sovjet)	3	2	3	2	3	3	3	3	3	IV
1989<	Izhem-Komi (after 1989)	0	1	0	2	1	0	1	0	0	III
<1989	Izhem-Komi (after 1989)	2	2	0	2	2	1	2	0	0	III
<1917	Russian (pre-sovjet)	2	1	1	1	1	2	3	(1)	3	III
<1930	Karelian	1	2	2	2	1	2	3	(1)	(1)	III
<1000	Baltofinnic	1	2	2	2	1	2	3	(1)	(1)	III
<500	Scandinavian	1	2	2	2	1	2	3	(1)	(1)	III
<0	Proto-Baltic	1	2	2	2	1	2	3	(1)	(1)	III
<0	Proto-Germanic	1	2	2	2	1	2	3	(1)	(1)	III

Tabell 7: Social contact types for Kildin-Saami (Michael Rießler)

aktuelle importorda, og det kan vi slett ikkje alltid. Særleg samiske lån i nordisk, ikkje minst slike som berre førekjem i dialektane, er vanskelege å tidfeste, ikkje minst i dei tilfella der busetnadshistoria ikkje er til noka hjelp.

Sluttord

Det eg har presentert her, er førebels tankar om kva for faktorar ein språkkontakttypologi som er relevant for samisk – nordisk språkkontakt, må ta omsyn til. Det er enda langt fram til ein fullstendig typologi kan seiast å vere utarbeidd. Dels trengs det meir empirisk språkforskning; dels er dei typologimodellane som er utarbeidde på grunnlag av språkkontakt mellom andre språk, ofte så generelle at dei, jamvel om dei kan synast

relevante, likevel ikkje tilfører samisk-nordisk språkkontaktforskning vesentleg ny innsikt, ut over det nokså opplagte, at denne språkkontakten har mykje til felles med det vi veit om språkkontakt i andre delar av verda.

Litteratur

- BULL, Tove: »Samisk-nordisk språkkontaktforskning. Eit statusoversyn«. I: KUSMENKO, Jurij (Utg.): *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact*. (= Schriften zur Kulturwissenschaft; 55). Hamburg: Kovač, 2004. 183–198.
- BULL, Tove: »Norsk – når grunnlaget er samisk«. I: HORNSCHEIDT, Antje, Kristina KOTCHEVA, Tomas MILOSCH og Michael RIESSLER (Utg.): *Grenzgänger. Festschrift zum 65. Geburtstag von Jurij Kusmenko*. (= Berliner Beiträge zur Skandinavistik; 9). Berlin: Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität, 2006. 31–59.
- BULL, Tove, Jorid Hjulstad JUNTILA og Aud-Kirsti PEDERSEN. »Nominalfrasen in skibotnålet i Troms«. I: *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 1.2 (1986). 60–72.
- COMRIE, Bernard (Utg.): *The worlds major languages*. Oxford: Oxford University Press, 1990.
- HAGAN, Holger. »Lapp English. Interference in a trilingual setting«. Hovedoppgave i engelsk. Oslo: Universitetet i Oslo, 1977.
- HANSEN, Lars Ivar og Bjørnar OLSEN: *Samenes historie fram til 1750*. Oslo: Cappellen Akademisk Forlag, 2004.
- HAUGEN, Einar. »The analysis of linguistic borrowing«. I: *Language* 26 (1950). 210–231.
- JUNTILA, Jorid Hjulstad. »Språkbruk og språkval i Skibotn. Kven forstår kven?«. Hovedoppgave i nordisk. Tromsø: Universitetet i Tromsø, 1988.
- KUSMENKO, Jurij: »Den nordiska s(k)-formens oppkomst«. I: KUSMENKO, Jurij og Sven LANGE (Utg.): *Nordiska språk – insikter och utsikter*. (= Kleine Schriften des Nordeuropa-Instituts; 24). Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität, 2001. 125–139.
- KUSMENKO, Jurij: »Utvecklingen av suffigerad negation i urnordiskan«. I: KUSMENKO, Jurij og Sven LANGE (Utg.): *Strövtåg i nordisk språkveten-*

- skap*. (= Kleine Schriften des Nordeuropa-Instituts; 27). Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität, 2002. 102–120.
- KUSMENKO, Jurij: »Der saamische Einfluß auf die skandinavischen Sprachen: Die Suffigierung des bestimmten Artikels und das s-Passiv«. I: URELAND, Sture (Utg.): *Convergence and divergence of european languages*. (= Studies in Eurolinguistics; 1). Logos, 2003. 198–217.
- KUSMENKO, Jurij: »Skandinavisch-samischer Sprachkontakt. Gegenseitiger Einfluss«. I: KUSMENKO, Jurij (Utg.): *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact*. (= Schriften zur Kulturwissenschaft; 55). Hamburg: Kovač, 2004. 215–235.
- KUSMENKO, Jurij: »Saami influence on the development of morphological innovations in Common Scandinavian«. I: WINSA, Birger (Utg.): *Finno-Ugric People in the Nordic Countries. Roots V: The roots of People and Languages of Northern Euroasia*. Övertorneå: Academia Tornedaliensis, 2005. 11–31.
- KUSMENKO, Jurij: »Scandinavian Umlaut. Sámi metaphony and Swedish-Norwegian levelling (jamning): a floating Scandinavian-Sámi isogloss«. I: ALHAUG, Gulbrand, Endre MØRCK og Aud-Kirsti PEDERSEN (Utg.): *Mot rikare mål å trå. Festskrift til Tove Bull*. Oslo: Novus, 2005. 118–126.
- KUSMENKO, Jurij: »The history of quantity in the Scandinavian languages«. I: *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 26 (2005). 127–144.
- KUSMENKO, Jurij: »Typology of language contact in the Balkans and in Scandinavia – the case of the suffixed definite article«. I: URELAND, Sture (Utg.): *Integration of European Language Research*. (= Studies in Eurolinguistics; 2). Berlin: Logos, 2005. 89–111.
- KUSMENKO, Jurij og Michael RIESSLER: »Traces of Sámi-Scandinavian contact in Scandinavian dialects«. I: GILBERS, Dicky, John NERBONNE og Jos SCHAEKEN (Utg.): *Languages in Contact*. (= Studies in Slavic and General Linguistics; 28). Amsterdam: Rodopi, 2000. 209–224.
- MUYSKEN, Pieter: »Creole tense/mood/aspect systems: the unmarked case?«. I: MUYSKEN, Pieter (Utg.): *Generative Studies on Creole Languages*. (= Studies in Generative Grammar; 6). Dordrecht: Foris Publications, 1981. 181–199.

- NESHEIM, Asbjørn: »Samisk og norsk i Lyngen«. I: *Sameliv. Samisk selskaps årbok 1951–1952*. Oslo: Norges almenvitenskapelige forskningsråd, 1952. 123–129.
- NESHEIM, Asbjørn. »Samisk og nordisk fellesskap og kulturkontakt«. I: *By og bygd* 11 (1958). 1–18.
- PEDERSEN, Aud-Kirsti: »Restar av samisk i kaldfjordmålet«. I: HOLMEN, Tone (Utg.): *Kvinneforskermaraton*. Tromsø: Universitetet i Tromsø, 1994. 115–128.
- RIESSLER, Michael: »Samisk och finsk substrat i nordskandinaviska dialekter«. I: KUSMENKO, Jurij og Sven LANGE (Utg.): *Strövtåg i nordisk språkvetenskap*. (= Kleine Schriften des Nordeuropa-Instituts; 27). Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität, 2002. 78–90.
- RIESSLER, Michael: »Präaspiration im Nordgermanischen«. I: KUSMENKO, Jurij (Utg.): *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact*. (= Schriften zur Kulturwissenschaft; 55). Hamburg: Kovač, 2004. 199–213.
- SOLLID, Hilde. »Dialektsyntaks i Nordreisa. Språkdannelse og stabilisering i møtet mellom kvensk og norsk«. Avhandling (dr. art.) [Tromsø]: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Tromsø, 2003.
- THOMASON, Sarah Grey og Terrence KAUFMAN: *Language contact, creolization and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press, 1988.
- TODAL, Jon: »Interferens, negativ transfer, substrat eller etnolekt«. I: BALTO, Asta (Utg.): *Kunnskap og kompetanse i Sápmi – en samisk skole i emning. Forhold fra den samiske utdanningssektoren*. (= Kunnskapsbilder. Forskningsserie fra SUFUR / SUFUR – Samordningsutvalget for Finnmark utdanningsregion; 2). Kárášjohka: Davvi Girji, 1996. 107–118.
- WINFORD, Donald: *An introduction to contact linguistics*. (= Language in society; 33). Oxford: Blackwell, 2003.

JURIJ KUSMENKO
The origin of Vowel Balance
in Swedish and Norwegian dialects

The term »vowel balance« (Sw. *vokalbalans*) signifies in the Scandinavian dialectological tradition the dependence of the quality (and/or the quantity) of the vowel of the second syllable on the original quantity of the first (root) syllable. If the root syllable is long (bimoraic), the vowel of the second syllable is reduced or apocoped. If the root syllable is short (monomoraic) the second syllable retains its quantity and quality or it can be even lengthened and/or qualitatively strengthened. In modern Swedish and Norwegian dialects we can find the following vowel alternation according to the rule of vowel balance: after a long syllable *a* (*a*), *o*, *e* or *Ø* (apocope), after the short syllable *a* or *å*, *u*, *i* (or with lengthening *å*:, *i*:, *u*:), *båkå*: (cf. OIcl. *baka*) but *kaste*, *bi:te* (OIcl. *kasta*, *bíta*) in Tinn (Telemark);¹ *jivå*, *bärå* (OIcl. *gefa*, *bera*) but *finna*, *bi:ta* (OIcl. *finna*, *bíta*) in Rättvik (Dalarna)² or *båkkå* (OIcl. *baka*) but *kåst*, *bî:t* (OIcl. *kasta*, *bíta*) in Oppdal (Trøndelag).³

The vowel balance alternations can be seen most clearly in nouns and verbs (cf. *vårrå* ›to be‹ (OIcl. *vera*), *hårrå* ›hare‹ (OIcl. *hara*, sg. casus oblique) but *kåst* ›to cast‹, *vî:s* ›song‹ (OIcl. *kasta*, *vîsa*) in the dialect of Oppdal (Norway).⁴ In the Norwegian dialectological tradition the term »split infinitive« (*kløyvd infinitiv*) is used to show the difference in the vowel balance. Various forms of vowel balance in the verbs with the original infinitive suffix *-a* can be seen in the following table:⁵

after short syllable	after long syllable
<i>baka</i>	<i>kasta</i> (Old Icelandic, no vowel balance)
<i>båkå</i>	<i>kaste/kasta</i> (Vågå, Oppland)
<i>båkå</i> :	<i>kaste</i> (Tinn, Telemark)

¹ SKULERUD 1922, 170.

² BJÖRKLUND 1994, 54–55.

³ LARSEN 1913, 8–9.

⁴ HAUGEN 1982, 49.

⁵ Cf. STORM 1884/1908, 62–62, ØVERBY 1974, 13–14; LEVANDER 1925–1928, 225–228; KOCK 1888, 89; NEUMANN 1918, 1; DAHLSTEDT 1955, 7–8; HAUGEN 1982, 49; REITAN 1906, 4; HOFF 1949, 38; SKULERUD 1922, 170.

after short syllable	after long syllable	
<i>baká</i>	<i>kasta</i>	(Mora, Dalarna)
<i>bakå</i>	<i>kast</i>	(Houtskär, Finland)
<i>båká</i>	<i>kasta</i>	(Rättvik, Dalarna)
<i>baka</i>	<i>kaste/kâst</i>	(Norrland)
<i>båkkå</i>	<i>kast</i>	(Oppdal, Trøndelag)
<i>båkkå</i>	<i>kaste</i>	(Ålen, Trøndelag)
<i>bå:kå</i>	<i>kaste</i>	(Numedal, Buskerud)

We can see that the original *-a* in the second syllable is reflected as *a*, *å*: or *â* after original short syllable and as *a*, *ə* or *Ø* after original long syllable.

In the dialects with the original quantity of the root syllable the vowel balance is a kind of a foot isochrony with a constant number of moras in bimoraic or trimoraic stressed complexes. In the vowel balance with lengthened second vowel after the short syllable the complexes are trimoraic: *kas-ta* (2+1) = *bi:-ta* (2+1) = *bå-kå*: (1+2), in the second type of vowel balance the stressed complexes are bimoraic *kast* (2) = *bi:t* (2) = *bå-kå* (2).

Traditionally vowel balance is marked both in the dialects with preserved short syllable words where it works as a phonological rule (as in *båkkå*: but *kaste* Tinn, Telemark or *båkkå* but *kasta* in Mora Dalarna) and in the dialects with the quantity shift, where all short syllables have been lengthened (as in Røros, cf. *våttå*, *ba:ka*, OIcl. *vita*, *baka*).⁶ However there is no longer a connection here between the quantity of the first and the second syllable. All syllables are long. The first step of the generalization of the long syllable forms can be found in the northern Norwegian dialect of Rana where a part of the original short syllable words preserves the traces of the vowel balance in forms like *ja:ga*, *ve:ta* (OIcl. *jaga*, *vita*), cf. with forms like *drekk*, *fly:g*, (OIcl. *drekka*, *fljúga*). However a great part of the original short syllable words already has a variant with apocope, which was originally only characteristic of the long syllable words, cf. *le:va* – *le:v*, *sø:va* – *sø:v* (OIcl. *lifa*, *sofa*).⁷ Although only

⁶ REITAN 1932, 155–156.

⁷ ELSTAD 1982, 50.

phonological alternations in the dialects with the preserved quantity can be classified as a real phonological rule the Scandinavian dialectological tradition does not make any difference between vowel balance as a phonological rule and the lexicalized forms of the vowel balance. For our reconstruction vowel balance as a rule shows us the phonological mechanism of the phenomenon, while lexicalized vowel balance shows us the original spreading of vowel balance.

Vowel balance and qualitative levelling (*jamning*, see below), which is structurally connected with vowel balance (see below) are two important phonological isoglosses which are characteristic of the north-eastern Scandinavian area (see fig.). Vowel balance is spread in Eastern Norway and in Trøndelag and in some northern Norwegian dialects (Brønnøy und Rana in Helgeland, Bardu and Målselv in Troms). Vowel balance is also allowed in one of the variants of New Norwegian. In Sweden vowel balance is spread in northern Sweden, in Jämtland, Härjedalen, Dalarna and in parts of Värmland. Hesselman found traces of vowel balance in middle Sweden in Uppland, Södermanland, Västmanland and Närke, cf. forms such as *skadi*; *ruddi*, *gatu(n)*, *kakur* but *bonde*, *kjörkjån*, *kjörkjår* (Oicl. *skaði*, *roði*, *götu*, *kökur*, *bóndi*, *kirkjan*, *kirkjur*).⁸ Traces of vowel balance can be found even in standard Swedish, cf. *u* after the original short syllable in *ladugård*, *gatudörr* but *o* after the original long syllable in *kyrkogård*, *tungomål*.

The contemporary spreading of vowel balance testifies that the innovation centre of this phenomenon was Trøndelag in Norway and the neighbouring Swedish areas.

Vowel balance in the dialects with short syllable words

In the dialects with preserved short syllable words there are two types of vowel balance. The most common type represents bimoraic complexes with accent 1 and 2 in original long syllable words and level stress in bisyllabic short syllable words. Thus the first two moras in the original long syllable bisyllabic words are stressed, the third mora is reduced or apocoped (as in *kastə* or *kâst* < *kasta*). The bisyllabic short syllable words have what is called level stress. Both syllables have the same or

⁸ HESSELMAN 1905, 8, 16.

similar intensity, quantity and type of pitch.⁹ Though in sentence intonation both the first and the second syllable of a short syllable word can be heard as more stressed,¹⁰ the accent in the short syllable words is appropriately called in Swedish *jämnviktsaccent* («equal weight accent»). The level stress accent shows that the smallest linear stressed unit is a bimoraic complex with the quantitative equivalence of two moras which are divided by a consonant (as in *ta-la* (2)) to two moras which are not divided by a consonant (as in *bi:* (2)-*ta* or *kas*(2)-*ta*). This mora counting manifests itself in the quantitative equivalence of *tala* to *kas-* (in *kaste*) and *bi:-* (in *bi:te*). The reduction in this case can concern only the third mora. If the suffix turns out to be the second mora of the word it is preserved and stressed and even strengthened (*a* > *å*, as in *tala* > *tålå*). If it turns out to be the third mora of the word it is reduced or apocopated as in *bi:ta* and *kasta* (> *bi:te*, *kaste* or *bî:t*, *kâst*). In most dialects with vowel balance a stressed bimoraic syllable has either a moraic peak accent on the first mora (as a rule accent 2) or a moraic peak accent on the second mora (as a rule accent 1).¹¹ In the short syllable words both moras have *jämnviktsaccent*.

The connection of two short vowels (two moras) in words such as *vik* or *vit* in one stressed unit and the prosodic equivalence of two short vowels to one long (bimoraic) vowel manifest themselves in the qualitative assimilation of the two short vowels (*metaphony*, NNw. *jamming*, Sw. *tilljämning*).¹² The regressive or mutual assimilation of the two short vowels is characteristic of all the dialects with vowel balance. Such assimilation can be partial as in *vit* > *væta*, *ladu* > *lædu* or complete as in *vik* > *vuku*, *vukku*; *vit* > *vâtå*, *våttå*.

The second type of vowel balance is characterized by the oxytone or lengthening of the second mora in the original short syllable words. This situation is found in Tinn (Telemark) and Vågå (Gudbrandsdalen) in Norway and in some Swedish dialects of Dalarna, cf. *vik*: (OIcl.

⁹ Cf. STORM 1884/1908, 62–63; LEVANDER 1909, 50; GEIJER 1921, 5.

¹⁰ LEVANDER 1909, 8–9.

¹¹ Accent 1 indicates the accent of original monosyllable words, accent 2 indicates the accent of original bisyllabic words. The phonetic realization of the accents in different parts of Scandinavia can vary so that the accent 1 in one area can have the same or similar realisation as the accent 2 in another area.

¹² KUZ'MENKO 1980, 151.

viku oblique cases of *vika*), *stugu*: (OIcl. *stugu*), *næva*: (OIcl. *hnefa* oblique cases of *hnefi*), *læsa*: (OIcl. *lesa*), *nyky:l* (OIcl. *lykill*) in Vågå, *viku*.; *neve*.; *bytå*: (Pl. of *biti*.; OIcl. *biti*), *vytå*: (OIcl. *vita*) in north-eastern Telemark¹³ and *båkå*, *leså*, *fårå*, *såvå* in the dialect of Furnäs in Dalarna.¹⁴ In these dialects we find a trimoraic rule: for every bisyllabic word consists of three moras, the quantitative pattern is either CVCV: (1+2) as in *vuku*.; *næva*: or CV:CV, CVCCV (2+1) as in *kasta* oder *bi:ta*.

Vowel balance in Old Swedish and Old Norwegian manuscripts: The original form of the Scandinavian vowel balance.

Vowel balance in Old Swedish and Old Eastern Norwegian manuscripts manifests itself in the alternation of writings *a*, *i*, *u* after short syllables and *æ*, *e*, *o* after long syllables, cf. OSw. *kastæ*, *husæ*, *mother*, *tungo*, *landom* but *bæra*, *tala guthi*, *gatu*, *fathir laghum*, Old East-Norwegian *sændæ*, *høyræ* but *gera*, *vita*.¹⁵ Instead of the alternation *a* – *æ* the alternation *l a* – *o* (cf. *kasta* but *bäro*) can occur. Swedish and Norwegian manuscripts show that the vowel balance used to be characteristic of a much bigger area than it is now. There are manuscripts with vowel balance in the areas which now have no traces of the phenomenon as in Uppland, Sördermanland, Dalarna, Västmanland, Östergötland, and even in Småland¹⁶ (see fig.). Wessén assumed that vowel balance was spread earlier across most of Sweden.¹⁷

The first examples of vowel balance in Sweden are found in manuscripts from the 14th century, cf. Koppbergprivilegier (1347) of Magnus Eriksson, cf. *haua*, *vara*, *giva*, *copar* but *køpæ*, *blivæ*, *mangæ*, *skrifvæth*¹⁸ and Codex Bureanus (1350–1370), cf. *gangæ*, *niutæ*, *køpæ*, *mother* but *fara*, *giva*, *bæra*, *fathir*.¹⁹ Wessén dated the vowel balance to

¹³ STORM 1884/1908, 62–63; SKULERUD 1922, cf. also KOLSRUD 1951/1974, 10–11; SCHULTZE 1972, 11–22.

¹⁴ LEVANDER 1925–1928, 225–228, 232; WESSÉN 1970, 70.

¹⁵ NOREEN 1913, 127; WESSÉN 1970, 41; SEIP and SALVEIT 1971, 110.

¹⁶ KOCK 1921, 50–61, 197–199.

¹⁷ WESSÉN 1970, 70.

¹⁸ KOCK 1921, 201.

¹⁹ NOREEN 1904, 128–129.

early Old Swedish (1225–1375).²⁰ The first examples of vowel balance in eastern Norway are from the same time.²¹ Larsen assumed that vowel balance in Norway used to be spread across on a larger area than it is now.²²

The vowel balance *o* : *a* (ə), which is characteristic of a greater part of the contemporary dialects is rarely reflected in Old Swedish and Old East-Norwegian manuscripts (cf. *gøro, gato, komo, ätho, bogo, bäro, dräpo, liffuo* but *brinna, falla*). The suffix in short syllable words often have the same designation as the suffix in long syllable words (cf. *gata, koma, ätha*), often in free alternation with forms such as *gato* and *komo* in the same manuscript.²³ The writings with *o* and even *aa* instead of *o*: were »right unusual« in Swedish manuscripts.²⁴ But sporadic usage of the writings with *o* in short syllable words indicates that the vowel balance *å* – *a*, which is now characteristic of Härjedalen and Dalarna, was spread in the 15th–16th century even in middle Sweden, cf. writings *göro, gräffuo, waro, lätho, komo, giffuo, gatho, skadhø, haffuo, dago* in Östergötland, Västmanland and Södermanland.²⁵

Kock assumed that the original form of vowel balance concerned the lengthening of the second vowel in short syllable words, cf. *skari* > *skari:*, *viku* > *vuku:*, *tala* > *tala:*. The original long *a* has developed in Mainland Scandinavian to *å* /o:/, as in *år, å, mål* (OIcl. *ár, á, mál*). The lengthened *-a* in the second syllable of short syllable words underwent the same development (*vita* > *vita:* > *vitå:* > *vitå* > *våtå*). Later, the second vowel was shortened in the majority of Swedish and Norwegian dialects (*tålå:* > *tålå*) but in most archaic ones it has retained its quantity (see above).

The stages of this process can be found in modern dialects (*tala* > *tala:* > *talå:* > *tålå:* > *tålå*).²⁶ Hægstad followed Kock in explaining different developments of the vocalism of the second syllable in Eastern and Western Norwegian through the difference in the word stress.

²⁰ WESSÉN 1970, 68–71.

²¹ SEIP and SALVEIT 1971, 274, 375–376.

²² LARSEN 1913, 3–5, 8.

²³ KOCK 1921, 193–194; NEUMANN 1918.

²⁴ Ibid., 14.

²⁵ Ibid., 22–25, 80–88.

²⁶ KOCK 1888, 87–89; HÆGSTAD 1899, 65.

According to him in Eastern Norwegian and in Trøndelag the short syllable words exhibited oxytone and vowel lengthening. The stress of the short root syllable was so weak that the quality of the lengthened second vowel influenced the quality of the root syllable (*jamning*, see above), *snaru:* > *snuru*.²⁷ If Kock and Hægstad are right, and *å* (< *a*) in the second syllable was the result of the lengthening of *a*, the spreading area of the lengthening of the second vowel in short syllable words used to be much larger than it is now. The majority of the Swedish and Norwegian dialects with vowel balance have *-å* < *-a* (cf. *våttå, vå:tå, våtå, vitå*, cf. OIcl. *vita*). Kock's hypothesis has been supported by several authors.²⁸ However it was rejected by Hesselman, who assumed that the difference in the vocalism in the words with original *-a* in the second syllable in short and long syllable words was not a quantitative but a qualitative one. The *-a* after the short syllable was more closed than after the long one in correspondence with the vowel balance alternations of two other vowels, cf. *u, i*, after the short syllable and *e, o* after the long syllable.²⁹ The hypothesis of Hesselman had some advocates.³⁰ But it could not call into question the advantages of the traditional point of view. Kock's hypothesis is based not only on the comparison of the development of *-a* in the second syllable of short syllable words with the development of the original long *a* as in /a:r/ > /o:r/ *år* but mainly on the lengthened vowel in short syllable words in archaic Swedish and Norwegian dialects (cf. *vikū;*, *tålå:* above). The comparison of the dialectal data shows that the traditional representation of vowel balance as a sequence of changes *tala* > *tala:* > *talå:* > *tålå:* > *tålå* is correct.

Vowel balance is absent in Danish, Icelandic, Faroese and in the western Norwegian dialects. There are no traces of it in the mediaeval manuscripts from these areas either. However Kock assumed that vowel balance used to be characteristic of the entire Scandinavian area.³¹ Hesselman developed Kock's idea further and proposed a common Germanic origin for vowel balance. He compared Scandinavian vowel balance with the similar development in the West Germanic languages, first

²⁷ Ibid., 64–65.

²⁸ SEIP and SALVEIT 1971, III; WESSÉN 1970, 70.

²⁹ HESSELMAN 1948–1953, 256.

³⁰ BERGFORS 1961, 23; BORG 1973, 91–95.

³¹ KOCK 1921.

of all in Old English, cf. forms with the apocope of *i* and *u* after the long syllable, cf. *giest* < *gastiz, *fót* < *fótus, *heall* > *hallū, *fét* < *fōti with the forms with preserved *i* and *u* after the short syllable, cf. *wini* < *ueniz, *sunu* < *sunus, *giefu* < *gebū, *hnyti* < *hnuti.³² Traces of this phenomenon can be found in Old Saxon and in Old High German.³³ Both Kock and Hesselman mentioned vowel balance alternations in the Frisian dialect of Wangeroog.³⁴ Wiik also assumed that vowel balance was Proto-Germanic.³⁵

But it is hardly possible to propose a common Germanic origin of vowel balance. There is neither vowel balance in Gothic (4th century) nor in the older Runic inscriptions (3rd–8th centuries). The suffixes and inflections in elder Runic inscriptions have the same form both after long and after short syllables, cf. after the short syllable **magu** (Kjølevik, 450), **magor** (Vetteland, 350), after the long syllable **solu** (Eggjum, 700), **-gastiR** (Gallehus, 400), **hite** (Järsberg, 500) **haitinaR** (Kalleby, 400). In the younger runic inscription it is impossible to determine the presence or the absence of vowel balance. There are no traces of vowel balance in Old Icelandic, the most archaic Old Scandinavian language. The difference in time between the West Germanic vowel balance, which would have taken place in 600–700 and vowel balance in the north-eastern Scandinavian dialects, which is dated from the 14th century is too significant (more than 500 years) and the difference in form (cf. especially vowel lengthening and qualitative assimilation in Scandinavia) is too obvious to consider these two phenomena as having the same common Germanic origin. The north-eastern Scandinavian vowel balance is an innovation which developed in the beginning of the second millennium in north-eastern Scandinavia and had its peculiarities which make Scandinavian vowel balance different from vowel balance in West Germanic languages. This difference concerns not only the lengthening and the strengthening of the second syllables of the short syllable words in north-eastern Scandinavian (*viku* > *viku:*, *tala* > *tala:* > *talå:*) but even a special regressive assimilation in short syllable words (*jamning*, see above),

³² HESSELMAN 1948–1953, 34.

³³ BRAUNE 1955, 215–217, 220.

³⁴ HESSELMAN 1948–1953, 36.

³⁵ WIİK 1997, see below for details about Wiik's hypothesis.

cf. *vuku, tålå*. The assumption about the autochthon development of Scandinavian vowel balance is spread among modern Scandinavian linguists. Torp calls Scandinavian vowel balance »a special own northern Scandinavian innovation«. ³⁶ This point of view is shared by Riad. ³⁷

The proposed causes of the Scandinavian vowel balance

The questions why Scandinavian vowel balance has developed only in the north-eastern part of Scandinavia and how the peculiarities of Scandinavian vowel balance such as second vowel lengthening and vowel assimilation in short syllable words could be explained have rarely been asked. An exception is Kalevi Wiik, who assumed that several phonological features of the Germanic languages such as the first consonant shift, Verner's law, the shift of the stress to the first syllable and some vowel changes can be explained through the Finno-Ugric substrate in Proto-Germanic. ³⁸ According to Wiik, vowel balance belongs to phenomena of the same origin. ³⁹ Scandinavian and West Germanic vowel balance are both treated by Wiik as phenomena identical with the »old Finno-Lappic foot isochrony«. ⁴⁰ Wiik determines three types of prosodic patterns in short syllable words in modern Finnish and Estonian dialects. The first type has an earlier F₀-peak in the stressed syllable and a half-long vowel in the second syllable. The second type has the same type of root syllable and a short vowel in the second syllable. The third type has a late F₀-peak in the stressed syllable and a half-long vowel in the second syllable. ⁴¹ Wiik treats the first type as the most archaic and connects the Scandinavian vowel balance with this type of Finno-Sámic isochrony (cf. »there is no doubt about the Lappo-Finnic origin of the North Scandinavian vowel balance«. ⁴²). In Wiik's article from 1995 it is not clear what time he dates the Scandinavian vowel balance to. ⁴³ In his later publica-

³⁶ TORP 1983, 55–57.

³⁷ RIAD 1992, 191–195.

³⁸ WIİK 1997; WIİK 2002.

³⁹ WIİK 1997, 86; *ibid.*, 270; WIİK 2002, 165–167; cf. also ELERT 1997, 79.

⁴⁰ WIİK 1995, 86; WIİK 1997, 270; WIİK 2002, 164.

⁴¹ WIİK 1995, 84–85.

⁴² *Ibid.*, 86.

⁴³ Cf. WIİK 1997, 59.

tions he dates the vowel balance to the Proto-Germanic period.⁴⁴ Elert, following Wiik, treats the Germanic vowel balance as a substrate feature dating from the Bronze Age.⁴⁵

Wiik and Elert did not treat the object in detail and assumed a much earlier development than was indicated in the medieval manuscripts. But, although Wiik and Elert's early dating of Scandinavian vowel balance can hardly be correct (see above), the idea of a »Lappo-Finnic« influence on the development of Scandinavian vowel balance seems to be very instructive. However this influence dates from a much later time than the Bronze Age and is not Lappo-Finnic but only Lappish (Sámi).

I assumed in 1980 that north-eastern Scandinavian vowel assimilation in short syllable words (*jamning*) could be connected with the Sámi metaphony which is especially characteristic of Southern Sámi.⁴⁶ I explained the spreading of this feature in the north-eastern Scandinavian dialects due to the functional connection of *jamning* with vowel balance. The phonological rule of *jamning* was a very suitable means to qualitatively connect two moras of a bimoraic complex in bisyllabic short syllable words which were quantitatively equal to a bimoraic (long) vowel. I saw then a connection of *jamning* in Scandinavian with metaphony in Sámi and a functional connection of *jamning* with vowel balance⁴⁷ but I did not see a connection of Scandinavian vowel balance with the corresponding phenomenon in the Sámi languages. First in 2000 we proposed a possible connection between the Sámi and the Scandinavian vowel balance.⁴⁸

To better understand how the Sámi quantitative pattern could be connected with north-eastern Scandinavian vowel balance we must treat the prosodic structure of Sámi in detail.

⁴⁴ WIİK 1997; WIİK 2002.

⁴⁵ ELERT 1997, 79–80.

⁴⁶ KUZ'MENKO 1980, 135, fig. II, 151–154; cf. also KUZ'MENKO 1983; KUSMENKO and RIESSLER 2000.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

Vowel balance in Sámi

The modern Sámi languages have different systems of segmental prosodies (types of VC-combinations). In North Sámi we can find all possible types of VC-patterns. Type 1. (monomoraic) short syllable (short vowel + extrametrical short consonant as in *fa-nas* ›boat‹), 2. (bimoraic) long syllable (long vowel + extrametrical short consonant as in *guo-sat* ›fir‹ or short vowel + consonant + extrametrical consonant as in *gul-lat* ›to hear‹), 3. (trimoraic) overlong syllable (long vowel + consonant + extrametrical consonant as in *goar-rut* ›to sew‹ or short vowel + long consonant + extrametrical consonant as in *man'ni* /man:-ni/ 2. Pers. Dualis of *mannat* ›to go, to walk‹ and 4. (quadmoraic) over-overlong syllables with long vowel + long consonant + extrametrical consonant as in *fár'ret* /fa:r:-ret/ ›to move‹. On the other hand, the prosodic pattern of the unstressed syllable is restricted. This restriction concerns in particular the quantity of unstressed syllables after monomoraic roots. In most of the northern Sámi dialects and in Lule Sámi there is »a certain harmony between the quantity of the stressed and unstressed syllable«. ⁴⁹ This harmony manifests itself first of all in the rule that if the first syllable is short, the unstressed syllable must be long. Sequences of two short syllables are impossible. Nielsen indicates in the Northern Sámi dialect of Polmak not only the lengthening but even a strong secondary stress of the second vowel in short syllable words, cf. *manām* ›I go‹, *loγām* ›I write‹. ⁵⁰ In this dialect, several forms have different quantitative structures of the second syllables in accordance with the quantity of the root syllable:

after short syllable	after long syllable
a	ā
spih̄ttša ›whip‹	spitšā (GEN./ACC.)
rihtta ›trap‹	riðā (GEN./ACC.)
dah̄kka ›he makes‹	
daya ›make!‹	dαγām ›I make‹
sihtta ›he wants‹	siðām ›I want‹

⁴⁹ NIELSEN 1903, 14.

⁵⁰ Ibid., 14.

after short syllable	after long syllable
u	ū
lɑD:DU ›lead‹	lɑjū (GEN./ACC.)
gihppu ›pain‹	givū (GEN./ACC.)
man:nu ›walking‹	manū (GEN./ACC.)
gohttšu (gen./acc.)	gotšū ›rust‹
i	ī
hɑd:di ›price‹	hɑDīn (COM.)
jaħkki ›year‹	jaɣī (GEN./ACC.)
fag:gi ›wooden hook‹	fagīn (COM.)
dil:li ›position‹	dilī (GEN./ACC.) ⁵¹

We can see that the shortest word in Polmak is trimoraic (1+2 or 2+1). In the dialect of Polmak and in the other northern Sámi dialects vowel balance works only in original short syllable words. In words with polymoraic roots we can find long vowels in the second syllable after a long vowel in the root syllable, cf. *āhpīn* (COM.) ›power‹, *vūhpīn* (COM.) ›narrow bay‹ in Polmak.

The tendency towards lengthening of the second short vowel is also characteristic of Standard North Sámi, cf. *ola:n*, ›I stretch out‹, *mana:n* ›I walk‹, *alá:s* ›high‹.⁵² According to Magga the sequence of two short syllables is possible in the dialect of Kautokeino only in imperatives, vgl. *bija* ›lay!‹, *mana* ›go!‹, *daga* ›make!‹, *bora* ›eat!‹, *loga* ›read!‹, *huma* ›speak!‹,⁵³ in contrast to the dialect of Polmak where even imperatives have a long second vowel after short root vowels, see above. In the other short syllable words, vowel lengthening works in Kautokeino as it does in Polmak, cf. *velá* /velaa/ ›further‹, *vesá* /vesaa/ ›a young tree‹, *bahá* /pahaa/ ›bad‹, *olu* /oluu/ ›much‹, *lusa* /lusaa/ ›near‹.⁵⁴ After polymoraic syllables, as in Polmak, both long and short vowels are possible, e. g. *dolla* /tollaa/ ›fire‹, *gussa* /kussaa/ ›cow‹, *dinii* /tiinii/ ›he earns‹. Magga establishes the connection between the quantity of the first and the second syllable and assumes that in the dialect of Kautokeino the

⁵¹ NIELSEN 1903, 38–71

⁵² BARTENS 1989, 41–42; NICKEL 1990/1994, 13–14.

⁵³ MAGGA 1984, 22–23.

⁵⁴ Ibid., 22–23.

main prosodic unit is neither a segment nor a syllable but a bisyllabic structure, which consists of a vowel centre, a consonant centre and a *latus* (the second syllable).⁵⁵

In some Sámi languages the interdependence of the first and the second syllables also concerns words with polymoraic root syllables. Lagercrantz claims that this connection is especially strong in Eastern Sámi.⁵⁶ Senkevič-Gudkova observed three quantity patterns for bisyllabic words in the dialect of Notozero. The quantity of the unstressed second syllable correlates to the quantity of the root syllable: the vowel /a/ is reduced and becomes schwa after a syllable with a long geminate (*pal'l'ə*), is slightly reduced after a syllable with a long consonant (*pallæ*) and retains its full quantity and quality after a syllable with a short consonant (*pala*). The three forms have the same quantity.⁵⁷

It is assumed that the dependence of the quantity of the second vowel on the quantity of the root syllable (i.e. vowel balance) was characteristic of Proto-Sámi. It is possible that it was spread even during the Finno-Sámic period. Vowel balance can be traced in Finnish and Estonian. In the northern and southern Finnish dialects the ratio of quantity between the root syllable and the second syllable is 2:3.⁵⁸ In Meänkeli, vowel balance manifests itself in the interdependence of the quantity of the root and the suffix. After a long syllable, a short suffix follows, after a short syllable, a long suffix follows.⁵⁹ An unstressed vowel after a long syllable in Estonian is not only longer than a short stressed vowel but even than an unstressed vowel in long syllable words.⁶⁰

Relation between vowel balance in Sámi and in Scandinavian

The comparison between Sámi and Scandinavian vowel balance shows their great affinity. Theoretically this affinity could be the result of a

⁵⁵ Ibid., 150.

⁵⁶ LAGERCRANTZ 1927, 419.

⁵⁷ SENKEVIČ-GUDKOVA 1966, 369–371.

⁵⁸ LEHISTE and WIIK 1968, 570. For the spread of the vowel balance in Finnish dialects see *ibid.*, 573.

⁵⁹ WANDE 2003, 26.

⁶⁰ LEHISTE 1968, 295–297, 301.

parallel development. Vowel balance is a feature that could develop along parallel lines in different languages and at different times (cf. the vowel balance in Old English). But the affinity between Scandinavian and Sámi vowel balance is not restricted to the general principle of the connection of the quantity of the root syllable with the quantity of the second syllable but it concerns the concrete form of vowel balance. In the Sámi dialects with preserved short root syllables, Sámi vowel balance manifests itself in the lengthening of the second vowel (the shortest bisyllabic word thus became trimoraic V:CV, VCCV or VCV:). This pattern corresponds completely to vowel balance in the archaic Scandinavian dialects. Vowel balance in the Sámi dialect of Polmak with lengthening and secondary stress on the second vowel corresponds completely to the lengthening and oxytone of the second vowel in archaic Scandinavian dialects with the trimoraic pattern and differs from vowel balance in the Old West Germanic languages.

This similarity becomes still greater if we take into consideration that long *á*; *i*; *u*: in the dialect of Polmak have developed from the original *a*; *e*; *u*;⁶¹ i.e. after the original short syllable the change *a*; *e*; *u*: > *á*; *i*; *u*: took place, cf. above the vowel balance alternations *i*:*e*, *u*:*o*, *a*:*o* in Swedish and Norwegian medieval manuscripts. The Sámi correspondence to the Scandinavian reduction after a long syllable and the lack of reduction after a short syllable is especially clear in modern eastern Sámi.

If we take into account the fact that vowel balance in Sámi is much older than vowel balance in Scandinavian and that the configuration of the contemporary Scandinavian vowel balance area and the traces of vowel balance in medieval Swedish and Norwegian manuscripts almost completely coincide with the configuration of the Sámi-Scandinavian cultural contact area in 1000 established by Zachrisson⁶² (see fig.), the assumption about the Sámi origin of Scandinavian vowel balance cannot seem surprising. If we take into account the fact that the qualitative assimilation in short syllable words (*jamning*) which is functionally connected with vowel balance could also have been caused by Sámi interference (see above) this assumption seems to be still more probable.

⁶¹ NIELSEN 1903, 281.

⁶² ZACHRISSON 1997, 219.

The mechanism of Sámi interference can be reconstructed as follows. In the beginning of the second millennium Sámi had vowel balance with lengthening of the unstressed vowel (as in Polmak now) and reduction of the unstressed vowels after the polymoraic root syllables (as now in the eastern Sámi dialects). This prosodic pattern was also characteristic of the Scandinavian language (L2) of Sámi speakers. In this way, original Scandinavian bisyllabic short syllable words obtained a lengthened second syllable (*tala* was pronounced as *tala:*),⁶⁵ original Scandinavian long syllable words gained a reduced second syllable. Starting from the Scandinavian language of the Sámi, this phenomenon spread into the Swedish and Norwegian vernaculars spoken in the Sámi – Scandinavian contact zone. The phenomenon could have spread even more to the South (see traces of vowel balance in Småland) but the forms with vowel balance were later ousted by long syllable forms which were much more frequent. *Jamning* underwent the same development and was also ousted from the southern part of Eastern Norway and from central Sweden (see fig.). The next stage in the development of Scandinavian vowel balance was the reduction of the third mora (*viku:* > *viku*; *kasta* > *kâst* oder *kastə*). This development occurred after the change *a:* > *o:* (cf. *tala* > *tala:* > *talâ:* > *tâlâ*) and was probably independent of the Sámi influence.

However the assumption about the Sámi origin of Scandinavian vowel balance raises several questions. The strongest vowel balance and the clearest traces of it now occur in the Swedish and Norwegian dialects in contact with Southern Sámi (cf. e. g. Trøndelag, Jämtland, Härjedalen, Dalarna). But contemporary Southern Sámi does not have any short syllable words and accordingly no lengthening of the second vowel. In Southern Sámi all original short syllables have been lengthened. The stressed syllable can have three isochronic patterns with the mutual interdependence of the vowel and consonant quantity. It may seem that the comparison of vowel balance in central Scandinavian with northern Sámi vowel balance is not justified. But the lack of monomoraic syllables is not original in Southern Sámi. The prosodic system with monomoraic roots similar to the modern North-Sámi one existed in the

⁶⁵ The Old Icelandic poetry shows us that the Scandinavian bisyllabic short syllable word had originally two moras.

Southern Sámi until the 16th–17th centuries when a quantity shift took place.⁶⁴ This means that at the time of the development of Scandinavian vowel balance the prosodic system of the Sámi dialects in the southern Sámi - central Scandinavian contact zone was identical with the prosodic system of the modern northern Sámi dialects and possibly also with the modern eastern Sámi dialects with vowel balance in words with a polymoraic root syllable.

The second problem is connected with the spreading of the archaic (trimoraic) vowel balance in the contemporary Scandinavian dialects. The forms CVCV: (as in *viku:*) were only characteristic of the outmost south-eastern Norwegian dialects (Telemark, Gudbrandsdalen) at the beginning of the 20th century; these could hardly have had direct contact with the Sámi. But the development *lesa* > *leså* > (*låsså*) shows that the lengthening of the second syllable vowel in short syllable words also used to be characteristic of the Norwegian and Swedish dialects in contact with the southern Sámi dialects (Trøndelag, Oppland, Hedmark, Jämtland, Härjedalen, Ångermanland, Dalarna, Hälsingland). The comparison of forms *vukku* and *låsså* in Trøndelag with corresponding forms in northern Telemark *viku:*, *leså:* let us assume that vowel balance was developed in Trøndelag earlier than in Telemark. The forms with a lengthened second vowel reached Telemark while in Trøndelag the next stage of the development was already taking place, namely the shortening of the second long vowel (*viku:* > *viku*, *leså:* > *leså*) and later the quantity shift (*viku* > *vuku* > *vukku*; *leså* > *låså* > *låsså*). The existence of the archaic forms in the periphery corresponds to the main principles of linguistic geography.

The most frequent objection to the possible Sámi influence on the Scandinavian languages is the low prestige of the Sámi language and the stigmatization of the Sámi. But the stigmatization of the Sámi, which was indeed characteristic of the attitude of the Scandinavians towards the Sámi in the last two centuries was absent during the Viking age and at the beginning of the second millennium. At the end of the first millennium and at the beginning of the second millennium both the spreading of the Sámi and the attitude towards the Sámi differed from those in the 19th and the beginning of the 20th centuries. According to Zachrisson, the

⁶⁴ BERGLAND 1967, 47; BERGLAND 1983, 83.

Sámi-Scandinavian contact area almost reached Oslo in Norway and Uppland in Sweden (see fig.). Historians and archaeologists assume a considerable degree of cultural creolization⁶⁵ and a Sámi-Scandinavian cultural symbiosis⁶⁶ in the contact area. Old West-Scandinavian literature testifies not only »cultural acceptance«⁶⁷ of the Sámi by the Scandinavians but even Sámi-Scandinavian marriages.⁶⁸ This cultural influence was not one-sided as it has been considered in the past. We find not only Scandinavian influence on the Sámi culture but even Sámi influence on the Scandinavian culture, including religion and mythology.⁶⁹ All this makes possible the penetration of the Sámi interference features in the Scandinavian dialects and their further spreading.

There is one more question which arises in connection with the assumption about the Sámi origin of Scandinavian vowel balance. In the northern Norwegian dialects, which are situated in the immediate vicinity of Northern Sámi there is neither vowel balance nor *jamning* nor are these present only in the dialects of later migrants (as in Bardu and Målselv). In the more southern areas (in Trøndelag and in Eastern Norway), in the areas inhabited today either by very few southern Sámi or by no Sámi at all we have strong vowel balance and strong *jamning*. In northern Sweden, where the number of Sámi is much lower than in northern Norway, vowel balance is characteristic of the northern Swedish dialects. How can we explain this? The southern Sámi in Sweden and Norway and a great part of the northern Sámi in Sweden have shifted their language and in many cases their identity during the time when there was no stigmatization of the Sámi and no obstacles for the penetration of the Sámi interference features in the neighboring Swedish and Norwegian dialects in Trøndelag, in eastern Norway and in central and northern Sweden. The language shift in northern Norway took place later during the time of the stigmatization of the Sámi and it is not completed yet. Only in northern Norway can we see areas with a predominant Sámi population and even with predominant Sámi languages. The stigmatization of the Sámi especially during the 19th and at the beginning of the 20th

⁶⁵ HANSEN and OLSEN 2004, 107.

⁶⁶ ZACHRISSON 1997, 139.

⁶⁷ MUNDAHL 2000.

⁶⁸ PÁLSSON 1999.

⁶⁹ STRÖMBÄCK 1935; MUNDAHL 2000; KUSMENKO 2006.

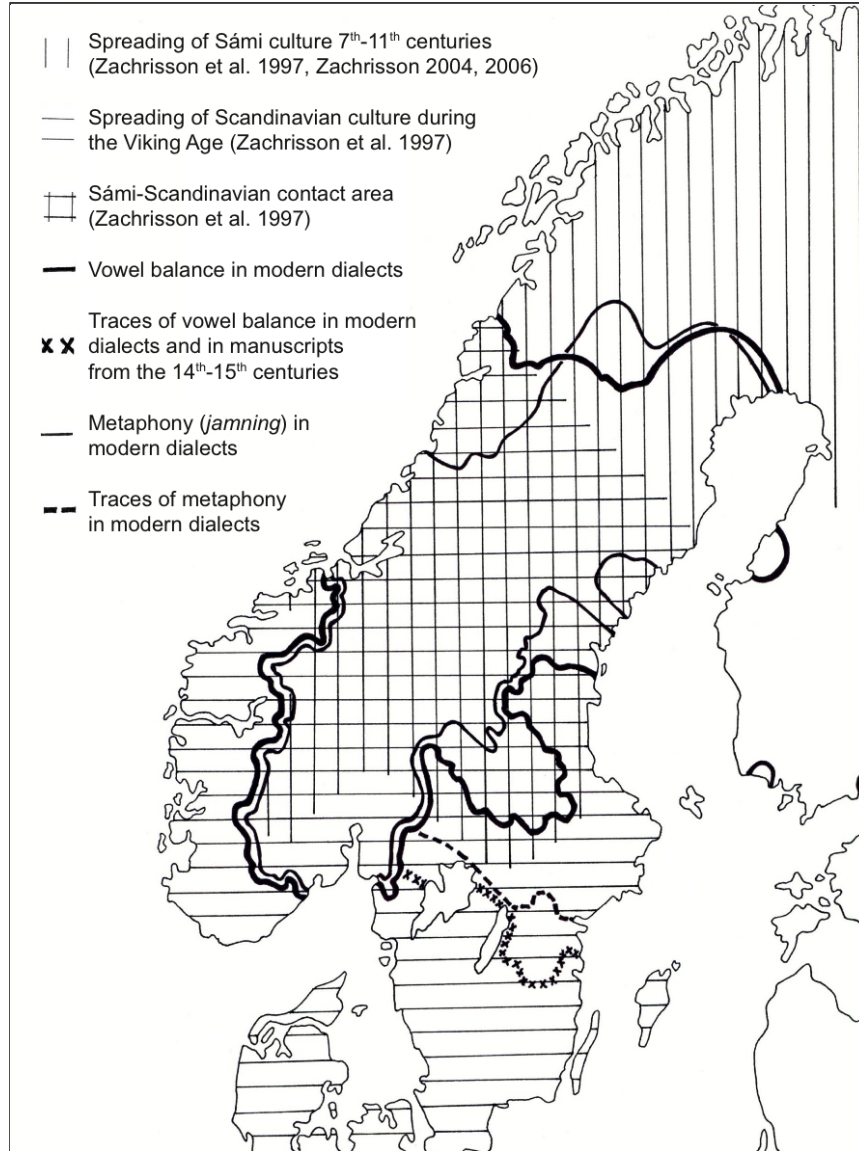

Figure 1: Metaphony and vowel balance in Scandinavian dialects and the Sámi-Scandinavian contact area in historical times (extended map from ZACHRISSON 1997, 219)

centuries prevented Sámi interference features from being able to spread into the northern Norwegian dialects.

We can propose that in the beginning of the second millennium a Scandinavization of the southern Sámi took place which led to the formation of the Scandinavian dialects of assimilated Sámi with Sámi interference features. Originating in these dialects, vowel balance spread into genuine Swedish and Norwegian dialects. This spreading was possible because in the beginning of the first millennium the relationship between the Sámi and the Scandinavian was characterized by a lack of stigmatization and by mutual respect. The vowel balance was not the only phenomenon of the Sámi interference in Swedish and Norwegian from this period.⁷⁰ Sámi interference features also include regressive vowel assimilation in short syllable words (*jamning*) which was caused by the Sámi metaphony rule (see above), and consonant lengthening⁷¹ which was connected with Sámi stadium gradation.

References

- BARTENS, Hans-Hermann: *Lehrbuch der saamischen (lappischen) Sprache*. Hamburg: Buske, 1989.
- BERGFORS, Erik Olof: *Tilljämning a - å i dalmålet*. (= Skrifter utg. av Institutionen för Nordiska Språk vid Uppsala Universitet; 10). Uppsala: Inst. för Nordiska Språk vid Uppsala Univ., 1961.
- BERGSLAND, Knut: »Lapp dialectal groups and problems of history«. In: *Lapps and Norsemen in olden times*. (= Instituttet for Sammenlignende Kulturforskning, Ser. A:26). Oslo: Universitetsforlaget, 1967. 32–53.
- BERGSLAND, Knut: »Southern Lapp and Scandinavian quantity patterns«. In: JANHUNEN, Juha (ed.): *Symposium Saeculare Societatis*

⁷⁰ For Sámi interference features in Common Scandinavian (500–1050) see KUSMENKO 2004, KUSMENKO 2005.

⁷¹ KUSMENKO and RIESSLER 2000. The first stage of this development was the appearance of the variant with the lengthened consonant originally short syllable words such as in *vukku*, *våttå* < *viku*, *vita*. The variant was later generalized during the quantity shift in Trøndelag and to a lesser degree in eastern Norwegian and northern and central Swedish dialects.

- Fenno-Ugricae*. (= Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia; 185). Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, 1983. 73–87.
- BJÖRKLUND, Stig: »Rättviksmålets huvuddrag«. In: *Dalmålsstudier. Festskrift till Stig Björklund på 75-årsdagen den 19 februari 1994*. (= Skrifter utg. av Dialekt- och Folkminnesarkivet i Uppsala, Ser. A:24). Uppsala: Dialekt- och Folkminnesarkivet, 1994. 46–78.
- BORG, Arve. »Jamning«. In: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 398 (1973). 82–100.
- BRAUNE, Wilhelm: *Althochdeutsche Grammatik. 8. Aufl. bearb. von Walther Mitzka*. Halle (Saale): Niemeyer, 1955.
- DAHLSTEDT, Karl-Hampus: *Efterledsapokope i nordsvenska dialekter. En morfo-fonologisk studie*. (= Skrifter utgivna genom Landsmåls- och Folkminnesarkivet i Uppsala, A:11). Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1955.
- ELERT, Claes-Christian: »Språket i södra Skandinavien under bronsåldern: finskt-ugriskt, baltiskt, germanskt eller...?«. In: ÅSTRÖM, Patrik (ed.): *Studier i svensk språkhistoria 4*. Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet, 1997. 77–86.
- ELSTAD, Kåre: »Nordnorske dialekter«. In: BULL, Tove and Kjellaug JETNE (eds.): *Nordnorsk. Språkarv og språkforhold i Nord-Noreg*. Oslo: Samlaget, 1982. 9–101.
- GEIJER, Herman: *Några bidrag till frågan om tilljämningens och apokopens utbredningsvägar*. (= Svenska landsmål och svenskt folkliv; 18). Stockholm: Norstedt, 1921.
- HÆGSTAD, Marius: *Gammelt trøndermaal: opplysninger om maalet i Trøndelag fyrr 1350 og ei utgreiding om vokalverket*. (= Skrifter / 2 Historisk-filosofisk klasse; 1899:3). Kristiania: Videnskabsselskapet i Kristiania, 1899.
- HANSEN, Lars Ivar and Bjørnar OLSEN: *Samenes historie fram til 1750*. Oslo: Cappellen Akademisk Forlag, 2004.
- HAUGEN, Einar: *Oppdalsmålet. Innføring i et sørtrøndsk fjellbygdsmål*. Oslo: Tanum-Norli, 1982.
- HESSELMAN, Bengt: *Sveamålen och de svenska dialekternas indelning*. Uppsala 1905.
- HESSELMAN, Bengt: *Huvudlinjer i nordisk språkhistoria*. Vol. 1–3. (= Nordisk kultur; 3–4). Stockholm: Bonnier, 1948–1953.

- HOFF, Ingeborg: *Numedalsmålet. Stutt umrit av ljod- og formlære.* (= Skrifter / 2 Historisk-filosofisk klasse; 1949:3). Det Norske videnskaps-akademi i Oslo, 1949.
- KOCK, Axel. »Långa ändelsevokaler i det nordiska fornspråket«. In: *Arkiv för nordisk filologi* 4 (1888). 87–94.
- KOCK, Axel: *Svensk ljudhistoria*. Vol. 4. Lund: Gleerup, 1921.
- KOLSRUD, Sigurd: *Nynorsken i sine målføre*. Oslo: Dybwad, 1951/1974.
- KUSMENKO, Jurij: »Skandinavisch-samischer Sprachkontakt. Gegenseitiger Einfluss«. In: KUSMENKO, Jurij (ed.): *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact.* (= Schriften zur Kulturwissenschaft; 55). Hamburg: Kovač, 2004. 215–235.
- KUSMENKO, Jurij: »Saami influence on the development of morphological innovations in Common Scandinavian«. In: WINSA, Birger (ed.): *Finno-Ugric People in the Nordic Countries. Roots V: The roots of People and Languages of Northern Euroasia.* Övertorneå: Academia Tornedaliensis, 2005. 11–31.
- KUSMENKO, Jurij: »Jätten Thjazi och det samiska elementet i nordisk mytologi«. In: AMFT, Andrea and Mikael SVONNI (eds.): *Sápmi YIK – Livet i samernas bosättningsområde för ett tusen år sedan.* (= Sámi dutkan; 3). Umeå: Samiska studier, Umeå universitet, 2006. 11–28.
- KUSMENKO, Jurij and Michael RIESSLER: »Traces of Sámi-Scandinavian contact in Scandinavian dialects«. In: GILBERS, Dicky, John NERBONNE and Jos SCHAEKEN (eds.): *Languages in Contact.* (= Studies in Slavic and General Linguistics; 28). Amsterdam: Rodopi, 2000. 209–224.
- KUZ'MENKO, Jurij K.: »Vzaimodejstvie dialektov i fonologičeskie izmenenija (razvitie sistem glasnych v skandinavskich dialektach)«. In: BORODINA, M. A. (ed.): *Vzaimodejstvie lingvističeskich arealov. Teorija, metodika i istočniki issledovanija.* Leningrad 1980. 100–160.
- KUZ'MENKO, Jurij K.: »Istoki saamskoj metafonii (o saamskom vlijanii na skandinavskie dialekty)«. In: TOLSTOI, N. I. (ed.): *Arealnye issledovanija v jazykoznanii i ètnografii (jazyk i ètnos).* Leningrad 1983. 44–50.
- LAGERCANTZ, Eliel: *Strukturtypen und Gestaltwechsel im Lappischen.* (= Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia; 157). Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, 1927.

- LARSEN, Amund B.: *Om vokalharmoni, vokalbalangse og vokaltiljævning i de norske bygdemaal*. (= Forhandlingar; 7). Kristiania: Det Norske videnskaps-akademi, 1913.
- LEHISTE, Ilse: »Vowel quantity in word and utterance in Estonian«. In: RAVILA, Paavo and Martti KAHLA (eds.): *Congressus secundus internationalis Fenno-Ugristarum Helsingiae habitus 23.–28.8.1965*. Vol. 2. Helsinki: Societas Fenno-Ugrica, 1968. 293–303.
- LEHISTE, Ilse and Kalevi WIIK: »Vowel quantity in Finnish dissyllabic words«. In: RAVILA, Paavo and Martti KAHLA (eds.): *Congressus secundus internationalis Fenno-Ugristarum Helsingiae habitus 23.–28.8.1965*. Vol. 2. Helsinki: Societas Fenno-Ugrica, 1968. 569–574.
- LEVANDER, Lars: *Älvdalsmålet i Dalarna: ordböjning och syntax*. (= Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folkliv; 4:3). Stockholm 1909.
- LEVANDER, Lars: *Dalmålet: beskrivning och historia*. Vol. 1–2. Uppsala 1925–1928.
- MAGGA, Tuomas: *Duration in the quantity bisyllabics in the Guovdageaidnu dialect of North Lappish*. (= Acta Universitatis Oulensis, Series B, Humaniora. Philologica). Oulu: Oulun yliopisto, 1984.
- MUNDAHL, Else: »Coexistence if Sami and Norse culture – reflected in and interpreted by Old Norse myths«. In: BARNES, Geraldine and Margaret Clunies Ross (eds.): *Old Norse myths, literature and society: proceedings of the 11th International Saga Conference, 2–7 July, 2000, University of Sydney*. Sydney: Centre for Medieval Studies, University of Sydney, 2000. 346–355.
- NEUMANN, Erik: *Utbredningen av vokalbalansen a : å i medelsvenskan*. Uppsala: Akademiska bokhandeln, 1918.
- NICKEL, Klaus Peter: *Samisk grammatikk*. [Oslo]: Universitetsforlaget, 1990/1994.
- NIELSEN, Konrad: *Die Quantitätsverhältnisse im Polmaklappischen*. (= Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia; 20). Helsinki: Suomalainen-ugrilainen seura, 1903.
- NOREEN, Adolf: *Altnordische Grammatik mit Einschluss des Altgutnischen*. (= Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte. A, Hauptreihe 8). Halle: Niemeyer, 1904.

- NOREEN, Adolf: *Geschichte der nordischen Sprachen besonders in alt-nordischer Zeit*. 3rd ed. (= Grundriss der germanischen Philologie; 4). Strassburg 1913.
- ØVERBY, Joleik: »Målføra på indre Austlandet«. In: SKOGSTAD, Ola (ed.): *Austlandsmål: språkarv og språkbruk på indre Austlandet*. Oslo: Samlaget, 1974.
- PÁLSSON, Hermann. »The Saami people in Old Norse Literature«. In: *Nordlit* 1999.5 (1999). 29–53.
- REITAN, Jørgen: *Aalens maalføre: kort fremstilling av lydlæren med oversigt over ordenes bøining*. (= Skrifter / 2 Historisk-filosofisk klasse; 1906:4). Christiania: Videnskabselskapet i Kristiania, 1906.
- REITAN, Jørgen: *Rørosmålet*. (= Skrifter utg. av Det Kongelige norske videnskabers selskab; 1932:6). Trondheim: Brun, 1932.
- RIAD, Tomas: *Structures in Germanic prosody: a diachronic study with special reference to the Nordic languages*. Stockholm: Stockholms universitet, 1992.
- SCHULTZE, Johan A.: *Eit eldre jamningstilhøve i vest-vikversk (eldre jamning på -å). Ei utgreiding i jamføring med stoda i Numedal, Aust-Telemark og andre vikvermål med ekskurs, målkart og ekskursjonar, I*. (= Skrifter frå Norsk målførearkiv; 27). Oslo: Universitetsforlaget, 1972.
- SEIP, Didrik Arup and Laurits SALVEIT: *Norwegische Sprachgeschichte*. (= Grundriss der germanischen Philologie; 19). Berlin: de Gruyter, 1971.
- SENKEVIČ-GUDKOVA, Viktorija V.: »Zakon kontrastnoj korreliacii količestva i ego vlijanie na sistemu fonem notozerskogo dialekta saamskogo jazyka«. In: ŠAUMIAN, S. K. (ed.): *Issledovanija po fonologii*. Moskva 1966. 368–375.
- SKULERUD, Olai: *Tinnsmaalet. Ei utgreiding um ljod- og formverket i maalføret i Tinn i Nord-Aust-Telemark under jamføring med andre norske og andrenordiske maal, med maalprøvor og ei ordliste*. Halle: Niemeyer, 1922.
- STORM, Johan. »Norsk Lydskrift med Omrids af Fonetiken«. In: *Norvegia I* (1884/1908). 19–173.
- STRÖMBÄCK, Dag: *Seijd. Textstudier i nordisk religionshistoria*. (= Nordiska texter och undersökningar; 5). Stockholm: Geber, 1935.

- TORP, Arne. »Nokre tankar om inndeling av folkemålet i Skandinavia«. In: *Folkmålsstudier* 28 (1983). 45–92.
- WANDE, Erling: »Meänkieli«. In: *Sveriges officiella minoritetsspråk. Finska, meänkieli, samiska, romani, jiddisch och teckenspråk. En kort presentation.* (= Skrifter utgivna av Svenska språknämnden; 86). Stockholm: Svenska språknämnden, 2003. 21–30.
- WESSÉN, Elias: *Schwedische Sprachgeschichte. 1–3.* (= Grundriss der germanischen Philologie). Berlin: de Gruyter, 1970.
- WIİK, Kalevi: »The Baltic Sea prosodic area revisited«. In: SUHONEN, Seppo (ed.): *Itämerensuomalainen kulttuurialue = The Fenno-Baltic Cultural Area.* (= Castrenianumin toimitteita; 49). Helsinki: Suomalainen-ugrilainen seura, 1995. 75–90.
- WIİK, Kalevi. »The Uralic and Finno-Ugric phonetic substratum in Proto-Germanic«. In: *Linguistica Uralica* 33.4 (1997). 258–280.
- WIİK, Kalevi: *Eurooppalaisten juuret.* Jyväskylä: Atena, 2002.
- ZACHRISSON, Inger (ed.): *Möten i gränsland. Samer och germaner i Mellanskandinavien.* (= Monographs; 4). Stockholm: Statens historiska museum, 1997.
- ZACHRISSON, Inger: »Samisk-nordiska kulturkontakter i mellanskandinavien under 6–700-talen e. kr. (vendeltid) – utifrån det arkeologiska materialet«. In: KUSMENKO, Jurij (ed.): *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact.* (= Schriften zur Kulturwissenschaft; 55). Hamburg: Kovač, 2004. 9–16.
- ZACHRISSON, Inger: »Nordiskt – samiskt – internationellt. Nätverk över Östersjön«. In: HORNSCHEIDT, Antje, Kristina KOTCHEVA, Tomas MILOSCH and Michael RIESSLER (eds.): *Grenzgänger. Festschrift zum 65. Geburtstag von Jurij Kusmenko.* (= Berliner Beiträge zur Skandinavistik; 9). Berlin: Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität, 2006. 356–367.

NILS DANNEMARK
Pluralis i det norske talemålet
til nokre barn i Guovdageaidnu

Materialet eg har analysert, er samla inn i Guovdageaidnu. Eg har hatt tretten informantar, sju jenter og seks gutar. Eg gjorde opptak med dei over tre år. Da eg tok til, var om lag halvparten seks og resten sju år. Alle informantane har vakse opp i Guovdageaidnu og var elevar ved Guovdageainnu mánáidskuvla/Kautokeino barneskole da eg gjorde opptak med dei. Det er det norske talemålet deira eg har analysert. Ungane lever i eit område der samisk er det dominerande målet, men alle tretten gjekk i klassar med norsk som undervisningsmål.

Foreldra deira hadde altså valt norsk som førstespråk for ungene på skolen. Da desse elevane begynte på skolen, var det to samiskspråklege klassar med i overkant av tjue elevar på kvart klassesteg. I dei norskspråklege klassane var det mellom fem og ti elevar på kvart steg. Dei norskspråklege klassane var organiserte som fådelt skole, 1. og 2. klasse gjekk saman, 3. og 4., og 5., 6. og 7. Dei fleste av informantane kjem frå tospråklege heimar. Ein har samisk som einaste språk heime, og tre-fire har norsk som einaste heimespråk. Elles varierer det noko kva av språka som står sterkast i miljøet til informantane. Men på skolen er dei altså definerte som norskspråklege.

Temaet for heile undersøkinga er *variasjon* – eg ser på morfologiske drag der det førekjem variasjon, både hos einskildinformantar og i gruppa. Eg skal her ta for meg pluralis av substantiv hos desse informantane, og sjølv om eg ikkje har funne drag som sikkert kan seiest å vera interferences frå samisk, er det vel rimeleg å tru at det kan merkast at dei bur i eit språkkloyvd område, og at den store variasjonen ein finn i språket deira, heng saman med det. I miljø der ulike språk lever saman, ser det ut til at endringar i språkssystema skjer raskare enn i homogene språkmiljø, og at det til dels er andre endringar som finn stad enn i einspråklege miljø.¹

I pluralisbøyinga av substantiv er det – som elles i morfologien – ganske stor variasjon hos desse informantane – både mellom informantane og hos einskildinformantar. Ein finn både reint dialektale former som

---

¹ LE PAGE og TABOURET-KELLER 1985, 13–16.

er dei same som elles i indre Finnmark, og former som fell saman med skriftmålsformer i bokmålet. I tillegg finn ein former som korkje er ein del av dialekten eller av skriftmålet. I indrefinnmarksmål endar både maskulina og feminina på *-/a/* i ubunde pluralis og på *-/an/* i bunde pluralis. Nøytra får anten nullending eller *-/a/* i ubunden form, og *-/an/* i bunden form. I tillegg til desse formene finn ein former på *-/er/* i ubunde pluralis både ved maskulina, feminina og nøytra. Ein av informantane mine snakkar eit sterkt austnorskprega norsk, og dersom ein ser bort frå han, er det om lag like mange førekomstar av *-/er/* som av *-/a/*. I bunde pluralis har skriftmålsforma *-/ene/* svært låg frekvens i talemålet til informantane mine. I tillegg førekjem somme andre skriftmålsformer ein eller et par gonger, dette gjeld ›trær‹, ›klær‹ og ›jægere‹. I bunde pluralis førekjem også forma *-a* ved nøytra og ved maskulinumet ›sko‹ – sko kan jo også få *-a* i begge skriftmåla. Når eg brukar termen skriftmålsformer, tyder ikkje det at eg meiner formene kjem direkte frå skriftmålet – dette er former som førekjem i eit talemål som er godt kjent også utanfor dei områda det tradisjonelt har vore bruka.

Mayerthaler 1981 skriv om korleis det ofte kan oppstå konflikstar mellom fonologi og morfologi. Det han kallar naturleg fonologisk utvikling, kan føre til eit mindre naturleg morfologisk system. Mayerthaler hevdar så at språkbrukarane søkjer å gjenskapa eit einskapleg morfologisk system. Eit slikt døme på at fonologisk utvikling uroar morfologien, finn vi ved *-/r/-bortfall* i nordnorsk mål. Førre *-/r/-bortfall* var *-/r/* pluralismarkør både for maskulina og feminina. Etter *-/r/-bortfallet* var altså likskapen mellom ubunde pluralis for dei to gruppene fallen bort. Klaus-Michael Köpcke nyttar i si avhandling om pluraldanning i tysk omgrepet ›Signalstärke‹ som eit mål på heilskapseffekten av dei perseptuelle draga som markerer pluralis.² Denne signalstyrken har fem delelement:

1. Saliens. Ulike markørar har ulik akustisk prominens, og ein markør med sterk akustisk prominens er lettare å oppfatte enn ein med svak akustisk prominens. Denne faktoren kallar Köpcke saliens.
2. Typefrekvens går på talet av leksikalske element som har sams drag.
3. Tokenfrekvens seier kor ofte eit drag viser seg i språket. Ein ser her

² KÖPCKE 1993, 82.

altså ikkje på kor mange element som har draget i leksikonet, men kor ofte det førekjem i ein munnleg eller skriftleg tekst.

4. Signalvaliditet dreiar seg om kor ofte eit visst morfologisk drag korresponderer med same semantiske kategori. Dersom ein markør har fleire semantiske motstykke i same paradigme, blir signaleffekten lågare enn om markøren berre korresponderer med éin semantisk faktor.
5. Ikonisme. At ei symbolisering er konstruksjonelt ikonisk, vil seia at ein semantisk skilnad mellom to kategoriar har ein tilsvarande skilnad med omsyn til symbolisering. Dette vil t. d. seia at skilnaden mellom dei semantiske kategoriane singularis og pluralis finn eit tilsvarande skilje i formverket. Ei morfologisk koding av semantiske skilje kan gå frå å vera maksimalt ikonisk til å vera kontraikonisk. Ei maksimalt ikonisk form er det Mayerthaler kallar segmental-additiv, dvs. at ein markør blir lagt til stammen utan noka endring i stammen. Ei koding kan så vera meir eller mindre naturleg. Mayerthaler set opp fem steg frå (a) til (e) for å skildre kor naturleg ei koding er. (a) skildrar den mest naturlege, og altså minst markerte kodinga, medan (e) skildrar den minst naturlege og mest markerte kodinga. Trekk som avgjer kor naturleg ei koding er, er om kodinga er additiv eller modulatorisk. Sterke preteritumsformer av verba *skyte* og *bite* er t. d. modulatoriske ettersom preteritumskodinga skjer ved ei endring i vokalismen (tradisjonelt kalla avlyd), medan ei preteritumsform /ʃy:ta/ er additiv ettersom noko blir lagt til ordstammen. Lenging av segment reknar Mayerthaler som modulatorisk additiv. Stega har desse kjenneteikna:
  - (a) konstruksjonell ikonisme, segmental-additiv
  - (b) konstruksjonell ikonisme, modulatorisk additiv
  - (c) konstruksjonell ikonisme, modulatorisk
  - (d) ikkje konstruksjonell ikonisme
  - (e) skilnad mellom to semantiske kategoriar får ikkje ei symbolisering som finst i andre tilfelle for å markere same skilnaden.

Eg går så over til å sjå om på dei ulike pluralismarkørane i materialet for å sjå om dei har ulik signalstyrke slik Köpcke definerer dette omgrepet.

Saliens

Ubunde pluralis av feminina som endar på trykklett *-/e/*, vil etter *-/r/-* bortfall falle saman med forma i ubunde singularis. Pluralismarkøren vil altså ikkje ha akustisk prominens.

Typefrekvens og tokenfrekvens

-/r/- bortfall førte til at det som var sams for ulike grupper substantiv i pluralis, forsvann. Det vil seia at pluralismarkøren ikkje førekom så ofte i ein tekst som før, og det vil også seia at det vart færre leksikalske element med same pluralismarkør. Altså førte *-/r/-* bortfallet til både lågare typefrekvens og lågare tokenfrekvens.

Signalvaliditet

Dersom ein markør også kan markere andre kategoriar i eit paradigme, får markøren ein lågare signalvaliditet. Köpcke reknar her berre med former i det same morfologiske paradigmet.³ Det er altså ikkje relevant at *-/r/* markerer både presens ved verb og pluralis ved substantiv ettersom det her er snakk om to ulike paradigme. Etter *-/r/-* bortfall blir det samanfall mellom pluralisform og singularisform ved feminina som ender på trykklett *-/e/* i indre finnmarksmål. Forma jente */jente/* kan etter *-/r/-* bortfall vera både singularis og pluralis ubunden form. Dette gjer at pluralismarkøren i */jente/* har låg signalvaliditet. Pluralisformer i maskulinum vil få same markør som singularisformer i bunden form femininum, og altså vil *-/a/* ha ein lågare signalvaliditet enn *-/ar/*.

Ikonisitet

I og med at feminina med trykklett endevokal endar på *-/e/* i indre finnmarksmål, vil formene vera dei same i ubunde singularis og pluralis. Forma i ubunde pluralis vil såleis ikkje vera ikonisk. Forma */jenter/* er maksimalt ikonisk ettersom slike pluralisformer er segmental-additive.

For maskulina er både former med og utan *-/r/* ikoniske ettersom begge er segmental-additive.

³ KÖPCKE 1993, 83.

Former utan *-/r/* vil samla sett ha lågare signalstyrke enn former med *-/r/*. Den fonologiske endringa *-/r/-* bortfall har altså ført til eit mindre klart system for pluralismarkering. Det vil så vera naturleg i Wurzels (2001) terminologi med ei utvikling der ulikskapen mellom ulike måtar å danne pluralis på, blir oppheva. Formene på *-/a/* har større signalstyrke enn formene på *-/e/*, og formene med *-/a/* blir da også bruka som pluralis ved etablerte feminina i indrefinnmarksmål. På det viset er motsetnaden mellom maskulina og feminina oppheva, og både tokenfrekvens og typefrekvens er større for former med *-/a/* når både feminina og maskulina får slike former, enn når dei to genera har ulike pluralismarkørar.

Former som */sia/*, */brila/*, */rɔta/* kan i indrefinnmarksmål vera både bunden form singularis og ubunden form pluralis. Dette vil seia at *-/a/* har låg signalvaliditet som pluralismarkør i ubunde pluralis. Fleire av informantane mine nyttar *-/er/* som pluralismarkør i ubunde pluralis, men *-/e/-* er svært lite nytta i bunde pluralis. Begge former er skriftmålsformer, og dersom bruken skulle forklarast berre som påverknad frå standardspråket, ville det vera sannsynleg at former med *-/e/-* var like vanlege både i bunde og ubunde pluralis. Slik er det altså ikkje. Også i anna finnmarksmål er same tendens observert. Tove Bull seier: »I store delar av Varanger kan ein observere ein nokså sterk tendens til å føre inn former på *-er* i pluralis i ubunden form, altså former som *båter*, *vegger*, *bygder*, *tuer*, *jenter*«. ⁴ *-/er/* har større signalvaliditet enn *-/a/* som markør av ubunde pluralis av di *-/er/* ikkje har nokon annan funksjon i paradigmet.. I bunde pluralis vil *-/an/* ha like høg signalstyrke som *-/ene/*, og *-/an/* er langt meir utbreidd i materialet enn *-/ene/*. Det kan altså sjå ut til at forklaringa på kvifor pluralis på *-/r/* ser ut til å stå sterkt, er at desse formene har større signalstyrke. Dersom interferens frå skriftspråket eller statusvariantar av talemålet i seg sjølv skulle vera forklaring, kan ikkje eg sjå nokon rimeleg grunn til at ikkje også *-/ene/* i bunde pluralis skulle stå like sterkt.

Det er store individuelle variasjonar mellom informantane på dette området, så eg vil sjå på dei informantane som har flest førekomstar av *-/er/* for å sjå om det er mogeleg å finne reglar eller potensielle reglar for når dei nyttar slike former.

⁴ BULL 1996, 168.

G3

Han har 8 førekomstar av *-/er/* og 13 av *-/a/*. Han har éin førekomst av *-/er/* ved ein konsonantstamme (*/føter/*). Elles er det ein førekomst av *-/er/* ved eit nøytrum (*/vinduer/*), tre ved tostava feminina med trykklett *-/e/* (*/stjæ:ŋer/*, */briler/*, */ka'nu:nkuler/*), to ved det tostava ordet *planke*. Dette ordet har ulikt kjønn i ulike dialektar, det førekjem både som maskulinum og femininum.⁵ Vaksne språkbrukarar eg har spurt i Guovdageaidnu, har gitt opp */planka/* i bunden form singularis, og eg reknar derfor ordet som etablert femininum. Det er to førekomstar av */kater/*. Dette ordet er oppgitt som */e:n kat/* i ubunde singularis med førestelt determinativ og */kata/* i bunde singularis av alle vaksne språkbrukarar eg har spurt.

Alle orda med *-/er/* i ubunde pluralis hos denne informanten når ein ser bort frå konsonantstammeordet *fort* og nøytrumet *vindu*, er etablerte feminina, og av dei endar alle unntatt eitt på trykklett vokal i singularis ubunde form. Det kan sjå ut til at ein ser det same hos denne informanten som Bull 1996 har observert i talemål frå Varanger. Denne tendensen finst ikkje hos nokon av dei andre informantane.

G5

Han har 13 førekomstar av *-/a/* og 8 av *-/er/*. Denne informanten nyttar *-/er/* og *-/a/* til dels ved same ord, (*/gaj/* (5 x *-/er/*, 2 x *-/a/*), */hæn/* 2 x *-/er/*, 3 x *-/a/*). Alle dei andre førekomstane er også ved etablerte maskulina (*/ukser/*, */kalver/*, */trylekunster/*). Han har tre førekomstar av *-/a/* ved etablerte feminina med trykklett final *-/e/* i ubunde singularis (*/røta/*, */brila/*).

J3

Denne informanten har 19 førekomstar av *-/er/* og to av *-/a/*. Det ser ut til at *-/er/* er den vanlege markøren av ubunde pluralis hos henne, og han førekjem ved alle grupper ord.

⁵ BEITO 1954, 306.

J6

Denne informanten har to førekomstar av *-/a/* og 12 førekomstar av *-/er/* som markør av ubunde pluralis. Ho nyttar *-/er/* ved alle etablerte maskulina. Også orda *far*, *ting* og *sko* får *-/er/* i ubunde pluralis. På dette viset skapar ho større systematikk i paradigmet enn det som finst i etablert mål. Også for etablerte feminina er *-/er/* den markøren som førekjem oftast hos denne informanten. Dei to orda som får *-/a/* som markør av ubunde pluralis, er feminina med final *-/e/* i ubunde singularis. Det kan tenkjast at det at desse orda alt har ein *-a* i ei form i paradigmet, bunde singularis, gjer at ho vel *-/a/* som markør av ubunde pluralis jamvel om dette gjer signalstyrken av *-/a/* som pluralismarkør liten.

Hos dei andre informantane som varierer mellom *-/a/* og *-/er/* (J1, J2, J4), liknar mønsteret det som G5 nyttar.

Det hører med til historia at dei dialektale formene er meir utbreidde hos gutane enn hos jentene når ein ser gruppene samla, men det er store individuelle variasjonar, og materialet er så lite at det ikkje er grunnlag for å dra dei heilt store konklusjonane på det området.

Ei naturleg morfologisk utvikling går etter det Mayerthaler hevdar, i retning av meir homogene morfologiske kategoriar. Ein kunne da tenkje seg at eitt fleksjonsmønster tok over for eit anna, og på det viset ville det markerte mønsteret forsvinne og eit umarkert fleksjonsmønster vinne. Det ser ikkje ut til at dette har skjedd for pluralisbøyinga i talemålet til informantane mine. Det ser ut til at visse overordna prinsipp styrer kva for former som blir vald, og at drag frå ulike fleksjonsmønster blir kombinerte. Dette kan forklarast ut frå at det som Wurzel seier, ikkje berre er skilnad i normaliteten til konkurrerande fleksjonsklasser, men også skilnader i normaliteten til meir allmenne struktureigenskapar som konkurrerer med kvarandre i eit fleksjonssystem.⁶

Informantane lever i eit miljø der samisk og norsk er i nær kontakt med kvarandre. Som nemnt ser det ut til at det skjer meir endring i språkssystema i heterogene språkmiljø enn i homogene språkmiljø enn i einspråklege miljø.⁷ Det er truleg at den måten informantane nyttar språklege reglar på og å laga nye mønster heng saman med at dei lever i eit tospråkleg miljø. Likevel ser det altså ut til å vera allmenne prinsipp

⁶ WURZEL 1984/2001, 79.

⁷ LE PAGE og TABOURET-KELLER 1985, 13–16.

som set rammer for kva endringar som skjer.

Litteratur

- BEITO, Olav T.: *Genusskifte i nynorsk*. (= Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Historisk klasse. I. bind). Oslo: I kommisjon hos Jacob Dybwad, 1954.
- BULL, Tove: »Målet i Troms og Finnmark«. I: JAHR, Ernst Håkon og Olav SKARE (Utg.): *Nordnorske dialektar*. Oslo: Novus, 1996. 157–174.
- KÖPCKE, Klaus-Michael: *Schemata bei der Pluralbildung im Deutschen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1993.
- LE PAGE, R. B. og Andrée TABOURET-KELLER: *Acts of identity: Creole-based approaches to language and ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- MAYERHALER, Willi: *Morphologische Natürlichkeit*. Wiesbaden: Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion, 1981.
- WURZEL, Wolfgang Ulrich: *Flexionsmorphologie und Natürlichkeit. Ein Beitrag zur morphologischen Theoriebildung*. Berlin: Akademie Verlag, 1984/2001.

Forfattarane

Tove Bull
Universitetet i Tromsø
tove.bull@hum.uit.no

Nils Dannemark
Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu
nils.dannemark@samiskhs.no

Marit B. Henriksen
Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu
marit-breie.henriksen@samiskhs.no

Inger Johansen
Noregs teknisk-naturvitskaplege universitet (NTNU), Trondheim
ingerj@stud.ntnu.no

Åse Mette Johansen
Universitetet i Tromsø
aasemp@yahoo.no

Kjell Kemi
Universitetet i Tromsø
kjell.kemi@hum.uit.no

Jurij Kusmenko
Rossijskaja akademija nauk (RAN), St.-Peterburg
Humboldt-Universität zu Berlin
jurij.kusmenko@rz.hu-berlin.de

268

Anna-Riitta Lindgren
Universitetet i Tromsø
anna-riitta.lindgren@hum.uit.no

Heiko F. Marten
Rezēknes Augstskola
hfmarten@tiscali.de

Torkel Rasmussen
Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu
torkel.rasmussen@hotmail.com

Michael Rießler
Humboldt-Universität zu Berlin
michael.riessler@staff.hu-berlin.de

Elisabeth Scheller
Umeå universitet
elisabeth.scheller@same.net

Jon Todal
Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu
jon.todal@samiskhs.no

Joshua Wilbur
Universität Leipzig
Humboldt-Universität zu Berlin
joshwilbur@gmx.net